

A

MAGYAR TÖR VÉNYHOZÁS

ÉS

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNELME.

I. FERENCZ JÓZSEF.

xviii. KÖTET.

ÍRTA: MÁRIÁSSY BÉLA.

GYŐR, 1893,

FISOHEK I. ÉS F. UTÓDA: NITSMANN J. KÖNYVNYOMDÁJA.

TARTALOM.

Lap.

I. Fejezet ..... 1—39 ig.

Új ministerium: gróf Szapáry Gyula, báró Kemény Gábor.
— Gróf Zichy Viktor. — A politikai helyzet. — Tisza Kálmán programbeszéde. — Irányi a berlini szerződésnél. — A deficit fedezete. — A pénzügyminister indokolása. — Jelentés a járadék kölcsönről és a 76 és fél millió adósságra!. — Hefi Ignác és gróf Lónyay Menyhért indítványai.

II. Fejezet ..... 11—84-ig.

Hefi Ignác, gróf Lónyay Menyhért, Tisza Kálmán beszédei.
— Gróf Apponyi Albert bosnyák interpellációja. — Tisza Kálmán és gróf Apponyi Albert beszédei, a kormány győzelme.

III. Fejezet ..... 85—133-ig.

A költségvetés. — Két ellenzéki határozati javaslat. — Simon i Ernő, gróf Apponyi Albert, gróf Szapáry Gyula beszédei.

IV. Fejezet ..... 135—175-ig.

A Tisza veszélyes áradása. — A válság okai, idegen szakértők véleménye. — A magyarnyelvrüli törvényjavaslat. — Ellenzéki határozati javaslatok a berlini kongresszus ellen. — Tisza Kálmán válasza. — Erdő-törvényjavaslat. — A vágvölgyi és kassa-oderbergi ajándék.

V. Fejezet..... 177—222-ig

Vízi, kihágási törvények ismertetése, beszállásolási törvény kivonata. — Honosítási törvény]javaslat, a törvény és Kossuth Lajos. — Bosznia és Hercegovináruli intézkedés. — Győri katonatiszti botrány. — Gróf Szapáry Gyula elleni személyes támadás. — A kisbirtokosok földhitelintézete. — A véderő törvény meghosszabbítása, ellenzéki határozati javaslatok. — Gróf Zichy Viktor halála.

VI. Fejezet..... 223—350-ig.

Utczai zavargások. — Gróf Apponyi hatósági vizsgálatot indítványoz. — A kormánybiztosok összeférhetlenségének magyarázata. — Közjegyzői díjak. — Az 1880-iki költségvetés. — A két ellenzék határozati javaslata. — Simonyi Ernő bizalmatlansági indítványa. — Tisza Kálmán válasza. — A költségvetés bírálata. — A deficit pótlása. — Grünwald-botrány. — Tisza Kálmán czáfolata. — Rüstow és Dienstl katonatisztek kolozsvári ortvátadása. — Horvát egyeség. — Thaly Kálmán Trefort minis, tért hazafiatlansággal vádolja. — 1883: 1. A köztisztviselők minősítvényéről. — 1886: 21. A törvényhatóságokrul.

VII. Fejezet..... 351—362-ig.

Az 1878-iki zárszámadás kivonata. — A hadmentességi törvény kivonata.

I. FEJEZET.

Új ministerium: gróf Szapáry Gyula, báró Kemény Gábor. — Gróf Zichy Viktor. — A politikai helyzet. — Tisza Kálmán program mb eszéde. — Irányi a berlini szerződésről. — A deficit fedezete. — A pénzügy minister indokolása. — Jelentés a járadék kölcsönrül és a 76 és fél millió adósságra!. — Helfi Ignác és gróf Lónyay Menyhért indítványai.

Tisza Kálmán válaszfelirati győzelme a pártok állására döntő befolyást gyakorolt, a válaszfelirati vita után a horvátok, kik közül a válaszfelirati vitában 11 ellene szavazott, a többi pedig, kik három kivételével nem szavaztak, a győzelem után a kormány táborába tömegesen visszatértek, ezeken kívül még a kormányhoz csatlakoztak lassankint az ingatagok, kik a szavazás előtt Tisza állását kétesnek hitték. A szavazás után Tisza bejelentette az új ministeriumot, mely is a régiekből és báró Kemény Gábor és gróf Szapáry Gyulából alakult és elmondta kormányprogramját. Báró Kemény Gáborban a kormány egy eszes, tudományos, szorgalmas, önzetlen tagot nyert; gróf Szapáry Gyula már az előbb államtitkár, később minister volt, éles észszel és sok politikai gyakorlottsággal bírt, megnyerő modorával sokat megnyert, a legnehezebb tárczát: a pénzügyit nyerte el, mivel soha sem foglalkozott, de elődei sem voltak külömbek, mert az egyedüli gr. Lónyay Menyhért kivételével, elődei nemcsak pénzügyi képességgel nem bírtak, de még pénzügyi érzékkel sem, mindenik meghajlott társaik túlcsigázott kívánalmai előtt; Kerkápolyi az adósságcsinálásban remekelt, Ghiczzy és Széli Kálmán a bureaukráciánál csekély leszállításokat tettek és különösen a földbirtokosok adóját a legmagasabbra csigázták, általában azomban az ország jövedelmeit nem emelték, Austria és a pénz-zsákok

érdekei előtt mindenik meghajlott, elődei tehát vonzó, tiszteletre méltó emléket maguk után nem hagytak. Az új pénzügyminister kedvező európai pénzviszonyok közt foglalta el tárczáját, Poroszország, Anglia, Franciaország, Olaszország kölcsönöket nem hajhásztak, a vasút-építés mániája megszűnt, a berlini kongresszus egyelőre a békét megalapította, a keleti térfoglalás Austria-Magyarország hatalmi tekintélyét nevelte, Magyarország a pénzügyi szerződéseket és más kötelezettségeit pontosan teljesítette. Európában a pénz az ipar fejlődése által megszapoi odott, az államkölcsönök kedvencz papirosokká lettek, a kölcsön terén csakis Oroszország versenyezett velünk, Oroszország belügyi helyzete azomban bizonytalan volt, mert a nihilizmus naponta tért foglalt, a czár és családja a kor követelményei daczára a kényuralomhoz görcsösen ragaszkodott, a burokrácia az ország jövedelmeit lelketlenül kezelte, a kor fináncziális igényei mellőztettek, a buta parasztság, a dőzsölő gőgös, de szolgálalkü arisztokráciát gyűlölte, Magyarországon ellenben a bizalom a király és nemzet közt helyreállt, a forradalmi, a nemzetiségi vágyak megszűntek, a parlamenti kormányzat uralkodott, az országgyűlés ugyan 20 év óta mindig hűségesen megszavazta az adósságokat, de a kormánypárt és ellenzék mindig a takarékoság mellett papolt. Hitelünk tehát az oroszokénál erősebb volt, a tőke önként kínálkozott, az államadósságok átváltoztatására (conversió) tehát a kedvező alkalom elérkezett. A pénzügyér helyzete kedvező volt azért is, mert az ellenzék ugyan a pénzügyi helyzet felett, és pedig jogosan, folytonosan jajongott, de új

eszmével egyik sem állott elő, ennélfogva a nemzet a burokratikus, adósságcsináló rendszerbe belenyugodott. Gróf Szapáry éles észszel birt, felfogta a kedvező helyzetet és a hasznos konverziót részben keresztül vitte. Mindkét minister szép hozománnyal lépett be Budavárába, gróf Szapáry közel rokonságban állt gróf Andrássy Gyulával és testvéreivel, kiknek anyja gróf Szapáry leány volt, feleségének rokonai voltak a gróf Festetichek és Almásyak, az úri kaszinó vakon hódolt gróf Andrássynak, de egyénileg is kedvelte az eleven, kellemes, udvarias grófot, a Szapáry-család a legbuzgóbb katolikus családok közé tartozott, a főpapság tehát örömmel fogadta kinevezését, a bécsi hagyományok is mellette szóltak, mert a Szapáry-család a Habsburgok zászlai alatt emelkedett, a többszöri forradalmak alatt csakis egy 17 éves tagja tévedt a magyarok táborába; báró Kemény Gábor az ősmagyar családok egyikéből származott, egyik őse mint erdélyi vajda a csatateren vérzett el a hazáért, a másik, bár rövid ideig, Erdélyben uralkodott, az osztrák ház uralma alatt ősei magas hivatalokat viseltek, atyja: Dénes 1848. előtt az ellenzéknél vezérszerepet vitt, 1848-ban mint államtitkárt szerették és tisztelték, az összes erdélyi arisztokráciával közel rokonságban állt, Erdélyt pedig már *régiül* fogva az arisztokrácia vezette, mert a valódi közép nemesség Erdélyben nem létezett, Kemény Gábor már 1869. óta vezette az erdélyi választásokat, az erdélyiek ragaszkodtak hozzá és fejüknek tekintették, a két minister által tehát Tisza Kálmán magához fűzte Erdélyt, a magyar arisztokráciát és a katolikus főpapságot.

Erdély ugyan minden időben a kormányt támogatta, Tiszával vallásánál fogva is rokonszenvezett, de 60 kormánypárti követet adott, sajátságos, a többi részekről elütő viszonyai voltak, a kormányt mindig tömegesen támogatta, nem lehetett tehát az ellenzék kaczerkódásának kitenni és elkedvetleníteni; a papi és arisztokrata minister ezen válságos időkben szinte mellőzhető volt, mert az arisztokrácia nem szerette a nemes Tiszát, kit a katolikus arisztokráciával a vérkötelékei nem fűzték össze, a főpapság orrolta a kálvinista vezetést és kezdetben vagyont nem érezte biztosítva a szabadelvű kálvinista ministerelnök alatt. Az arisztokrácia és papság megnyerésére irányult gróf Zichy Viktornak belügyi államtitkárrá kinevezése is, a fiatal gróf ugyan a kaszinóban nagy népszerűséggel nem bírt, de nagy főrangú rokonságának, kinevezése mely ministerségi lépcső volt, hízelt; a főpapság örvendett, mert legbuzgóbb hívei közé tartozott. A nagy tárczaharcz utójátékát képezte Somogy megye kérvénye; a somogyiak a boszniai hadjáratához kirendelt fogatok miatt a kormány vád alá helyezését kérelmezték, a szélsőbal magáévá tette kérvényüket, Tisza Kálmán és Szende Béla honvédelmi minister vád alá helyezését indítványozta; az elvesztett csata után azonban a szoros barátság az ellenzék két árnyalata közt megszűnt és a személyi ellenzék már csak rosszaltni indítványozta Tisza és Szende eljárását. Az előfogatok Boszniába kirendelése és erőszakos alkalmazása menthetlen törvénysértés volt, mert Bosnia a török birodalom kiegészítő része, soha sehol idegen országba előfogatokat nem hajtottak, a hadügyministernek

tudni kellett volna a szükségletet és kötelessége lett volna elegendő szekerekről gondoskodni, de még akkor is, ha butául előre nem látta, magas áron ugyan, de rögtönözve össze vásárolhatta volna a szükséges szekereket, szerszámokat és lovakat, és pedig annyival inkább, mert mint a hadi költségek kiegészítő része, Magyarországot ez csakis a quota arányában terhelhette; nem menthető ezen eljárás azzal, hogy a porosz háborúban a szállítás terheit kizárólag az osztrák tartományok viselték, mert a porosz háborúban Magyarország alkotmánya még fel volt függesztve, még az adósságok, közös terhek, a katonaság és függelékeinek aránya nem volt megállapítva, nem analog az eset azért sem, mert 1866-ban a magyarországi közhangulat mellett önként egy szekeres sem vállalkozik és ha erőszakkal kihajtják, mihelyest fedezetlenül hagyják, azonnal hazaszökik, tehát a magyar fuvarost használni semmiképen sem lehetett volna; nem viselhette Magyarország különlegesen ezen terhet azért sem, mert Austriának alsórésze Boszniához épen oly közel van, mint a Dunántúl alsórésze és közelebb mint Pestmegye. A kormánynak két tagját azonban feleletre azért nem lehetett vonni, mert a bosnyák politikát elfogadta az 1875—1878-iki országgyűlés, ezen kérdés mint vád már elő volt sorolva az 1878—1881 -iki országgyűlés elé terjesztett vádiratában a szélsőbalnak, és az országgyűlés többsége a kormányt felmentette, a trónbeszédre tett feliratban a többség Bosznia elfoglalását elfogadta. Nem azért sem, mert a főbűnös mindenesetre a közös hadügyminister volt, ki a szükségletet előre ki nem számította, ha a magyar

belügyministere kérdésben szorosan a törvényhez ragaszkodva, a fuvarokat megtagadja, ez a foglalást megakasztja, ez időt és alkalmat nyújtott volna a pánszláv izgatás kifejtésére és az ellenállás szervezésére, késni tehát alig lehetett; mindenesetre méltányosabb és igazságosabb lett volna a lovakat, szerszámokat, szekereket megbecsültetni, árát lefizetni és a kocsisoknak illő napi bért biztosítani, ily rendelkezéssel nem sértik meg a tulajdonjogot, nem a közös egyességet, mert a magyar kormány az osztrákkal quota arányban leszámolhatott volna. A személyi és szélsőbali ellenzék azomban ezen ügyet maga sem vette komolyan, mert e tárgyban csak kevesen szólaltak fel, de különben is a vereség után a kapocs az ellenzék két része közt meglazult, rövid vita után tehát az indítványok felállással a nagy többség által elvették és az egész kérdés nyom nélkül eltemtetett, pedig a hadügyminister vétkes gondatlanságáért az országgyűlésnek egyhangú megrovását kiérdemlette volna. Ez ugyan a Magyarországtul független közös hadügyminister álmait nem zavarta volna, de legalább előzetes esetül szolgál a jövőre és figyelmeztette volna a minister urat Magyarország komoly államiségára.

A király december 5-én Tisza Kálmánt, báró Wenkheim Bélát, Trefort Ágostont, Szende Bélát, Pauller Tivadart, Péchy Tamást, gróf Szapáry Gyulát, báró Kemény Gábort, Bedekovich Kálmánt ministerekké nevezte és ezen kinevezés a képviselőházzal decz. 7-én közöltetett. Tisza Kálmán miniszerelnök ez alkalommal politikáját következőleg jelezte:

A válaszfelirati vita befejezése után ő Felsége megbízván a kormány alakításával, egyelőre felajánlottam a kormány megalakításában közreműködésemet, anélkül, hogy magamra nézve bármit is elvállaltam volna és ennek folytán érintkeztem a tisztelt háznak több tagjával, ezeknek tanácsait is kikérve természetesen és ezt félreértések kikerülése végett kívánom megjegyezni, nem érintkezhettem másokkal, mint azon többséghez tartozókkal, mely többség a ház 21-es bizottsága által készített és a kormány által is elfogadott válaszfeliratot elfogadta.

Tudom én igen jól, hogy vannak viszonyok, midőn ha egy fontos kérdésben adott szavazatok számaránya nem igen nagy, a kisebbség lehet hivatva kormányt alakítani. De hogy ez a parlamentárizmus elveivel meg egyeztethető legyen, szükséges az, hogy a bár kisebbséget képező, de a többségiül nem nagyon távol álló szavazatokat egy politikai célzatai- és nézeteiben egyöntetű kompakt párt adta légyen.

Hogy itt a helyzet nem az, talán felesleges indokolnom, mert nem hiszem, hogy bárki is e házban kétségbe vonhatná, hogy azon tisztelt képviselő urak közül, kik szavazatukat a válaszfelirat ellen adták, azok, kik egy párthoz számítják magukat, még feltéve is, hogy önmaguk közt kompakt pártot képeznek, nem tesz a ház összes tagjainak több mint legfeljebb egyhatodát. Ily viszonyok közt, a parlamentárizmus elvei szerint, azt hiszem, a kisebbséget szólítani fel a kormányalakításra, a lehetetlenségek sorába tartozik. Az értekezések azt mutatván, hogy ha a kormányválság

gyors befejezését óhajtjuk, nekem kell vállalkoznom, megtettem azt és társaim is vállalkoztak a feladatra, még pedig vállalkoznunk kellett annál inkább, mert aligha fogja valaki kétségbe vonhatni, hogy a kormány válságnak hosszú időre nyúlása ma, midőn egyes fontos kérdésekben, miként azt a magas trónbeszéd is mondotta, legalább ideiglenes intézkedések alig pár hét alatt halaszthatlanul megteendők, valóban az alkotmányos kormányzat és törvényhozás terén igen nagy zavarokat idézhetett volna elő.

Ezeknek előrebocsájtása után kötelességemnek tartom reá mutatni azon főfontosságú tárgyakra, melyek a törvényhozás figyelmét igénybe veendik.

Első és legnagyobb feladat lesz odatörekedni, hogy a keleti események által előidézett nehézségek és újabb terhek daczára, államháztartásunk rendezésének ügyis nem könnyű munkája lehetetlen ne legyen, vagyis törekedni oda, hogy a második kibocsátású kincstári utalványok beváltása épen úgy, mint egyéb szükségletek fedezése, lehető legyen anélkül, hogy e miatt oly eszközökhöz kelljen nyúlni, melyek a perez szükségén segítenek ugyan, de az állam hitelét hosszabb időre megrontják. Reményünk van, hogy ezen czélt el lehet érni a magyar állam igénybevételével önállóan és remélem, hiszem, hogy ez irányban nem sokára konkrét törvényjavaslatokat leszünk képesek a tisztelt ház elé terjeszteni. De tekintettel az 1867. évi törvényekre és a monarchia mindkét állama törvényhozásának hazafiságára egészen, — minden viszonyok közt — a kombinációbul kizártnak nem tekinthetem azt sem, hogy oly

költségek, melyek a monarchia közös akciójának következményei, a magyar-osztrák monarchia hitelének igénybevételével fedeztessenek.

Ezen égető és főfontosságú kérdésen kívül igen nagyszámú kérdés az a belkormányzat terén, amely megoldásra vár.

Első helyen áll a fontos kérdések között a véderőrül szóló törvényjavaslatnak egy újabb időszakra megalkotása. E törvény megalkotásánál hazánk és a magyar-osztrák monarchia biztonságának szempontjai egyfelül, másfelül a pénzügyi helyzet igényei okvetlenül komolyan fontolóra veendőek lesznek. Akár egyik, akár másik szempontnak mellőzése, bizonynyal megboszulná magát és csak ha mind e két szempont kellő figyelemre méltatik, fog oly törvény alkottatni, mely úgy Magyarország, mint a trón dicsőségének előmozdítója lehet.

Nem kevésbé fontos a Horvát-Szlavonországgal kötött pénzügyi egyezménynek egy újabb időszakra megújítása, melynél mindkét félnek úgy anyagi helyzete, mint méltányos igényei lesznek figyelembe veendőek.

Ezen felsorolt kérdések mellett lehetetlen még csak elmondani is mindazon nagyfontosságú kérdéseket, melyeknek mielőbbi elintézése hazánk érdekében van.

Ott van az igazságügy terén a teendőeknek egész halmaza.

A múlt országgyűlés alatt megalkotott törvénykönyv az életbeléptetési törvényre, a rendőri kihágásokról szóló törvényre, büntető eljárásról szóló törvényre vár, hogy a reményeknek, amelyek hozzá vannak kötve, megfelelhessen.

Emellett a perrendtartás javítása, úgy a kor igényeinek megfelelő csődtörvény alkotása hasonlóan égető szükség.

Több számos törvény van még az igazságügy terén és mindezekhez hozzá a magánjogi törvénykönyv előkészítésének teljes szorgalommal való haladéktalan folytatása.

A közigazgatás terén a többi bár fontos, de mégis csekélyebb kérdéseken felül kiemelkedik a legfőbb közigazgatási bíróság szervezésének minden oldalról sürgett kérdése.

Régen érzett szükség kielégítésére van hivatva a katona-beszállásoláshoz szóló törvénynek megalkotása.

Emellett nem említve egyebet, a megyék háztartásának rendezése, éppen úgy, mint a honosítási törvény megalkotása: az elutasíthatlan szükség követelményével léphet fel.

Mindenfelül méltán sürgetik a háború idején teendő természetbeli szolgálmányoknak törvény által szabályozását és a háború idején szükségessé válható rendkívüli intézkedések törvény által megállapítása sem halasztható hosszabb ideig.

A közlekedés terén a közmunka törvény megalkotása, a vasúti hálózat célszerűbb csoportosítása iránti intézkedések és keleti összeköttetéseink biztosítása azok, melyek lehető gyors elintézést igénylenek. Közgazdaságt! szempontba! pedig az erdő- és bányatörvény megalkotása és a külfölddel való viszonyainknak, érdekeinknek megfelelő szabályozása azok, melyeknek elsősorban kell törekvéseinknek tárgyát képezni.

Közművelődési érdekeink előmozdítása s a közoktatás terén részint a meglévő törvények módosítása, részint újabbak alkotása hasonlóan kell, hogy igénybevegye a törvényhozás figyelmét.

Emellett ott van még a nyugdíjazási törvény és a főrendi háznak 1869. óta minden alkalommal fölemlített rendezése, mely utóbbi kérdés a benne fekvő egyéb nehézségeken kívül, hazánkban még a történelmi fejlődés és az államiság szempontjából is igen sok komoly megfontolást igényel.

Oly nagyszámú és fontos kérdések ezek, hogy már csak ezek megoldása is évek munkájának lehet eredménye. A kormány a maga részéről kötelességének fogja ismerni, teljes szorgalommal előkészíteni azokat és amit a maga részéről tehet, mindent megtenni az iránt, hogy ezek közül mentül több, mentül előbb törvénynyé válhasson.

Rendes viszonyok közt a külügyi politika kérdései nem szokták a kormány programmjának tárgyát képezni, ma azonban azt hiszem, lehetetlen ezekről is hallgatni. A keleti bonyodalmak folytán létrejött okkupáció következtében szükségessé lett az okkupált Bosznia és Hercegovina ideiglenes kormányzata iránt oly intézkedést tenni, mely az okkupáció természetével megegyez, a kormány feladatának tekinti, hogy az iránt a monarchia másik állama kormányával egyetértőleg javaslatot terjesszen elő.

Hogy mi volt a cél, amelyért a kongresszus az okkupációt és kormányzatot a magyar-osztrák monarchiára bízta és azazt elvállalta, elmondottam a válasz-

felirati vita alkalmával tartott beszédemben. A cél kijelölésében azt hiszem benne fekszik a tartam iránti nézetemnek kijelölése is. Kell tartani addig, míg elenyésznek az okok, melyek azt előidéztek, vagyis míg az iránt, hogy a bajok megújulni nem fognak, biztosak lehetünk, egyszóval addig, míg a török hatalom képes lesz e tartományokban az általunk helyreállított rendet és nyugalmat fenntartani és ezáltal az eddig létezett veszélyek meg nem ujulhatását biztosítani.

Mikor fog bekövetkezni a kedvező időpont, ezt meghatározni ma nem lehet. A kormány a berlini szerződés alapján áll, az annexió kérdése napirenden nincs és nem lehet, de biztosíthatom a tisztelt házat arról, hogy ha e kérdés bármikor napirendre kerülne, e felett a törvényhozások és a korona együtt fognak határozni.

Részemről általában azon irányt fogom követni, a melyet a válaszfelirati vita alkalmával ismételten jeleztem és ezek mellett egyik főszempontja lesz törekvésünknek az, hogy a fennálló helyzet által előidézett kiadások a tett előterjesztéseken túl ne menjenek és hogy az okkupált tartományok miatt az okkupáció költségein túlmenő terhek a kincstárra állandóan semmi viszonyok közt ne háruljanak. Hódítási vágy, amint ezt a válaszfelirati vita alkalmával is megmondtam; bennünket nem vezet, közjogi helyzetünk és pénzügyeink egyiránt arra utalnak, hogy minden erre irányzott politikaiul amennyire ez hazánk és a magyar-osztrák monarchia biztonságának veszélyeztetése nélkül lehet, hátróztottan tartózkodjunk.

Feladatunk ha lehet, békében megóvni a monarchia

épségét, de viszont — azt hiszem, — feladatunk az is, hogy ha bármely oldalról ezt veszély fenyegetné, azt utolsó erőnk megfeszítéséig is megoltalmazni.

Ezek azok, tisztelt ház, amiket ma elmondani szükségessé tartottam. Erezzük mi jobban, mint bárki más a reánk nehezedő feladat súlyát, de épen mert nehezek a feladatok, mert bonyolult a politikai helyzet és mert úgy lehet, hogy maga egy alkotmányos kormány-nak azon kötelessége is, hogy a szabadságot és rendet együtt fenntartsa, nem mindig lesz nehézségek nélkül teljesíthető, kötelességünknek tartottuk elfogadni koronás királyunk megbízását és megfelelni annak mindad-dig, míg a törvényhozás többsége támogat.

Bizalmunkat az iránt, hogy e feladatnak megfelelni képes leszünk, helyezük azon meggyőződésbe, hogy nehéz viszonyok, bonyolult politikai helyzetek felidéz-zik ugyan a szenvedélyeket, de politikai érettséggel bíró és hazafias nemzeteknél megérlelik azon tudatot is, hogy túltéve magukat személyes szempontokon, kisebb elté-réseken, kötelessége ily időben mindenkinek meggon-doltan, higgadtan, hazafias eljárással közreműködni arra, ami a haza és trón javára szükséges.

Ezen hitben és erre irányzott törekvésünkben ajánl-juk magunkat a tisztelt ház kegyeibe.

Ezen programm határozottan semmit sem ígért, mert a pénzügyek rendezését csak mint óhajt fejezte ki, első teendői az igazságszolgáltatás és közigazgatás terén mozogtak; Bosznia- és Hercegovinára mást nem mondhatott, mert a berlini kongresszus határozata ke-zeit kötötte.

Nemsokára tárgyalatott Irányinak a berlini szerződés tárgyalását ajánló indítványa; az indítványt az egész ellenzék támogatta, Tisza Kálmán ellenezte, 151-el szemben 96 elvetette, az ellenzék tehát rövid idő alatt összeolvadt. Az államszerződések, a külpolitika megbírá-
 lása és a külpolitika vezetése kétségkívül az állami függetlenség, az államfelség egyik sarkalatos fő alapjogát képezi, a szabad államok gyakorolják ezt a követeknek az állam felelős kormányai általi kinevezése által. gyakorolják főleg azért, hogy felelős kormányaik az országgyűléseket az eseményekről, politikai irányai-
 ról, szándékaikról kötelesek tüzetesen értesíteni, ha a többség a kormány irányát és céljait helyesli, a kormány intézkedik, ha kisebbségben marad, leköszön, ha a többség véleménye ellen intézkedik, felelősségre vonják és elítélik, a bitorló kormánynak megtagadják az adót és katonát, a kormányok eljárásuk igazolására az államközi szerződéseket megbírálás és helyeslés végett az országgyűlés elé terjesztik. Magyarország ezen jogokat a Habsburg-ház uralmáig gyakorolta, mert a támadó háborúk az országgyűlés által határozottak el, a fontosabb béke, örökösödési szerződésekben és szövetségekről az országgyűlés határozott, a Habsburg-ház alatt azonban ez lassankint kiment divatból, időnkint csak a törökkeli béke cikkelyezettett be és azon államjogi természetű bírói szerződések, melyek az ország és polgárai szabadságait és jogait biztosították. A külügyek feletti rendelkezést sem 1848., sem 1867. nem vette ki a király kezéből. Sajnos, de való, mi ezen joggal nem bírunk, mert a követeket nem a magyar, nem az ősz-

trák, de a birodalmi minister nevezi ki, ezen minister sem az országoknak, sem a birodalmi szövetségnek nem felelős, mert nincs bíróság, mely felette ítél. A király és császár békekötési és hadindítási joggal bír, de nincsen hadserege sem egyik, sem másik államnak, sem Magyarország, sem Austria a külpolitikában önállólag különlegesen nem intézkedhetnek, Magyarország tehát csak azon szerződésekhez, vagy azon pontokhoz szólhat, melyek pénzkötelezettséget, vagy a mostani hadi illetéket meghaladó katona-segélyt tartalmaznak, vagy magyar terület átengedéséről szólnak, ezt a hármat az országgyűlés megtagadhatja. A berlini szerződés azonban ezek egyikéről sem szól, valószínűleg ez pénzáldozatokat is fog kívánni, de mind az 1875-iki, mind az 1878-iki többség a bosnyákpolitikát elfogadta, decemberben tehát már ez vita tárgyát nem képezhette.

Európa politikájában nyugalom uralkodott. Bosznia és Hercegovina elfoglalása által Austria-Magyarország a keleti pánszlávizmus közé beékelte magát, a szerbek, románok belátták, hogy az osztrák-magyar birodalom elleni üzemek nem csak sikertelenek, de saját lételüket is veszélyeztetik, a nemzetiségi izgatás tehát részükről megszűnt, az orosz duzzogott, de az erős német-osztrák szövetség ellen nem mert támadólag fellépni. Tisza Kálmán a legkényesebb és legnépszerűtlenebb ügyekben diadalmaskodott, a deficit azonban erősebb volt nálánál; némely régi adósságokat ki kellett egyenlíteni, a bosnyák költségeket fedezni kellett, mindez csak új kölcsön által volt fedezhető, mert

a földadót a legmagasabb fokra csigázták, az ország szegényedett, a kivetett adók tehát nem emelkedtek. A kölcsön kérdése igen csiklandós kérdés volt, mert Tisza Kálmán az egyensúly helyreállítását megígérte, e helyett azonban 4 év alatt az ország adóssága 300 milliót haladó összeggel növekedett és ennek ellenében a konok közönség a nem gyümölcsöző befektetések tőke-természetét nem ismerte el. A kölcsönnél tehát az ellenzék kedvező helyzettel birt, miért is Tiszának (mert ministertársai nem számítottak) egész erővel neki rohant. A pénzügyminister következő törvényjavaslatul nyújtott be:

1. Az 1879. évben következő állami kiadások hitelművelet útján fedezendők:

a) az 1874: 14. törvényczikk alapján kibocsájtott kincstári utalványok beváltására szükséges összeg azon része, mely az 1878: 35. törvényczikkben foglalt intézkedés után még fedezetlen;

b) a kormány által a múlt évekre beterjesztett és törvény által megállapítandó póthitelek;

c) az 1878. 9. t.-czikkben megszavazott hadiköltség hitelén felül tényleg felmerült kiadási többletnek a magyar korona országaira eső része, azon Összeg erejéig, mely a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottságok határozata alapján, a törvényhozás által meg fog állapíttatni;

d) az 1879-ik évi államköltségvetésben mutatkozó hiány fedezésére szükséges összeg, miként az a törvényhozás által meg fog állapíttatni;

e) a Bosznia és Hercegovina megszállásába 1 szár-

mazó költségek czimén, a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottságok határozata alapján, az 1879-ik évre egyelőre már megszavazott 20 millió forint átalánynak, valamint az e célra ez évben még megszavazandó költségeknek a magyar korona országaira eső része.

2. A hitelműveletek, melyek az 1. §-ban elősorolt kiadások fedezésére szolgálnak, aranyban számított 96 millió forinton túl nem terjedhetnek.

3. A pénzügyminister felhatalmaztatok, hogy a 2. §-ban foglalt összeget, akár θ -os aranyban kamatozó adómentes járadékkötvények kibocsájtása és elárusítása, akár részben 5-ös aranyban kamatozó és 36 óv alatt egyenlő évi részletekben törlesztendő, jelzálogos kölcsönkötvények kibocsájtása és elárusítása által, akár részben ideiglenes hitel műveletek által szerezzze be. A jelzálogos kölcsönkötvények kibocsájtása azonban 72 millió arany frt névérték összegén felül nem terjedhet.

4. Az 1875: 49. t.-cz. 3., 4., 5. §-ában foglalt határozatok kiterjesztetnek a jelen törvény 3. §-ában említett járadékkötvényekre is.

5. Mily állami javak lesznek a jelen törvény 3-ik §-ában említett jelzálogos kötvények biztosítékául felveendő, azt későbbi törvény fogja meghatározni.

6. Azon kincstári birtokok, melyek az 5. §-ban említett külön törvény által meg fognak jelöltetni, a most említett törvény kihirdetésének napjától számítva, a 3. §-ban említett jelzálogos államkölcsön jelzálogi fedezetül szolgálnak, ennél fogva ezen birtokok további zálogjogi bejegyzésekkel nem terhelhetők, a netaláni

korábbi zálogjogi bejegyzések azonban érintetlenül maradnak.

7. Az 5-ik §. értelmében, jelzálogos kölcsön biztosítékaul szolgáló, állami javak eladásából befolyó pénzek, kizárólag a 3. §-ban említett jelzálogos kötvények beváltására fordítandók.

8. A jelzálogos kötvények után, az államkincstár 5°/_o-ot fizet aranyértékben, félévi utólagos részletekben.

9. Úgy a befizetésre, valamint a kamatozásra nézve, 100 o. é. arany forint, 10 sterling fonttal, 250 frankkal, illetőleg német birodalmi 202.^{5ü} márkával véteik egyenlőnek.

10. A jelzálogos kötvények és az azokon lévő kamatszelvények, minden fennálló bélyegilleték és adóiuul mentesek, és a teljes bélyeg- és adómentesség azok részére jövőre is biztosittatik. Az ezen kölcsön iránt kötött szerződések bélyeg- és illetékmentesek.

A kötvények tőzsdejegyzése fejében fizetendő külföldi bélyeg és illeték az állam terhére esik.

11. Az ekkép felveendő kölcsön kibocsájtási feltételei, a hitelművelet keresztülvitele és teljes befejezése után, a kibocsájtási összegnek és a törlesztés évi részleteinek utólagos becikkelyezése végett az országgyűlésnek bejelentendők.

12. Ezen törvény kihirdetése után azonnal életbe lép és végrehajtásával a pénzügyminister bizatik meg.

A pénzügyminister indokolása:

Az 1874: 14. t.-czikk alapján kibocsájtott kincstári utalványok 76% millió forint névértékben 1879. augusztus 1-én beváltandók.

Ezen utalványok beváltására az 1878. évi 35-ik t.-cz. határozata szerint az utolsó járadékkölcsön kibocsátásából eladandó kötvények árából 21—22 millió forint fordítandó. Ez utóbbi összegnek, t. i. 22 millió forintnak aranyban megfelel kerekszámban 18.800,000 frt, mi az egész fönnebbi beváltási összegből levonotván, marad még beváltandó kerekszámban 57.700,000 frt névérték aranyban.

Ez összeg magában oly nagy, hogy annak más utón, mint hitelművelet útján beszerzéséről szó sem lehet és ezen összeg fedezéséről okvetlen szükséges mielőbb gondoskodni, már azért is, hogy a kölcsönök elhelyezésére kedvezőbb időszakot fel lehessen használni.

Nehogy azomban az állam ez évi szükségletei fedezése iránt minden egyes előforduló esetről külön kelljen intézkedni, helyesebbnek látom egybefoglalni mindazon összegeket, melyek az 1879. évben előrelátólag hitelművelet útján lesznek fedezendőek és ezekről is a fennebb említett hitelművelettel egyben gondoskodni. Ezért vettem be a törvényjavaslat 1. §-ába mindazon kiadásokat, melyek fedezetéről a törvényhozás még nem intézkedett.

Ilyenek azon összegek, melyek a közösügyek tárgyalására kiküldött országos bizottságok által az 1875. és 1876. évi közösügyi költségekről szóló zárszámadások, valamint az 1878. évre már tárgyalat ősz még tárgyalandó kormányelőterjesztések alapján részint már végleg megállapított, részint még megállapítandó túlkiadások folytán póthitelek czímen lesznek fedezendőek, nevezetesen:

Az 1875. közösügyi állapított pó hitelnek 31 százaléka . .	zárszámadások által	alapján már meg-	a
			478,969*—
Az 1876. évi közösügyi állapított költségtöbbletnek 31 százaléka	1876. évi közösügyi állapított költségtöbbletnek	31	1.059,666'881/2
1878. évre . a közösügyi bizottság által megállapított költségtöbblet . .			134,513*55
Az 1878. évi közösügyi költségek-nél a határvám-tételek folytán mutatkozó fedezethiány	határvám-tételek	visszamaradás	hozzávetőleg .....
			2.000,000*—
		Összesen:	3.673,149*—
Továbbá az igazságügyminister által kért pótlék.....	igazságügyminister	ál-	270,000*—
Ezekhez járul még a Bosznia és Herzegovina megszállásbul Magyarország részére eső költség-többlet, és pedig 1878-bul, ezen összeg fedezetéül .	megszállásbul	Magyaror-	13.100,142*—
szolgál a katona helyettesítés és rok-	Magyarország	illetéke	
10,368,705 forint névértékű papirbul			
7.315,863 forint, mit levonva, marad fedezendő.....			5.784,279*—
A közösügyi bizottság által 1879. évre már megszavazott			6.280,000*—
Ugyané czélra megszavazandó .			4.500,000* —
Az 1879. évi hiány			22.802,398*—
Az itt elősorolt tételek, és pedig:			

1. Közösügyi póthitel .... 3.673,149*—
2. Igazságügyministeri póthitel . 270,000*—
3. 1878-iki katonai költségtöbblet 5.784,279* —
4. Bosznia megszállása .... 10.780,000*—
5. 1879. évi költségvetési hiány . 22.802,398* —
Tesznek papírpénzben összesen . 43.309,827*—

A törvényjavaslat 3. §-ában kimondott felhatalmazásra nézve mindenekelőtt meg kell jegyezni, hogy ez idő szerint, midőn még Európa piacjai még a lefolyt keleti háború utóhatásainak befolyása alatt állnak, midőn a legcsekélyebb jelentőségű politikai események pusztá híre a hitelpapírok eladását napokra lehetetlenné tenni képes, a hitelműveletek módozatainak megválasztásában kétségkívül a lehető legnagyobb óvatosság szükséges és hogy ép ez okból a kormány méltán kívánhatja, hogy e részben kezei a szükségesnél a törvény által megkötve ne legyenek, mert minél szűkebb korlátok gátolndják szabad mozgását, annál kevesebb kilátása leend a szükséges hitelműveleteket az állam érdekeinek legjobban megfelelő módon keresztülvinni.

A hitelművelet némely módjai a helyzet által úgy is ki vannak zárva, például a rövid idő alatt törlesztendő kölcsön eszméje ellen, mely kétségkívül legkönnyebben lenne elhelyezhető, intő példa az 1873. és 1874-iki kincstári utalványok kibocsájtása, mely épen a mostani nehéz körülmények közt kerül beváltásra és ezáltal nagyrészt okozója a jelen kényszerhelyzetnek.

Az államkincstár érdekeinek kétségkívül legjob-

ban felelne meg a II. kibocsájtási kincstári utalványok beváltását ugyanazon eszközökkel keresztülvinni, amivel az L kibocsájtási utalványok beváltása sikerült, t. i. kizárólag járadék kötvények kibocsájtása útján, s részemről jelenleg is kívánatosnak tartom, hogy a szükséges Összeg beszerzése ez után lehetséges legyen, ha azomban ezen módozat kizárólag és kotelezőleg minden más eszköz mellőzésével vétetnék fel a törvénybe, a mai körülmények közt és tekintettel az összeg nagyságára és az idő rövidségére, alig lehetne teljes biztonsággal felelősséget vállalni az iránt, hogy a kívánt Összeg ezen idő alatt beszerezhető, és azért szükségesnek láttam oly hitelműveletet is felvenni a törvényjavaslatba, mely a kötvények gyorsabb elhelyezése tekintetében biztosabb sikert Ígér azon esetre is, ha a pénzpiaczon kedvezőbb hangulat állna be, s mely más vevő közönségre, más piacra van számítva, mint a járadék kölcsöne, t. i. jelzálog! jelleggel bíró és aránylagos mérsékelt tartamú törlesztéssel összekötött kölcsön kibocsájtását, mely azomban csak oly korlátok közt szándékoltatik igénybe vétetni, melyek közt a kincstári utalványok beváltása fedezetét találndja, ennek megfelelőleg vétetett fel a költségvetésbe a 72 millió frtnyi Összeg, mint a jelzálogkölcsön maximuma.

A végett, hogy ezen kölcsön ötös, tehát a kincstári utalványoknál és a járadék kölcsönnél kisebb kamat mellett is aránylag rövid idő alatt el legyen helyezhető, el nem lehet kerülni, hogy az egyrészlül az állami jószágok biztosítéku lekötése mellett, más-

résről törlesztéssel, még pedig oly törlesztési móddal bocsájtassék ki, mely a tőke visszafizetés esélyei tekintetében a papírt a vevő szempontjából előnyösnek tüntesse ki, s mint a jelzálogkölcsön kibocsájtásának egyik indoka az, hogy annak értékesítésénél minél magasabb legyen az árfolyam, ezt leginkább azon előny által véltem elérhetni, mely a törlesztésnek egyenlő évi részletekben és így az első években is már nagyobb arányban megállapítása által a jelzálogkölcsön vevőinek nyújtatik.

E két körülmény t. i. a papírnak jelzálog! minősége s annak törlesztési módzata egyedül képesek némileg biztos kilátást nyújtani arra nézve, hogy az elhelyezés ily rövid idő alatt, mint aminővel augusztus elsejéig rendelkezünk, sikerülni fog.

Az államjóságok jelzálog! lekötése különben meg volt az I. és II. kibocsátású kincstári utalványoknál is, melyeknek czimleteiben ez határozott kifejezést talált. A különbség itt csak annyi, hogy tekintettel azon pénzpiaczoknak, melyekre ezen papír számítva van, jogi felfogására, szükségesnek találtatott a jelzálogi biztosítás eszméjét oly módon szövegezni, a mint ez a törvényjavaslat 6. §-ában látható.

Tekintetbe kell végre venni azt is, hogy a jelzálog! jelleg és a törlesztési mód adják meg azon előnyöket, melyek lehetővé teendik a kötvények magasabb ároni eladását, mint a minő a járadékkötvényeknél elérhető, mi a pénzbeszerzés jutányosságára nézve kívánatos s ezen előnyök adják meg a biztosságot az iránt, hogy ezen papit a piaczok esetleg kedvezőtlen

nebb viszonyai között is elhelyeztessék. A kibocsájtandó kölcsön valutájára nézve alig szükséges bővebben fejtegetni, hogy ezüstben, vagy papírértékben kamatozó kötvények elhelyezésére a mai körülmények között egyáltalában nem számíthatnánk.

A hitelműveletek módozatai közé fel kellett venni általánosságban azt is, hogy a kormány részben egyéb ideiglenes jelleggel bíró hitelműveletekkel is fel legyen hatalmazva, mint például előlegek felvételére a törvény határain belül, már azon oknál fogva is, hogy esetleg oly időben, midőn a pénzpiaczokon különféle okokból származható pangások miatt kötvényeladások csak nagyobb áldozatok mellett lennének eszközölhetők, módja legyen a kormánynak az állam szükségleteit ideiglenes műveletek útján fedezni adig, míg a pénzpiaczok helyzete jobbra nem változik.

A törvényjavaslat 4. §-ában foglalt intézkedés azon okbul szükséges, hogy a kibocsájtandó új járadék-czim leteknél a kamatfizetés, a külföldi valuták aránya, a bélyeg- és illeték-mentesség és a külföldi bélyeg megfizetése ügyében kétség ne merülhessen fel.

Ugyanezen okból fel kellett venni a 8., 9., 10. §-okba analog intézkedéseket a jelzálogos kötvények kibocsájtására, mivel ezek hasonló kedvezmények nélkül nem lennének forgalomba hozhatók.

A jelzálogos kölcsönnek biztosítékául kijelölendő államjavak névszerinti megnevezése a javaslat 5. §-ában azért tartatott fenn későbbi intézkedésnek, mivel nem czéloztatik az összes államjavak lekötése, hanem

csak azon összeg erejéig, mely a felveendő jelzálogos kölcsön biztosítására szükséges, — de nem lehetett ezen államjóságokat megjelölni azért sem, mert a jelzálogkölcsön útján esetleg fedezendő összegre nézve maximumként mondatik ki a 72 millió forintnyi összeg s ha az esetleg csekélyebb összeg erejéig bocsájtatnék ki, az ennek megfelelő biztosíték is csekélyebb lenne.

Mi a 7. §. tartalmát illeti, az állami jóságok eladásából befolyt pénz eddig a kincstári utalványok beváltására volt fordítandó és fordítottatott tényleg. Szükséges, hogy ezen intézkedés a kibocsájtandó jelzálog! kötvényekre is alkalmaztassák, melyek a kincstári utalványok helyébe lépnek, ez némileg következménye a jelzálogi lekötéseknek s a czimletek vevőinek szolgál megnyugtatóására.

A 11. §-ban köteleztetik a kormány, a hitelműveletek keresztülvitelérül jelentést tenni, főleg a kibocsájtási összeg és a törlesztési évi részletek utólagos becikkelyezése végett; a kormány t. i. a 3. §-ban foglalt 72 millió arany forint névérték-összeget a jelzálogos kölcsönnél nem kívánja olyannak tekinteni, mely minden körülmények közt kibocsájtandó, hanem ezen számot mint maximumot vette fel, melyen alul kedvező körülmények közt lemehet; a végleg kibocsájtott összeg, valamint az ennek alapján megállapítandó évi törlesztés becikkelyezendők.

Jelentés a járadékkölcsönről és a 76½ millió kincstári utalványokról.

Az 1877: 9. t.-cz. 1. §-ában felhatalmaztatok a pénzügyminister, hogy az 1873. évi 33. t.-cz. alapján kibocsájtott 76 7a millió forint névértékű, 6-al kamatozó és 1878. évi december 1-én lejáráó kincstári utalványok törlesztése czéljából az erre szükségelt összeg erejéig 6-os, aranyban kamatozó adómentes járadékkötvényeket bocsáthasson ki.

Ugyanezen 1877: 9. t.-cz. 3. §-ában foglalt határozat szerint az ekkép felveendő járadékkölcsönnek kibocsátási feltételei, a hitelművelet keresztülvitele és teljes befejezése után utólagos becikkelyezés végett az országgyűlésnek bejelentendők.

A most említett határozatnak egész terjedelmében eleget tenni azon oknál fogva még nem lehet, mivel a kérdéses hitelművelet ez idő szerint teljesen befejezve még nincs, mert habár az említett kincstári utalványok, mint alább látható, egy csekély rész kivételével már be vannak váltva, mind a mellett a beváltásra vonatkozó adatok hitelesen még ki nem mutathatók, és pedig azért nem, mivel a külföldi bankházaktul az ide vonatkozó számlák még be nem érkeztek, és ezek érdemleges megvizsgálása és könyvelése, valamint az illető könyvek lezárása még némi időt fog igényelni.

Hogy azonban a törvényhozás a kérdéses hitelműveletről és általában a járadékkölcsön kibocsátásáról, valamint ennek eddigi eredményéről tájékozást nyerhessen, szükségesnek találtam már most jelentést tenni

arrul, mily eredményeket mutat fel a járadékkölcsön kibocsájtása annak elejéül 1878. dcczember végéig és mennyire haladt a fönnebb említett kincstári utalványok beváltása ugyancsak a lefolyt év végéig.

E célra szükséges mindenek előtt felsorolni azon kiadási összegeket, melyek fedezésére a pénzügyminister különféle törvényezikkek által felhatalmazást nyert'

Ezen összegek a következők:

Az 1877-iki hiány..... 20,545,937.—

Póthitel a honvéd, minister számára

1887-re 425,065-23

Ismét..... 15,940.—

1878. A párisi kiállítás póthitele . . . . . 75,000.—

1877. A besztercebányai gőzfürészre . . . . . 91,376.—

1878. Diósgyőri póthitel..... 242,506.—

1878. A közösügyi költségek póthitele . . . . . 2.047,482.—

1878. A közlekedési minister ,, ... 1.524,573.—

1878. Az igazságügyiministér ,, ... 513,447.—

1878-iki költségvetési hiány . . . . . 21.121,416.—

1878. A mozgósítási 60 millióbul Magyarország része ..... 18.840,000.—

Az 1873-iki kincst. utalv. beváltására_87.768,369-20

Összesen 154.211,512-43

Ezen kiadások fedezésére 74-35 árfolyamon aranyba, vagyis 115 agióval számított 85: 50³/₄ bankértékü ár-

folyamon ..... 180.360,000.—

Ehhez hozzájárul az 1875: 49. törvénycikk értelmében kibocsájtandó .80.000,000.—

Tesz összesen 260.000,000.—

A forgalomban bocsátott czimletek szövegében

meg van jelölve a kibocsátási összeg, melyhez az illető czimlet tartozik. Meg vannak jelölve a folyó számlák, melyek az illető kibocsátásban foglaltatnak és fel vannak véve azon törvényczikkek kivonatai, melyek az illető kibocsátás alapjául szolgálnak. Az említett 260 millió írtra terjedő összes kibocsátásból 1876. évi január hótul 1878. évi december végéig értékesített, mindössze 221.675,700 arany forint névértékű kötvény, ezen Összegebül visszatartatott és közvetlen a központi állampénztár által némely alapokhoz tartozó értékpapírok kicserélésére fordított 3.000,000 frt névértékű kötvény, mely művelet még tényleg befejezve nincs. A többi 218.675,700 arany frt névértékű kötvény az illető konzorciumnak adatott át értékesítés végett, ezen kötvények elárusításából a kibocsátási és értékesítési költségek levonása után tisztán befolyt 191.514,417 forint. Az elárusítás történt részben alku szerint meghatározott áron, részben bizományilag.

Meghatározott áron eladatott 40

millió névérték..... 37.034,675 —

A költség tett..... . 64,293·—

Maradt tiszta bevétel . 36.960,381—

Bizományilag eladatott névértékben ..... 178.675,700·—

Ezért befolyt bankértékben

* 159.825,422·—

Költségek fejében levonult

5.281,387·—

Maradt tiszta bevétel . . . . 154.544,035·—

Összesen . 191.514,417·—

Ezen Összeghez hozzá számítandó lesz az állampénztár által értékesített fennebbi kötvényekből befolyandó összeg.

A fennebbi kimutatott Összegeből fedeztetek az 1876., 1877., 1878. évi államháztartási hiányok a fennebb idézett törvények alapján, továbbá az első kibocsájtási kincstári utalványok beváltása az alább kitett részletezés szerint és végre az 1878-iki mozgósítási költségek.

Az elárusított papírok levonása	1878. évi decz. 31-én	38.324,300'—
névértékű járadék	1878. évi 35. t.-cz. határozata szerint az 1874. évi II. kibocsájtásu kincstári utalványok	beváltására fordítandó .....
		28.000,000'—

Marad tehát a kincstár rendelkezésére ..... 10.324,300'—

Mely kötvények az 1878-ik év végével fennmaradt 4.847,854 frt, vagyis bankjegyértékben 5.671,000 frt előleg, valamint a folyó év január elsején felvett 8.000,000 frt új előleg részbeni törlesztésére lesznek fordítandók.

A konzorciumnak meghatározott áron eladott 40 millió forint névértékű kötvényeknél a költségek levonása után a tiszta bevétel 80½ árfolyamot mutat fel, mely megfelel az 1875: 49. törvényczikk határozatának.

Az 1877-iki nyilvános aláírás útján kibocsátott 32

millió járadék kötvénynél az aláírás kétféle volt, nevezetesen kincstári utalványokban teljesített befizetéseknél $82^{3/10}$, és teljes készpénzben történt befizetéseknél $80^{8/10}$. Ezen árfolyamban levonván a jutalék és aláírási költségek, a tiszta bevételek szerinti árfolyam tesz $78^{3/10}$, illetőleg $76^{3/10}$ aranyban.

Az 1878-ik évben bizományilag a tőzsdéken elárusított 146.675,700 frt névértékű kötvényeknél az árfolyam maximuma volt $81^{3/4}$, minimuma pedig $69^{\wedge}$ aranyban, az ez évben elért átlag a költségek levonása után 75_1 , a fentt kitett árfolyamok átlaga aranyban 77_4 és 115 agióval számítva 89_t árfolyamot mutat fel papírban.

Az árfolyamok folytán a felvett járadékkölcsön 1876-ban 7_{36} -ba, 1877-ben 7_{59} -be, 1878-ban 8_1 be került.

Az I-ső kibocsájtási kincstári utalványok kibocsájtását illetőleg mindenekelőtt meg kell jegyezni, hogy az 1873: 33. t.-cikk 3. §-ában az I. kibocsájtási névérték Összege $76^{3/4}$ millió osztrák értékű ezüstben, vagy 7% millió sterling fontban, vagy 153 millió német márkában van megállapítva. A jelenlegi aranyértékarányok szerint $7^{1/2}$ millió font értéknek magyar arany forintokban 75 millió forint felel meg, mi papírban a mai árfolyam szerint 116-os agióval számítva 87 millió forintot tesz. 153 millió német birodalmi márkértéknek azonban ez idő szerint arany forintokba számítva nem 75, de $76^{1/2}$ millió arany forint felel meg, mi ismét 116 agióval számítva, papírpénzben nem 87 millió, de 88.740,000 forintot, vagyis 1.740,000

forinttal többet tesz; a szerint tehát, amint a kincstári utalványok Londonban vagy a német birodalmi bankoknál váltatnak be, a beváltási árnak is különbözni kell, mire különben a pénzbeszerzésnél a váltóárfolyamnak is befolyása van.

A beváltás még teljesen befejezve nem lévén, ennek állása csak a szerint adható elő, amint az 1878. december 31-ig a beérkezett számlákból és kimutatókból megállapítható.

Ezek eredménye következő:

Az összesen beváltandó L. . . . 7.500,000'—

A névértékű kincstári utalványból levonandó L..... 126,990·—

mely az államvagyon eladásából befolyván, az ezekből alakult külön alap birtokában van. Ezen összeg levonásával maradt beváltandó kincstári utal-

vány L. . . .. 7.373,010·—

A hitel számvevőségi kimutatók szerint 1878. évi december hó végéig beváltatott összesen St. 5.122,700 névérték, mely bankértékben 61.048,273 írtba került,

és pedig:

Az 1877. évi nyilvános aláírás útján bekerült 1.887,500 névértékért . 22.710,108·—

Az 1878. évben tőzsdeszerűleg bevásárolt 2.154,000 ny. névértékért . . 25.566,468*—

Az 1873. évi törvény értelmében váltott 1.081,051 L. névértékért. . . 12.771,696*—

tehát a múlt évi 5.122,700 L. fedezésére kiadatott..... 61.048,273*—

A veváltallan	2.250,310	L.	fedezé-
sére rendelkezésre áll.....		26.720,095	—
Az eddigi eredmények szerint a			
konzorcium által már tényleg bevált-			
tott L		5.122,700	—
Még beváltandó.....		2.250,310	—
Vagyis összesen 7.373,010 livre ster-			
ling, mi előreláthatólag		87.768,000	
forintba fog kerülni.			

A folyó évben a magyar általános hitelbank utján beérkezett jelentések szerint folyó évi január 12-ig beváltott még 2.139,800 L. névértékű összeg, maradt tehát a consortium által be nem váltott mennyiség 110,510 L. névértékben, az ezek beváltására szükséges pénzösszeg a fentebbiek szerint a consortium rendelkezésére bocsáttatott, ezen összeg teljes beváltása után lesz csak szükséges ezen művelet keresztülvitelérül beadni azon végjelentést, mely az idézett 1877: 9. t.-cz. 3. §-ának rendelete szerint törvénybe iktatandó lesz.

A pénzügyminister kendőzetlenül mutatta be az ország pénzügyi helyzetét, hitelünk mértékét, a 4 évi pénzügyi gazdálkodást. A kép nem volt vonzó, mert a kincstári hiány nem fogyott, a nagy új adók daczára az ország 4 év alatt 360 millió adósságot csinált, a conversio drágán eszközöltetett, az ország 7 százalékot meghaladó kamatot fizetett, midőn más államok kamatlábja 4 perczent. Ezen 360 millióból azonban levonandó a bosnyák hódítás költsége, mi a beszerzési és agio-különbözettel 42 millió, levonandó a 1874-iki kölcsön ,69.440,000 forint, vagyis a két czímen

111.440,000 forint, levonandók még az 1876., 1877., 1878-ig tett és 1879-ben teendő befektetések. Mint az előző kötetekben bebizonyítottam, tett a befektetés:

1876- ban.....	18.917,471	frtot.
1877- ben.....	20.261,000	„
1878- ban.....	25.103,863	„
1879- ben.....	24.595,606	„
	Összeg: ...	88.877,940 frt.
Λ két czimenelősorolt . . .	111.440,000	__v

Tett a 4évi beruházat: 199,317.940 frtot, vagyis az ország 4 évi értékfogyatkozása tett ..... 160.682,060 „

mi annál szomorúbb volt, mert a befektetések mind drága kölcsönén eszközöltettek; ezen beruházások nem a számszerinti kétszáz, de 240,000 millió forintba kerültek, a kétségkívüli megtámadhatlan beruházások, az adósságok törlesztési járulécai fogyasztották ugyan az adósságokat, de nem apasztották a kamat terhét, mert a törlesztések természeténél fogva mindig ugyanannyi kamat fizetendő. A vasúti kamatpótlék az engedmény napjától számítandó 30 évig szinte holt tőkét képezett, mert ezek oly csekély jövedelmű és rossz helyzetű vasutak voltak, hogy bevételeik lehető emelkedésére és ennek következtében a törlesztésre józanon számítani nem lehetett, és pedig annyival inkább nem, mert a növekedő adósság, a vasúti beruházott tőke kamatai külföldre fizettetvén, az ország pénztökéje ennél fogva fogyott, részint tehát a pénztőke apadása következtében, részben pedig azért

mert a vámszövetség az osztrák terményeknek előnyt adott, ennél fogva arra számítani nem lehetett, hogy az országban gyárak keletkeznek és a gyártmányok fuvarbéré a vasutak jövedelmét emelni fogja, sőt még azt sem lehetett reményelni, hogy az adósságok lejtőjén nyargaló ország, melynek kormányai és országgyűlései a kül- és belföldi pénzsákoknak meghajoltak, 1900-ban és az azt követő években a vasut tulajdonosokkal szembeállva, a számlát megcsinálják és a szerződés értelmében az értéket kimerített pótlékok alapján a vasutakat visszaveszik. Nem lehetett számítani a hadsereg költségeinek lepadására sem, mert Európa politikáját nem Austria-Magyarország vezeti, a hadsereg leszállítása tehát mindaddig le nem szállítható, míg Franciaországnak Metzét vissza nem adják, mit Németország csak nagy vereség után tehetne meg, míg Austria-Magyarország Oroszországot összemorzsolva, a pánszlávizmust el nem temeti, mi hasonlólag nehéz munka; a conversio nem fényes, sőt drága művelet volt. A helyzet tehát nem volt kedvező, mert nemcsak szaporodtak az adósságok, de azok időnkinti növekedése is bizonyos volt. A pénzügyi bajokat azonban nemcsak a jelen kormány idézte elő, de megteremtették főleg a múlt kormányok, egyenlően hibásak voltak az országgyűlések, mert mindent megszávtak, hibás volt a politikai értelmiség pártkülömbőség nélkül, mert be nem látta azt, hogy itt a főhiba, mely minden javítást lehetetlenné tesz, az igazságtalan, egyenetlen, pártfogoló adórendszerben rejlik; hibásak voltak a hírlapok, melyek részben a pénzemberek érde-

kében harsonázott, részben mélyen hallgatott. Elvégre is a lejárt adósságokat fizetni kellett, az új kölcsönt ennél fogva megtagadni nem lehetett.

Az ellenzék reménykedett a győzelemben, síkra szállt a kormány, illetőleg Tisza Kálmán ellen. A törvényjavaslat ellen egy elvetési és egy elhalasztás! határozati javaslatot adott be:

Helfi Ignác és társai határozati javaslata.

Tekintve, hogy a kormány által az 1879. évben hitelműveletek útján fedezendő államkiadásokról szóló törvényjavaslat oly korlátlan meghatalmazást tartalmaz, mely a parlamentáris rendszerrel össze nem egyeztethető, sőt annak egyenes negatióját képezi;

tekintve, hogy a törvényjavaslat az állam pénzügyi helyzetének oly szomorú, oly aggasztó képét tárja elénk, miszerint bős könnyelműség lenne a nemzet képviselője részéről, ha legkisebb újabb terhet is vállalna a nélkül, hogy a létező baj nagyságáról, annak minden egyes részletéről kellő tudomást szerezzene, annak miként lehető és leendő orvoslása iránt megállapodásra jutna;

tekintve, hogy a törvényjavaslatban elősorolt állítólagos állami szükségletek egynek kivételével a képviselőház által még megállapítva nincsenek, sőt azoknak nagyrésze előtte eddig teljesen ismeretlen.

Tekintve, hogy a törvényjavaslat 1. §. c) betűje alatt részint oly kiadások fordulnak elő, melyeket úgy a delegáció, mint a képviselőház egész más célokra szántak; részint olyanok, melyeket sem az egyik, sem a másik meg nem szavazott;

tekintve, hogy ugyané §. e) betűje alatt tetemes összeg kéretik oly politika folytatására, melyet a nemzet osztatlan közérzölete határozottan kárhoztat;

tekintve végre, hogy a kormány által javaslatba hozott módozatok semmi biztosítékot, sőt még tájékozást sem nyújtanak a felveendő kölcsön árának, tehát az újabban vállalandó tehernek nagyságáru, alulírotak a következő határozatot indítványozzák:

A képviselőház belátva sürgösségét oly intézkedéseknek, melyek egyfelül az állam törvényszerűleg vállalt kötelezettségeinek fedezetére, másfelül a pénzügyi helyzet gyökeres orvoslására szükségesek, kész az erre kellő eszközöket megszavazni oly kormánynak, mely a cél miként leendő elérése iránt határozott programot terjeszt elő, mely e cél felé öntudatosan halad, s mely biztosítékot nyújt az iránt, hogy meg nem szavazott összegeket az ország terhére elkölteni nem fogja, s a megszavazottakat csakis a kitűzött célra fordítandja; de a jelen kormánynak semminemű pénzügyi műveletek keresztülvitelére meghatalmazást nem ad, az általa előterjesztett törvényjavaslatot pedig, mint az alkotmányos rendszer ellen intézett merényletet, visszautasítja.

Gróf Lónyay Menyhért és társai határozati javaslata:

Tekintve, hogy a jelen törvényjavaslat oly tételek fedezését is tárgyazza, melyek az országgyűlés, illetőleg a delegációk elhatározása alá csak ezután fognak kerülni és így ma még fedezet tárgyát nem képezhetik;

tekintve, hogy ily messzeható pénzügyi műveletekbe mindaddig megnyugvással nem bocsájtkozhatik, míg a kormánynak az általános pénzügyi helyzetre és pénzügyeink gyökeres orvoslására vonatkozó nézeteit és terveit nem ismeri;

tekintve, hogy a kormány javaslatából nem vehető ki azon teher mértéke, mely annak elfogadása által az adózók vállaira fogna nehezedeni:

határozza el a képviselőház, hogy az előterjesztett törvényjavaslat tárgyalásába mindaddig nem bocsájtkozik, míg a helyzetből szükségkép folyó fenntebbi kívánalmaknak elég téve nem lesz.

Mindkét határozat megakarta buktatni a kormányt, az első tisztában volt a helyzettel, szembe rohant; a második oldalt került, programot kért és a program helytelensége vagy egyszerű megtagadása által remélte Tisztát megbuktatni. A vita megkezdődött február hó ötödikén.

II. FEJEZET.

Helfi Ignáez, gróf Lón yay Menyhért, Tisza Kálmán beszédei. — Gróf Apponyi Albert bosnyák interpellációja. — Tisza Kálmán és gróf Apponyi Albert beszédei, a kormány győzelme.

A támadást Illefi Jgnác kezdte meg: Vártuk a minister urtul, hogy a pénzügyi helyzetet megismer-teti és a segély főbb vonásait előadja, ehelyett variálta indokolását és ismételte Hegedűs úr előadását.

Sokan azt mondják, hogy még csak most lett mi-nister, tehát nagy exposét nem adhat, ezen elvet nem fogadhatom el, mert volt államtitkár, minister, a leg-fontosabb bizottságok tagja, tehát a helyzetet ismer-het és erre én képesnek is hiszem; de ha nem képes, Magyarország szomorú anyagi helyzete nem engedi, hogy az ország pénzügyőri képző-intézetet alapítson.

A pénzügyminister úr azt mondja: ne támadjuk meg Magyarország hitelét, nem mi, de ezen törvény-javaslat maga támadja meg; csak az „A. szól ismert, mellőzhetlen dologrul, a B. már megállapítandó pót-hitelről/ de még a kormány maga sem tudja, meg-fogja-e ezt a ház állapítani, ez tehát a törvényhozás ellenőrzésének egyenes kijátszása.

A C. szól oly kiadásról, melyet az országgyűlés és delegáció nem arra szavazott meg, mint amire önök elkölteni merészkedtek; a másik része szól oly törvénytelen kiadásokról, melyeket önök az ország-gyűlésnek be nem jelentettek.

Bocsánatot kérek, talán még sem a kormány pa-rancsol a képviselőháznak, honnan méltóztatnak tudni, hogy ez fel fog vétetni a költségvetésbe? hátha a több-

ség belátja, hogy önök túlmennek minden mértéken és ezen czimen nem lesz hajlandó semmit megszavazni, megtörhet á megszavazás, de az előzetes törvénybe iktatás arczulcsapása lenne a képviselőháznak.

A I). fedezetét kéri az 1879-iki hiány fedezetének, honnan tudják önök azt, hogy ezt a ház megszavazza? Ez az alkotmányosság kijátszása.

Legmeglepőbb alkotmányos szempontbul a Boszniára már megszavazott és még ezentúl megszavazandó milliókruli tétel. Hogy egy parlamentáris kormány a nemzet akaratóval ellenkező politikát kövessen, hogy azt a nemzet világos akarata ellenére végrehajtsa, midőn fel sem merete vetni azon kérdést: akarunk-e Boszniába bemenni, vagy nem? és ezután ezen politikát és folytatását megfizettesse, ha ez is alkotmányosság és páriámén tárizmus, akkor közel van azon idő, midőn a magyar nép könyörögni fog az egek urához, hogy mentse meg őt a parlamentárizmustul. Soha ilyet absolut osztrák kormány nem mert volna elkövetni, ilyet csak magyarokkal lehet keresztülvinni és ez valóban kétségbeejtő tünemény.

Tiltakoznom kell a pénzügyi bizottság jószivü eljárása ellen, mi nem azért küldjük ki, hogy felületesen eljárva a kormány javaslatait szankcionálja, de azért, hogy kutasson, számítson. A pénzügyi bizottság pedig a főstilyt főleg a kormány előterjesztésére fekteti, melyek némelyikére maga a kormány sem fektet súlyt.

Kiderül a kormány indokolásából, hogy az okkupációra a helyettesítési alapbul is vett. Hát ez oly

bitang alap, melyből a törvényhozás nélkül mindenki vehet? Ez, tisztelt ház, rablópolitikát szentesít. Megszavaztuk az aranyjáradékot bizonyos célokra, bizonyos árfolyam szerint; a miniszterelnök úr felhasználta más célokra, más árfolyam szerint; a helyettesi alapot, a kormány ismét más célokra használta fel s akkor azt mondja: adjatok meghatalmazást, azt is pótolom. Ha erre a térre megyünk, ez oly könnyelműség, melyért méltán kiérdemelnénk a jelen és utókor átkát.

Átmegyek a módozatokra.

Már maga a módozat háromsága gyengíti a pénzpiaczeni állásunkat. Az első módozat az aranyjáradék kibocsátása. Midőn ezt Széli Kálmán először behozta, Simonyi Ernővel kimondtuk, hogy az helyesen alkalmazva segíthet, de félünk tőle, hogy ezzel a kormánnyal, ezzel a kormányrendszerrel szemben csapás lesz az országra. Mert míg óvatosan használva célszerű, veszedelmes, ha azt a kormány mindenkor, bármi áron a piacra dobhatja. És ma, midőn már 260 millió rentét bocsátottunk ki, látjuk azt, hogy midőn az első SV/g-en kezdődött, leesett 69-ig, ha most 100 millióval a piacra megyünk, ezzel a magyar rente eszméje is tönkre lesz téve, és a rente devalvációját minden magyar érték devalvációja fogja követni.

Én tehát, tekintve a kormány pazarlását, a rentét nem fogadhatom el.

Ott van a második módozat: a jelzálogkölesön államjóságainkra. Nem áll az, hogy ez változást nem fog tenni államjóságainkon. Eddig ezek nem voltak

zálogban, és csak az mondatik, hogy ha valamely jószág eladatik, ennek ára első sorban a kincstári utalványok beváltására fordítandó, egészen más az, midőn az minden részletre betábláztatik, ez már oly elszegényedés, melyet a bukástól egy hajszál választ el. Azért sem szeretném, mert ez a Rotschild-consortiumnak adatnék, melynek ügyis kezében vagyunk. Az államjóságok az ország 10-edét teszik, ha ezt is oda adjuk, mi marad az országnak?

Marad az előlegmódozat; nem kell magyarázni ennek következményét, fájdalom ismeri az ország. Olyan ez, midőn magán ember ad az uzorásnak 1000 forintot, ez azt mondván, hogy nincs pénze, ad 100 forintot, később 100, vagy 150 forintot, úgy, hogy az egész kerül 500 perczentbe.

Bármelyikét vegyem is a három módozatnak, azt találok, hogy a kormánynál nem az a kérdés, mi áron: de minden áron kölcsönt akar venni. Nem járulhatok ehhez semmiképen, mert nem akarom, hogy Magyarország megbukjék, nem, hogy kiadja a fegyvert, melylyel alkotmányát megvédelmezheti. Önök most azt kívánják, hogy errül lemondjunk azon kormány számára, mely tékozló természetét oly fényesen bebizonyította.

A múlt hó végén Gambetta azt mondta: „Depuis hier nons sommes en liepublique“. Mi azt mondhatjuk: „A Tisza regime óta Magyarország annyira sülyedt, hogy néhány hó óta Magyarország megszűnt alkotmányos állam lenni.“ Katonailag uralkodik az, ki a hazán kívül van, és uralkodnak grancsár generálisok, pénzügyileg uralkodnak Tisza Kálmán és társai. Ezen

politikához nem járulhatván, ajánlom határozati javaslatunkat.

Helfi február 7-iki zárbeszéde:

Bár a vita két nap óta folyik, egy perez alatt összegezni lehet a javaslat mellett felhozott érveket, ennélfogva rövid leszek.

Ministerelnök úr azt mondá, a szomorú helyzetből kibontakozásra szükséges mindenekelőtt a függő adósságok kiküszöbölése. Ivánka Imre úr azt mondá, hogy ezáltal a rendezésre időt nyerünk, ő a rendezés módozatát a hadsereg leszállításában látja.

Ministerelnök úr azt felelte azon állításomra, hogy ezen eljárás alkotmányellenes, hogy ez túlzás és félreértés, mert azon kifejezés: „ megszavazandóbiztosítja az országot arról, hogy a kormány ezen Összeget a törvényhozás intézkedése nélkül nem szándékozik elkölteni. En elismerem a ministerelnök úr azon lehetőségét, hogy a lelkiismeretét sok embernek el tudja adtatni, de arra kérem, hogy a józan ész ne akarja kifizsamítani.

Mert bizonyos az, hogy ha egy földbirtokos tisztartójának számlájában benne van a folyó kiadás, a gazdaság költsége, egy új épület felállítása, a szomszéd telek megvásárlása, ha a birtokos a számlát kifizette, akkor elfogadta az építést, a szomszéd telek megvásárlását is. Ezt józan ésszel tagadni nem lehet.

A minister úr kétszer szólalt fel e tárgyban, de óvatosan kikerülte Boszniát és Herczegovinát, pedig a javaslatot ez predominálhatja.

Elismerem, hogy a kincstári utalványokat augusz-

tus hó 1-én ki kell fizetni, tudta ezt a kormány évekenkel ezelőtt, fontolóra kellett volna ezt venni, a Bosznia okkupációját tárgyaló nagy tanácsban azt kellett volna mondani ő Felségének: Felséges uram, ebbe nem egyezhetünk, van Magyarországnak egy augusztusi-én lejárandó függő váltója, erre kell a pénz, mibe az okkupáció belekerülne; ime a váltó kétharmada megvan.

Ne ámítsuk magunkat, itt a konverzió csak másodsorban cél.

Fontolják meg képviselő urak, hová fog ezón politika vezetni, hiányunk nagyobb, mint múlt évben volt, a közösüges kormány évenként póthittel áll elő, mihez fognak nyúlni; aki olvasni tud, ki olvashatta a pénzügyminister beszédéből, hogy programja adóemelés, ha a kormány ezt teszi, a kormány a nép kezébe a kétségbeesés fegyverét fogja szorítani, és ezen politika kettő közül csak egyhez vezethet: forradalomhoz vagy bukáshoz.

Hogy az elsőnek mi lenne eredménye? tudjuk; a második pedig Magyarországot kiszolgáltatná Austriának és Európa beleegyezésével Austria gyámsága alá kerülne.

Nem értem pénzügyminister urat, ha van programja, miért tartogatja? ugylátszik azt tartja: könnyebb teli zsebbel programot adni.

Ivánka Imre tervét nem értem, mert aki Boszniát megszavazza, az a költségleszállításról nem beszélhet, mert Boszniában a mézesetekben 100,000 katonát tartunk és ennek számát jövőben okvetlenül fog kelleni emelni.

Ministerelnök úr az abszolútizmusról mondott szavaimra azon érczet mondá: elismeri, hogy ily javaslatok nem adattak be a képviselőházba. Nem azt mondtam én, hogy az abszolútizmus alatt törvényjavaslatokat lehetett volna beadni, de azt értettem, hogy Bosznia okkupációját, melyet az egész nemzet kárhoztat, a közvélemény felháborodásául félve, az abszolútizmus sem vihette volna keresztül.

Szomorú igazság az, hogy az alkotmányos csapás, mert önök mindenre, mit az abszolútizmus óhajt, reá Öntik a parlamentarizmus bélyegét és a törvényesség palástjába burkolt abszolútizmus az, mi ma Magyarországon uralkodik.

Védelme alá vette miniszter úr a gránicsár tábornokokat, ez felesleges, mert befolyásuk reájuk nézve hízelgő, hanem a nemzetre gyalázat, tehát miniszter úr ne a tábornokokat, de a nemzetet védje a tábornokok ellen.

Azt mondja miniszterelnök úr, hogy ő nem hiszi, hogy Magyarországon az abszolútizmus 24 órára is beállhatna, de ha 24 órára állna is be, ezen 24 órát felhasználnám arra, hogy külföldre meneküljek. Lehet, hogy én és mások is emigrálnánk ez esetben, azt azonban tudom, hogy miniszterelnök úrnak nem lesz oka menekülni, mert ha ez beáll, neki és az ő kormányának lesz köszönhető.

Én jövedőlni nem akarok, de az is bizonyos, hogy ha bekövetkezik azon idő, midőn ismét emigrálni fogunk, az azon idő lesz, midőn gróf Andrássy Gyula herczeggé lesz és az általa elkoptatott grófi czímer

Tisza Kálmánra lesz átruházva; az az idő lesz, amidőn Magyarország czimerét ismét megfogják változtatni és a mostani czimer helyett koldustarisznyát fognak hímezni.

Gróf Lónyay Menyhért:

Egy nagy horderejű és végzetes törvényjavaslat előtt állunk, a kormány 100 millió beszerzésére kér szabad kezet, oly tételek fedezetére, melyeket még sem a delegáció, sem az országgyűlés meg nem állapított, kívánja ezt anélkül, hogy pénzügyi politikájának végczélját a házzal megismertetné.

A képviselőház legfontosabb joga a közterhek megállapításának joga, mert midőn ezt megállapítja, rendelkezik az adózók tiszta jövedelmének egy részéről, a kölcsön által pedig már generációkat terhel, ezeknél tehát még óvatosabbnak kell lenni.

Tőkeszegény ország, mely kölcsönét idegeneknél kénytelen szerezni, szegényebb lesz a felvett kölcsönkamatokkal és ha az ily állam többet nem bír termelni és kivinni, az adókból nem fedezhető kamatok drágábbnál drágább kölcsönökkel fedeztetnek és bekövetkezik a vállalt kötelezettségek teljesítésének lehetlensége. Vannak kényszerhelyzetek, melyek parancsolnak, de akkor is meg kell fontolni, nincsen-e egy jobb módozat és mindenekelőtt ismerni kell a támogatott pénzügyi politikát.

En igyekeztem a pénzügyminister úr előterjesztését tanulmányozni, és a javaslatnak még tárgyalásába sem bocsájtkozhatom mindaddig, míg három körülményről felvilágosítást nem nyerek.

Az első az, vajjon formailag megegyezik-e az alkotmányosság követelményeivel; nézetem szerint ez az alkotmányosság eszméjével ellenkezik, mert még nem tárgyalt tételt fogad el az 1. §. d) pontjában és így előre sanctionálja ismeretlenül a kormány pénzügyi politikáját; az e) pont pedig megszavazza a Bosznia és Herzegovina megszállásából reánk esendő összeget. Ezt már azért sem fogadhatom el, mert a ház csak a delegáció által már megszavazott közös költségeket fogadhatja el.

Én ugyan hajlandó vagyok a megtörtént okkupáció tényével számolni, mert a megtörtént tényeket el kell fogadni, de a Boszniára való hivatkozást nem tartom parlamentárisnak; ha tehát a ministerium ehhez ragaszkodik, el kell addig halasztani, míg a delegáció és képviselőház a boszniai költségekben és hiányban határoztak.

Megjegyzést kell tennem a pönzügyminister úr pénzügyi hivatkozásaira:

Felhozta az 1873: 33. tcz.-et, ez nem analog eset, mert ez a már elfogadott vasutak, csatornák fedezetére szavaztatott meg; még kevésbé lehet az 1875: 41. t.-cikkre hivatkozni, miután az ott említett célok az illető törvönycikkek egyenes felemlítésével jelöltetnek ki. Es pedig, miután a budget és delegációk letárgyalása után módjában lesz a ministeriumnak a házhoz fordulni, ebből késedelem sem származhat.

A második feltétel már a dolog lényegéhez tartozik; 100 millió valóságos aranyérték beszerzése 140 millió, vagy még több millió 6 perczentes aranyrente kibocsátását fogja igényelni; ezt a kormány pénzügyi politikájának ismerete nélkül lelkiismeretesen tárgyalni és meg-

szavazni nem lehet, mert ez végzetes, nagy horderejű rendszabály.

Beismerem, hogy a szerencsés kibontakozás igen nehéz feladat, de a legkevesebb a mit kívánhatunk az, hogy a kormány a pénzügyi helyzetről és gyökeres orvoslási módjáról felvilágosítson. Szólok nemcsak a pénzügyministerhez és ministeriumhoz, de főleg azon államférfihoz, ki a haza sorsát négy év óta intézi. En a ministeriumot nem gyanúsítom azzal, hogy nincs pénzügyi politikája, nem, hogy az absolut kormányok „apres nous le deluge“ jelszavát követi, nem, hogy az ország sorsának már harmadizbeni vezetésére vállalkozva, tisztába ne lenne a végczél iránt és ne bírna pénzügyi politikával, sőt feltételezem, hogy mint hazaszerető kormányférfi, tudja mit akar elérni.

Ha tehát tisztában van pénzügyi programjával, álljon elő vele és ne követelje, hogy a törvényhozás ezen törvényjavaslatot tervei ismerete nélkül tárgyalja; a mi állásunk könnyebb, mert mi nem szavazzuk meg, pártjáé nehezebb, mert vakon szavazva, felelősek a minister urnák cselekményeiért.

A nemzet vagyonosodása a ministerelnök négyévi korszaka alatt fokról fokra sülyedt; aggódnak még azok is, kik a kormány iránt határtalan bizalommal viseltetnek. Ez forrása az általános apathiának, mely egész országban, sőt e házban is mutatkozik.

Oszlassa el kérem az aggodalmakat, mutassa ki a kibontakozás útját, ez megnyugtatóná a képviselőket, meg az igénybe vett külföldet; méltán követelheti ezt a nemzet, mely sorsa vezetésével megbízta.

Van egy harmadik feltétel: a teher nagyságának ismerete.

Sem hazánkban, sem más alkotmányos államban soha sem láttam egy törvényjavaslatot, mely a kormánynak oly nagy pénzügyi discretionális hatalmat adna, mint ez adni készül.

Mindenki tudja, hogy a kormány czéljaira aranyban 100 millió forintot igényel, de a minister! előterjesztésből nem látom a teher valódi mérvét.

Ha a járadék mostani árkeletéből következtetni lehet, 100 millió aranykölcsön 140 millióba fog kerülni, de a ministerium arról, hogy ez többbe nem fog kerülni, nem kezeskedik. De az iránt sem vagyunk biztosítva, vajjon sikerül-e, és ha nem sikerül, mit fog a ministerium tenni?

Ezenfelül az emissio módozataira is teljhatalmat kíván, mindenekelőtt kívánja, hogy 33 és $\frac{1}{2}$ millió erejéig rövid idejű kölcsönt vehessen fel, de kitől, minő kamatra, minő biztosításra, arról egy szó sincs.

Van ugyan egy piium desiderium: hogy ha lehet 6 perczentes arany kölcsön legyen.

De arról a törvényhozás nincs tájékozva, van-e a ministöriumnak kölcsönszerzője, ki az, minő kötelezettséggel vállalkozik, van-e írásbeli szerződés, van-e cautió, minő a jótállás. Egy pont pedig, a jelzálog! kölcsönre! felhatalmazás, hogy egy solid pénzügyi műveletnek biztosítéka hiányzik. Oda jutottunk tehát, hogy zálog nélkül már pénzt sem kapunk.

Igaza van a ministeriumnak, hogy az ily kölcsönök kedvezőbbek, de ha egyszor ezen lejtőre lép, úgy

jövőre jelzálog, vagy államvagyon lekötése nélkül kölcsönt nem fog kapni.

Megengedem, hogy az államjóságokat, a dohány- és só-monopóliumot le lehet kötni, ha ez olcsóbb, és ezáltal a pénzügyeket úgy lehet rendezni, hogy az új kölcsönkötés szüksége egyhamar elő nem áll. De ha ezáltal pénzügyér úr olcsóbb kölcsönt remél, miért hallgatja el az arányt, minő árfolyamot remél elérni?

Mondhatja a pénzügyminister úr, hogy a pénzügyi műtétek keresztülvitelének egyik fő feltétele a titoktartás, és a nyilvánosság árthatna az operatio sikerének.

Azonban a titkolódzás és nyilvánosság közt van egy közép ut, és ez a ház minden pártjának tagjaibul alakuló bizottság, mely elé terjesztetnék minden irat, tárgyalás és szerződés, így legalább a ministeren kívül a ház legilletékesebb tagjai is járulhatnak a javaslat ajánlásához.

Ennélfogva a harmadik feltétel az, hogy módot találjon a kormány arra, hogy a ház tagjai tájékozva legyenek.

Indítványozom tehát, hogy határozza el a képviselőház, miszerint mindaddig, míg az általam említett három feltétel a kormány részéről nem teljesítettik: az előterjesztett törvényjavaslat tárgyalása elhalasztandó. Ezt kívánja a képviselőház méltósága, ezt követeli a képviselők részéről választóik irányában vállalt kötelesség.

Ha valaha már eljött az ideje államháztartásunk rendezésének, az államhitelünknek érdeke, mondja el a kormány pénzügyi programját, helyezzen biztos si-

kert kilátásba sorvasztó bajaink orvoslására, és én leszek az első, ki az elviselhetés határáig menő áldozatokat meg fogom szavazni. Ajánlom a háznak elhalasztás! javaslatomat.

Február 7-én:

Meggyőződésem szerint nem én, de miniszerelnök úr magyarázta félre az 1873. és 1875-iki törvény értelmét. Más helyt miniszerelnök úr azt mondá, hogy a költségvetés még nincs elfogadva, és hogy ha ezt megszavazzuk, ez által a kormánynak bizalmat szavazunk, ez pedig alkotmányosan meg nem engedhető.

Tisztelt ház! Nem hittem és nem vártam, hogy miniszerelnök úr pénzügyi politikájáról egy szót sem fog mondani; nem pedig, mert én ugyanazt kívántam, a mit ő mint az ellenzék vezére, ezelőtt négy évvel kívánt; elvártam annyival inkább, mert négy évvel ezelőtt azt mondá: veszteni való időnk nincs, _ a deficit megszüntetésére törvényeket kell alkotni, a kölcsönökkel való gazdálkodásnak véget kell vetni és rendezett pénzügygyei bíró consolidált államot kell teremteni.

Miniszerelnök úr szokása szerint, ma is szétválasztotta a kérdést és félremagyarázta, azt mondván: „nézzük, milyen volt az ország hitele ezelőtt négy évvel, és vajjon sülyedt-e azóta, vagy nem^a. En nem azt mondtam, de azt, hogy Magyarországnak nemcsak jóléte, de különösen hitele sülyedt; ennek legnagyobb bizonyítéka a papirosok árkelete, és ezek ma 10 perccel állnak lejjebb.

A miniszerelnök úr azt mondá, hogy egy bizonyos fokig a kormánynak a kölcsönkötésnél meghatalmazást

kell adni; én a fokot, a korlátot nem látom. Azt mondá, hogy ez nem újság, más államok is megtették; én ezt tagadom, én ilyen esetet nem ismerek.

Aggaszt azon nyilatkozata, hogy nincs senkihez sem kötve, ez azt mutatja, hogy az üzlet bizonytalan és azt hiszem, hogy a ház jogosan követelhetné, hogy a kibocsátás hozzájárulása nélkül ne döntessék el.

A jelzalog! kölcsönt illetőleg, azt, nézetem szerint, csakis a jóváhagyás feltétele alatt lehet elfogadni. E kérdésnél miniszerelnök úr személyem ellen fordulva, ezt mondá: „ha jól emlékezem Magyarországnak, mint akkor mondatott, szűzhittelével megkötött első kölcsöne, a vasúti kölcsön, különös speciális hypothekára kötött.“

Ezzel befejezem beszédem azon részét, mely indítványomra vonatkozik és áttérek miniszer urnák némely állításaira; pénzügyi gazdálkodásunk megkezdetvén, bizonynyal megvettetett alapja azon későbbi bajoknak, melyeknek fokon kint kellett beállani, megszavaztattak azon nagy kiadások, melyeknek kamatai stb.

Megállók és szólok a Deák-párti miniszerok és kormányok érdekében. Pénzügyminiszer úr egy számcsoporthat mutatott be a Deák-párti és az ezutáni kormányok által csinált adósságokrul. Elismerem, hogy a Deák-kormányok nagy adósságokat csináltak, elfeledte azonban a beruházásokat. Igaz, túlbecsültük erőnket, túlmentünk a kellő határon, de hol van azon ország, mely ezt soha sem tette. E vád azonban jogos csak akkor lehet, ha pénzügyminiszer úr a hasznos beruházásokat levonja.

Gyakran felemlítettett ellenein, hogy minden pénzügyi bajnak oka én vagyok; miniszterelnök úr is azt mondta, hogy az első időbeni pénzügyi politikának főhibája az volt, hogy megszavaztattak oly nagy kiadások, melyeknek terhei még akkor érezhetőek nem voltak, ekkor vettetett meg alapja a később beállott deficzitek legnagyobb részének. Ekkor azon férfiú, ki az ország pénzügyeit vezette, nem mondta ugyan: „apré moi le deluge“, de egy magasabb hivatásra Bécsbe eltávozván, intett ugyan, hogy eddig lehet menni, de tovább nem, mert baj lesz belőle, a mag azomban már elvetetett.

A vasúti politikáért miniszterelnök úr engem egyedül vádol, vádoltak ezzel mások is, szabad legyen ennek ellenében némely tényeket idéznem. Ha az 1867-ik évi január 21-iki ministertanács jegyzőkönyvét megnézi, meggyőződhetik mily vasúti politikát ajánltam, a kormány el is fogadta. Ami később történt, azért ne engemet egyedül, de az egész kormányt vádolja. Én azt hiszem, miniszterelnök úr fogja tudni, hogy a ministertanácsban a határozatok szótöbbséggel hozatnak, azomban a felelősségben mind szolidárisok.

Milyen volt vasúti politikám? kitetszik az 1867. évi október 10-iki naplóbul. Hazánkban kizárólag egy rendszert alkalmazni nem volna tanácsos. Az eddig épült vasutak kamatbiztosítási rendszer szerint készültek és oly terhet rónak az államra, hogy a vasúthálózatnak egyedül ezen mód szerinti kiépítése elviselhetlen terhet róna az államra.

Mondtam pedig ezt azért, mert a legfelsőbb helyről kiadott kamatbiztosítások elutasítását a ministerium nem

tartotta czélszerűnek, voltak pedig ezen a magyar kormányzat előtt engedélyezett kamatbiztosítások: az első erdélyi, kassa-oderbergi és mohács-pécsiek és munkába volt véve az alföldi.

És mit mondtam én? Hazánk sem vállalhat nagyobb terhet, mint amely a főforgalmak létesítésére szükséges; szükséges végre még azon módok kijelölése is, melyek mellett a vidéki érdekeltek az állam segélyére számíthatnak. Ez volt az én vasúti politikám.

Ami illeti miniszterelnök urnák bécsi távozásom ellen irányult gunyját, eltávoztam főleg azért, mert nem értettem egygyet a ministerium újabb pénzügyi politikájával, 1869. év végéig pénzügyeink rendezettek voltak, 1870. évben azomban már a kormány ezen irányítói eltért, akkor kijelentettem, hogy ezen az utón haladni nem lehet és a ministertanács határozta el, mi módon készüljön a költségvetés.

Nem is terjesztetett be októberben csak a pénzügy-ministerium költségvetése, és midőn miniszterelnök úr ezért megtámadott, kijelentettem, hogy köztem és a többi ministerek közt különbözletek voltak.

Mi bécsi ministerségemet illeti, nem ismerem el, hogy egy magyar minister állása a bécsinél csekélyebb lenne. Miniszterelnök úr tehát ne tegyen engemet felelőssé a lemondásom utáni politikáért. Nem vágyódtam tehát fel Bécsbe, annyiban azomban hasonló volt esetem a Széli Kálmánéval, hogy többé ő sem vállalhatott felelősséget a pénzügyi politikáért.

Még egyet; nemcsak én, de a többi ministerek sem okai. Az ország minden része vasutat követelt,

peticziókat adtak be a házhoz, zaklatták a ministereket. Én megtettem kötelességemet és amennyire lehetett, a pénzügyi érdekeket védelmeztem. A vasúti kérdések eldöntése a tárczaministert illette, a pénzügyministert csak annak pénzügyi része foglalkoztatta, hogy e tekintetben megtettem kötelességemet, hivatkozom miniatereknök urra.

Becsben értekeztem miniatereknök úrral, mint Debreczen és vidéke meghatalmazottjával, emlékezhetik, hogy ezen értekezlet késő' estig tartott.

A pénzügyminister úr azt mondta tegnap, hogy miután az államvasutak 100 és nem tudom hány millióba kerültek, kár volt azoknak költségeit nem a vasúti kölcsönből fedezni. Tökéletesen osztom nézeteit, mert a kölcsön jó árkelettel bírt, fel lehetett volna 112-re vinni. De ezért ne okozzon engemet, mert már ez nem az én, de a későbbi pénzügyministerek feladata volt.

Ha tekintem a kormány politikáját a kiegyezéstől i külpolitikáig, nem várom tüle pénzügyeink rendezését, ha indítványom elvettetik, a kölcsönt nem szavazom meg és politikájáru az tartom: múltadban nincs 3röm, jövődben nincs remény.

Gróf Szapáry Gyula:

A javaslatot úgy tüntetik fel, mint egészben új adósságot, ez nem áll, mert a 100 millióból 60 millió régi adósság visszafizetésére fordittatik.

Valótlan a cursus számítása. Lukács Béla úr azt mondja: a járadékok ma 82-on állnak, levonva 4-et, marad 78, tehát az államkölcsön, mely eddig 7 kamatos volt, lesz 9-es. Ez nem áll, mert ezen járadék nem

értékesítettett és nem fog értékesíttetni, miután a kormány erre befolyását fenntartotta; távol áll a provisió a 4-től is.

Azt mondta Eötvös Károly, hogy soha kormány annyi adósságot nem csinált, mint a jelenlegi, ez nem való; mert 1868-tól 1874-ig elköltetett 400 millió és 1874. után pedig elköltetett 187 millió.

Tisza Kálmán, febr. 5-én:

Gróf Lónyay Menyhért képviselő úr három szempontot emelt ki, amelyeknél fogva míg azok iránt megnyugtatót nem nyer, ezen törvényjavaslatnak még tárgyalásába sem kíván bocsájtkozni.

Az első, mint mondá: a forma, amennyiben a kormány mellékesen politikáját akarja helyettesíteni és meghatalmazást kér még ezentúl megszavazandó kiadásokra, sőt Helfi szerint a kiadások megszavazását a kormány meg akarja parancsolni. Mindez tökéletes félreértés, mert van-e benne egy szó, melylyel a kormány felhatalmazást kér bizonyos kiadásokra? Nincs, mert ahol az mondatik egyik vagy másik tételnél: amint a ház által vagy az illetékes helyen megfognak szavaztatni, ez épen azt teszi, hogy igen természetesen és miként az másképp nem is lehet, a kiadások csak akkor lesznek eszkozlhetők, azokra a kiadásokra nézve, amelyek múlt időre szólván, teljesítettek, ezen törvényjavaslat által sem felmentés, sem az eljárásnak helyessége sem nem kéretik, sem meg nem adható, mert ezekre nézve a kérdés megoldandó lesz akkor, midőn az illető testületek ezen tárgyakkal tüzetesen fognak foglalkozni.

A törvényjavaslat czélzata igen egyszerű és én azt

hiszem, hogy Magyarország hitelének sokkal jobban ártott az, midőn előre látott költségek fedezetéről nem gondoskodtak, úgy, hogy mint mondám, elhamarkodva, majdnem tarisznyával kellett a világ pénzpiaczeit bebarangolni, a legégetőbb napi szükségek fedezéséről gondoskodni.

En tehát és ministertársaim azon nézetből indultam ki, hogy célszerűbb, helyesebb az egész szükségletet egy megszavazás keretébe foglalni. Tudjuk azt, hogy ily nagy összegek beszerzése bizonyos időt követel, melyet hosszúnak már nem lehet mondani. Ezért tartottuk kötelességünknek a képviselőháztul felhatalmazást kérni ezen műveletekre, igen természetesen magának minden egyes tételnek a kiadása nem ezen törvény, hanem az erre vonatkozólag hozott vagy hozandó törvényhozási megállapodások által lévén eszközölhető.

Ezen törvényben tehát a mellelges felmentésről vagy helyeslésről szó sem lehet, nem egyéb ez a fedezetről! előgondoskodásnál.

A képviselő úr azt is mondá, hogy addig ez meg nem szavazható, míg a végleges rendezésről tervemet nem nyújtom be, hiszi, hogy van tervem, nem hiszi, hogy azt mondaná: „apres nous le deluge” és emlékeztet az ország vagyonosodásának 4 év alatti süllyedésére.

A süllyedésre nézve kénytelen vagyok elmondani azt, hogy ez nem 4 év óta kezdődött és hogy milyen volt az ország hitele, midőn minister lettem és milyen most.

Pénzügyi gazdálkodásunk megkezdetvén, bizony-

nyal a legjobb szándékkal, de igen nagy optimismussal sokfelül, s talán könnyelműséggel másfelül, megvetetett alapja azon bajoknak, melyeknek később kellett volna beállni. Megszavaztattak azon nagy kiadások, melyeknek kamatai még akkor érezhetőek nem voltak, mert például amennyire vasutakrúl volt szó, még a tőkék kamatai is az interkalaris költségekbe tudattak be s a költségvetésbe, míg a vasút el nem készült, nem szerepelt, akkor vettetett meg alapja — mondom — a később beállott deficizitek nagyrészének. Ekkor azon férfiú, ki az ország pénzügyeit vezette, nem mondta azt: „apres nous le deluge“, de egy magasabb hivatásra Becsbe el távozván, intett az igaz, mondván: eddig lehetett menni, de tovább nem, mert baj lesz belüle, a mag azomban már el volt vetve, sőt már csírázott a baj és hozzájárulván a későbbi kezelés, oly rohamosan, oly hamar mérges növénynyé fejlődött, hogy 1873. és 1874-ben Magyarország már csak rövid lejáratú váltóra kaphatott pénzt, sőt már 1874-ben mindenki azon kételkedett, hogyha valami nem történik, vájjon ily módon is segíthet-e magán az államkincstár. Én vállalkoztam ekkor azért, mert a helyzet rossz volt, mert a kötelesség azt parancsolja: megpróbálni a segílyt egészség és népszerűség koczkáztatásával, midőn baj van.

És midőn vállalkoztam, magam előtt láttam egyet, és pedig: amennyire csak lehet, leszállításával a kiadásoknak, emelve, ha kell, áldozatokkal is a jövedelmeket, visszahelyezni az ország hitelét legalább egyelőre annyira, hogy a múlt időkbül átjött súlyos váltóadósságok fenyegetésétől az országot kimenteni lehessen, azután

ha ennek végrehajtása sikerült, a helyreállított, legalább tetemesen megjavított hitel útján lehessen igazán az eredmény és siker reményével kézbevenni az ország pénzügyi viszonyainak teljes és tökéletes rendezését.

Ha a rendezés attól függ, a mit most mondtam, akkor benne van a kezdet és annak megjelölése, hogy a kincstári utalványok váltóadósságainak terhétől megszabadul az ország; ezen úton haladva, bár közbejöttek a keleti események, bár ezek folytán újabb és újabb nehézségek jöttek közbe, mégis ezen kincstári utalványok első fele járadékkölcsön útján beváltatott. Most a második rész beváltásául is kell gondoskodni. Én azt hiszem, ki sem ámulni, sem ámítani nem akar, a ki pozitív sikert ígérő tervvel akar fellépni, ezt csakis akkor teheti, midőn ezen imminens bajokat az ország nyakárul elhárítani sikerült; lehet, hogy csalódom, és vannak nagyobb kapacitások, kik többet tehetnek.

Én tisztelt ház, nem értek a milliókkal! dobálás e házban szokásos mesterségéhez, én ezen eljárás hasznát nem látom. Az egész terhet együtt kell látni, a mint azt a váltó-adósságnak lebonyolítása után előttünk áll, és akkor kell, figyelemmel a viszonyokra és alakulásokra, komolyan megkezdeni a végleges rendezést.

A képviselő úr elsőben is nagy hibát lát abban, hogy a ministerium felhatalmazást kér, és nem határozza meg a kibocsájtási árfolyamot, a provisio feltételeit stb.

Azt, hogy akkor, midőn az ország szükségletein segíteni kell, nincs más mód, mint az illetőnek bizonyos fokig meghatalmazást kell adni, fejtegetni felesleges. Ezt megmondtam 1874-ben az ellenzék padjairól és ma is

azt tartom, hogy nehezebb viszonyok közt, nagy szükségletnél másként eljárni nem lehet. Vagy áll az, hogy a helyzet oly nehéz, mint az túlzottan ecseteltetik, akkor a kormánynak, nekünk vagy másnak, ily meghatalmazást adni kell; az ellenzék ezt nekünk jogosan megtagadhatja, de ismétlem, bárki legyen a kormányon, az ügyek másképp nem rendezhetők.

A kibocsájtási árfolyam meghatározásával már tetünk kísérletet; és mi lett az eredmény: nem az, amivel vádoltattam, hogy a határozaton alul adtam el, hanem az országgyűlés látva a megszabott ároni eladás lehetetlenségét, az azon aluli eladásra meghatalmazott. A magasra határozott ár az üzletet lehetetlenné teszi, az alacsony ár letöri az árt.

A t. képviselő úr igen élénken ecseteli, mi lesz abból, ha most kezdünk zálogkölcönt felvenni.

Hát tisztelt képviselő úr, ha jól emlékezem, Magyarországnak mint akkor mondatott, szüzhitelével megkötött első kölcsöne: a vasúti kölcsön különös speciális hypothekára kötöttet; ez volt akkor, midőn még Magyarországnak saját adóssága a pénzpiaczokon nem létezett.

De miről van ezen javaslatban szó?

Arrul-e, hogy ebből az állam deficitje és más kiadásai fedeztessenek? Nem, mert maga a maximum meg van határozva, hanem arrul, hogy a rajtok fekvő váltóadósság egy jobb, szolidabb nem váltóadóssággal cseréltessék fel. Ez nem első jelzálogkölcön, csak a réginek czélszerű konvertálása, és ha megkötetik is, nem annyiban, mint 1873. és 1874-ben, de csak Vj-ad erejéig fognak lekötetni.

Képviselő úr azt mondja, hogy az mégis különös, előlegüzletre felhatalmazni a kormányt, a kamat és provisió tudata nélkül.

T. ház! Az előlegre a ház a kormányt csak azon esetre hatalmazza fel, ha más módon az ország szükségletét nem fedezhetné. Először kérdés, szükség lesz-e az előlegre, másodsor mikor, harmadszor mennyi időre lesz szükség? No a t. képviselő urra hivatkozom, hogy vájjon még sokkal normálisabb időben, mint a mostani, találna-e pénztintézetet vagy pénzcsoportot, mely most már előre, elkülönítve az előlegüzlettől, a kamatot és provisiót előre meghatározná, miután, mint tudjuk, a pénzpiacz állása a politikai viszonyok szerint igen sűrűen változik. Olyat kíván a képviselő úr, a mit a mai napon megtenni semmi esetre czélszerű nem volna.

Meggyőződésem az, hogy ezen törvény elfogadása államérdek, nem kíván alkotmányellenest, nem olyat, mely más államban szokásban nincs, mert a kormányt máshol sem utasítják a kölcsön egy nemére. És én azt hiszem, hogy ha látja a pénzvilág hogy az állam egy fedezet módjára szorítkozik, sokkal inkább kihasználhatja előnyeit, mint külömben.

Megjegyzem még gróf Lónyay képviselő urnák, hogy az 1873—1874-iki törvény diszpozicióját tévesen magyarázza; mert például midőn azt mondja a törvény: „felvétetik ezen kölcsön a vasúti garanciák folytán reánk háramló terhek fedezésének folytonossága szempontjából“, ez csakugyan nem azt teszi: hogy az 1873. és az 1874-iki fedezetre, hanem azt, hogy ezeket folytatólag fedezni lehessen.

Helfi úr azt mondta, hogy a parlamentárizmus illúzió, hogy semmi, hogy ilyet az abszolútizmus alatt sem lehetett tenni, hogy ez kényuralom, a grancsár generálisok uralma Magyarországon.

No tisztelt ház, hogy az osztrák abszolút uralom alatt ily javaslatok nem adtak be a magyar képviselőházhoz, abban tökéletes igaza van.

Van benne némi kis dolog, ha az ország képviselőjének joga van a dologhoz hozzászólni, azok felett határozni. Nagy dolog azzal szemben, midőn nemcsak meghallgatása, tudta nélkül — hanem még felszólalási joga nélkül nemcsak felvételnek, de még el is köttetnek a pénzek és szigorúan behajtatnak, a nélkül, hogy bárki tudná: mikor és mire?

Hogy abszolút kormány alatt, hogy grancsár generálisok uralma alatt lehet olyanokat mondani akár a kormányról, akár azokról a generálisokról!, miket itt minden untalan és ma is halottunk, ezt ismét a képviselő úr megítélésére bízom. Egyet tudok, és ez az, hogy az abszolútizmus bejönne, de nem fog bejönni, a melyet azonban nem tovább, csak 24 órára sem kívánnék t. képviselő urnák sem, azt hiszem e 24 óra elég volna arra, hogy képviselő úr ne itt beszéljen, hanem a monarchia határain kívül keressen menedéket.

T. ház! Egy-két pontra kötelességemnek tartom válaszolni.

Az egyik az, hogy magam részéről sem tegnap, sem máskor mást nem tettem, minthogy rámutattam arra, hogy ha vannak pénzügyi bajok, azok nem 1875 tavaszán veszik kezdetüket, hanem régiebb időkben gyö-

kereznek, és hogy már 1875 tavaszán értek el oly mérvet, mely legfőbb indoka volt az akkori két nagy párt összeolvadásának. Ez történelmi tény, mely felett okoskodni nem szükséges. De én vádat nem emeltem senki ellen, azonban azt hiszem, hogy még sem követelheti tőlem senki, hogy még azt is elhallgassam, ha éppen az is, a ki tudhatja a bajok forrását, — mert hisz az ő kormányzata idejében keletkeztek — minden bajért engem akar felelőssé tenni. Ez, azt hiszem, az igazságtalanságnak már oly mérve, melyet hallgatással mellőzni nem lehet.

A t. képviselő úr arra hivatkozott a vasúti politika szempontjából, hogy mi történt egy alkalommal a bécsi bank-utczában. Szerencsére nem négy szemközt voltunk. Akkor én igenis, mint Debreczen város képviselője és megbízottja, érintkeztem a t. képviselő úrral, mint pénzügyminiszterrel, de nem voltam sem grander, sem részvényes. Ezt is azonban nem azért mondom, mintha ez is bizonyos feltételek mellett hiba volna, hanem csak konstátálom, hogy én nem voltam. Én sürgettem akkor és sürgettem ismételtén a debreczen-szigeti vasút kiépítését, mely kis változással minden régiebb, a Széchenyi-féle tervben is és minden egészséges vasúti hálózatban benne volt, de sürgettem csakis ezt, és nem én voltam az, a ki azt a szerencs-csapi, beregszász-csapi és mindenféle csapi vonalakkal erőszakosan összekötöttem, úgy, hogy létrejött az egész északkeleti vasúthálózat, mely bizony most meglehetősen nagy mérvben veszi igénybe az állam garanciáját, de melynek legjövődelmesebb része ma is az, melyet

én egyes egyedül óhajtottam. — A minisztérium eljárásának helyességét megítélni abból, hogy tisztán Deák-párti, vagy szabadelvűpárti, nagyon bajos; de én azt gondolom, hogy a ház minden oldalán mindenki túl van már azon, hogy ily módon, nem tudom lépvevesszőnek nevezzem-e vagy vörös posztónak, csalogatni lehessen arra, hogy beszéljünk róla, mit tett és mit nem tett a Deák-párt.

A két pártból olvadt össze azon párt, mely ma a kormányt támogatja, és mindkét pártnak tagjait látom ma azon az oldalon is, a mely ma a kormányt támadja; hogy mi értelme van tehát azon emlegetésnek, azt én gyarló eszemmel felfogni nem tudom.

Hogy pénzügyi rendezésünk szempontjából a keleti események, és ezeknek a boszniai okkupációhoz vezető része is nagy baj volt, azt soha sem titkoltam és nem is akarom titkolni ma sem; de engedelmet kérek, azt mindnyájan tudjuk, hogy ha az összes költségeket vesszük, a melyek még ugyan megszavazva nincsenek, de a melyek a hivatalos előterjesztésekből mindenki előtt ismeretesek, ha a reánk eső részt magas kamattal számítjuk, évi terhe 4 millió. Sajnos, igen sok ez is, de hogy még ez legyen oka 23—24 millió, vagy mint azelőtt volt, 60 millió évi deficitnek, ezt bebizonyítani bajos volna, valamint bizonyos az is, hogy 1873. és 1874-ben a kincstári utalványokat, melyeket ma be kell váltani, Bosznia és Hercegovina nélkül bocsájtották ki.

Zárom tehát beszédemet azzal, — habár önmagammat ismétlem is — a mit gróf Lónyaynak hajdan mon-

dottam, reá leginkább alkalmazható azon epitaphium, a mit II. Károly angol királyra alkalmaztak: „itt fekszik II. Károly király, a ki soha sem mondott helytelen dolgot, de soha sem tett helyeset/*

A vita bezártát megelőzte gróf Apponyi Albert bosnyák interpellációja és Tisza Kálmán válasza. A bosnyák foglalás elleni ellenszenv még mindig uralkodott. Az interpelláció tehát nagyobb port vert fel, mint a kormányelnök hitte, és sokat megfélemlített a kölcsön megszavazásánál.

Tisza Kálmán miniszterelnök:

Tisztelt ház! Gróf Apponyi Albert képviselő úr interpellációt intézett hozzám egy bevezető szónoklat társaságában, a mely interpelláció így szól:

1. Valóságban alapul-e Bosznia és Hercegovina közigazgatási szervezésének azon terve, melyet az egész monarchia sajtója már több nap óta vitat a nélkül, hogy czáfolatban részesült volna.

2. Valóságban alapul-e azon, szintén az egész sajtóban elterjedt feltevés, hogy a kormány ezen, vagy esetleg más közigazgatási szervezést a törvényhozások mellőzésével szándékozik megállapítani és életbeléptetni.

Midőn ezen interpellációra felelek, — hogy félreértéseknek ne tegyem ki magamat és mintegy tisztán állítsam oda a helyzetet, — szükségesnek tartom a tisztelt ház emlékezetébe felidézni az ez irányban más alkalmakkor tett nyilatkozataimat, minthogy én a magam részéről ahhoz a mai napon is ragaszkodom.

Ha jól emlékezem, még november 1-én volt szencsem nyilvánítani, hogy míg egy felől nem tarta-

n ám lehetők azt, a mit egy szónok bcszédébül akkor kivehetni véltem, — bár az illető képviselő úr azután némileg szelidebb magyarázatot adott szavainak, — hogy ma már az okkupáit tartományokkal szemben a törvényhozások alkossanak közigazgatási törvényeket: ugyanakkor kimondtam azt is, hogy azt ez alkalommal nem akarom vitatni, hogy nem kell-e ezen irányban specziális törvényhozási intézkedés; sőt ugyanakkor elismertem, hogy törvényhozási intézkedések igenis lehetnek szükségesek. Az erre következő napon nyilvánítottam, hegy megfontolandó lesz, nem szükséges-e erre vonatkozólag a törvényhozástól kiinduló bizonyos intézkedések. Azon alkalommal pedig, midőn a kormány, mint újból kinevezett kormány, a ház kebelében megjelent, nyilvánítottam, hogy szükséges lesz Bosznia és Hercegovina ideiglenes kormányzata iránt oly intézkedéseket tenni, melyek az okkupáció természetével megegyeztethetők legyenek, és a kormány feladatának tekintendi, a monarchia másik államának kormányával egyetértőig, megtenni ez irányban javaslatát.

Ez volt eleitül fogva álláspontom és ez ma is.

Bátor vagyok azt is megmondani, hogy az egyetértőig teendő javaslatok megtételére én eddig is törekedtem. Hogy ez eddig nem történhetett meg, ez talán magyarázatát leli azon helyzetben, melyben a monarchia másik államának kormánya még ma is van, de eddig mindenestre volt. Fog-t^ sikerülni egyetértő előterjesztéseket tenni? ez iránt ma még, minthogy végleges kormány odaát nem létezik, nem nyilatkoz-

hatom. De hogy én feladatomban fogom tekinteni arra törekedni, s hogy attól, váljon sikerül-e vagy nem, fogom majd további eljárásomat feltételezni, azt a tisztelt ház előtt határozottan nyilváníthatom.

Ezen nézetek vezettek eddig, s ezek vezetnek e tekintetben ma is.

Közelebb térve most már a kérdésekhez, azt gondolom, hogy azt alig vonhatja valaki kétségbe, hogy amely perczben az okkupáció befejeztetett, arrul, hogy az adminisztrációnak bizonyos neme, bármily ideiglenes is, ott felállíttassék, intézkedni okvetlenül szükséges volt. Egyebeket nem is említve, magának a hadsereg számának és az ezzel járó költségeknek redukciója is bizonyos fokig függ attul, hogy legyen adminisztráció, mely a teendőknek egyrészét átvéve és a közbiztonságról gondoskodván, lehetővé tegye a leszállítás eszközését. Ezen viszonyok közt készültek, mintegy irányadóul szolgálандók az illetőknek, és mintegy tájékozással az ottani viszonyokat illetőleg a javaslatok. Őszintén megvallom, hogy e javaslatoknak az újságban megjelent minden variánsát nem voltam képes elolvasni, nem tudok tehát arra nézve nyilatkozni, hogy egyik vagy másik §-a az egyik vagy másik lapban közlött javaslatoknak alapos-e? De azt gondolom: a dolog lényege nem is ebben fekszik, hanem fekszik maguk a kérdések szerint abban, létesített-e, vagy szándékol ták létesíttetni ott köz igazgatási szervezet úgy, hogy az később ne prejudikáljon a későbbi törvényhozási elhatározásoknak, és erre nézve mondhatom, hogy semminemű organikus szervezés az állandóság-

nak legcsekélyebb jellegével is létesíttetni szándékban nem volt és nincs. A szándék egyedül az: gondoskodni arról, hogy az adminisztráció ideiglenesen az ottani kezdetleges viszonyoknak megfelelőleg történjék. Princzipaliter tartózkodtak a kormányok minden kiható szerves intézkedésektől s feladatuknak csak azt tekintették, hogy az adminisztráció a pillanatnyi szükségletnek megfeleljen.

A nézet, melyből kiindultak az volt: meghagyni az ott létezett területi elnevezéseket, s amennyire lehetséges, a tiszti elnevezéseket; alkalmazni mindenütt és mindenre, amennyire lehet, benszülőtteket; összeállítani, s ha kell lefordítani, érthetővé tenni a fennállott szabályzatokat, melyek ott megszokva vannak, mellőzve azokat csakis olyanokban, amelyeknek fenntartását akkor, ha a közigazgatást a monarchia vezeti, bizonynyal senki nem kívánja; teszem olyanokban, amidőn a bíró előtti vagy adózási egyenlőség hitfelekezeti alapon volt megtagadva; a monarchiába! bevinni hivatalnokokat, tisztviselőket, csakis ideiglenesen és oly mérvben, amint ez részint a kellő elemek hiánya miatt, részint pedig azért szükséges, hogy ott az adminisztráció ellenőriztessék, a közbiztonság fenntartassék, esetleg bizonyos felebbezési ügyek elintéztessenek, hogy pedig erre ott szükség van, hol főleg hitfelekezeti szempontokba! a bennlakók ellenségképen álltak egymással szemben, azt hiszem, tagadni igen nehéz. Továbbá vezette a kormányt azon szándék és azon cél, és kiindult abból, hogy ezen ideiglenes intézkedések a közigazgatás szempontjába! úgy tétessenek, hogy az azokra

szükséglendő költség nocsak túl ne haladja, de el se érje azon jövedelmet, melyet azon tartományok a zavarok kiütése előtti években adtak.

Én azt gondolom, tisztelt ház, ezekben kellően kifejtettem, hogy minden intézkedést csakis a legszükségesebbre, csakis azokra szorítkozott, melyeket az adott viszonyok közt csakugyan mellőzni nem lehetett és nem volt megengedhető. Ismétlem, sem az ideiglenes közigazgatásra vonatkozólag az itt vagy ott készült tervezeteknél nem volt az intenzió az, hogy azok által prejudikáltassék bárminek, ami később határozatnák el, de ismétlem azt is, hogy maga a tényleges fellépés került minden rendszeresítést és szorítkozott arra, amit az életnek elutasíthatlan követelményei a fenntebb előadottak szerint igényeltek, s hogy sem a tervezetekben, sem annyival kevésbé a tettekben nem történt semmi olyan, amiben a szándék akarata az lett volna, hogy prejudikáljon a törvény hozások későbbi törvényszerű eljárásai-, s intézkedéseinek, akár pedig, hogy prejudikálhasson a jövődő alakulásoknak. Miután tehát a gróf Apponyi által kifejezett félelem alaptalan, kérem válaszat tudomásul venni.

Gróf Apponyi Albert:

Tisztelt ház! A ministeri válaszatokra gyakran néhez a rögtöni tájékozás, most azomban teljesen tisztában vagyok és arra kérem a házat, hogy azt tudomásul venni ne méltóztassék.

Indokom egyszerű. Az interpellációnak súlypontja a második kérdésben fekszik, hogy valóságban alapul-e az, hogy esetleg a törvényhozások befolyású-

nak mellőzésével szándékol tatic-e Boszniának közigazgatási szervezete megállapíttatni és életbelépttetni? Ezzel szemben azonnal tisztában voltam az iránt, hogy csak egy válasz a kielégítő és az egyedüli kielégítő válasz az: hogy semmi esetre, semmi körülmények közt a magyar kormány nem fog beleegyezni abba, hogy Bosznia közigazgatási szervezete máskép, mint a törvén) hozások útján állapíttassák meg:

Ennek nyílt kijelentését, bár feszülten vigyáztam, a minísterelnök urnák erre vonatkozó diplomatikus nyilatkozatában nem ismertem fel, sőt válasának mindazon passzusai, melyekben ezen pontot említette, oly óvatosan voltak körülírva, oly finomsággal voltak kiczirkalmazva, hogy azokban valahogy le ne kösse magát a kormányelnök úr ahhoz, hogy más tényezők bármit akarjanak is, ő abba, hogy más, mint törvényhozási utón létesíttessék a szervezés, belenyugodni nem fog. Egy helyen azt mondja a minísterelnök úr, hogy nem akart oly szervezést életbe léptetni, mely pejudikálna bárminő, esetleg törvényhozási utón megállapítandó további intézkedéseknek.

Válasának egy másik részében azt mondja, hogy ő arra törekedett, hogy a külügyi kormány, meg az osztrák és magyar kormány közt az életbelépttetendő szervezet iránt egyetértés jöjjön létre, törekedni fog arra ezentúl is és hogy ezen törekvésének eredményétől teszi függővé — mit? azt vártam állását, megmaradását azon a helyen, de korántsem, „további eljárását“. Hogy ezen eljárás alatt mi legyen érthető, arra a most adott világos nyilatkozat hiányában csak a

múlnak omlókéi szolgáltatnak tájékoztatást, ezek pedig mindent inkább, mint azon helynek elhagyását teszik valószínűvé. En tehát mindenesetre tudomásul vettem volna a választ, ha abban bennfoglaltatik az, ami nélkül nem hiszem, hogy a magyar törvényhozás alkotmányos prerogatíváira féltékeny képviselőház a választ tudomásul vehesse, t. i. annak nyílt és határozott megmondása, hogy a kormány semmi körülmények közt bele nem egyezik a törvényhozások befolyásának mellőzésébe, s mivel ezt nem találok abban, már ezen oknál fogva sem vehetem tudomásul a t. miniszterelnök úr választát.

Megvallom, hogyha ezen főbb pontra nézve megnyugtatót nyertem volna, meglehet, hajlandó lettem volna a válasz többi részeit szörszálhasogató kritika alá nem venni, azok felett némileg könnyebben átmenni, miután azomban ezen főpontra nézve aggodalmam s a mint magam interpelláció beadásakor kifejeztem, gyanúm a maga teljes kiterjedésében fennmarad és fennáll ma is, kénytelen vagyok a válasz többi részeire is kiemelni azt, ami e gyanú fokozására alkalmas és ki nem elégítő.

A t. miniszterelnök úr első kérdésemre válaszolva, t. i. arra nézve, hogy valóságban alapulnak-e azon, a hírlapokban közölt szervezési eszmék? azt mondja: hogy ezek által organikus szervezet és végleges intézkedés egyáltalában nem céloztatott, hanem hogy gondoskodni kellett mégis azon legidciglenebb átmeneti intézkedések életbeléptetéséről, melyek szükségsek mindaddig, míg a törvényhozások esetleg igénybe-

vétethetnek a végleges szervezés megállapítására, hogy ezt is az osztrák ministeriummal egyetértőleg tette, és hogy mindaz, ami a hírlapokban elmondott és a szervezésről mint hír kering, csak ily legideiglenesebb természetű átmeneti intézkedés jellegével bír, ő szeretne véget vetni ezen szabálytalan állapotnak, de azért nem teheti, mert Austriában állandó kormány most nincs.

Erre nézve kétrendbeli észrevételem van. Az első ez: csak akkor kezdtek tehát gondolkozni az erre hivatott tényezők az okkupáció folytán rögtön beállandó administratív igényekről, midőn az okkupáció végrehajtatott. Csak akkor jutott eszükbe, hogy most már adminisztrálni kell és erre vonatkozólag intézkedéseket kell tenni. De akkor, midőn a mandátumnak elvállalását elhatározták, ez eszükbe nem jutott. Tisztelt ház! e boszniai kaland kepében semmi sem hiányzik a teljes szimetriához. A külpolitikai előrelátás hiánya, a pénzügyi gondoskodás teljes hiánya a beállandó administratív szükségletek előre nem látásával, azoknak meglepetésszerűleg bekövetkezésével szimmetriai képét nyújtja egy oly könnyelműségnek, melyhez hasonlót nagy államok ügyeinek vezetésénél nehezen fognék találni.

Ez első észrevételem. Második pedig az, hogy a mi alkotmányunk szerint a monarchia mindkét felében fennálló teljes alkotmányosság azon közjogi szervezetnek egyik alapfeltétele, melyet Magyarország 1867-ben elfogadott, ennek folytán igenis van joga, sőt kötelessége a magyar kormánynak arról gondoskodni és

arra nézve befolyását a koronánál érvényesíteni, hogy oly állapotok, melyeknek huzamos fenntartása az alkotmányosság szellemét kijátszás által veszélyeztetné, a monarchia másik felében sem tétethessenek. Már pedig az ideiglenes kormányoknak alkalmazása, mely által az alapos parlamentáris bíráló megnehezítették és az általános bizonytalanság hatása alatt elhomályosul, valóságos rendszerré fejlődött ezen boszniai bizonytalanságban; a magyar kormánynak tehát feladata lett volna oda hatni a korona előtt, hogy ily abnormis és inparlamentáris helyzet a Lajtán túl is mihamarább megszűnjék, a felelősség egy bizonyos foka elől őt fel nem lehet oldani. Mert mi ezen állapotok következménye? Az, hogy csak legideiglenesebb jellegű átmeneti, nem organikus intézkedésekről lehet szó. De, kérdelem én tisztelt ház, meddig fog ez a legnagyobb ideiglenesség tartani? Én azt hiszem, hogy ha mi e tekintetben nem nyúlunk bele, ha a parlament erős befolyást gyakorolni nem tud, akkor az a kellemetlen pillanat, melyben a végleges rendezések miatt a törvényhozásokhoz kell fordulni, el fog halasztatni a legkésőbbi időre, és ezalatt szaporán és vidáman költetnek el a milliók Boszniában. Mindennap hallunk valami új hirt utakra], vasutakrúl, gátokrúl, szóval ilyen legideiglenesebb intézkedésekről, melyek folytán igaz, hogy nem organikus utón, de milliók költetnek el minden ellenőrzés nélkül, és a parlamentnek csak a számla adatik be kifizetés végett. Ezen tarthatatlan állapotok megszüntetése végett törekedni a képviselőháznak, Magyarország népe iránti egyik mellőzhetlen

kötelessége. És mert mi ezt egyedül a kormánynak diszkréziójára nem bízhatjuk, de főleg azért, mert a törvényhozás alkotmányos jogának megóvására biztosítékkal ma még kevesebbel bírunk mint azelőtt, mert ily biztosíték megadását kerülte a miniszter úr válaszában, kérem a házat, válaszát no méltóztassék tudomásul venni.

Tisza Kálmán:

En azt hiszem, hogy épen a képviselő úr által hangoztatott paritás egy felül, az egyenjogúság alapján másfelül az, hogy Magyarország kormánya be akarjon avatkozni a másik állam parlamenti és kormányválságaiba, egyáltalában nem volna elfogadható, mert ez azt teszi, hogy akkor a másik rész kormánya is jogosult volna beavatkozni. Ez lehetne helyes az istenben boldogult Verstarkter Reichsrath theoriája szerint, helyes lehetne oly más theoriák szerint is, a melyek szerint Magyarország országgyűlésének hatásköréből alig maradna más, mint egy tartományi országgyűlésé; megjegyzem, a tisztelt képviselő urtul ezt soha sem hallottam, de hallottam más körökből; de nem lehet helyes a dualistikus alapon, az egyenjogúság és — kivévén a meghatározott ügyeket — az önállóság alapján álló alkotmányszerű állás szempontjából.

De a paritásnak, az egyenjogúságnak oly dolgokra nézve, a melyek a monarchiának mindkét államát érintik, egy más követelménye is van, és már maga ezen szempont, ha nem volnának is egyéb szempontok, a a melyek egy kormányt teendői iránti nyilatkozataiban — ha nem éljent keres, de feladatát érti — korlá-

toznak, már maga ezen szempont elég volna arra, hogy oly dologban, midőn a másik államot érdeklő ügyről és egyetértő eljárásról van szó, megmondja, hogy mire törekedjék; megmondja, hogy a szerint, a mint törekvéseiben czélt ér, vagy nem ér, határozza el további teendőit, de tovább ezen irányban ne menjen. Azonban a t. képviselő urnák kellene, hogy nemcsak ezen a dualismusból, hanem más irányból jövő szempontokat is értse, a ki maga nem egyszer, de tízszer is szememre vetett egy nyilatkozatot, pedig megmondhatom, az első alkalombul tettem azt, feljogosítva az által, a kinek nevét említettem. De t. ház, ezen komoly indokon kívül még egy más indokom is van.

En, t. ház, nagyon óhajtom, hogy a monarchia két államának kormányai és törvény hozásai útján helyes, egyetértő megállapodás jöjjön létre, s miután már a képviselő úr oly gyanús levegőt terjesztett e házban, szabad nekem is gyanút kifejezni. Annyit emlegetik ezt a szerencsétlen helyet, hogy azon gyanú támadt bennem, hogy ha tudná, hogy az vagy ez nem sikerül, elűz ezen helyről: kész volna a t. képviselő úr, az ország érdekei ellenére is, ennek létrejöttét óhajtani.

Hiszen t. ház, az, hogy helyet cserélünk, megeshetik, akkor azután majd gyönyörködhetnek azon képviselő urak, a kik most mindig belekiáltják a Boszniát, ha helyemet elfoglalja a t. gróf képviselő úr, hogy fogja kihozni Boszniából a magyar és osztrák sereget.

Végül, ha jól fogtam fel, gr. Apponyi Albert t. képviselő úr azt mondotta, hogy hajlandó lett volna

tudomásul is venni válaszomat, ha én azt feleltem volna, hogy semmiféle közigazgatási szervezést nem szándékozik a kormány behozni addig, míg e kérdések — felírtam szavait — itt nem tárgyaltnak. Én mondhatom, hogy beszédemnek ezé Ija épen az volt, hogy megmagyarázzam, hogy a kormány az okvetlenül szükséges intézkedéseket megtenni kötelességének tartja, de közigazgatási organizációt megállapítani nem szándékozik; ha tehát a t. képviselő úr komolyan vette azt, hogy ha ezt megtudhatja, kész tudomásul venni válaszomat, akkor bátran tudomásul veheti azt, mert most röviden, egyszerűen kimondom, hogy igenis, a kormányok semmiféle közigazgatási organizációt megállapítani nem szándékoznak, hanem feladatuknak azt tekintik, hogy a mindennapi élet szükségleteinek megfelelő egyes intézkedéseket megtegyék.

Nagyon sajnálom, ha önök e különbséget érteni nem méltóztatnak, de én azt hiszem, hogy ez nagyon is megérthető; mert egészen más egy közigazgatási organismust megállapítani, megteremtteni, életbe léptetni, és egészen más a létező viszonyoknak megfelelőleg és azok alapján a közigazgatás mindennapi, legszükségesebb és el nem utasítható igényérül gondoskodni.

Azt e helyrül, hogy mi különbség a kettő közt, nem magyarázhatom. (Szilágyi közbekiált: „adja be írásba.) Talán majd ex cathedra Szilágyi Dezső képviselő úr fogja ezt megmagyarázni. Most már annyi-val inkább kérem feleletemet tudomásul venni, mert gróf Apponyi is ugyanezen alapon áll.

Gróf Apponyi A Ibert:

Személyes kérdésben és félremagyarázott szavaim helyreigazítása végett kérek szót.

A személyes kérdés az, hogy a miniszerelnök úr szives volt azon feltevésnek kifejezést adni, hogy ha jelenleg a kormányférfiak által elfoglalt helyekre juthatnánk, mi készek volnánk akáik az ország érdekeivel ellenkező rendszabályokba is belenyugodni. Miután a háznak t. elnöke a miniszerelnök ural ezen szavaiért rendre nem utasította, fel kell tennem, hogy rám bízta, hogy a személyes kérdésben levő felszólalási jogommal élve, az erre szükséges megjegyzést magam mondjam el. Az ana szükséges megjegyzés azonban, tisztelt ház, egyszerűen semmi. Én egyszer a miniszerelnök úrtól, ellenzéki korában, hallottam az ellenzék ellen felhozott több vádra a következő, igen hatásos eljárást:

Az egyik vád ellenében védelmezte pártját, a másikkra azt mondá: ezt én határozottan visszautasítom, a harmadikra nézve pedig azt mondta: „ezt azonban még csak vissza sem utasítom.“ A klimaxnek ezen harmadik fokát vagyok bátor alkalmazni a miniszerelnök úr illető megjegyzésére. És hogy ezen nyilatkozat őszintesége iránt meggyőzzem a házat, s ne csak a csekély személyemnek nem bűnös tulajdonaiba fektetett bizalom legyen a szavaimnak adott hitel alapja, egy tárgyi argumentumot is mondok, mely azt elhíhetővé tegye, ez pedig az: hogy arra, hogy valaki az önök által oly gyökeresen elrontott helyzet javítására vállalkozzék, a mint kellene, ha az önök által elhagyott székekbe ülne, arra csakugyan nem ambíció, de az önfeláldozásnak nagy

mértéke szükséges. Ha talán ez az eset be találna állani, előre gratulálok a miniszerelnök urnák azon, általa már felszólalásában anticipált gyönyörűséghez, hogy kárörömmel nézhesse, mint vergődnek mások egy majdnem reménytelen helyzet gyógyításán, melyet ő idézett elő. Ennyit a személyes kérdésben.

A miniszerelnök úr azonban félre is magyarázta szavaimat, t. i. azt értette ki nyilatkozatom egy részéből, mintha én oly biztosítást kívántam volna, hogy semminemű közigazgatást, még a mindennapi szükségnek megfelelőt se fogjon a törvény hozások megkérdése nélkül létesíteni.

Ezt én, tisztelt ház, nem mondtam, mert elismerem annak szükségét, hogy közvetlen a napi igényekről valamiképp gondoskodni kell; csak azt jegyeztem meg erre, hogy az ideiglenesség nagyon hosszas ne legyen, de mondtam igenis azt, hogy a végleges szervezetet a törvényhozások beleegyezése nélkül életbe léptetni nem szabad; s mert nem szabad, vártam azon nyilatkozatot a kormánytul, hogy ilyesmibe beleegyezni semmi esetre sem fog. Erre pedig kielégítő választ a miniszerelnök úr legutolsó nyilatkozatában sem találtam.

Tisza Kálmán:

Csak személyes kérdésben kívánok szólni. Gróf Apponyi képviselő úr megróttá azt, hogy én bizonyos gyanút fejeztem ki irányában. Hivatkozom arra, hogy én az intencziókat gyanúsítani nem szoktam, de engedelmet kérek, ha napról-napra, és épen a képviselő úr most is gyanúsít azzal, hogy bármely történjék, bármily káros legyen az az országra nézve, én e helyet nem

fogom elhagyni; ha ez szabad akkor talán szabad az is, a mit én mondtam. Éhez még csak azt teszem, hogy én másról nem beszéltem, sőt midőn először számon kicsúszott, azonnal helyreigazítottam, csak egyénileg a tisztelt képviselő úrról.

A bosnyák szervezés tiszta ügy volt, mert Austria-Magyarország a berlini mandátum czimén Boszniát és Herzegovinát elfoglalta; az elfoglalt tartományokban kezdetleges viszonyok léteztek, tehát ezen tartományokat szervezni kellett; véglegesen azonban s a két országgyűlés hozzájárultával nem lehetett, mert a végleges szervezés birtoklást jelez; a porta azonban souverénitásáru nem mondott le, a berlini szerződés Boszniát és Herzegovinát Austria-Magyarországba nem keblezte be; ha a két országgyűlés törvényileg, tehát Írásban rendelkezik, ez visszavonhatlanul konstatálta volna a tényleges birtoklást. Ez esetben tehát úgy a porta, mint Oroszország új kongresszust követelhetnek, sőt Oroszország hadat is indíthatott volna; már pedig sem a király-császár, sem kormányai, sőt még a két ország többsége sem vágyott ez időben a háború után. A minisiterelnök azonban mindezt az országgyűlésnek és a világnak nem harsonázhatta el. Tudta ezt nagyon jól az interpelláló képviselő is, de a bosnyák hódítással a haragos közönség mindig nem békült ki; igen ügyesen és merészen támadott tehát azért, hogy ezen melléktámadás által a kedélyeket elmérgesitse, a kölcsönt, és bukása által a kormányt megbuktassa. És valóban, az interpelláció nagy zajt is idézett elő, a mérges képviselő urak folytonosan zajongtak és kölcsönösen egy-

mást lekiabálták. Az interpelláció szavazattal döntetett el és a kormány csakis 10, vagyis a ministerek és államtitkárok szavazatával győzött.

Az. ellenzéknél a félsiker biztos reményeket támasztott; reményeikben azomban csalatkoztak, mert 24 óra múlva Tisza Kálmán a kölcsönben 185-el 171 ellen, tehát 14 szavazattal győzött; ez maga gyenge többség volt, de távol volt 89, ebből ellenzéki 15, kormánypárti 74, — valósággal tehát a Tisza-párt állott 259, az ellenzék 186-bul, vagyis Tisza már 73 többséggel birt a horvátokkal együtt, tehát már azon kérdésekben is, melyben a horvátok nem szavazhattak, dönthetlen többséggel rendelkezett.

III. FEJEZET.

A költségvetés. — Két ellenzéki határozati javaslat. —
Simonyi Ernő, gróf Apponyi Albert, gróf Szapáry
Gyula beszédei.

A költségvetés, a kormány megszilárdulván, febr. 17-én tüzetett napirendre. A költségvetést még Széli Kálmán készítette, a költségvetés a régi költségvetésnek majdnem minden hibájával bírt, a teher súlya főleg az

ingatlanokra nehezedett.

1. Az egyenes földadó tett . . .	38.800,000·—
Az általános jövedelmi pótladóból a földre $\frac{2}{3}$ -ot véve.....	6.000,000·—
Fényüzési adókból	300,000·—
Földadó késedelmi kamatai . . .	1.800,000·—
A jogilleték és bélyeg $\frac{2}{3}$,-ada . .	14.200,000· —
	61.100,000·—

ehhez járult még a rendkívül megszorodott, a költségvetésben nem szereplő községi pótlék, mely a helyi viszonyokhoz képest 30 — 60 közt változott, mi a legalacsonyabb számítással is 40 százalékra tehető: 15.500,000 forint, tehát ide nem számítva a földbirtokosnak a dohány-, só-, sör-, cukor-, szeszadókban! oroszlánrészét, a földbirtokot 76 millió terhelte, midőn a 27 millió hold szántóföld és rét jövedelme 216 milliónál többre átalányban alig vehető.

2. Az ország szegénységét jelezték a szesz-, bor-, hús-, sör-, cukor- és dohányadók összege, mely mind-össze 42.300,000 frtot tett oly országban, hol a legszegényebb ember is dohányzik.

3. Az államjóságok csakis 3.200,000 frt felesleget adtak, miből levonva a regálék jövedelmét, az állam

500,000 hold földbirtoka csakis 1.300,000 frtot jövedelmezett, tehát 1 hold 3 és fél frtot adott.

4. Az államerdők tisztán jövedelmeztek holdank. 50krt.

5. A bányászat és pénzverde, mik közül az első magányosok kezében legalább 6 perczentet jövedelmez, daczára annak, hogy az államnak legjobb vas- és kőszénbányái vannak, egy fillért sem jövedelmeztek.

6. Az államvasutak, bár ezek közt több jól jövedelmező vonal volt, hasonlólag semmit sem jövedelmeztek.

Ellenben a vasúti pótlék, daczára annak, hogy az állam több rossz vasutat megvett, évenként még mindig 10 millió frtot vett igénybe.

A beruházások gyengén szerepeltek, a beruházások közt első helyet foglal el a kataszteri 2.000,000 frt, mi beruházásnak nem tekinthető, mert az adószabályozás kormányzati költség.

Mindez azt mutatja, hogy Széli Kálmánnak pénzügyi bölcsessége adóemelésben, új adók alkalmazásában, a szegény hivatalnokok fizetésének kisszerű levonásában, a drága adósságoknak drága adósságokkal! kicserélésében állott. A hiány a boszniai költségen kívül kerekszámba tett..... 25.000,000.—

A beruházás tett:

1. Adósság törlesztésbe 9.226,200.—

2. Keleti vasút ára . 4.647,158.—

3. Vasúti kamatpótlék 10.200,000.—

4. Kő- és vízi utakra . 881,000.—

5. Vizszabályozásokra

és vasutakra . . . . 4.700,000'—

Összeg: 29.654,858.—

A költségvetés tételei szerint tehát az állam vagyona nem fogyott, de növekedett volna.....	4.654,356.—
Ebből azomban levonandó:	
Az átmeneti bevételek czimén behozott összegek .	2.510,000.—
A törlesztések, befektetések, beszerzési költségei	5.000,000.—
	7.510,000.—
Mindezeket levonva, fogyott az állam értéke	2.885,642.—

ha ehhez hozzá vesszük még a boszniai költségeket, mely államkölcsonnel fedeztetett, ez a beszerzési költségekkel tévén: 11.280,000 frtot, tett az összes értékadás: 14.160,000 frtot.

Ez, tekintve azt, hogy a bosnyák foglalást a politikai szükség parancsolta, jelentéktelen összeg volt. Miután azomban az államvagyon igen keveset jövedelmezett, miután a nagyközönség a vasutpótlékot elvesztett pénznek tekintette, miután a dohánymonopolium sokkal kevesebbet jövedelmezett, mint más államokban, az országgyűlés feladata lett volna követelni, hogy a kormány mutassa ki, vájjon egyetemlegesen a vasutpótlékok biztos fedezettel bírnak-e? ha egyes vonalaknál a pótlék már az értéket meghaladta, melyek ezek? követelni kellett volna, hogy a kormány az államjavak, a dohánymonopolium kellő jövedelmezéséről az országgyűlésnek czélszerű javaslatot terjesztszen be, kellett volna ezt tenni azért, mert ezekről az ország önállólag rendelkezett és ezekből, jó kezelés mellett, évenként legalább 10 millió többletet be lehetett volna venni. Az

ország adóssága az alkotmányos uralom alatt 75 százalékkal növekedett, míg a földbirtok értéke több száz millióval fogyott.

Az 1879-iki állami költségvetés.

Kiadás:

Rendes kiadás.....	238.747,645·—
Átmeneti.....	1.434,375'—
Beruházási.....	6.834,365·—
Rendkívüli.....	9.420,000·—
	Összesen: 256.436,385·—

Bevétel:

Rendes bevétel.....	219.691,170·—
Átmeneti.....	2.517,432·—
	Összesen: 222.208,602·—

1. Kiadások.

1. A királyi udvartartás.....	4.650,000·—
2. Kabineti iroda	69,669· —
3. Országgyűlés (miben a képviselőház 1.139,900·—)	1.309,960·-
4. Közösügyi.....	29.337,899·—
5. Absolut nyugdíjak.....	140,696·—
6. Vegyesek	3.903,302·—

7. 1867-iki államadósság után . . .	30.473,430.—
ebben törlesztés . . .	1.153,000.—
8. Födtehermentesítés	16.466,309.—
törlesztésre	4.708,558.—
9. Szőlődézsma váltság	2.247,945.—
törlesztésre	1.070,200.—
10. Maradványfölddekért	100,000.—
11. 1867-iki vasuti kölcsön	5.474,431.—
törlesztésre	669,600.—
12. 1870-iki kölcsön	1.449,821.—
13. Gömöri vasut	452,381.—
törlesztésre	75,900.—
14. 1871-iki 30 milliós kölcsön . . .	2.227,612.—
törlesztésre	561,000.—
15. 1872-iki 54 milliós kölcsön . . .	4.087,253.—
törlesztésre	988,000.—
16. 1874-iki 76 és fél millió kölcsön .	5.384,990.—
17. 1875-iki 80 millió aranyjár. kölcsön	3.876,380.—
18. 1876-tul csinált 180 millió aranyjára-	
dék kölcsön kamatja	12.669,000.—
19. Keleti vasut árába	4.647,158.—
20. Függető adósság	1.083,571.—
21. Vasuti kamatpótlék	10.200,000.—
Összesen: 24.073,416.—	
22. Horvátország	5.322,799.—
23. Fiume	84,140.—
24. Állami számszékátalány	130,000.—
25. Ministerelnökség (miben rendelkezési alap 200,000 frt)	308,600.—
26. A király szem, körüli ministeriumra	50,343.—

27. Horvát-szlavon ministerium	35,880.—
28. Beltügyministerium (megyék 5.095,000 frt, fővárosi rendőrség 457,280 frt)	7.492.669.—
29. Pénzügyministerium :	
Központ	747,148.—
Állampénztár	60,626.—
Pénzügyigazgatóságok	899,239.—
Zágrábi állampénztár	13,984.—
Adófelügyelők	709,040.—
Adóhivatalok	1.093,003.—
Pénzügyőrség	2.150,000.—
Jogügyi igazgatóság, horvát pénz- ügyi törvényszékek (6075 frt)	40,786.—
Bányászati iskolák	105,000.—
Egyenes adók kivetése és beszedése	446,000.—
Fogyasztási adók	220,511.—
Határvám kezelés	320,676.—
Bélyegkezelés	170,039.—
Fémjelzés, horvát hidrén-vám	7,546.—
Jogilleték és díjak kezelése	411,853.—
Dohányjövedék (az osztrák dohány- kezelés levonása után)	11.557,365.—
Lottó	2.462,573.—
Só	2.273,812.—
Államjószaág-igazgatóságok, ügyész- ségek	268,241.—
Állami jószaágok	1.532,567.—
Bányászat és pénzverde	9.006,845.—
Állami nyomda (és épületek 12,000 forint)	537,868.—

Különféle kiadások	121,630.—
Állami erdők	3.960,000.—
	<hr/>
Összesen :	39.487,352.—
Közmunka és közlekedési ministerium	252.630.—
Központ :	
Vasuti és hajózási felügyelőségek, vasuti felügyelőség	125,370.—
Államépítészeti hivatalok	425,000.—
Kőutak fenntartása és kezelése	2.509,687.—
Építés	255,000.—
Vizi utak fenntartása	273,150.—
Dunai építések	233,050.—
Temesi „	30,000.—
Kőrösi „	30,000.—
A Vágon és más folyókon	40,000.—
Dráván	20,000.—
Öntözési tanulmányokra	4,000.—
Műszaki egyének kiképzetésére	3,000.—
Az államvasutak kiadásaira	7.470,000.—
Az államgépgyárra	800,000.—
	<hr/>
Összesen :	12.470,887.—
Földmívelés és kereskedelmi ministerium :	
Központ	208,245.—
Ipar- és kereskedelmi czélokra	34,970.—
Gazdasági tanintézetekre	241,996.—
Állami lótenyésztő-intézetekre	2.326,292.—
Vesztég-intézetekre	53,000.—
A marhavész és járv. elfojtására	80,000.—
Budapesti állatgyógyintézetekre	38,460.—
Bánya-kapitányságok	62,000.—

Földtani intézet	28,000.—
Statisztikai hivatal	52,700.—
Posta	4.903,600.—
Távirda	2.003,710.—
Tengeri hajózás	144,029.—
Zálogház	282,000.—
Mértékhitelítés	12,971.—
	<hr/>
Összesen :	10.572,374.—
Vallás- és közoktatási ministerium :	
Központ	201,551.—
Tanulmányi ügyek	211,100.—
Tanintézetek	3.208,778.—
Ösztöndíjak és tanulmányi czélokra	73,901.—
Közművelődési czélokra	238,580.—
Egyházi czélokra	204,500.—
	<hr/>
Összesen	4.228,410.—
Igazságügyministerium :	
Központ	210,813.—
Semmitőszék	145,795.—
Legfőbb ítélőszék	319,485.—
Királyi táblák	653,158.—
Királyi ügyészségek központ	48,994.—
Királyi törvényszékek és jbiróságok	5.816,082.—
Kir. ügyész. (rabtartás 840,000.—)	2.056,062.—
Országos fegyintézetek	570,983.—
Telekkönyvezés, törvények szerkeszt.	93,000.—
	<hr/>
Összesen	9.914,369.—
Honvédelmi ministerium :	
Központ	225,056.—
Honvédségi intézetek	35,000.—

Ujjoncsozási költség		57,205.—
Főparancsnokság		223,755.—
Csapatok		5.566,403.—
Alapítványok		551.—
	Összesen	<u>6.398,015.—</u>
Átmeneti kiadások és beruházások :		
Ő felsége személyi ministeriuma épü-		
letjavításra		500.—
Belügyminist. vbr.	30,370.—	34,958.—
Pénzügym. vbr.	1.232,500.—	1.257,500.—
Földmívelési min. vbr.	30,670.—	51,000.—
Vallástügyi min.		30,670.—
Honvédelmi min.		55.242.—
Beruházások :		
Pénzügym., e közt kat. 2.000,000.—		2.342,365.—
Közlekedés :		
A budapesti Dunarész		442,000.—
Fiumei kikötő		880,000.—
Brassó-tömösi vasutra		470,000.—
Tiszai átmetszésekre		700,000.—
Dálya-vinkovcezi vasutra		1.200,000.—
Az államvasuti beruházások		692,400.—
Igazságügy, börtönátalakításokra		27,800.—
Rendkívüli kiadás Boszniára		9.420,000.—
<i>II. Rendes bevételek.</i>		
Szőlődézsma-váltáság évi járuléka		1.850,000.—
Maradv. és irtvány földek megvált.		100,000.—
Sorsol. kölcs. (Lánchíd bev. 600,000.)		832,000.—
Rakparti bér és fiumei rabtart. (570.)		12,570.—

Állami számvevőszék (1800,) társu- latok községi pótléka	265,973.—
Belügyministerium	233,280.—
Hivatalos lap	168,000.—
A pesti csendőrség átalánya	417,863.—
Pénzügyministerium :	
Földadó (a földteherm. járulékkal) .	38.800,000.—
Házadó (a f. j.)	8.800,000.—
Keresetadó (a f. j.)	17.000,000.—
Vállalatok adója (a f. j.)	2.250,000.—
Bányaadó (a f. j.)	95,900.—
Tőkekamat és járadékadó:	
A földteherment. kötvények után .	864,000.—
A szőlődézsma-váltáság	68,000.—
A keleti vasut-kötvények után . .	49,851.—
Egyéb tőkekamat adója a f. j.-kal . .	2.318,139.—
Jövedelem (malomadó 44,400.—	174,400.—
Kereskedelmi, ipar és védelmi adó .	337,000.—
Vasuti és gőzhajó szállítási adó . .	2.200,000.—
Cseléd-, vadászat-, ló-, teke- és kocsi adó	478,200.—
Általános jövedelmi pótdó	9.200,000.—
Késed. kamatok (föld után 1.800,000)	2.100,000.—
Adóbehajtási illeték	208,000.—
Adóhátralékok	2.000,000.—
Szeszadó	7.000,000.—
Boradó	3.000,000.—
Husadó	2.245,000.—
Söradó	900,000.—
Czukoradó	1.220,000.—

Fogyasztási visszatérítés (vámbul)	1.800,000.—
Határvám	450,545.—
Bélyeg	7.830,000.—
Jogilletékek	13.600,000.—
Dijak	459,400.—
Fémjelzés	14,941.—
Ut-, hid- és révvám	21,776.—
Dohányjövédék, az osztrákoknak el- adott levonása után	27.968,887.—
Lottó	4.253,000.—
Só	13.914,308.—
Állami megítélt perköltségek	30,000.—
Államjóságok	5.000,000.—
Állami erdők	6.160,000.—
Bányászat és pénzverés	9.038,352.—
Állami nyomda	565,000.—
Állami épületek	30,648.—
Állami vasutak tiszta jövedelme	3.530,000.—
Állami gépgyár	60,000.—
Ingó államvagyon	298,567.—
Különféle bevételek	442,068.—
Közmunka és közlekedés	8.346,859.—
Ebben az állami vasutak bevételéből az üzleti kiadások fedezésére	7.470,000.—
Ugyanaz a gépgyárból	800,000.—
Földmívelési ministerium	117,785.—
Állami lótenyésztés-intézetek	1.698,306.—
Posta	5.932,500.—
Távirda	1.624,700.—
Budapesti zálogház	282,000.—

A többi különfélék	189,000.—
Vallás- és közoktatás :	
Az alapítványi járulékok a számve- vőség költségeihez	42,085.—
Egyetemi alap	200,000.—
Tanpénzek, járulékok, alapok	167,268.—
Igazságügy	13,682.—
Rabtartási költségteritm., rabmunka	170,000.—
Országos fegyintézetek	118,330.—
Egyéb teritmények	9,870.—
Honvédelem :	
Honvéd-intézetek bevételei	68,242.—
Nyugdíjak	108,242.—

II. Átmeneti bevételek.

A földteherm. alaptól megtérítés.	4,588.—
A tiszai uradalmi járulékok váltság- díjából eladott és eladandó államj.	1.662,500.—
Bordézsmá-váltságbul	5,240.—
Az ideiglenes telekzet hátralékaibul	5,000.—
Állami előlegekbül	800,000.—
A keleti vasut aktiv követeléseibül	40,000.—

közt 24.807,778 forint hiány mutatkozik ; felhatalmaztatik a pénzügyminister, hogy ezen hiányt, valamint a 9.420,000 forintnyi rendkívüli kiadást, az 1879-ik évi II. t.-cz. 1. és 3. §-a értelmében fedezze.

Hogy az államnak a 3- §-ban elősorolt jövedelmei folyóvá tétethessenek, az 1868 : 11., 14., 15., 16., 17., 18., 19., 22., 23. és 35. t.-cikkben megállapított és

az 1875: 38. t.-cz. által érvényben tartott egyenes és fogyasztási adók, jövedékek, díjak, bélyegek és illetékek, úgyszintén az 1875: 7., 34., az 1875: 20., 21., 22., 24., 26., 27., 29., 30. és az 1878: 10. törvénycikkekben megállapított adók, valamint az általános jövedelmi pótdórul szóló 1875: 47. törvénycikk rendeleti szerint megállapítandó adóköteles jövedelmek után $3\frac{1}{2}$ százalékban meghatározott pótdó, a határőrvidéken fennálló adók stb. megszavaztatnak.

Átruházás nem engedtetik.

A költségvetés nemcsak pénzügyi, de egyszersmind bizalmi kérdés is, a költségvetésnél az ellenzék általános támadást intézhet, az ellenzék tehát azt el nem fogadhatja, mert ki a költségvetés elveit, irányát, egyes tételeit bármi óvadék és záradék mellett elfogadja, az vagy elfogadja a kormány irányát, vagy eszmeszegénységét vallja be, tehát az országtul nem várhatja azt, hogy az ország ügyeit, kezeire bízza. 1875-ig az ellenzék két árnyalata különböző eljárást követett, a szélső bal nem fogadott el egy költségvetést sem, a balközép ostromozta a kormányt, de minden költségvetést elfogadott, 1875-ben azomban már Tisza Kálmán is visszavetette; 1879-ben a személyi ellenzék Tisza régi taktikáját fogadta el, elfogadta a költségvetést, de az ország pénzügyeinek rendezésére, mint Szlávy alatt, egy nagy számú bizottságot javasolt kiküldeni. A viszonyok, sőt a kormány és pártok azomban jelenleg nagyban különböztek; Szlávy a kormány elnöke, de a párt vezére a betegeskedő Deák Ferencz volt, a pártban titkos és nyílt szakadás uralkodott; Szlávy a kormányelnöksé-

get megunta, tudta azt, hogy az ország bölcsei a pénzügyekhez nem értenek, beakarta tehát bizonyítani kép telenségüket, aminthogy ez sikerült is, és ez megtörténvén, önként visszalépett. 1879-ben ázom ban Tisza Kálmán nemcsak minis terelnök, nemcsak pártvezér, de a szó teljes értelmében a pártnak ura volt, a21-es bizottság dicstelen tanácskozása bebizonyította a vezetők eszme hiányát, Tisza Kálmán a zárdái magány után nem sóvárgott, tehát a bizottságot nem fogadhatta el, mert ez által képtelenségét és gyengeségét ismerte volna el.

A két ellenzék két különböző határozati javaslatot nyújtott be. Báró Simonyi Lajos, gróf Apponyi Albert és társai:

Tekintve, hogy az államháztartás rendezésének céljából a nemzet által hozott súlyos áldozatok daczára még mindig fennálló jelentékeny államháztartási hiány az országot komoly pénzügyi válságnak viszi elébe;

tekintve, hogy a közgazdaszat! életünknek majdnem minden terén mutatkozó hanyatlás a nemzeti lét anyagi alapját fenyegeti;

tekintve, hogy ily körülmények közt a képviselőház első kötelessége az állapotok teljes felderítése mellett a pénzügyi és közgazdasági bajok orvoslására vezető tervszerű politika megállapítására és az alkalmazható állami intézkedések haladéktalan megtételére hatni.

Küldjön ki a ház egy 25 tagú bizottságot, mely a kormány nyal értekezve és az ország pénzügyi és politikai viszonyait figyelembe véve, haladéktalanul vizsgálja meg azon utakat és módokat, melyek államháztartásunk rendezésére vezetnek és az erre szükséges

rendszabályokra!, valamint azok alkalmazásának feltételeire! a háznak jelentést tegyen;

továbbá egy 31 tagú bizottságot, mely szükség szerint albizottságra oszolva, szakértőket és érdeklettek kihallgatva, a nemzeti közgazdaság különböző ágai-ban mutatkozó sillyedésnek okait, — jelesen a mezőgazdaság jövedelmezőségét fenyegető körülményeket és a hazai kisipar hanyatló állapotát — nyilvános eljárás útján megvizsgálja és a létező bajok elhárítására, valamint a szükséges közgazdasági fejlődés előidézésére alkalmazható állami rendszabályokra! véleményes jelentést tegyen,

Simonyi Ernő és társai határozati javaslata:

Tekintve, hogy az előterjesztett 1879-iki költségvetésben a hiány a kormány előirányzata szerint is 22.800,000 frt, a pénzügyi bizottság előirányzata szerint pedig több mint 30 millió, tehát már az előirányzatok szerint is a múlt évre előirányzott hiányt több mint 9 millióval felülmúlja;

tekintve, hogy a jelenlegi kormányelnök kormányra lépése alkalmával a már akkor is zilált állami pénzügyek rendezését tűzte ki céljául és annak elérését oly fontosnak és annyira szükségesnek tartotta, hogy ezen célbul még éveken át folyton vallott és hirdetett politikai elveinek feladásával is a kormányra vállalkozást jónak látta;

tekintve, hogy a kormány a pénzügyek terén mutatkozó visszás eredmények szerint az ország pénzügyi helyzetén nemcsak nem javított, hanem azt még ziláltabb állapotba hozta, az állandó évi hiányt növelte; az

adók kíméletlen behajtása és a lehető legrendetlenebb kezelése által, az országban az általános gazdasági pangás miatt már különben is elterjedt nyomort nagyobbitotta, az állam adósságait több száz millióval szaporította, az ország közgazdaszat! érdekeinek feladásával, a pénzügyi zavarbóli kibontakozást lehetetlenné tette és ezeken kívül oly külügyi politikának követéséhez adta beleegyezését, mely úgy a nemzetközérzetével, mint annak állami érdekeivel ellentétben van és a már úgy is megbirhatlan költségeket, évenként számos milliókkal neveli, úgy, hogy a nemzet menthetlenül a vagonbukás Örvénye felé sodortatik;

tekintve, hogy abbeli előrelátásunkat, miszerint az 1867. évben elfogadott, közösügyes közjogi rendszer mellett a magyar nemzet jólétét megalapítani és jövőjét biztosítani nem lehet, a lefolyt 12 évi tapasztalat minden kétségen kívül teljesen igazolta;

tekintve, hogy Magyarország úgy szellemi, mint anyagi felvirágozhatásának nélkülözhetlen feltétele az, hogy Magyarország önállóságát és függetlenségét visszanyerve, teljes rendelkezési joggal bírjon úgy a kül-, mint belpolitikai téren összes ügyeinek egyedül a nemzet és ország érdekei szempontjából való intézésére, alólirottak kéri a képviselőházat, mondja ki határozatát, hogy az 1867-iki közösügyes alapon állott s hitel- és bizalomvesztett kormány által előterjesztett költségvetést a részletes tárgyalás alapjául el nem fogadja.

Mindkét határozatnak tényleges hiányai voltak, melynélfogva azokat párton kívüli független képviselő sem fogadhatta el az 1879-iki politikai helyzetben.

Nem a szélső balét, mert egyrészt ezen javaslat a beruházásokat mellőzve, a költségvetést teljes valódiságában nem tüntette fel, másrészt a közösügyi intézménynek tulajdonította a hiányt és pénzügyi válságot, ha tehát ezen indokolása alapos volt, akkor a kormányt okozni nem lehetett, mert a közösügyi intézményt a törvényhozás alaptörvényül fogadta el, a kormány és minden kormány csakis ennek keretében intézkedhetett, feltéve tehát azt, hogy a bajok fő oka az intézmény, a Tisza-kormány utóda sem adhatott volna be jobb költségvetést, tehát az, ki a közösügyi intézményt elfogadta, már ezen indoknál fogva nem fogadhatta el, mert ennek elfogadásából a közösügyi intézmény felbontása folyt ki, és elveinél fogva is kényszerült tehát azon kormányt támogatni, mely ezen alapon állt. Kétségkívül a szélsőbalnak kötelessége minden alkalommal ostromolni; a költségvetési vitá* azonban nem a közjog, de az anyagi érdek a pénzügytan uralja, a szélsőbalnak tehát a költségvetési kérdésben, a közjogi helyzetet csakis, mint a pénzügyi helyzetet megvilágító körülményt lett volna szabad felhozni. Másik főhibája az, „hogy magát a rendszert, az irányt nem támadja meg, mely mellett a költségvetést javítani lehetetlen. A határozati javaslat tehát céltalan jelleggel bírt.

A személyi ellenzék javaslata ártatlan tüntetés, golyó nélküli lövés volt, mert a kormányt mérgesen gyalázva, a költségvetést elfogadta, a közönségre nem hathatott, mert a ki az általa rosszait költségvetést elfogadja, ez azt mutatja, hogy vagy nem bízik kormány-

képességében, nem a többségnek esetleg új választások általi megszerzésébe, vagy pénzügyi eszmék hijjával van, a rosszaltnál jobbat, tökéletesebbet alkotni képtelen. A bizottságok javaslata elkoptatott eszme, hátulruli támadás volt, ez nem vonzott már 1879-ben, és nem vonzhatott, mert a Szlávy alatti bizottság gyászos halála bebizonyította azt, hogy a hiresztelt politikai és pénzügyi tehetségek nemcsak pénzügyi eszmékkal nem bírnak, de még szervesen gondolkozni sem tudnak; az éles bírálathoz értenek, de a pénzügyi sorvadás ellen nincs orvosságuk. Ghyczy, Széli Kálmán, mint pénzügyministerek lejárták magukat, Kerkápolyit a nemzet közvéleménye eltemette, Lónyayban senki sem bízott, Sennyey kincses ládája üresnek bizonyult. A régi hírhedt tehetségeken kívül csak a nagy tehetségű gróf Apponyi emelkedett ki a középszerű tömegből, miután a többiek tehetetlenségét már az ország ismerte, felesleges volt a hosszas bizottsági töprenkedés; Apponyi, ha a biztos orvosszert ismerte, ezt bizottság nélkül is megismertethette volna az országgal. Tisza még eddig keveset tett ugyan, de törhetlen érellyét mindenki ismerte, nem volt tehát ok elejtésére. Ehhez járult az országos hangulat változása is, 4 évig azt hirdették, hogy az ország a tönk szélén áll, 4 év alatt az adósságot megkettőztették és az ország még sem bukott meg, sokan tehát kezdtek a jóslatokban kételkedni; a legértelmesebb, a leghazafiasabb középosztály vergődött, a ki maga nagyon beteg, nem gondol anyja betegségével, a mint tehát a bosnyák-paprika hatása elmúlt, a nemzet álomkórba esett.

Gróf Szapáry Gyula pénzügyminiszter február 17-én következőleg védte költségvetését.

T. ház! Két hónapos pénzügyminiszter nem tehet terjedelmes pénzügyi előterjesztést, a múlt nem az ő műve, a jövőről csak hosszabb idő után határozhat.

E költségvetés elődöm alatt készült és még az őszi ülészakban lett volna előterjesztendő. Midőn én decemberben a pénzügyi tárczát átvettem, az átdolgozásra nem volt időm, szorítkoztam tehát csak a mellőzhetlen módosításokra, de könnyen elfogadhattam, mert alapja az 1877-iki zárszámadás, ezt én a legbiztosabb alapnak tekintem, miután azomban az 1878-iki eredményt is ismerjük, ezt sem ignorálhatjuk. Végre kiakarok terjeszkedni arra is, vajjon helyes volt-e a kormány eddigi politikája és ha váratlan körülmények nem jönnek közbe, lehetséges lett volna-e az egyensúlyt helyreállítani.

Az 1877-iki zárszámadások szerint, a kiadások az előirányzatot $4\frac{1}{a}$ millióval múlták felül, de a bevétel 4,600,000 írttal volt több és így az eredmény 108,000 írttal több az előirányzatnál. Ezen eredményt a múltakkal Összehasonlítva, azt tapasztaljuk, hogy míg rendszeres bevételünk 1875-ben 185 milliót tett, 1876-ban felemelkedett 203 millióra, 1877-ben 213 millióra, a mi pedig tényleges eredményre mutat, az, hogy az egyes adók czímén 700,000 frttal több jött be az előirányzatnál.

Az 1878-iki eredmény rosszabb az 1877-ikinél. Az 1878-iki eredmény következő. Előirányozva volt bevétel 208.225,000 frt, a tényleges bevétel 206.684,938

frt, tehát kedvezőtlenebb $1\frac{1}{2}$ millióval. Az előirányzott kiadás a póthitelekkel 233.270,000 frt, a tényleges kiadás 234.115,000 frt, az 1878-iki év eredménye tehát az előirányzatnál 2.385,000 frttal kedvezőtlenebb.

Az egyenes adóknál az eredmény kedvezőtlen, mert 88.400,000 frt irányoztatok elő és bejött 85.199,000 frt. Ennek oka az, mert az utolsó hónapokban a terményár rossz volt, a szállítást az esőzés akadályozta, s hogy ez volt az oka, mutatja az, hogy a mostani januári és februári bevétel a tavalyinál 1.700,000 frttal több.

Több bevételi ágazat azonban az előirányzatnál több volt, és pedig a fogyasztási adóknál 1.690,000 frttal, a dohánynál 360,000 frttal, a kamatbiztosításoknál pedig 384,000 frttal adatott ki kevesebb az előirányzatnál.

Áttérek most már a kormány pénzügyi politikájára. 1873. és 1874-ben a zárszámadás 60 milliót meghaladó évi deficitet mutatott ki, a képviselőház küldöttsége kimondta, hogy nagyobbmértvű kiadási redukció lehetetlen, ennél fogva az egyensúly csakis a jövedelem fokozása által állítható helyre.

Az adóemelésekből, melyet az 1875-iki törvények megállapítottak és melyek 1877-ben érvényesültek, bejött 17 millió, és pedig:

1. A földadó-kataszter kiigazítására esik..... 2.500,000*—
2. A jövedelmi adót pótló adóem-
mekre ..... 2.500,000*—
3. Az általános jövedelmi pótdóra 9.000,000*—

4. A szállítási adóra ..... 2.250,000·—
 5. A fényüzési és vadászati adóra 500,000·—

A jövedelmek fokozatos növeléséből bejött 8.100,000
 frt, és pedig:

- a) Dohányjüvedékbül ..... 3.000,000·—
 b) Lottójüvedékbül ..... 200,000·—
 c) Sójüvedékbül ..... 1.400,000·—
 d) Államjüszág és erdöböl . . . 1.800,000·—
 e) Államvasutak ..... 1.000,000·—
 f) Pösta ..... 700,000·—

A kiegyezés eredményei 5.800,000 frt, és pedig:

I. A fogyasztás adónál .... 3.800,000·—

II. Határvámjüvedelem szaporulat 2.000,000*·—

Vagyis a három tétel eredménye 30.900,000 forint; amely állam az egyensúly helyreállítására erejét így megfeszíti, arra nem lehet mondani, hogy adósságát és kamatait idegen pénzzel kívánja fizettetni.

1875-tül kezdve az államháztartási viszonyok következők voltak:

A deficit volt 1875-ben . . . 20.000,000·—

„ „ „ 1876-ban . . . 9.000,000·—

„ „ „ 1877-ben . . . 24.000,000·—

ebben azonban benfoglaltatik a kamatpötlék, mely ezelött mindig a rendkíväliek közé soroztatott, ezt leszámítva, marad a tiszta hiány 8 millió. Ebbül ismét kitünik, hogy a deficit 1875. óta folytonosan apadt. Rendes és rendkíväli eredményeket összevéve, a vég-eredmény következő: 1875-ben összes hiány 40 millió, ebbül kamatbiztosítás 15 millió, közlekedésügyi 4½ millió. Nem áll tehát az, hogy a korábbi deficittek a

nagyobb beruházásokkal voltak indokolhatók, mert 1877-ben a befektetés csak 4 $\frac{1}{2}$ millió volt és most is annyi. 1876-ban az összes hiány 32 millió, 1877-ben ismét 26% millióra apadt le. Ha ezen összegből levonjuk a törlesztéseket, marad még 10 millió forint hiány. Ha tisztelt ház, másrésről ismét figyelembe méltóztatik venni, mert arrul beszélünk, még nem érvényesültek mindazon jövedelmi növekedések, melyek 1879-ben már érvényesíthetők, akkor könnyen kiszámíthatni azt, hogy a közbejött események nélkül az egyensúly helyreállíthatott volna, ez mutatja, hogy a kormány politikája tervszerű volt és hogy ez rövid idő alatt államháztartásunk rendezésére vezetett volna.

Kétségekívül az 1878. és 1879-iki események nyomásztólag hatottak pénzügyeinkre, mert ezen két év terhére esik egyrészt az előbb elvállalt adósságok konverziója és a boszniai és hercegovinai okkupáció költsége, és pedig elannyira, hogy ideszámítva a kincstári utalványok beváltási terhét, az adósság 177.386,000 írttal növekedett, melynek kamatja 12 millió forint.

Ebbül a konverzió 65% millió frt, 4% millió kamattal. Az okkupáció költsége 35 millió, névértékben 43 millió frt, 3 millió kamattal. A két évi adósságzaporulat 65 millió frt, 3 millió kamattal.

Midőn azomban adósságaink szaporodását leplezetlenül elmondtam, el kell mondanom a befektetéseket is. A háznak régebben beterjesztett kimutatás szerint az 1875-ig tett beruházások a kimutatott törlesztések levonásával tesz 256.257,000 frtot, az 1876., 1877. 1878-iki beruházások a zárszámadások szerint tesznek

159,957,000 frtot, és így a beruházások összege 1878. év végéig tesznek 416.215,000 frtot.

Ezen Összezből esik:

Vasutakra.....	200.000,000*—
Kamatbiztosítási előlegekre . .	101.000,000*—
Egyéb vasúti előlegekre és beruházásokra	13.000,000*—
Lánczidra, egyéb budapesti hidakra és a Dunapartra.....	22.000,000*—
Fiumei kikötőre.....	5.000,000*—
Honvédségi felszerelésekre	22.000.000*—
Birtokvételeire	7.000,000*—
Vámház és postaépületre	5.000,000*—
Ferencz-csatornára	4.000,000*—
Egyes ministeriumok beruházásai..	36.000,000*—

Én részemről nem védem a múlt rohamos beruházásait, de ha adósságaink növekedését emlegetjük, meg kell említeni a beruházásokat is.

De visszatérek az 1878—79. kedvezőtlen eredményeire. Az államadósságok kamatai 92.640,000 forinttal vannak előirányozva. Ehhez számítandó évi kamat fejében 4 millió, az 1880-ban fizetendő kamatterher lesz 96 millió. Ezen összeget hozzá adva az 1879. évre előirányzott 24 millió hiányhoz, lesz a későbbi évekre háramló hiány 28 millió.

Ezzel szemben azon kérdés áll elő, miként véli a kormány a kibontakozást. Hogy a beruházásokat és törlesztéseket magunk pénzéből fizethessük, az nem remélhető, ez nem a ma, de a jövő feladata; nem fedezhetjük ebből az esetleges boszniai beruházásokat

sem. A törlesztés és beruházásokat a hiányba! leszámítva, marad az előirányzati hiány 12 millió forint, ezt kell az egyensúly helyreállítására saját jövedelmeinkből beszerezni.

Én, midőn e helyet elfoglaltam, a pénzügyi teendőköt két feladatra osztottam. Az egyik feladat a függő államadósságok konvertálását eszközölni és ezzel egyidejűleg eleget tenni fizetési kötelezettségeinknek. Ehhez járul azon intézkedések előkészítése, amelyek a jövő pénzügyi rendezés érdekében legközelebb végrebajtandók.

A jelen évben én nagyobb feladatra nem vállalkozom. A pénzügyi rendezés előkészületeiről azt mondhatom, hogy azoknak nem szabad erőszakosnak lenni, mert ez hitelünket megingatná.

Én azt hiszem, hogy sokkal alaposabban jár el a kormány, hogy most általános pénzügyi szempontok fejtegetése helyett azt ígéri meg, hogy idejében konkrét javaslatokkal fog előállni.

Nyilatkozatom nem pénzügyi program, de csak is annak bizonyítéka, hogy a kormány a deficit megszüntetésének lehetőségéről meg van győződve.

Az általános szempontok, melyekre ezen meggyőződést alapítja, következők: a boszniai okkupáció költségeit¹ a minimumra kell szállítani, tartózkodni kell a monarchiának újabb és nagyobb megterhelésétől, oda kell törekedni, hogy a közös kormány a monarchia két államának anyagi erejét kellő figyelembe vegye.

A másik kérdés a véderő költségei. Elismerem

ezen kérdésnek súlyát, mert e kérdésnél a pénzügyi-nél fontosabb szempont az önfenntartás biztosítása, e kérdés megoldásánál nem járhatunk el önállóan, de figyelniük kell az eseményekre és azok lefolyására. De másrésről tagadhatlan, hogy ezzel szoros összeköttetésben áll pénzügyünk rendezése. Azért feladatomban tartom ezen kérdést úgy rendezni, hogy az arányban legyen az Ön fen tartás biztosításával, másrésről a teher ne legyen oly nagy, hogy alatta összeroskadjunk.

Ezen kérdés konkrét alakban a ház elé kerülend a véderő törvény meghosszabbításánál és akkor lesz helyén e két szempont összeegyeztetése.

A kiadásokra nézetem az, hogy a kiadások redukciójából nagy megtakarításokat eszközölni nem lehet, ennek igazolására elemezni fogom az egyes tételeket. Az 1879-iki kiadások tesznek 238.460,141 frtot, ebből levonva a közösügyi kiadásokat, az államadóságok kamatait, a vasúti kamatbiztosításokat 132.368,839 írttal, marad 106.091,302 frt, ezen összegből is levonandók bizonyos összegek, mert az egész nem fordítatik adminisztrációs költségekre. Ebben foglaltatnak az államjóságok, posta, távírda kiadások, az államvasutak, bányászat, gyárak, mely kiadások 48.821,964 frtot tesznek. Nem számítható adminisztrációs költségnek az udvartartás és országgyűlés 6 millióval, nem a honvédelmi szinte 6 millió.

Ezen összegek levonása után marad 41 millió, hogy ezen összegből a politikai és pénzügyi adminisztráció költségeit, továbbá az ipar, közgazdaság, közoktatás, népnevelés emelésének szükségleteit ellátni

lehesen és egyszersmind Horvátország közigazgatási szükségletét is fedezhessük, azt hiszem senki sem fogja állítani. Engedelmükkel helyzetünket össze fogom más országokéval hasonlítani, nálunk a 41 millióból esik 1 lélekre 2 frt 64 kr. Austriában, hol a központon kívül a költségekhez még egyes tartományok is járulnak, a központi költség 73.800,000 frt, esik tehát 1 lélekre 3 frt 65 kr.

A vasutaknál azomban, azt hiszem, a vasutak csoportosítása által lehet megtakarításokat eszközölni, bár ez még a deficitet nem szünteti meg és ezzel késni nem lehet, mert ez közgazdasági kérdés is, és csakis ennek megoldása után fog lehetni helyes vasúti- és tarifa-politikát követni, ennél fogva a törvényhozásnak az állam által biztosított vasutakra esetleg kényszereszközöket is kell alkalmazni.

A kiadásokrul két utón lehet gondoskodni.

Az egyik ut a meglevő jövedelmi ágaknál a jövedelem fokozása. Nézetem szerint a jövedelmek fokozhatók a dohánynál, az államjóságoknál, a bélyegnél. Az elsónél a külföldrei dohánytermelés nagyobbitása czélszerű törvények által, az utolsónál a bélyeg-törvények javítása által.

Ezeken kívül emelni kell a közvetett adókat és új közvetett adókat kell behozni. Tudom én, hogy e tekintetben köt minket az 1878: XX. t.-cz. 11. szakasza, de ez a lajtántúliak érdeke is és azért a lajtántúliak is kénytelenek lesznek ezen módhoz nyúlni.

Az ezenkívüli hiány fedezetére legczélszerűbb mód az államjóságok tervszerű eladása. Ez eszközölhető a

jelzálogkölcson mellett is, mert mind nem kötjük le; még inkább kivihető az azon esetben, ha nem sikerül, mert ez esetben más módon mentetnek fel a kötelezettség alól. En hiszem, hogy az eladás hasznosan eszközölhető, mert az államnak sok birtoka van gazdag községek mellett.

Hogy mennyi lesz a jövedelem emelkedése, azt még ma nem mondhatom, errül akkor fogok nyilatkozni, midőn a javaslatokat a ház elé fogom terjeszteni.

Engedelmükkol adónkat más államok adójával össze fogom hasonlítani.

1877. év szerint összes adónk volt 195 millió, ebbül az egyenesadó 80 millió, a földadó 36.600,000 frt, tesz tehát az egyenesadó 41.¹⁷, a földadó 18.⁷⁰.

Ausriában a különfizetett földtehermentesítési pótlék levonása után 319 millió, mibül az egyenesadó 901/2, földadó 36 millió.

Magyarországban az egyenesadó a bevétel 35, Ausriában 28 ^százalékát teszi; a fogyasztási adó 60, nálunk 12 millió, azaz 7 százalék, Ausriában 19 százalék; Olaszországban 47 százalék, a földadó 8.2, fogyasztás^{22.1} százalék; Oroszországban a földadó kimutatva nincs, az egyenesadó 32, a fogyasztási 47 perzent.

Áttérek most arra, vájjon az 1878—79-ben reánk nehezédő súlyos terhek daczára államháztartásunk rendezhető-e? A conversio költsége tudva volt, erre tehát el kellett készülvé lenni, tudnunk kellett azt, hogy deficitünk fedezendő, új költség a boszniai, mely arany-

járadékban, tőkében és kamatban 43 millió. Az okkupáció terhére rovandó még az, hogyha az okkupáció a conversióval össze nem esik, a conversiót kedvezőben lehetett volna keresztül vinni. E tekintetben azonban csak azon veszteséget lehet számítani, mely az okkupáció után keletkezett. Ezen egész szükséglet 160 millió aranyjáradéknak felel meg. A cursus csökkent Bosznia következtében 5 perccel, a különbség tehát pénzben 9,200,000 írt aranyjáradékban 13 millió és ennek kamata bankjegyen 900,000 írt. Ha tehát a convertálás sikerül, a boszniai okkupáció nem több, mint 3.900,000 írt évi kamatteher; megengedem, hogy e teher elmaradása kívánatos lett volna, nem hiszem azonban, hogy ez alatt az ország összeroskadjon.

En igenis állam háztartásunk rendezését, habár nagy erőfeszítéssel, lehetőnek tartom és az egyik legnagyobb veszélyt abban látnám, ha önmagunk veszítenénk el a jövő iránti bizalmat.

De hogy e bajt orvosolhassuk, nem elég szebbnél szebb pénzügyi programok felállítása, nem a pénzügyi rendszabályok életbeléptetése, de szükséges lesz az is, hogy legyen elég erőnk és Önmegtagadásunk a helyzet magaslatára állni.

Ha mi t. képviselő ház, nem használjuk fel az alkalmat, mely 11 év óta áll előttünk, de nem állott rendelkezésünkre 300 év óta, ha nem használjuk fel ezen alkalmat arra, hogy nemzeti létünket megszilárdítsuk és anyagi kérdéseinket állandólag rendezzük, hanem képzelt politikai ellentétek miatt és nem akarom mondani személyes hiúságból vagy ambícióból,

hanem mesterségesen szított bizalmatlanságok miatt, ha oly kérdéseket idézünk fel mindig, a melyekről tudjuk, hogy bármely kormány üljön is e helyen, Európa jelenlegi viszonyainál fogva, másként megoldani nem lesz képes, ha egymásközt folytonosan veszekszünk, ha frakciókra ősziünk, melyek egészséges parlamentáris viszonyok alkotását lehetetlenné teszik, akkor a helyzet komolyságának magaslatán nem állunk.

Azon kívül van egy más, szerintem komoly baj, mit már máskor is felemlítettem, ez: anyagi általános sülyedésünk. Ezen vagyontalanság nagymérvben terjed az ország sok részében és különösen leginkább és legaggasztóbban az úgynevezett középosztályban.

Mindenkinek, ki az ország sorsát szivén hordja, kétségkívül kell, hogy ezen jelenségre tekintsen, mert mindenütt ezen elem adja az államnak a legnagyobb erőt, nálunk ezen elem fentartása kétszeres fontossággal is bír nemzetiségi szempontbul is, és ezért súlyos reánk nézve ezen baj nagymérvű terjedését tapasztalni. Mi ezt elősmerjük, de okát nem ott keressük, a hol van; azt mondjuk: az ipar, kereskedés pang, de ez másutt is úgy van; azt mondjuk: nagy az adó és a kormány nem tesz semmit közzgazdászatumk emelésére. Megengedem, hogy ebben is van valami, de az is áll, hogy nem szeretjük a gyermeket maga nevéen nevezni és nem szeretjük a bajt ott keresni, a hol az valósággal fekszik, saját magunkban.

Mindaddig t. ház, míg nagyobb munkássághoz, nagyobb takarékosághoz nem fogunk szokni, addig állami pénzügyeinket gyökeresen rendezni nem fogjuk.

Gróf Apponyi Albert:

T. ház! A költségvetési vita három egymással paralell mederbe foly. A t. függetlenségi párt álláspontja őt függetlenné teszi a kormány költségvetési taktikájátul. Ők a többi árnyalatoktól eltérő közjogi alapon állanak, Simonyi Ernő képviselő igen helyesen nyilatkozattá ki, hogy velünk szemben is ellenzékét képeznének. Ezen álláspontnál fogva a kormány taktikája befolyással nem bír.

Más azomban a más két árnyalatnak helyzete, minkettőlkre döntő befolyást gyakorol azon initiativa, melyei a kormány a költségvetést bevezette, ez dominiálja a helyzetet és a vitának jellegét.

Es minő a kormány magatartása.

A kormány egy igen komoly pénzügyi helyzetben az initiatívát, az útmutatást, a módok kijelölését a pénzügyi kibontakozásra mellőzte. Ennek folytán az ellenzéknek nem maradt más hátra, mint azon iparkodni, hogy a parlament gondoskodjék arról, hogy a kormány elmulasztott initiatívájának helyébe parlamenti initiativa lépjen. A kormánypártnak helyzete pedig, melynek feladata lenne a kormány politikáját védelmezni, minthogy azomban ily politika nincs, zilált összefüggés, simetria nélküli felszólalásokban nyilvánul. Pikánsabbá tehetném előadásomat, ha a kormánypárt nyilatkozatainak illuztrációjára szorítkoznék, ámde ezen előnyről kénytelen vagyok lemondani és báró Simonyi Lajos indítványát becses figyelmükbe ajánlani, melytől azt semmiesetre sem fogják megtagadhatni, hogy nem foglalja magában a többség eleven eltemetését,

megújuló megöletést, vagy élő állapotban fejjöknék minden nap ismétlődő felrúgását, vagy egyéb ádá mulatságokat, melyekben Jókai képviselő úr szerint a vérengző ellenzéki kedély gyönyörűségét találja, de ha egyebet nem, legalább komoly törekvést mutat a vita tárgyilagosságára és foglalkozik az országos bajokbuli menekülés útjaival.

A t. pénzügyminister úr nem gyakorolta az initiatívát, nem adta elő a kibontakozás rendszabályait, hanem tiltakozik az általa előadott eszmetöredékek programmszerűsége ellen és arra utal bennünket, hogy majd esetrül-esetre beadandó javaslatainál ítéljük meg tervének helyességét. Vájjon beérhetjük-e ezzel tisztelt ház? Hiszen a minister úr tervei nagyban szerepelnek: az adóemelés és új adók behozása. En ily tervekkel szemben előzetesen elutasító álláspontot nem foglalok el, de midőn ez elő fog fordulni, tekintve népeinknek nagy megterheltetését, először is azt fogom kérdeni, elérhető lesz-e ez által pénzügyeink gyökeres rendezése. Arra nézve pedig, hogy hozzájárulhatunk-e, a rendszabályok összesége fog bennünket vezetni.

De ha t. pénzügyminister úr ezen térre lépett, a legkissebb a mit tőle kívánhatnék, hogy az, mit élénkbe tár, a helyzet magaslatán álljon, hogy biztosítson bennünket arról, hogy az ő és a kormány felfogása a helyzet komolyságának színvonalán áll.

Megvallom t. ház, a t. minister úr exposejából nem meríthettem ezen benyomást két okbul. Az egyik azon könnyűvérűség, ne mondjam könnyelműség, melyet t. minister úr a boszniai expeditio pénzügyi ered-

ményével elbánik; a másik az ország közigazgatás! helyzetében rejlő momentumnak oly módoni felfogása, mely minden egyébre, csak egy határozott közigazgatás! politikának létesítésére nem enged következtetni.

Az elsőre felhossa, hogy ez a haszontalan kis Bosznia csak nem fogja tönkretenni Magyarországot, ha Láng Lajos úr ezt mondja, ezt neki rossz néven nem veszem, de ha a pénzügyminister így nyilatkozik, ez, ha lett volna is, irántai bizalmamat megingatná. A minister úr végre egy loyálisnak látszó nyilatkozatban kideríti, hogy a boszniai expeditióbul mindössze 3.900,000 évi tehertöbblet nehezedik Magyarországra.

A számításnak ezen loyálitása tiszta képmása a loyálitás azon válfajainak, melyekkel a kormány eljárásában találkozunk.

Igen, felszámítja látszólag nagy scrupulózitással egy mellékkörülmény eredményét, de egy főköörülményt egyszerűen kihagy, kihagyja azt, hogy Boszniában nemcsak 1878. és 1879-ben kell megszálló hadsereget tartani, de még azontúl is sokáig 60—70,000 embert; részletesen ezt kiszámítani nem tudjuk, mert a boszniai számla leván előttünk zárva, de a legoptimistikusabb számítás szerint ez évi 6 — 7 millió, lesz tehát mindjárt első évben 10, később pedig növelik a kamatok és a kamatok kamatai. A minister úr számítása szerint megengedném talán, hogy 4 millió Magyarországot tönkre nem teszi; de miután a számítás nem reális, kimondom, hogy a boszniai okkupáció pénzügyeink nyílt sebe.

A másik aggasztó momentum, pénzügyminister úr-

nak több mint filosoficus resignatioja Magyarország közgazdaszat! helyzetéről. Ő konstatálja a bajt és azt mondja, hogy a vagyonság folytonosan fogy és hogy ezen vagyontalanság kétségkívül nagyban terjed az ország alsó osztályaiban, nagy mérvben terjed a társadalom többi rétegei közt, de leginkább és legaggasztóbban az úgynevezett középosztályban.

Erre azonban más orvosszert, mint azt az évek óta ismert panaceát: dolgozzunk és takarékoskodjunk, melyet Jókai Mór képviselő úr azon harmadik tétellel, hogy koplaljunk, kegyes volt megtoldani, nem ismerik; úgy, hogy most már a kormánypárt közgazdaszat! politikájának teljes képével bírunk.

Ezen bajok ellen, mondom, a t. pénzügyminister úr egyebet, mint azt, hogy mi ezt vérző szívvel látjuk, mondani nem tud. A pelikánok, t. ház, szívek vérével táplálják néha apróikat, de hogy valamely országot pénzügyministere szive vérével közgazdaszat! bajaiból kihozni lehessen, arra eddig példát nem tudok.

Ha tehát a kormány pénzügyi politikája csak intésből és szomorúságból áll, és ha a tisztelt pénzügyminister úr a vagyontalansággal szemben egyebet tenni, mint méla részvétének kifejezést adni nem képes: akkor én ebből nemcsak közgazdaszat! viszonyainkra nézve, de közvetlenül a pénzügyekre nézve is szomorú és aggasztó következtetést vonok.

Úgy látszik, hogy a kormány előtt, az egész pénzügyi feladat abban pontosul össze, hogy a beruházásoknak és a boszniai okkupáczióknak leszámításával 12 millióra leszállított deficitet valahogy eltüntesse. Hát

t. ház tegyük fel, hogy ennek eltüntetése roppant erőfeszítéssel eléretett. De akkor is csak egy új deficizitnek vetjük meg alapját, mert azzal mi a Magyarországra nehezedő terhekből még egy krajczártsem vetünk le, azzal még nem kezdtük meg orvoslását sem annak, hogy a direktadók jövedelme mind nehezebben folyik be és azzal mi csak ott állunk, hogy bedugaszolván azon forrást a melyből a deficizitek támadnak, két-három évre rendet csinálunk, hogy a baj annál erősebb és gyógyíthatlanabb mérveket vegyen.

E két dolognak komoly pénzügyi politika követelésénél egymással karöltve kell járni, a pillanatnyi bajok orvoslásának a lehető legerősebb eszközök által és a jövőbeli bajok megakadályozásának szintén a lehető legkövetkezetesebb, legerélyesebb eszközök igény bevétele által.

Miután én a kormány exposéjában, a másodiknak még csak sejtelmét sem tapasztaltam, politikájátul a legjobb esetben csak pillanatnyi sikert, de maradandó segílyt nem várhatok.

Már most mit tegyünk mi egy kormánnyal szemben, melynek orvoslási rendszerét nem ismerjük, azt sem tudjuk van-e és a minister úr exposeja szerint azt kell hinnünk, hogy nincs.

Lemondjunk-e a bajok orvoslásáru? Nem, tisztelt ház.

Egy ily helyzetben a parlament előtt két út áll.

A normális vagyis a kormány eltávolítása, ezt mi megkísértettük és erre fogunk törekedni ezentúl is.

De van egy másik út is, melyet önöktül tanultunk, önök hirdettek hírlapjaikban, hogy nem a kormányt kell megbuktatni, de a parlamentnek kell a kormánya

befolyást gyakorolni és ezáltal üdvös rendszabályok keresztülvitelére kényszeríteni. Mi tehát, a többségnek a rendes ut nem tetszván, a többség theoríája szerint proponáltuk, hogy a kormány fogyatozásaí pótooltasának, hogy a kormánynál hiányzó initiativa helyébe a parlamenti initiativa léptettessék, mert ha tenni akarunk, valamely initiativa okvetlenül szükséges.

Ez célja br. Simonyi Lajos indítványának. De erre azt mondják, ha vannak mentő eszméink, adjuk be. Ugyan lehet-e az ellenzékhez intézett ily felszólítást komolynak tekinteni? Váíjon a pénzügyi rendszabályok rendszerében a pénzügyminister úr exposéja szerint is nem foglaltatnak-e olyanok, melyeket csak a lajtántúli kormánynyal egyetértőleg lehet keresztülvinni, értem ezalatt a fogyasztási adókat. Tartozik ezekhez a javítás idejére a hitel biztosítása. Mindezekre nézve pedig hogyan bírjon egyes képviselő tájékozottsággal? Aki pedig ezen feltételek mellözésével proponál itt mentőszereket és árulgat arkanumokat, lehet dr. Dulcamarához hasonló parlamenti szédelő, de komoly politikus, komoly ember ily kávéházi politizálás terére lépni nem fog.

Egészen más a bizottság-ut az initiativa gyakorolhatása végett* azon helyzetbe kell hozni, amiben a kormány van, ezen bizottságnak lehet és kell oly dolgokat megtudni, melyeket nyíltan előadni nem lehet, nem szabad. A bizottság tudomást szerezhet mindarról, amelyekkel külömben egyedül a kormány bír. Az Önök felszólítása tehát nem egyéb, mint indítványunk elejtésére célzó manőver.

Azok, kik indítványunkat a 21-es bizottságra való hivatkozással megtámadták, egyszerűen ignorálták az indítvány második részét, úgy kritizálták azt, mintha abban nem foglaltatnék az ország közgazdaszat! helyzetéről egy parlamenti enquete, ez pedig sem nem abnormitás, sem a kormány helyzetének nem derogál.

Nem azért kívánjuk mi a bizottság kiküldését, hogy abban, mint a 21-es bizottságban, mindenki saját bölcsességét adja elő, de azért, hogy rendes kutatást indítson meg a nemzet közgazdasági organizmusának minden szervében, hogy ezáltal a nemzet közgazdasági patológiájának teljes képe álljon elő, hogy tudjuk meg valahára, mi az a sorvasztó betegség, mi nemzeti létünket emészti, lehet-e azt orvosolni és mi módon? Hogy az ily kutatás sürgős, az bizonyítást alig igényel. A gabonaár csökkenése az összes földművelőosztályt rémülésbe ejtette, az üzletvilág egyrésze pedig ezt állandónak mondja. Hát maga ezen tünemény nem érdemli-e meg, hogy okainak végére járjunk? Vájjon olyan-e, melyet eltávolítani nem lehet, vagy melyen célszerű rendszabályok, vasúti és más közlekedési eszközeink célszerű tarifa-politikája által segíthetünk.

A földművelésnek másik főága a mariiatenyésztés, hogy ez évről-évre csökken, ez tény, de hogy mi az Ölömérge, azt senki sem tudja. De nemcsak a jövedelem apadásában nyilvánul ma a betegség, hanem maga a földművelő törzsvagyona is meg van támadva; a földbirtok értéke nagyban csökken, a kisbirtokos fogó tőkéje apad, az igavonó marhaállomány jelen-

tékenyen fogy és sok megyében lassanként megfosztatik a parasztság ezen legbecesebb tőkéjétől, ami csak első lépés birtokának elvesztésére. A birtokososztály deposedálása, a magyar birtoknak subhastacziója, vagy más, látszólag szabadkézből történt eladások, melyek tulajdonképen, ha a dolog végére járunk, kényszerű eladások, lassan kint előkészítik azon eredményt, hogy a föld, amelyet őseink vérükkel szereztek, a miénk többé ne legyen, hanem egy helyünkbe lassankint betolakodó elemé. Midőn a betegség ijesztő mérveket ölt, midőn a magyar nemzet egész anyagi léte van kérdésben és mi azt kérjük: a parlament válaszszon bizottságot, mely albizottságokra oszolva, küldötteket megbízzon, hogy kimen vén a vidékre, az érdekelteket kihallgassák, szóval a nemzetnek száját megnyissák, hogy szóljon bajairul világosan, részletesen, ha ily körülmények közt ez nem tekintetik egyébnek, mint ellenzéki manővernek, ha az ily bajokra való figyelmeztetés a többségnek padjain csak gúnyos mosolylyal találkozik, akkor nagyon értem azt, ha ezen ház iránt, melyről Jókai képviselő úr azt mondá, hogy szerény kunyhó ugyan, de tiszteljük, mert a mi házunk, ha mondom, ezen ház iránt minden tisztelet és kegyelet, minden vonzódás a nemzet szívéből kihal, hozzáteszem azért, mert ily körülmények közt az meg is érdemli.

Hasonló kutatást érdemelnek az iparviszonyok. És hogy mi viszonyainkat nem ismerjük, erre egy frappáns példát hozok fel. Midőn a házi-iparegyelet keletkezett, körülnézett az országban és valóságosan meglepetett, mert oly iparágak csirájára talált, melyet nem is sej-

tett, bár az egyletben volt kormányférfiak is ültek. Azt pedig állítom, hogy közgazdasági politikárul addig szó sem lehet, míg ki nem kutattuk, melyek közgazdasági bajainknak kutforrásai, milyen törvényeink befolyása ezen termelési ágakra; melyek a közgazdaságoknak azon módjai, melyre termelésünk rászorul. Ha ezt nem tudjuk, közgazdasági politika nem lehet.

Midőn tehát az első lépést ily parlamenti nyomozásra megtettük, az első lépést megtettük arra, amit eddig nélkülöztünk. Mert ami eddig e házban a közgazdasági politika neve alatt pertraktáltatott, az nem volt egyéb, mint az ország egyik érdekének a másik utáni feláldozása különböző politikai momentumok hatása alatt.

Azt hiszem, hogy pártunk a parlamenti iniciatívának kezdeményezése által megfelelt azon kötelességnek, melylyel mindnyájan tartozunk, tettük ezt oly alakban, hogy az eredmény elérhetlen ne legyen, kerülte az indítványozó az ellenzéki színezetet is. Mindez azomban semmit sem használt. Midőn ma felszólítottuk önöket arra, hogy kerülve azt, ki hibás a múltban, együtt tanácskozzunk a bajok orvoslásául, a kormánypárt bennünket direkte érdesen, szenvedélyesen támadott meg. Midőn mi önöket erélyesen, hevesen, szenvedéllyel megtámadtuk, önök hallgattak és akkor váltak támadókká és szenvedélyesekké, midőn mi az ország bajainak súlya alatt fegyverszünetet és közös erőfeszítést ajánlottunk.

Psychologiai oka e jelenségnek egyszerű; a kormánypártnak a kormány pénzügyi politikáját kell vé-

delmezni, de mit védelmezzon az, mikor ez nincs, minthogy azomban sikerült a megfogyott phalanx erejét galvanizálni, neki gyürköztek Önök s mert a kormánynak pénzügyi politikája nincs, mi maradt más hátra, mint nekimenni az ellenzéknek, keresni annak szemében a szálkát, hogy észre ne vételessék saját szemükben a gerenda.

A kormánypárt padjairul mutatkozó élénkségnek két főágát különböztetem meg: a front-támadást és egy megkerülési manővert. A front-támadásba megkülönböztetem a positivust, comparativust és superlativust. A positivus Kármán, a comparativus Jókai, a superlativus elpattant Láng képviselő úr beszédében. A positivus a rideg contemplativ észnek uralmát, a comparativus a szívnek melegségét, a superlativus a szenvedélyt, az elkeseredettséget jelentik. A pozitivus jelképezi előttem a filozófiát, a comparativus a költészetet, a superlativus a szónoki philippikát, ennek megfelelt a hangulat skálája, mely ezen beszédekben nyilvánult. Míg Kármán Lajos barátom beszédén a contemplativ melancholiának egy bizonyos neme vonul végig, addig Jókai Mór felszólalásában a zokogó kesergés az ellenség kegyetlensége felett és Láng Lajos úr philippikájában a mindent leromboló harag nyilvánult. A hangulatok ezen skálájának megfelelt a követelményeknek azon egymásutánja, melyekkel a t. képviselő urak felléptek. Alig Kármán képviselő úr megelégszik azzal, hogy maradjunk úgy, ahogy vagyunk. Pitt is jó ember, Fox is jó ember, csak az a hibájuk, hogy nem eléggé szeretik egymást; addig

Jókai azt követeli, hogy ma a 11-ik órában álljunk önökhöz és Önökkel kezét fogva, küzdjünk a muszka invasió és a német kultúra ellen; Láng Lajos úr pedig ily kevéssel nem éri be, az ő követelménye egyenesen oda terjed, hogy mi szíveskedjünk elpusztulni, kevesebbel meg nem elégszik.

T. ház! Sem a képviselő urak kontemplációjához, sem hangulatukhoz semmi közöm, de van követelményeikhez. Kármán úr követelményét elfogadom, maradunk, akik voltunk; maradunk, ahol vagyunk. Sokkal nehezebb álláspontunk Jókai képviselő úr követelményeivel szemben, a tisztelt képviselő úr azt mondja nekünk, hogy ma, midőn itt 11-ik óra, midőn választanunk kell a között, hogy vagy az oroszokat kidiplomatizáljuk Bulgáriából, vagy fegyverrel kiverjük onnan, vagy a tábornokokat professzorokká nevezők ki, hogy ezen 11-ik órában egyesüljünk velük egy akcióra.

A harmadik alternatívára nekem elvi aggályaim vannak, de ezt megbeszéljük akkor, midőn a sor reá kerül, de azon általános követelményre, hogy egyesüljünk vele egy oly akcióra, melyet talán én is helyeselnék, mert itta 11-ik óra, erre nézve egy kérdést intézek a túloldalhoz, mert attul függ a válasz, amelyet adandók; hány óráig tart az az egy óra 11 órától 12 óráig? mert jó ideje halljuk már, hogy itt a 11 óra, de ezután mindig csak a 11 óránál maradunk és azon irányban, mely követendőnek mondatik, nem történik semmi, de annak ellenkezője; félek tehát, hogy a jövő évre is ott leszünk a 11 óránál és azért mielőtt

önökkel bizonyos czélokra, záros határidő mellett egyesülök, az iránt kívánok biztosítást, hogy az óra mutatóját az eddigi szokás szerint meg nem állítják, hanem engedik a maga természetes szokása szerint tovább menni és ha a 12-ik óráig sem történik az, amit szavakkal hirdetnek, akkor viszont a tisztelt képviselő urak készek lesznek hozzánk is átjönni és erélyesen követelni azt, amit jámbor óhajtásként néhány év óta kérnek. Ezt azomban, az önök eljárását ismerve, nem remélem.

Es hogy mért nincs, azt Jókai úr beszédje magyarázza meg, ugyanis az előbbi kormányokrul és azoknak lemondásául beszélve, hogy azok mindig egy egésztelen eljárás kifolyásai voltak, a párt játszott a kormánygyal és a kormány ennek folytán kénytelen volt elmenni, végre alakult egy kormány, mely a párttal 4 évig az egyetértést fenntartotta. Ezen jelenségnek az a magyarázata, hogy az előbbi kormányok mikor észrevették, hogy pártjuk játszani kezd velük, önértük megsértetvén, leköszöntek. A mostani kormány megtanulta, hogy ezen játszás mily ártalmatlan dolog, ha a párt játszani akar, hadd játszóék aggodalmakkal, határozati javaslatokkal és egyéb parlamenti játékszerekkel, utolsó analisisben még is megfogja szavazni azt, a mi kell, azt, a mit a kormány akar. De ugyanazt megtanultuk mi is. Addig míg a párt játszik, addig biztos, hogy az a 12-ik óra nem jön meg soha.

Ha Jókainak sokkal szelidebb felhívását nem fogadtam el, annál kevésbé fogadhatom el a Lángét, ki azt kívánja: párologjunk, pusztuljunk el, nem mondta

ugyan ezt nyíltan, de beszédének egész tenorából ki-
tűnt, hogy politikai elpusztulásunkat az országra nézve
kimondhatlan nyereségnek venné.

A kormánypárt támadásának ellenünk irányzott
koncentrált dühe folytatása a kormány választási tak-
tikájának. Midőn a t. függetlenségi párt bizonyos kegy-
teljes kaczerkodásba részesített, és pedig ennek okát
vélem sejteni Jókai Mór azon mondatából, hogy
a függetlenségi párt arról, hogy maholnap kormányra
jut, maga sem álmodik. Ennek folytán, minek sokat
gondolni a függetlenségi párttal, hisz annak részéről
nincs veszélyben az, ami iránt a túloldalon oly élénk
féltékenység mutatkozik.

Láng úr azt mondja, hogy mi a bajok keletkezé-
sének magyarázatával szédelgést üzünk, kimutatja mi
Lónyayt, Kerkápolyit, Szélit, Gbyczyt nem kárhoztatjuk.
Képviselő úr a ministereknek hibáit valószínűleg ad-
dig simogatja, míg ministerek és akkor támadja meg,
midőn megszűntek, ez nekünk nem szokásunk, a volt
minister nem árthat, holott az, a ki activ minister, az
árthat. Azt tartja, hogy mi koromsötétre festjük az
ország helyzetét és ezt azért tesszük, hogy a nemzet
végső desperációjában hozzánk forduljon.

Ugyan tisztelt ház, ki idézi elő a desperációt,
azok-e, kik a nemzetet súlyos helyzetére, a kormány
fonák politikájára figyelmeztetik, de a bajukon lehet se-
gíteni, ha a kormányzat jobb, bölcsebb, előrelátóbb
kezekbe tétetik le; vagy inkább azok, kik ha a nem-
zeti organizmus betegségéről, ha veszélyes külpoliti-
kára! van szó, azt mondják: erről senki sem tehet,

ezért nem a kormány felelős, ezt nem a párt idézte elő, ez magában a helyzetben van, azon változtatni, azt javítani egyáltalában nem lehet. Ugyan kérem t. ház, mi az a mi kétségbe ejtheti a nemzetet, az-e, hogy a bajok egyrészét oly körülményeknek tulajdoníthatja, melyeket megváltoztatni hatalmában áll, vagy az, ha ezen bajok elementáris bajoknak mondatnak, melyeknek forrásai magában a nemzet gyengeségében, tehetetlenségében rejlenek. S ez az, mit a túloldalon folytonosan tesznek. Midőn a közgazdasági *egy esség* készült, azt mondták, ez nem a kormány hibája, jobbat nem köthetünk, a helyzettel meg kell alkudni. Midőn a külpolitika veszélyét hangoztattuk, azt mondták, ezen változtatni nem áll a nemzet hatalmában, a folyosón nyíltan kimondták, hogy nem a parlament csinálja a külpolitikát, ezen mi nem segíthetünk, ennek oka a nemzet gyengesége.

T. ház, a ki a desperatiót előidézi, nem mi vagyunk, hanem önök azok, kik a desperatio révén a kormányon maradnak. Az tény, hogy a nemzet csak azért nem buktatta halomra az önök politikáját és uralmát, mert sikerült a nemzetben előidézni a kishitúséget és elcsüggedést. Vigyázzanak magokra képviselő urak, midőn támadnak és ne felejtkezzenek meg arról, hogy nem jó kövekkel dobálni annak, ki üvegházban lakik.

A fronttámadásokkal végeztem, sokkal komolyabb színezettel bírnak a pártkerületi manőverek.

Ugyanis Grünvald Béla és Dárdai Sándor képviselő urak felvetették a közigazgatási kérdést, mint azt a nagy panaceát, a mely az állam nemzeti hivatásán

nak betöltését és nemzetiségünk jövőjét egyedül biztosítani képes. Kitérek ezen tárgyra már azért is, mert azon párthoz tartozom, mely az állami közigazgatás szükségét írta zászlójára, én azt ma is szükségesnek vélem, de napirendre hozatala nem égető, mert ma nemzeti létünknek sokkal égetőbb, s veszélyesebb ellenségei működnek.

A képviselő úr azt mondja, őt nem a pénzügyi, de a politikai deficit aggasztja. En részemről a képviselő urat e téren azért nem pártolhatom, mert eljárása nagy politikai deficitben szenved. Támogatni azt a külpolitikát, mely Magyarországot belosüppesztí az ellenséges hatalmak alatt álló népfajok tengerébe, mely arra törekszik, hogy az egész monarchiában a népfajok közt létező dinamikus viszonyok nem a mi előnyünkre deplaciroztassanak, visszautasítani egy oly indítványt, a mely a magyar birtokososztály tömeges deposedatiójának okait akarja kutatni, és ha lehet orvosolni és ez osztályt támogatni, szóval támogatni mindazon politikai ballépéseket, melyek a magyar nemzetet nagyban veszélyeztetik és azután kiragadni egy egyes kérdést, mely némileg hozzá fogna járulhatni a magyar nemzet konsolidációjához, de melynek fontossága a többivel egy napon nem nevezhető, ez oly politikai deficit, mivel én megbarátkozni nem tudok.

En a közigazgatás reformját soha sem indokolnám azzal, mint képviselő úr indokolta, a nem magyar ajkú lakosok lenyüggözésével, mert ez fajpolitika. Nemzetiségünk fentartása előttem is az első és legszentebb. En azon veszélyek közt, melyek a nemzetet leginkább

fenyegetik, én első sorba hármat teszek. Az egyik az, a mit előbb említettem; a magyar faj preponderanciájának alapja azon politikai befolyás, azon társadalmi tekintély, melyet a középosztálynak a birtok superioritása szerez. Midőn ezt rohamosan pusztulni látom, akkor lehetetlen, hogy ne mondjam meg magamnak, hogy ez a magyar fajnak, a magyar nemzetiségnek legnagyobb veszélye, mert ha a társadalmi befolyásnak természetes emeltyűit efaj elvesztette, akkor hiába csinálunk az ő kedvéért bármi közigazgatási szervezetet; tisztán mechanikai utón ezen államot magyarrá tenni nem fogjuk.

A második veszély a külügyi politika, mely ma már desorganizálólág hat az alkotmányos gépezet kerekének rendes mozgására, mely a pénzügyi kibontakozás egyik akadályja, mely a magyar érdekek azon befolyásának, mely őket pro rata parte a monarchia külügyi politikájában megilleti, vereségét jelenti már ma és azt megfogja semmisíteni holnap.

A harmadik azon lappangó alkotmányellenes szellem, mely a kormány egész eljárását már hosszabb idő óta keresztül lengi, mely azért oly veszélyes, mert nyílt erőszakba nem tör ki soha, de leleményesen felhasználja az alkotmányos formákat arra, hogy az alkotmányos tényezők minden befolyása a legfontosabb ügyben mellőztessék. Midőn Grünvald Béla t. képviselő úr utal arra, hogy ime a parlament nem egy oly gyülekezet, melyen senki észre nem venné, hogy ez egy nagy részben nem magyar népnek képvisellete, mert ez minden ízében magyar, — midőn, mondom, a

t. képviselő úr ezt konstatálja, lehetetlen, hogy az ő éles látását kikerülte volna az, hogy ezen parlament befolyásának és hatalmi körének megóvásában rejlik a legfőbb garancia, hogy soha olyasmi, a mi a magyar érdekekkel össze nem férhető, akármi téren ne történhessen. S midőn mi látjuk, hogy a kormány konnivenciája odairányul, hogy a magyar parlament a formák fenntartása mellett befolyásának érvényesítéséből kivetkőztessék, midőn az interimisticus boszniai absolutizmus megszüntetésére semmi előkészület sem történik, midőn látjuk továbbá, hogy a t. többség, mely a kormányt támogatja, aggodalmainak játéka közepette is az ily irányok lehetővé tételéhez collaborál, akkor én első kötelességemnek tartom e tendenciák ellen küzdeni, akkor én a magyar nemzet ezen veszélye ellen fogom szavamat emelni s nem fogok t. ház sem azon kormánynak pártjához tartozni, mely erre törekszik, sem azon többséghez, mely azt eltűri. Hozzájárulok báró Simonyi Lajos határozati javaslatához.

Gróf Apponyi Albert fényes szónoklata a többségre semmi befolyást sem gyakorolt. A Bosznia-ellenes politika varázsa foszladozott, azon kormánypárti képviselők, kiket a pesti politikai izgalmak elrémitettek, választóik körében meggyőződtek, hogy a nemzetet a bosnyák politika nem érdekli, vissza kullogtak tehát az elhagyott zászló alá. A függetlenségi párt a költészetvitába belekeverte a közjogi kérdést is, azok tehát, kik a kiegyezést pártolták, már ennél fogva is Tiszához csatlakoztak. A pénzügyi helyzet ugyan sen-

kinek sem tetszett, mert végre kisült, hogy az Önálló magyar kormányok 800 millió frtot meghaladó adóssággal terhelték meg az országot, de ezek nagyrészt a Deák-kormányok csinálták; a deficit megszüntetése a személyi ellenzék tervvel nem lépett fel, nem támadta meg az adózási alapot, a deficit, leszámítva a beruházásokat, alig tett a boszniai kiadásokon kívül 3 milliót. Ezen csekélység a kormányválságot nem indokolta. Tisza Kálmán helyzetét annyira biztosnak tartotta, hogy Apponyi heves támadása daczára sem vett a vitában részt. Végre élénk, keserű viták után a képviselőház szavazott, és pedig a kormány mellett 224, ellene 174, távol volt 42, ezek közül ellenzéki 4, kormánypárti 38, a kormány tehát 50 szavazattal győzött, ha a távol levőket is számítjuk, Tisza Kálmán 262 képviselővel rendelkezett, tehát 86 többséggel bírt.

IV. FEJEZET.

Λ Tisza veszélyes áradása. — A válság okai, idegen szakértők véleménye. — A magyar nyelvű törvényjavaslat. — Ellenzéki határozati javaslatok a berlini kongresszus ellen. — Tisza Kálmán válasza. — Erdő törvényjavaslat. — A vágvölgyi és kassa-oderbergi ajándék.

A részletes viták alatt a Tisza a gátak egyrészét elrombolván, Szeged városát elsodorta; a király, a kormány, az országgyűlés melegen karolták fel a szerencsétleneket, a várost azonban a legnagyobb erőfeszítések daczára sem lehetett megmenteni. A válságot a czélszerűtlen szabályozás okozta, e nagyszerű szerencsétlenség újólág bebizonyítja, hogy sem az osztrák, sem a magyar mérnökök a szabályozáshoz nem értenek és a szabályozásoknál nem a köz-, de az egyéni érdek uralkodott, a mérnökök a külföldi vízműveleteket majmolták, a hazai folyókat azonban nem tanulmányozták, általában az összes főbb folyókat felkaroló rendszer hiányzott; hol az árvíz dühöngött, igyekeztek a fenyegetett részeket megvédeni és ha a veszély ölmult, a tétlenség párnáin pihentek. A közlekedési ministeriumban még Hollán államtitkársága alatt pártok keletkeztek, a két párt egymással szenvedélyesen harczolt, a harcz tárgyát azonban nem a köz-, de a magánérdek, a személyes becsvágy képezte. A bürokratizmus egyik ministeriumban sem fejlődött ki oly hamar, mint a közlekedésinél, mert itt politikai egyéniségek nem alkalmaztathattak, miután ezen téren a különleges szakértelem mellőzhetlen, kinevezettek tehát az osztrák czopf emberei, vagy egyszerű mérnökök, kik eddig a vasúti és vízépítészettel nem foglalkoztak, kísérleteket tettek tehát az ország és egyesek kárára; a képviselők által meg nem támadtathattak,

mert a nemszakértők észlelték ugyan a károkat, de a károk indokait nem ismerték. Ezen ministerium helyzete mindjárt kezdetben a legkedvezőbb volt, mert midőn az ország ügyei kormányzatát átvette, a vasúti örület uralkodott, mindenki vasúti engedmény és birtokát metsző vasúti vonal után vágott, a zsidó tözsérek rohantak az új Kanahánba, a közlekedési ministerium hivatalnokai tehát ünnepelet egyéniségek lettek. A közlekedési minister azomban sehol sem szakember, mert a mérnök politikai műveltséggel ritkán bír, többnyire szegény ember, míg vizsgát tesz, kizárólag szakmájával foglalkozik, midőn az oklevelet vagy csak a mérnök gyakorlati engedélyt megnyeri, kenyérkereset után kell látni, megházasodik, politikai műveltségét tehát csakis a hírlapok mocsárjából meríti, folytonosan el van foglalva, a magán- és közjogot, pénzügyeket, történelmet nem ismeri, a számtan nem vonz, a mérnök családi összeköttetésekkel nem bír, nincs ideje a közönség kedvét keresni, a vizszabályozásoknak, sőt a vasutaknak is sok ellensége van, ennél fogva a mérnöki osztályból 10 év alatt csakis két egyéniség magaslott ki: Hollán Ernő és Hieronymi. Hollán szép hazafi és katonai múlttal bírt, folyékonyan beszélt, hatályosan érveit; Hieronymi ügyesen beszélt, a közönség mindkettő eszét elismerte, de a ministerium burokratáinak egyrésze velük folytonosan küzdött, a közönség titokzatos üzletekről suttogott, a ministerség egyik fő kellékével: a közbizalommal tehát egyik sem bírt. Mindezeknél fogva egy közlekedési minister sem volt szakember és nem lehetett, mert azok jelle-

méhen, kik erre alkalmasak voltak, az országgyűlés, a nemzet kételkedett. Ez nem lett volna baj, ha az ország mérnöki kara a szakműveltség magas fokán állott volna, mert ez esetben a kitűnőségek felvilágosítják, vezetik a ministert, felkarolják a folyók együtleges rendszeres szabályozását, megalkotják a Vaskapu szabályozását, megkésztik a Duna-tengeri csatornát, minderre azonban nem gondoltak, sőt még míg a jogásznak az ügyvédi, az orvosnak az orvosi oklevél nélkül, az elsőnek a pervitel, a másoknak az orvoslás el van tiltva, a vízszabályozásoknál, vasutaknál az egyszerű tanulási bizonyítványokkal mérnöki oklevél nélkül is megengedtetek a működés, sőt magában a közlekedési ministeriumban tisztán szakkörökbe is alkalmaztattak diploma nélküli egyének. A minister tehát biztosan szakembereire nem támaszkodhatott, sőt teljesen bennük nem is bízhatott, mert némelyek csekély fizetésükből nagy vagyont szereztek, mások pedig mulattak és fényelegtek, már pedig a minister, ha szakember nem volt is, ismerte a számtan elemeit, ennél fogva nem foghatta fel, hogy lehet 1300 frttul 5000 frtig terjedő fizetésből a drága Magyarországon jól élni és nagy vagyont szerezni. A minister tehát a vízügyekhez nem értett, midőn a kormányzatot elvállalta, és nem, midőn kilépett. A vízi bajokat növelte azon körülmény is, hogy a kormány a főbb folyókat különlegesen alkalmazott mérnökök által nem tanulmányoztatta, de az egyének gyakran változtak, tehát helyi ismeretekkel sem bírtak.

A Tiszaszabályozásnak a szakértők hiányán kívül

második főhiánya volt az országos vezetés hiánya, a társulatok közti ziláltság, a kölcsönös versengés. A társulatok a szabályozásnál az általános és főcélra, a Tiszának gyors és biztos levezetésére nem gondoltak, de mindenik társulat sokszor a másik kárával arra törekedett, hogy mindenik saját területét a legkevesebb áldozattal megvédhesse. Mindenik társulatnak van egy nagy ura, ez a protektor (védnök), mindegyiknek van egy matematikus tudora, németül műszaki tanácsosa, magyarul vezérmérnöke, egy ügyvédje, németül jogtanácsosa, ezen főész tehát a protektor védpaizsa alatt, már csak azért is, hogy nélkülözhetlen legyen, dühösen harcol a másik társulat ellen, ezenkívül mindegyiknek van egy képviselője, kit a védnök, társulat vagy város választott meg országos képviselőnek, ez tehát minden tüskön, bokron keresztül védi érdekeit a kormánynál, a képviselő házban. A töltésrombolásokat erősen elősegítik az építési vállalkozók és a társulatok szűkmarkúsága. A társulat a mostani viszonyok közt vizet alig szabályozhat, mert az önépítés többnyire drágább, lassúbb és rosszabb, mint a vállalati építkezés, drágább, mert az építéshez gépek, kocsik, vasutak, szerszámok, lovak és munkások sürgősejteltenek, a vállalkozó magának vesz, a társulatoknál pedig megbízottai vesznek a társulatoknak, a ki pedig magának vesz, miután saját önérdéke vezeti, jobban megnézi a garast mint az, a ki sokszor olyanoknak vesz, kiknek nagyobb részét nem ösmeri, kikkel a munka megszűntével viszonya megszűnik, olcsóbban vesz azért is, mert vele foglalkozván, a piacot jobban ösmeri minden

másnál, olcsóbban vesz, mert a társulatokat a közvélemény türelmes birkának, nagy urnák tekinti, a társulatokon ennél fogva mindenki nyereszkedni akar, a vállalkozók szűkmarkúsága ellenben ösmeretes, míg tehát egy használt 8 lóerejű gőzgépért a társulat fizet 3,000 forintot a vállalkozó megveszi 1,000 forintért, így van ez a lóval, taligával, kotróval, szivattyúval. Viszont ez az arány az eladásnál is, a társulat, ha munkálatát bevégezte, minden eszközeit kénytelen eladni, mert feleslegessé válván, nem tarthatja, mert ha sokáig el nem adja, a raktár, a felügyelet költségei az árát felemészti, ezt tudja a közönség, értők tehát csakis harmadrész árt ígér, ellenben a vállalkozó vagy más vállalatba viszi, vagy hitelbe eladja más szolid vállalkozónak, tehát semmit sem veszít. Az önépítés lassúbb, mert nagy építéseknek a helyi munkaerő nem elegendő, kell tehát más vidékről is hozni, a vállalkozó az egész ország munkaanyagát ösmeri, emberei kényétül függenek, azokat maga választja, ha lomhák, ügyetlenek, elkergeti, az ügyesebbeket új vállalatokba helyezi el, ezek tehát, midőn munkásért mennek, nem a kisbíróval doboltatják ki, de érintkeznek a munkásnép vezetőivel, Ígérnek, hazudnak alkusznak, a munkásokat elküldik és megjönnek akkor, midőn a kiábrándult nép már meg van törve és a sanyarú helyzettel kibékült. A társulatoknál a tisztviselők, mérnökök alkalmazottak mind a kttlömböző pártfogások kifolyásai, az alkalmazottaknál a szakaszmérnök kegye, a főmérnök szakácsnéjának pártfogása többet ér 32 legjobb bizonyítványnál, minden mérnökné nagyságos asszony,

a mely alkalmazott jó Lust, malaczo, baromfit, vadat szállít, ruhát vagy cipőt varr, a falu és vonal újságait hűségesen elmeséli, az pihenhet, állása és előmenetele biztos. A társulat embereinél az önérdék a munka hosszúságát ajánlja, mert a munka bevégeztével az alkalmazás megszűnik, a diplomanélküli nagyságos és tekintetes mérnökök, a trabantokból, mészárosokból, csizmadiákból lett tekintetes urak tehát a gyors befejezés után nem vágnak és ha munkásszerzésre küldetnek ki, a falu korcsmájából egész kényellemmel, drágán végzik kiküldetésöket; a vállalat ellenőrzése könnyebb, mint az Önépitkezés, mert ha a főmérnök tisztességes, az igazgató szorgalmas és becsületes emberek, akkor az egész személyzet teljesíti kötelességét a vállalkozóval szemben, ellenben önmunkálatnál ez majdnem lehetetlen, mert a főmérnök az építésnél teljhatalmulag intézkedik, a közegek nem jelentik fel tehát a mulasztását, hibáit, bűneit, mert ez utolsóban a kedvencz kismérvű társ, a nem kedvencz azért nem, mert a ki a főmérnökkel szembeszáll, az midig állását kockáztatja, mert a kenyérvesztés félelme mindenkit a főmérnök mellett csoportosít; ki nem deríthető a szakaszmérnök hibája sem, mert ez a főmérnöknek többnyire pajtása, de nem azért sem, mert a vízi mérnökök szakmájukat nobántsvirágnak tüntetik fel, a buta közönséggel elhitették, hogy minden töltésépítés nagy művészet, nagy tudomány, ha tehát a közönség látná a mérnök ügyetlenségét, hanyagságát, bűnét, ez az egész mérnöki kar fénykorét megrontaná, de nem lehet ellenük bizonyí-

tani azért sem, mert az alkalmazottak, kik a munkát vezetik, elsősorban a szakaszmérnöktől függnék, tudják azt, hogy ha a szakaszmérnök mindennap részegen a folyamba nem esik, hacsak fényes nappal a piacon nem lop, a főmérnök, az igazgató a szakaszmérnöknek fogja pártját és ez, ha az ügy elalszik, a feljelentőt gorombán, igazságtalanul folytonosan zaklatja mindaddig, míg elkergetésére tetszős okot nem talál; de nem lehet kideríteni legtöbbször még az alkalmazottak hibáit sem, nem, mert a szakaszmérnök mindazt, ki eszköze, tehát az egész személyzetet pártolja, az alkalmazottak érdekei azonosak, mindeniknek megvan saját gyengéje, ennél fogva társa hibáit vagy bűneit fedezi azért, hogy társa viszonyosán reá ne valljon, ezenkívül a mérnökök kíméletesek, mert mindenik alkalmazott vagy hivatalnok protekció útján jut hivatalba, az intéző kor szemet huny tehát már azért is, hogy a védnököt meg ne sértse. Midőn a visszaélés már nagy mérveket Ölt, kijön a kormánybiztos, elnök, igazgató, főmérnök, esetleg bizottság, de már ekkor minden hiányt, hibát, visszaélést elsimítanak, elfednek, a bűnös, könnyelmű üzleteket az ártatlanság fehér palástjával takarják el és megrójják a visszaélést feljelentőt. A vállalati munkát a társulat biztosabban ellenőrizheti, mert ezeknél a társulat közegeinek egyedüli feladata a munka minőségének, a szerződés pontos teljesítésének ellenőrzése, a vállalkozó munkálatáért felelős. A vállalkozás üzlet, a vállalkozót semminemű érdek, rokonszenv az ármentesítendő terület lakosaihoz nem köti és miután a rossz munka gyorsabb és

olcsóbb, a rossz munkából lelkiismeretet egyik sem csinál, ennélfogva a társulatok közegei, a vállalkozók kellő ellenőrzését elmulasztván, a Tiszánál is sok rossz töltések készültek, melyet az árvizek elszakítottak, a válság egyik okát tehát a vállalkozók és ellenőrző közegek nyervágya okozta, megtörtént a Tiszánál egyszer azon tragikomikus eset, hogy egy új töltés épen akkor omlott össze, midőn a töltés áldomását itták; ennél a legnagyobb hiba volt az, hogy a vendégeskedő vállalkozó és a társulat mérnökei nem a remek tetején, de a szomszéd községben pezsgöztek.

A szabályozás hiányait nagyban elősegítette a társulatok fösvényisége; a töltésépítésnél egyik fő kellemék az ellenőrzés, az árvíz erejének gátlására, a víz felfogására elégséges terület, vagyis hullámtér. Az építést ellenőrzi a szabályozási személyzet, a főmérnök-től kezdve a munka-őr, a személyzetnél tekintetbe kell venni a teendő nehéz természetét, a szolgálat tartamát, az élelmezési, lakási, társadalmi viszonyokat. A szabályozási szolgálat rövid tartamú, nyugdíj nélküli, tehát már ennélfogva más hasonló hivataloknál, melyeknél a hivataloskodás örökös, nagyobb fizetést igényel, a szabályozási szolgálat igen nehéz szolgálat, mert a főbök (a főmérnök kivételével) naponta 20 kilométert gyalognak, az alsóbbak rövid távolságokra ugyanennyit, rongyos, piszkos falukban laknak, melyeknek levegője a vizek, mocsarak kigőzölgése miatt egészségtelen, az ivóvíz, a bor rossz, a házak padlózatlanok, nedvesek, sötétek, piszkosak és drágák, elannyira, hogy mielőtt tisztos úri ember ezen félnomád

szállásokban sátort üt, ki kell a szobát 2 hétig szellőztetni, ezután kifestetni, ajtóval, ablakkal ellátni, takaréktűzhelyet, kályhát venni, bebútorozni és midőn már otthonát némileg lakályossá tette, a disznók rőfögését, a tehének bőgését, a ludak gágogását, a gyermekek ordítását megszokta, néha az év közepén, de az év elteltével távozni és új szállást kell keresni, kinek igényei a burgonyán, babon, tejen túlterjed, az nagyobbára koplal, mert némely idényben avas füstölt húsnál egyebet nem vehet. A szabályozási helyeken minden drága, mert a nép tudja, hogy rá van utalva, tehát kiaknázza; társadalmi élet nincs, mert a vállalat személyzete tudatlan izraelita, a társulaté műveletlen egyveleg. A társulatoknak tehát, mindezt tekintve, közegeiknek oly fizetést kellett volna adni, mely egyrészt a vesződést, nélkülözést kárpótolja, másrészt a megélhetést, a vállalkozó kísérleteinek való ellenállást lehetővé tegye. A társulatok azonban az építés ellenőrei fizetősével fukarkodtak, ennek következtében a közegek vakságát és siketségét olcsón megszerezték és néhol rossz töltéseket csináltak. Ezen fukarságot főleg azon hit okozta, hogy a töltéseket a mérnökök csinálják, illetőleg ellenőrzik; ez nagy tévedés, mert a főmérnök a közeli városban mulat, a szakaszmérnök egyrészt hasonlóan a városban tölti, másrészt foglalkozik az elkészült töltések felvételével, feljárók kijelölésével stb., a töltést tehát napokig, sőt néha hetekig sem látja, már pedig három nap alatt is annyira el lehet takarni, hogy annak minőségét Európa legelső nevezetessége sem ismerheti fel, ellenben a másod- és harmadrangú köze-

gek naponta a töltésen lévén, mindent ismernek és ha ezen közegek a társulathoz híven ragaszkodnak, a vállalkozónak a mérnökök sem nézhetnek el mindent. A társulatok nemcsak közegeikkel fősvénykedtek, de sajnálták a hullámterületet is és ahol valamely hatalmas tényező érdeklődött, a hullámterülettől a kellő szélességet is megtagadták, mi szakításokat idézett elő.

Ezeken kívül a vízválságnak majdnem legfőbb okát a mérnökök tudatlansága, hanyagsága, ferde észjárása és alázata okozta. Az utolsó időkben ugyanis Európának majdnem minden nevezetesebb mérnöke elismerte, hogy nem elég a mély meder, a legmagasabb töltéseket is lerombolja az áradat, ennél fogva az árvíz sebes levonulását kell eszközölni és oly széles területet kell a hullámoknak adni, melyen a nagy áradás elférjen, de ehhez még szaktudomány sem kell, mert minden józan eszű ember tudhatta azt, hogy a Tisza árja egyszerre le nem szalad és azon víznek, mely a szabályozás előtt millió holdakat öntött el és ezen több millió holdakon hetekig, néha hónapokig hömpölygött, nagy tér kell és kis térre szorítva szakítani fog. Amit azonban a tudomány, a tapasztalat elfogadott, a magyar mérnökök nem látták és némely helyütt 300 méteres hullámteret alkottak, mely egy oly kis folyó árjának sem elegendő, melyen nyárban nagyrészt gyalog közlekednek. A magyar mérnökökről azonban még eddig azon kétségkívül határtalan ostobaságot sem a részleteket építő mérnökökről, sem a felügyelő és ellenőrző ministeriális mérnökökről feltelezni nem lehetett, hogy ne tudták volna azt, hogy

a 200 métert alig meghaladó hullámtér már szorulat a Tisza árjának, bármennyire magasítsák is a töltéseket, el nem fér és a legelső árvíz szakadásokat fog csinálni; ezt feltételezni nem lehet nemcsak józan mérnökről, de még józan és értelmes vizparti lakosról sem. Midőn tehát a mérnökök így építettek és, a kormányi felügyelet helybenhagyta, meghajoltak a hullámtért sajnáló birtokosok tekintélye vagy Mammon csábjai előtt.

Az országgyűlés idegen szakértők behívását rendelte el, kik megvizsgálván a romokat, következőleg nyilatkoztak:

Midőn a Tiszaszabályozási munkálatok végrehajtottak, ugylátszik csak a mederszabályozásra voltak tekintettel s szem előtt tévesztették a töltések által jobbról és balról határolt hullámtér sokkal fontosabb szabályozását. A különféle társulatok majd mindenütt a folyó kanyarulatait követték és iparkodtak területük minél nagyobb részét mentesíteni anélkül, hogy az ármeder általános irányával törődtek volna. A töltések általános, az egész völgyre szóló átnézeti térképét megtekintve, egész sorozat túlságos szorulatot láthatunk, melyek egymástul szabálytalan részek által vannak elválasztva, hol a szélesség ismét nagyobbodik.

Többek közt van kettő nem messze Csongrádtul, a Kőrös torkolata alatt, hol az ármeder szélessége majdnem 200 méterre fogy le, s melyek az ezen városban észlelt árvizmagasságra nincsenek befolyás nélkül. Szeged felé közeledve szembe ötlük a rossz irány, melyben az alföld-fiumei vasúti hid épült, s

mely a felette és alatta levő töltések irányát itt elrontotta. De a szegedi hosszú szorulat s még kettő, mely Szeged alatt van, legártalmasabbak a folyó azon részében, hol ellenkezőleg kívánatos lett volna a lefolyás! szelvényt lehetőleg növelni, így van még Török-Becse, Kanizsa és Zenta mellett két szorulat, hol a töltések egymástuli távolsága 300 méter, mi teljesen elégtelen. Egy ily veszélyes helyzetnek következményei könnyen beláthatók, a szorulatok által megakasztott víz magasabbra emelkedik, a töltések nagyobb veszélynek vannak kitéve, a szakadások könnyebben fordulhatnak elő. Szükséges tehát, hogy a töltések nagy része egy már előre kijelölt más vonalba helyeztessék át, hogy az ármeder a hiányzó szélességet és szabályosságot megnyerje, ez elsőrendű követelmény.

A ministerium véleménye a külföldi szakértők véleményéről:

A külföldi szakértőknek a töltések vonalozására tett észrevételeik helyesek, amennyiben azok még most sok helyen nagyon rendetlen vonalban vannak felépítve, az átelleni töltések egymástuli távolsága rendkívül változó, a hullámtér gyakran 5—10-szeres szélességre hirtelen kitágul és ismét hirtelen összeszorul és amennyiben csakugyan vannak a töltések közt oly szorulatok, amelyeken az árvíz duzzadás nélkül keresztül nem folyhat. Tisza, Szeged megmentésére, a megújulható válságok megakadályozására és Szeged felépítésére mindent megtett, a tiszai társulatoknak vízszabályozási munkálatokra 25 milliót, Szeged városának középületekre 5 milliót, a szegedi háztulajdonosoknak

építésekre 10 millió kölcsönt szavaztatott meg az országgyűléssel, a kölcsön 50 év alatt 6 perccel törlesztendő, teljhatalmú kormánybiztosnak Lajos testvérét nevezte, a kormány a városnak 400,000 forint tartozást elengedett, a Szeged belterületét védő töltéseknek és a Tisza hídjának ingyen építését elvállalta, az ország lakossága, a király, a külföld Szegednek sokat ajándékoztak, Szeged szép, modern város lett, de a magyar városból zsidó város lett, kelleténél nagyobbra, fényesebbre építették, a lakások tekintélyes része üresen maradt, nem fedezték tehát a házbirtokosok mérsekelt igényeit, nem az olcsó kamatokat, a nagy házak egy részét elárverezték és a zsidók olcsón megvették, soknak még tanyai birtoka is elveszett, Szeged tehát nagyobb lett, de magyar jellegét elvesztette.

Tisza Kálmán kormányzatának egyik főcéljává a magyarság terjesztését és izmosítását tűzte ki, e végre tehát következő törvényjavaslatot adott be a kultuszminister által:

1. Nemmagyarnyelvű tanítóképezdékben a magyarnyelv tanítására annyi óra rendeltessék, amennyi alatt a tanítójelölt a magyarnyelvet megtanulhassa.

2. A törvény életbe lépésétől számítandó 3 év múlva tanító csak az lehet, ki a magyarnyelvben tanítóképességgel bír.

3. A szolgálatban levő tanítók a magyarnyelvbeni tanítási képességükről kötelesek vizsgát tenni, a közoktatási minister az 50 éveseket a vizsga alul felmentheti.

4. Ha az elemi vagy felső iskolai tanító magya-

rul tud, a magyarnyelv már jövő évben kötelees tantárgy.

5. Hat év múlva a magyarnyelv mindenüt kötelees tantárgy lesz.

A magyar kormányzat kétségkívül hatalmi dicsfényével sokat olvasztott, mert a hivatalnoki seregbe csak az fogadtatott be, ki magyarul tudott, a kormány és vidéki főbb közegei szívélyesen csak azokat hallgatták meg, kik magyarul kértek, az arisztokrácia, főváros megmagyarosodott, a katonatisztek a magyarnyelv tanulására utasítottak. Ezen viszonyokat tekintve, a magyarnyelv kötelees tanítását a nemzetiségek érdeke is kívánta, mert ha fiaik magyarul nem tudnak, hivatalokba nem alkalmaztatnak, sőt a magasabb tudományos műveltséget sem érhetik el, miután az egyetemeken, akadémiákon csakis magyarul tanítottak. Ezen törvényt mindjárt kezdetben a közoktatási törvényvel egyidejűleg meg kellett volna hozni, mert a diplomatikus nyelv magyar, az ország Magyarország, hol a nemzetiségek kötött tömegekben együtt laknak, a magyarnyelv elsajátítása csakis úgy lehető, ha a gyermeknek már az elemi iskolában a nyelv eltanulására alkalom nyújtatik. Elmaradt azomban, mert Eötvös az első közoktatási miniszter félénk, kosmopolitikus hajlamú politikus volt, Pauler és Trefort a magyarságért nem rajongtak, a magasabb művelődési eszmék után kapkodtak, Andrásy minisztert a külpolitikai vágyak elfoglalták, Lónyaynál hiányzott a politikai merészség, Szlávy és Bittó a pártot nem uralták, a Deák-párt nagy többsége daczára félt a nemzetiségek orrolásátul és mert

az országot nem ismerte, félt az erdélyi és felvidéki szavazatok elvesztésétül. Tisza Kálmán azonban ismerve önerejét és a nemzetiségeket, mindezekkel nem gondolt és megalkotatta a sokáig késett törvényjavaslatot.

Miután ezen javaslat a nemzetiségek jogait nemcsak nem sértette, de a tanítóknak a magyarnyelv megtanulására elegendő időt is engedett, meg igenis ildomosán járt el, azt lehet e várni, hogy a bizottságban, mind a nyílt ülésben vita nélkül elfogják fogadni. Nem úgy történt. Grünvald Béla, a megyei Bach-rendszer hive, ki a megyei tisztviselők választását azon ürügy alatt akarta eltörölni, hogy a kinevezendő tisztviselők a nemzetiségek magyarosítását rögtönözve kiereszszakolják és a fajokat kiirtják, midőn a magyarság terjesztésére a legalkalmasabb mód ajánltatott, ezt a bizottságban törvénytelennek és időszerűtlennek jelezte, a nyílt ülésben azonban politikai bátorsága már elolvadván, hallgatott.

A nemzetiségek vélt jogai és sértett érdekei mellett a tősgyökeres Mocsáry Lajos húzta ki a fringiát és a levegőben a Bach korszakhoz méltó hévvel hadonászott, maradt azonban nyolczadmagával. A szászok, szerbek, románok közül felszólaltak négyen mérséklettel, kímélettel és illelmesen, a vita botrány nélkül, higgadtan folyt le. Ez volt az egyedüli tárgy, melyben a szélsőbal a kormánynyal egyetértett, Madarász és Hefli a kormány javaslatát pártolták és a párt elnökét megtámadták.

Az éles viták lezajlása után Ghiczey Kálmán a

képviselőház elnökségéről lemondott és Szlávy József április hó 3-án elnöknek meg választatott; Ghiczy Kálmánt, ugylátszik, a viták alatti jámbor viseletéért pártja megróttá, ministeri reményei elmúltak, Tisza a hatalom körét előtte elzárta, vagyonos, takarékos, gyermektelen volt, nem akarta magát sem egyes politikai suhanczoktól megrovatni, sem a rakoncátlanok ellen nem mert határozottan fellépni, Öreg ember volt, tehát lemondott. Ghiczy távoztával a képviselőház nem nyert, de nem is vesztett, a magyar képviselőházban a parlamenti illem-érzék, az udvariasság, a törvény, a tanácskozási rend tisztelete, a nemzet méltóságának fogalma már reg megszűnt, a negédes mamelukok az elnöki emelvényre támaszkodtak, innen kaczerkodtak a női karzattal és a legérdekesebb ellenzéki, sőt sokszor a kormánypárti szónokok beszédjei alatt is fesztelenül zsibongtak, az ellenzék és kormánypárt kttlőmség nélkül belekiabált a szónoklatokba. Az elnöknek elvileg pártatlannak kellene lenni, a magyar képviselő ház elnöke azonban pártatlan soha sem volt és nem lehetett, mert a többség mindig pártközegnek tekintette; ha az ellenzék iránt igazságos volt, megrótták, ha az elnöki állvány mellett csoportosuló bamba fecsegőket megrótvja, kipiszszegték volna. De különben a társadalmi kötelezettségének sem felelt meg egy elnök sem; a magyar heves vérü politikus, a pártesz-mékért rajong, vezéreit a legokosabb kormány férfiúnak tartja, jó, okos hazafinak csakis elvtársát tekinti, az országgyűlési különböző pártbeli képviselők társadalmilag is keveset érintkeznek, mert a képviselők

délutánjukat leginkább a pártklubbokban töltik, a képviselő az ellenpárt klubbjába nem mehet, mert aki idegen klubba sokat járna, azt saját pártja szökevénynek, az ellenpárt pedig kémnek tekintené; az önhit és elzárkózottság a képviselőket elmérgesíti, ezért van a nagy zaj, a goromba közbekiabálás, míg ha a képviselők személyesen bizalmas körben találkoznának, az országgyűlésen türelmesebbek, méltányosabbak lennének egymás iránt. Mert a közeli érintkezés jellemüket, szándékaikat, tehetségüket jobban megvilágítaná, és pedig általában az ország érdeke nem kívánja azt, hogy az ország értelmisége és bizalmi férfiai egymást gyűlöljék és piszkolják. A képviselők érintkezésére a legalkalmasabb, mondhatni egyedüli alkalom a ház elnökének estélye. Az elnök, mint elnök egyik párthoz sem tartozhat, díszterme tehát semleges terület, az elnök estélyével senkit sem kötelez le, mert minden államban nagy fizetést húz és kitűnőleg nemcsak hivataláért, de főleg azért díjaztatik, hogy az országot képviselje és a képviselőknek házánáli érintkezését eszközölje. Az eddigi elnökök, Bittó kivételével, nagy lakomákat adtak, mi czélszerűtlen, mert az ebédnél mindenki a lakmározással foglalkozik, imelygős felköszöntőket isznak, mindenki csakis szomszédjával társaloghat, kit nem maga választott, de vele a sors hozta össze, együtt bizalmasan nem beszélhetnek, mert a társalgást hallja a két szomszéd és a szemben ülők, ellenben estélyeken mindenki a mellé ül, kivel ismerkedni akar és beszél háborítatlanul, amirül akar; a vezérek az estélyeken fesztelenül érintkezhetnek, a

kormány az ellenzékét felvilágosíthatja azon a kormánytul nem függő akadályokról, melyeknek elhárítása a kormány, sőt az országgyűlés hatalmi körén is túl esik. Az estélyek kétségkívül hívek szerzésére nem alkalmasak, mi nem is szükséges, de elsimitják az egyének közti durva ferdeséget, mi a parlamenti illemmel ellenkezik és az alkotmányosság iránti ragaszkodást, a képviselőház iránti bizalmat és tiszteletet meggyengíti.

A kormány elleni támadás utójátékát képezte a berlini szerződés becikkelyezése.

A miniszerelnök a becikkelyezést következőleg indokolta:

Mindenki ismeri az eljárást, melyet más alkotmányos országok törvényhozásai az ezen szerződéshez hasonló nemzeti szerződéssel szemben követni szoktak.

A t. ház válaszfeliratában ki is fejezte már, hogy érzi a különbséget, mely a nemzetközi szerződésekkel szemben azok természetéhez mérten követeteni szokott és mely szerint a berlini szerződés becikkelyezése nem volna multhatlanul szükséges.

A dolgok mai állásában azomban a monarchia két állama közti közjogi viszony és a felmerült alkotmányos aggályok elhárítása tekintetéből a becikkelyezés czélszerűnek mutatkozik, de egyszersmind az államközi viszonyok, a magyar osztrák monarchiának helyzete a nagyhatalmak közt okvetlenül megkövetelik, hogy ez oly modorban történjék, amely mellett, szemben más államokkal nem hozatik hátrányos helyzetbe a nemzetközi szerződések kötését illetőleg.

Ellenében Eötvös Károly és társai a következő határozati javaslatot adták be:

Határozati javaslat.

A berlini kongresszus folytán Berlinben 1878. évi július hó 13-án kötött nemzetközi szerződés csak akkor terjesztetett Magyarország törvényhozó testületé elé, amikor azon szerződés királyi jóváhagyási záradékkal ellátott, s amikor azon szerződésnek Magyarországra vonatkozó pontjai már véglegesen végrehajtottak.

Magyarország alkotmányos törvényei szerint a külpolitikai nemzetközi szerződések, amennyiben azok foganatosításához Magyarország pénz- és hadügyi ereje szükséges, az ország előzetes és alkotmányszerű jóváhagyása, elfogadása és megerősítése nélkül sem egyoldalú fejedelmi jóváhagyással teljes érvényre nem emelhetők, sem tettelesen végre nem hajthatók.

A kormány megsértő az alkotmányt és a korona tekintélyét akkor, midőn a berlini szerződésre a fejedelmi jóváhagyást előre kieszközlő, s midőn tényleg a berlini szerződésnek alkotmányos elfogadását s törvénybe iktatását a fejedelmi tekintély sértetlenségével indokolja, de súlyosan megsértő az alkotmányt és a nemzet érdekeit, midőn a berlini szerződésnek Magyarországra vonatkozó fontosabb pontjait a törvényhozás megelőzésével, kikerülésével, sőt kijátszásával tettelesen végrehajtotta.

A berlini szerződésnek a Balkánfélszigeti tartományokra, az alsó-Dunavidékre s különösen Boszniára, Hercegovinára és Novibazárra vonatkozó rendelkezései

sértik Magyarország jelen érdekeit, s gyengítik jövőben virágzásának biztosítékait, okozói a jelen súlyos pénzügyi és nemzetgazdasági válságoknak, jövőre pedig nemzetiségi, közjogi és államjogi bonyodalmakkal fenyegetnek.

A berlini kongresszuson egy begy ült hatalmak pusztán a túlnyomó anyagi erő és hatalom jogánál fogva rendelkeztek népekkel és nemzetekkel, ezek megkérdezése és hozzájárulása nélkül, a berlini szerződés ezen népekre és nemzetekre pusztán hatalmi tény. Ily eljárás sérti a nemzetközi jog valódi elveit, ellenkezik a be nem avatkozás elvével, a népek Önrendelkezési jogával, s végelemzésben a kisebb államok fennállását veszélyezteti.

A magyar nemzet miként a múltban tisztelte, úgy a jelenben is tiszteli a népek önrendelkezési jogát, s Bosznia és Hercegovina katonai megszállását, elfoglalását és kormányzását, e tartományok törvényes urának beleegyezése nélkül és egyúttal e tartományok lakosságának szabad elhatározása s önkéntes és hamisítatlan akaratnyilvánítása nélkül a népjog súlyos sérelmének, s a nemzeti közérzet megbecstelenítésének tekinti.

Ezen indokok által vezéreltetve, miután a törvényhozás, a berlini szerződésnek előzetes fejedelmi megerősítése s előzetes foganatosítása által elkövetett alkotmány sértést szentesíteni, azon szerződés becikkelyezésével nem lehet hivatva.

Miután a berlini szerződés rendelkezései Magyarországra károsak és veszélyesek, s e szerződés becikkely-

kelyezésével a kormány súlyos felelősségét még a jövőre is a törvényhozás venné magára:

Miután a berlini szerződés becikkelyezésével a magyar nemzet helyeselné azon eljárást, mely a nemzetek önrendelkezési jogát s szabad elhatározását az anyagi erő hatalmának alárendeli.

Ezen okoknál fogva határozza el a tisztelt képviselőház, hogy a berlini szerződés becikkelyezéséről szóló törvényjavaslatot elutasítja, a berlini szerződést el nem fogadja s törvénybe nem iktatja, s egyúttal utasítja a kormányt, hogy:

A Bosznia és Hercegovína elfoglalása által előidézett káros és veszélyes katonai, pénzügyi, nemzeti-ségi és államjogi helyzet mielőbbi és gyökeres megszüntetésére vonatkozólag az érdeklett népek önrendelkezési jogának, s egyúttal a török szultán törvényes uralkodói jogának is figyelembe vételével javaslatát haladéktalanul a törvényhozás elé terjeszse.

A személyi ellenzék, mely a boszniai foglalást mint tényt elfogadta, ez alkalmat a kormány politikájának rosszalására felhasználta és a szerződés elvetésére következő javaslatot adott be:

Határozati javaslat.

Tekintve azt, hogy a berlini szerződés becikkelyezéséről szóló 108. számú törvényjavaslat úgy szerkezetében és indokolásában, mint előterjesztésének időpontjánál fogva, a magyar törvényhozás jóváhagyási jogára nézve kételyeket hagy fenn.

Tekintve továbbá azt, hogy a megszállásra vonatkozólag ama szerződésben foglalt megbízásnak a tör-

vényhozásnak előleges jóváhagyása nélkül történt végrehajtás már is oly tényeket teremtett, melyeknek elutasíthatlan következményeivel a törvényhozás további intézkedéseiben számolni kénytelen.

Tekintve végre azt, hogy a szerződés becikkelyezése a törvényhozás elhatározási szabadságát még a teremtett tények e hatásán túl is korlátozná, a követett helytelen eljárásnak pedig, mely az országot szükség nélkül súlyos pénzügyi és közjogi bonyodalmakba sodorta, utólagos jóváhagyását eredményezné.

A képviselőház a 108. számú törvényjavaslatot nem fogadja el.

A berlini szerződés ezen intézkedésének foganatosításához jóváhagyását utólag sem adja meg, és

azon eljárást, hogy a kormány a szóban forgó megbízásnak a törvényhozás jóváhagyása nélkül történt végrehajtásához hozzájárult, helyteleníti.

Tisza Kálmán a kiegyezésre, szemben a támadó Szilágyival, érdekesen nyilatkozott: Szilágyi úr azt mondja, hogy az 1867: 12. törvénycikk, melyet én annak idején elleneztem, az én kezeim közt lassankint romba dől. De, hogy mivel bizonyítja ezt, azzal ez alkalommal adós maradt. Nem kétlem, hogy fog erre is találhatni érvelést és jó dialektikával el is fogja mondani, de én azt merem állítani, hogy igenis ezen törvény létrejöttének ellene voltam és elleneztem határozmányait addig, míg reményem lehetett helyükbe jobbakat tenni. De midőn ezen reményem megszűnt, lettem vitatását ezen törvénynek, mely alapul szolgál mindaddig, bármit mondjunk is, míg az összes

faktorok megváltoztatásába bele nem egyeznek, s azon percztől fogva nem én vagyok az, aki ezen alapnak fundamentumait döngetik, de azok, akik ezen alapbul oly következéseket akarnak kivonni, amelyek nemzeti aspirációknak igen, de ezen alapnak nem felelhetnek meg. És kérdem: nem azok akarják-e azon alapot lehetetlenné tenni, akik itt ma is, mint felhozva volt akkor, midőn Európa minden monarchiájában a nemzetközi szerzödések érvényes kötésének joga a fejedelmet s koronát illeti meg, akik akkor, midőn más országok parlamentjei ezen szerzödések jövähagyás, helyeslés szempontjából tárgyalni nem szokták, de szokták a kormányok eljárásának bírálatát alapul venni és a szerzödések következtében felmerülő egyes kérdések érvényesíteni a parlament jogait, de nem a korona jogát, nem a nemzetközi szerzödések érvényét kétségbe vonni, akik akkor ily pretensiókkal állnak elő ott, ahol pedig ez sokkal kevésbé lehetséges, mint bárhol másutt, ott, ahol két egymástul független törvényhozásnak kellene ily szerzödések érvénye vagy érvénytelensége felett dönten.

Én már egy alkalommal e helyröl érintettem, de határozottan ki kell fejeznem az iránti meggyöződésemet ma is, hogy addig különösen, míg más parlamenti és szabad államok e kérdésben más téren mozognak, amely perezben ezen államoknak bármelyike azon praxist léptetné életbe, hogy a korona által kötött nemzetközi szerzödések végrehajtása iránt a törvényhozás ratifikációja előtt semmit tenni nem lehet, azon állam eljátszaná európai helyzetét, összes befo-

lyását, senki sem tartana vele sem kongresszust, sem nem kötne szövetséget; annyival veszélyesebb volna ez nálunk, ahol az általános veszély mellett még a mi szerkezetünkben rejlő speciális veszélyek is elő állnának és ahol ezen monarchiának, ha a külügyekben nem tudná teljesen érvényesíteni befolyását, csakhamar létjoga vonatnék kétségbe. Azok tehát, akik túlfeszíteni, akik olyant aláakni akarnak, ami vele meg nem fér, azok veszélyeztetik ezen törvény fennállását, nem pedig az, aki kiakarja abból vonni mindazt, ami benne van, de míg fennáll, nem akarja semmiféle magyarázatokkal értelmét meghamisítani.

Hosszas vita után a kormány 54 szavazattal győzött. A kormány megizmosodva, megkezdte magánjogi és közigazgatási reformjai bemutatását és némely vasutak, illetőleg bukdácsoló részvényesek megmenntését.

Benyújtotta az erdőtörvényeket, ezen törvény tisztelte a jogokat, de biztosította az erdők fennállását, szól csakis a kormány közvetett felügyelete alatti erdőségekrül.

A szélsőbal megszokván a minden ároni ellenzék, szokásos röppentyűit megeresztvén, következő ellenindítványt terjesztett be:

Tekintve, hogy a törvényjavaslat első fejezetében a véderdők és általános használati módjának általános megállapítása szükséges és helyes intézkedést tartalmaz ugyan, részletes kivitele és adminisztrációja azonban annyiban hiányos és helytelen, mert önkormányzati intézményünkben a helyi érdeknél fogva is elsősorban

érdekelt, hivatott fórumot a törvényhatóságot mellő'zi, sőt még csak meghallgatását is nélkülözi s adminisztratív elveink ellenére, s kétségkívül ennek folytán magának is hátrányára az elhatározást és minster kezébe teszi le s összpontosítja, a mi a dolog természeténél fogva is, költségessé és bonyolódottá teszi az eljárást;

tekintve a 4. §-nak a magán erdőbirtokok, esetleg irtási határozatlan feltételeit, mely a vitás esetek s ezek elintézési módjáról sem itt, sem később nem rendelkezik s az erdőbirtokos jóhiszeme az által a legkellemetlenebb peres kérdéseknek van kitéve, esetleg zaklatásoknak is, a mi feltétlenül positiv intézkedéssel mellőzendő;

tekintve a II. fejezetben előirt azon intézkedést, hogy gazdasági rendszeres üzemterv készítése, költséges apparátusával s különleges adminisztratív intézkedésével oly erdőbirtokokra is megrendeltetik, mint a törvényhatósági, községi, közbirtokossági erdők, melyek köztudomás szerint legtöbb esetben kisebb terjedelmüknél fogva a helyi viszonyok szerint kezelhetők s kezelendők, a közbirtokossági erdőkre pedig oly költséges eljárás alkalmazása volna, mely sem a birtokosoknak sem az államnak érdekében nem áll; az állami, egyházi s alapítványi erdők pedig úgy is közvetlen az illető minsteriumok felügyelete alatt állanak s így a 17. és 18. szakaszban előirt intézkedés részben tárgyaltan, részben czéltalan;

tekintve az erdő rendészeti hatóságokrul szóló részt, mely királyi erdőfelügyelők, erdőtiszték, erdőőrök rendszeresítését, az országnak fenálló közigazgatása mellőzésével külön erdőterületekre beosztását tartalmazza, tetemes czéltalan költséget s az ügyek komplikatióját in-

volválja; holott organikus önkormányzatunk keretében s közegei alkalmazásával, minden költségszaporítás nélkül, vagy csak igen kevés költséggel keresztülvihető és viendő;

tekintve, hogy az erdőkihágási fórumok, különösen a másodforumra vonatkozó intézkedés, nem felel meg a gyors eljárás kívánalmának s a közigazgatási bizottság helyett az alispán alkalmazandó, s az erdőkihágások sorozatába felvett lopás a büntető fogalmak rovására foglal itt helyet;

tekintve a kopár területek beerdősítéséről szóló részt, mely közvetlen helyiérdekű ügyet intéz állami közegekkel s esetleg államsegélylyel, mint helyiérdekű s harmadik személy érdekében álló, kizárólag első sorban az önkormányzat intézkedési jogkörébe utalandó, csak ott, hol állami segély kérdése forog fenn, vonandó a kormány, illetőleg az országgyűlés elintézési körébe;

tekintve általában administratív intézkedéseit, melyek fennálló institúciónk s önkormányzatunkat mellőzik, az eljárást bonyolulttá teszik, tetemes költséget igényelnek;

tekintve végre, hogy az 1807. XX. t.-cz. érintetlen hagyásával, mely szinte beerdősítési esetekről szól s ezekre külön eljárást rendel, kétoldalú intézkedés esete marad fenn, mely bonyodalmakra is illetéki összeütközésekre tért nyit;

tisztelettel indítványozzuk mindezen elősoroltak alapján: a jelen törvényjavaslat újabb átdolgozás végett utasítsassék vissza az erdőügyi bizottsághoz. Szederkényi és társai.

Az erdőügy Magyarországon nagy fontossággal bírt, mert az erdőség az ország területének $\frac{4}{15}$ részét képezte; a fa életszükség, némely vidéken az erdőket kihasználó gyári munkából élt, a rossz kezelés következtében az épületfa megfogyván, tetemesen megdrágult, a kőszén ugyan a faszükségletet megszorította, de némely gyárak a fát nem nélkülözhatték. Az erdőségekkel általában botrányosan gazdálkodtak, az erdei kihágásokat sújtó törvények nevetségesen szelídek és elnézők voltak, elannyira, hogy a parasztság a falopást bűnnek sem tartotta. A 60-as években egyik birtokomon tagosítottam, az erdő Hevesben a Mátrában volt, megkérdeztem a parasztokat, hol kívánják erdőilletőségeiket, ők, bámulatomra a mind talajára, mind famennyiségére legrosszabb részt választották; megkérdeztem, miért választják ezt, hiszen ez legrosszabb, az felelték: tudjuk, hogy legrosszabb, de az erdő szélén van, nem kell más birtokán keresztül menni, itt nem lophatunk, ha pedig erdőreszünk az uraságok erdeje közt lenne, okvetlenül lopnánk. A tagosítások befejezése után a hitbizományok nagy mérvbeni kiterjesztése következtében, az ipar emelkedése által több oly erdőtestek alakultak, melyek a kormány különleges felügyeletét igényelték.

Ezen törvény sok tekintetben pótolja, megjeleli a kőgörgetegeken, havasokoni véderdőket és azok kezelési módozatát. A II. fejezet elrendeli: az állam, az egyházi testületek és személyek, a hitbizományok, alapítványok, úrbéri közös erdőségeknek, ipartársulatoknak rendszeres üzem terv szerinti kezelését, az erdők feletti felügyelettel elsősorban a megye közigazgatási bizottságát bízza meg

és erre egy három tagú bizottságot választ. A főfelügyeletet a földművelés- kereskedelmi minister gyakorolja; a törvény erdőfelügyelőket állít fel. A IV. fejezet az üzemtervet és törvényeket áthágó birtokost 150— 400-ig és 50—300 forintig bünteti, a közigazgatási bizottság határozatai a ministerhez feleb bezhetők, a felebbezést nemcsak a feleknek, de a főispánnak és szakelőadónak is megengedi. Az áthágásokat bárki bejelentheti, az erdő- és községi közegek kötelesek ezt a helyzet szerint a szolgabírónál, a kapitánynál, Pesten a kerületi előjáróságnál bejelenteni, 30 forint értéket felülhaladó cselekmény büntettnek tekintendő és a vétség sorozatába esik; erdei kihágás pénzzel büntetendő, behajthatlanság esetében a pénzbüntetés fogságra változtatandó és pedig 3 forintig 1 nap, a fogság 10 napnál több nem lehet, büntető eljárást csak a sértett fél kérhet. A legeltetés büntetése: egy szarvasmarháért vagy lóért 50 krajczár, számár 40, sertésért makkoltatás idején 30, különben 15, szopos csikó 5, lúd 2, egyéb baromfi 1 krajczár, ezenfelül a kár és hajtóbér. Véderdőben vagy futóhomokon kétszeres. A hajtópénzt a közigazgatási bizottság szabja meg. A tüzelés büntetése 2—20 forint; általában minden kártétel vagy veszélyt előidéző cselekmény büntetetik, az erdőben kocsivalitilos járás 10 forintig, a szolgabíró akadályozása esetében ítél a községi bíró is, másodfokú bíróság az alispán, városban a polgármester és két közigazgatási bizottsági tag; 48 óráig terjedhető vizsgálati fogság csak idegen ellen rendelhető. Az ártalmas kopár terület és futóhomok befásítandó, ha ezt a tulajdonos tenni nem akarja, a minister megrendelheti, ha

ezen műveletből másoknak is haszna van, kötelesek a költségekhez járulni, ez esetben az érdekeltek társulattá, alakulnak, ha a költségárány iránt kiegyezni nem tudnak, azt a közigazgatási bizottság állapítja meg, az állam magot, csemetét ingyen ad és kölcsönt, ha a birtokosok a költség fedezetére képtelenek. A pénzbüntetésekéből és az elkobzott tárgyak árából bejövő összeg $\frac{4}{5}$ az erdei alapra, V_5 a községi szegényalapra fordítandó. A faszállítást következőleg rendezi: a faszállítást minden birtokos köteles birtokán megengedni, a szállító azonban az utakért, hidakért, az okozott kárért és költségért kárpótlással tartozik; bírja a közigazgatási bizottság, a földmivelési minister.

A tutajozás a haj ókázható és eddig erre használt folyókon nem akadályozható.

A fausztatás a hajókázhatókon nem, a többen feltételesen használható, ezen feltételek alatt:

a) ha a törvényhatóság vagy a közlekedési és földmivelési ministerek, erre és a vízépitményre engedélyt adnak, hol árvédelem van, vagy folyamatban van, csak ennek kára nélkül engedélyezhető a kiszabott feltételek alatt;

b) hol dívik, az eddigi élvezők kára nélkül engedtetik meg.

c) 50 évig idegennek, csak az élvező beleegyezésével adathatik meg;

d) hol többen úsztatnak, az úsztatási idő meghatározandó;

e) az új vállalkozó köteles az eddigiiek költségeihez járulni és velők raktárait, épületeit megosztani.

f) a terv közlendő, a birtokosokkal, községekkel, ipartelepekkel, molnárokkal.

A tervek 30 napig közszemlére kitétetnek, mely idő alatt az érdeklettek, kötelesek észrevételeiket benyújtani. A kisajátítási jog az 'engedményeseknek törvényeink szerint megadatik, megszűnik az engedélyi idő kiteltével, kártérítés mellett a földeken szabadon járhatnak.

A malomtulajdonosok, kötelesek az átalakításba beleegyezni, sőt kártérítés mellett, üzletük időnkénti szünetelésébe is. Az engedély nélküli fausztatás 100—1000 forintig büntetendő. A megkezdést vagy befejezést be nem jelentő 10—100 forintig. A kártérítési idő 30 nap alatt megszűnik, a kártérítésen felüli pénzbüntetések $\frac{1}{5}$ -ben a községi szegény alapba, $\frac{4}{5}$ -ben az országos erdei alapba fizetendő. Megszüntetnek az erdélyi részekről szóló 1087. 31. az 1807. 20. 840. IX. és 10. ezzel ellenkező szakaszai, hatályon kívül helyeztetnek.

Minden ezen törvényben meg nem jelölt erdőkre nézve azonban meghagyattak a régibb és pedig a 791. 57., 807. 21. törvények, melyek a pusztított erdőknek a megye általi zár alá vételét elrendeli, meghagyatott az erdei károkat szabályozó 840. 9-iki igen is engedékeny törvény. Czélszerű újítás volt, az utak megnyitását és használatát elrendelő és a vízi szállítást szabályozó szakaszok, mert eddig sok birtokos szomszédjai, a folyambirtokosok, a malomtulajdonosok szeszélye, rossz akarata miatt fáját nem értékesíthette. Bár ezen törvény csakis a megjelölt birtokokról szól, több helyt a hatóságok az ezen törvény keretébe nem tartozó erdőbirtokoknak kezeléséről is üzemterveket követeltek.

Különösen czélszerű volt ez a püspökök birtokainál, mert miután a püspökök csak haszonélvezők, a szepesi, besztercei, diakovári püspökök érdekeiket elpusztították és ezen pusztítást eddig megakadályozni nem lehetett, mert megakadályozása csak az államkincstárnak állott érdekében; a helybeli államügyész (ha ugyan volt) bírhatott csakis tudomással a pusztítással, az államügyész-nél azonban a püspök hatalmasabb volt, miután tehát a lelkiismeretesség az államügyésznek csak kárt okozhatott volna, miután a kárt felügyelő közeg hiányában kétségkívül alig bizonyíthatta volna be, hallgatott és szemet hunyt a püspök pusztítása felett. Mellőzhetlen volt ez a község erdőinél is, ezen erdőket főleg nem egyesek pusztították, de a jegyző és község bírója, miután épen a községi főkezelő és ellenőrző közeg hibázott, ezt a szolgabíró nem tudhatta meg, az igen elfoglalt szolgabíró feladás nélkül az erdőséget nem vizsgálhatta meg, de nem is fordulhatott elő feladási eset sem, mert a jegyző elmozdíthatlan, szemben tehát egy buta földmívessel, nagy hatalom; a bíró a jegyzővel egy köpönyeg alatt dolgozik, hatalmas párttal, rokonsággal bir, a vádló tehát folytonos üldözésnek tette volna ki magát, de különben is hol felügyelő szakközeg nincs, miután a kerülő a község előljáróságától függ, a szolgabíró minden feladásért nem szaladhat ki, az előljáróság bűne alig bebizonyítható. Szükséges ez a hitbizományok irányában is, mert a hitbizományi vagyonnak épségbeni fenntartása főleg az első szülöttet érdekli; a leányokra és vökre teljesen közös a hitbizomány, mert ők belüle semmi esetre sem örökölnek, sőt ha atyjuk nem pazar,

remélhetik, hogy a faárabul atyjuk nekik is juttat; a másodszületött fiút már érdekli, de atyja ellen ez is alig léphet fel, mert ezek atyjuktól főleg évi járadékot húznak, ha tehát atyjukat megharagítják, épségben megmarad ugyan a hitbizomány, de ők évi járandóságuktól elesnek. A hitbizományi örökös sem sokat tehetett ezen törvény hozataláig, mert független szakközeg hiányában csakis az atyjától függő cselédekre, tisztekre hivatkozhatott, ezek pedig önérdékükben nem a várományost, de a kenyéradó birtokost pártolták. Mindezen bajokon segített ezen törvény az üzemtervek megállapítása, az erdészek felállítása által, mert ha bár az üzemtervet több pagonyoknak egyszerre! kivágatása engedélyének kieszközlése által kilehetett játszani, az erdő tönkre nem lehetett, mert a tulajdonos köteleztetett a vágásokat az erdészeti szabályoknak megfelelőleg kezelteni. Kétségkívül az egyedüli mentő eszköz lett volna annak kimondása, hogy egy évben egy szabályszerű pagonynál több ki nem vágható. Ezen szigorú rendszabály azomban ki nem vihető pedig azért, mert az egyházi és hitbizományi hasznélvező egyszersmind földbirtokos is, Magyarországon gyakran megtörténik, hogy a földbirtok nemcsak tiszta jövedelmet nem ad, de még a gazdasági költségeket sem fedezi, már pedig a rász esztendőben is élni kell. A nemhitbizományi birtokos, ha csapások érik, hitel vagy birtoka egyrészének eladása által fedezi szükségletét, ezt a hitbizományi és egyházi birtokos nem teheti, mert sajátlag mindkető csak hasznélvező birtokos, tehát nem adhat el, az egyházi birtokos adósságot nem csinálhat, mert adóssága utódját nem kötelezi; a hitbi-

zományos csak birtokának egyharmadáig csinálhat adósságot, ha ezen egyharmad ki van merítve, adóssága fedezettel nem bír, ily esetekben tehát a méltányosság azt rendeli, hogy baján több pagonyoknak egyszerre! kivágása által is segíthessen.

A fúzió az ország anyagi viszonyain igen keveset változtatott, a pénztőke az országban nemcsak nem szaporodott, sőt inkább fogyott, mert 10 év alatt az államadósság majd 800 millióval szaporodott, a vasúti részvények, az úrbéri kártérítési papirosok idegenek kezében voltak, ezen czimeken tehát évenként 130 millió készpénz ment ki az országbul, ezen hiányt nem ellensúlyozta a nyerstermények kivitelének ára, mert ezt az osztrákoktól és idegenektől vett gyártmányok ára felemésztette. Az ipar pangását, az ország szegénységét különösen megérezték vasutaink, mert a forgalom semmit sem emelkedett. A vágvölgyi főúri vasút a bukás szélén állt, a kassa-oderbergi vasút hitele kimerült. A vágvölgyi vasút országos fontossággal nem bírt, magánvállalat volt, az országiul segílyt nem igényelhetett; nyereszkes vállalat volt ez, melyet főleg gr. Breuner, gr. Erdődy, gr. Zichy, az üzerek kápráztató Ígéreteik által elvakítva, nagy nyereség fejében gondatlanul, drágán építettek, ennél csakis az országnak egy részecskéje érdeklődött, de valósággal még ez sem, mert nem egy, de több vasúttársaság megbukott ugyan már, de egy vasutat sem hánytak szét, mert mindenik bír bizonyos értékkel, de elárverezték legtöbbszörre olcsó árért, mint a magánbirtokokat; ha tehát a grófok nem bírják fenntartani és a hitelezők elárvereztetik, a vasút más kezébe kerül, de

nein szűnik meg, tehát a közönség érdeke nem veszélyeztetik; a közlekedési minster a becsület ficzánkoló paripájára ült, a hitel szabályával hadonászva a megvételt azzal indokolta, az állam mint árverelő, becsülettel nem léphet fel, a vasút elárverelése Magyarország hitelét megrontaná. Ez téves fogalom, mert az állam által nem biztosított vasúti üzlet csakis egyéni nyereszkedési üzlet, mi semmiben sem különbözik egy gyár, gabona- vagy bármi kereskedelmi üzlettül, az állam köteles felügyelni törvényei által, hogy az üzlet jogtalanul, erőszakosan meg ne támadtassék, hogy az üzlet törvényes követeléseit behajthassa, hogy a csalók megbüntessenek, alkalmazottai kötelességüket teljesítsék, az adósok tartozásaikat fizessék be, de nem köteles a szenvedett károkat kárpótolni, mert az üzlet az állammal a haszonba nem osztozik. Az állam hitelének nem árt és nem árthat az, ha bármely vállalat csőd alá kerül, miután vagy azért bukik meg, mert a vállalatot egészségtelen alapra fektették, vagy mert rosszul számítottak, drágán építettek, a vállalatot rosszul kezelték, vagy mert elegendő tőkéjük nem volt és uzsorás pénzzel működtek, a bukásnak tehát maguk az okai; bukások, csödek nemcsak Magyarországon, de a világban mindenütt történnek, mert a rossz számítás, a szédelgés nemcsak magyarországi különlegesség; a vasúti hitel mértéke az osztalék és oly vasútpapirosnak, mely 1—2 százalékot jövedelmez, a világon hitele, kelendőse sehol nincs. A vágvölgyi vasútnál az eszély azt parancsolta, hogy midőn az alapítók részvényeik elhelyezhetlenségéről meggyőződtek, állítsák be a munkát és 30 perczent veszte-

séggel vonuljanak vissza. Alaptalan azon okoskodás is, hogy az állam mint árverelő, nem léphet fel, mert ha az állam árverel, ezáltal nemcsak kárt nem okoz, de használ, mert a szilárd árverelő kedvet csinál és jingerli a vételkedvet és ha a rossz vállalatot meg nem aranyozza is, legalább az árt az értéknek megfelelő magaslatra felemelheti, ez pedig már a szerencsétlen bukottra nagy nyereség. Az országgyűlés a lovagiasság mámorátul elhódítva, a ház pártkülömbőség nélkül megvette a haszontalan vasutat és gr. Erdődy és gr. Breuer - nek 6.988,000 frt kifizetését elrendelte és ezáltal legalább 5 millió forintot haszontalanul elajándékozott, mert ezen vasút, miután már Magyarország és különösen a termékeny Alföld Poroszországgal a kassa-oderbergi és pest-rutkai vonal által Austriával és Németországgal a Duna és a két pest-bécsi vonal által össze volt kötve, ezen vonalon a külszállításra általában számítani nem lehet, a beszállítás pedig ezen szegény vonalon igen csekély. Kétségkívül midőn az ország gazdag, ha egyes vidékeken a vasút önerejével magát feltartani nem bírja, a méltányosság azt parancsolja, hogy az ily vasutat az ország a végletekig segíyezze; vannak továbbá esetek, midőn valódi nagy hazafiaknak, államférfiaknak, hadvezéreknek vállalataik elemi és gazdasági csapások, sőt könnyelműségük által a bukás szélén állnak, ez esetben is a méltányosság azt parancsolja, hogy a milliók mentésük meg, jutalmazza meg azon egyént, ki a milliók jólétét megteremtette; van eset, midőn egy elhanyagolt országrészt termelőképpessé csakis országosan pártolt vasút által lehet felvirágoztatni, ekkor sem lehet és nem sza-

bad az áldozattal fukarkodni, mert az ország lakosságának tekintélyes részét képezvén, az ország védelméhez nagymérvben járulva, kell, hogy szerencsésebb polgártársaik kötelességük teljesítését elviselhetővé tegyék. Ezen kivételes három eset körébe azonban a grófi ajándék nem tartozott. Nem az elsőbe, mert Magyarország kétségkívül szegény ország, és pedig az ellenzék már a bosnyák vitába annyira szegénynek mondá ki, hogy nem képes még világhatalmi állása megmentéséért sem 60 millió új adósságot elbírní, az ország adóssága 11 év alatt több száz millióval szaporodott, kölcsöneink a legdrágábbak közé tartoztak, mint szegény ország tehát milliókat nem dobhatott ki egy kis területért, mely jó kőutakkal birt és a vasút hiányát nem nagyon érezte. Nem alkalmazható erre a második eset sem, mert a grófok egyike sem tett az országért semmit, sőt Breuner gróf még az országban sem lakott. Nem a harmadik, mert az egész terület csak néhány négyszögmérföld, tehát már kicsinységénél fogva sem érdemelte meg a különleges pártolást, de nem azért sem, mert Nyitra Austriával határos, Bécshez közel fekszik, magterményeit tehát Pozsony és Sopron után az országban legdrágábban értékesítheti, Trencsén terményfelesleggel nem bir, a fatermények a vevőpiaczokra a Vágón olcsóbban szállítatnak, mint a vasutakon. Ezen ajándékozási mánia rossz hatást gyakorolt mind a jelenlegi peres vasúti viszonyokra, mind a jövőre, mert az üzérközönség látva az ország könnyelmű pazarlását, mindenütt elnézést, ajándékozást követelt, a bíróságok is az események nyomása alatt elnézőbbek lettek a csaló vállalkozók iránt.

A vágvölgyi ajándék előjátékát képezte a kassa-oderbergi egyességnek, vagyis ajándéknak. A kassa-oderbergi vasúti szerződést az ország a kényuralmi közös kormánytul kapta nászhozományba, ezen vasútvonal kétségkívül a mellőzhetlen vasutak közé tartozott, mert a nagyrészen iparos, részben szegény felföldet szelte, az iparterményeknek az ipartalan alföldre, a dús alföld terményeinek a sovány felföldre és Eszak-Németországba nyitott utat. Az első szerződés azomban drágán és könnyelműen kötött, ugyanis a már előbb adatott pótlékokkal Magyarország, mértföldenkint a társulatnak 1.200,000 forint kamatait biztosította, jövedelmezett pedig ezen vasút magyarországi része, mely is az egésznek $\frac{5}{6}$ -át tette, a legjobb évben csakis 868,349 frtot, vagyis az ország már így is kerek számban 1 millióval pótolta. A magyar területi vasút hossza 40 métföld, kiépítése került 33 millióba, az összes befektetett tőke azomban, melyet senki sem czáfolt meg, mely után az országok a kamatot fedezni kénytelenek, Lichtenstein képviselő szerint 58 millió forint, melynélfogva az állam mértföldenkint 1.400,000 forintnak kamatait köteles fedezni, tehát e szerint a legjobb évet véve mértékül az évi pótlék 1.500,000 forintot tenne. A rossz jövedelmezéshez hozzájárult még azon körülmény is, hogy az építő társulat az állam által megrendelt változtatások, a munkát nehezítő háború, elemi csapások, a vonaloknak a kormány által elmulasztott, átadása czimén a társulattól 8.900,000 frt követelt, a társulat kiegyezett az építőkkal 4.600,000 forintba, a magyar közlekedési minister kiegyezett a társulattal 2 millió forintba. Ezen társulat a jövedelmi hiány fede-

zetéért tartozott már 16 millióval, ha ennek kamatait levonjuk, már a társulat tiszta jövedelme alig tett 160,000 forintot, daczára ennek a képviselőházban nem akadt senki, a ki az emelést egyszerűen visszautasította volna, Lichtenstein és társai ugyan ellenezték, de a rász vasutat megakarták vétetni, már pedig garantirozott vasutat mindaddig illő áron megvenni nem lehet, míg az államnak kényszermegváltási joga be nem következik, mert ha a vasút egy fillér hasznot nem jövedelmez is, az állam köteles a garantirozott kamatot kifizetni. Ezen vasút értéke három év alatt teljesen kimerül, mert miután ezen vasút a legjobb évben sem jövedelmezett 868,000 forintnál többet, ha ezt 4 perczentnek megfelelőleg tőkésítjük is, mai értéke 21 millió, tartozik az államnak 16 millióval marad tehát értéke 5 millió, mit 3 év teljesen felemészt.

Ezen két törvényjavaslat elfogadása által a képviselőház Magyarország vagyónából elajándékozott 10 millió frtot, és pedig a grófokét elfogadta egyhangúlag, a másodikat 40 szótöbbséggel, de távol volt 180 közönyös képviselő úr, és pedig ezeket nem parancsolták magas helyről, egyik sem képezett sem párt-, sem kormánykérdést, az első az arisztokráciának adott bók, a másik a bécsi tőzsérek kézcsókja volt; az ellenzék az első elfogadta, a másodikat komolyan nem ellenezte, mert a megvétel a nemzetre súlyosabb lett volna az ajándéknál, ez azt mutatja, hogy midőn pénzügyi tekintetben Bosznia elfoglalása és az utolsó kölcsön ellen ágyúra szállt, vagy nem hitte azt, amit mondott, vagy nem értette a pénzügyeket; általában a kiegyezési korszakot szomorúan

jellemzi az országgyűlés pénzügyi politikája, 1872-től 1878-ig a képviselő urak Magyarországot, mint a bukás szélén vergődő államot tüntették fel és színeszi könnyelműséggel minden terhet, minden ajándékot megszavaztak; az országgyűlések érdekeltséget csak a kormányválságok iránt mutattak, a tárczaharcoknál az ellenzék, a Deák-párt maradványait a kormányokat támadták meg a balpénzügyi politika mindazon cselekményeiért, melyet önmaguk szavaztak meg. Midőn a vasúti koncessiók aranyesője megszűnt, minden pénzügyi, hitelműveleti, vasúti kérdésnél ásítoztak vagy fennhangon fecsegték, ha az kormány- vagy pártkérdéssel nem volt összekötve. Ezen közöny és tudatlanság átment a vezérekre is, időnkint mindenik vádolta a kormányt, de gyökeres, alapos pénzügyi tervvel egyik sem állt elő.

V. FEJEZET.

Vizi, kihágási törvények ismertetése, beszállásolási törvény kivonata. — Honosítási törvényjavaslat, a törvény és Kosuth Lajos. — Bosznia és Hercegovináruli intézkedés. — Győri katonatiszti botrány. — Gróf Szapáry Gyula elleni személyes támadás. — A kisbirtokosok földhitelintézete. — A véderő törvény meghosszabbítása, ellenzéki határozati javaslatok. — Gróf Zichy Viktor halála.

A vasúti kérdéseket követte a vizek szabályozásá-
ru] i törvényjavaslat, mely vita nélkül fogadtatott el,
főbb vonásai következők:

Egy egészet, egy birtokos tulajdonát képező ártér
is csak úgy szabályozható, ha az 1871. évi XXXIX:
12. értelmében véglegesen megengedtetik.

Minden társulat köteles jegyzőkönyveit 14 nap alatt
1 példányban a megyének 100—500 forintig terjedő
pénzbírság terhe alatt bemutatni.

A számadások a ministeriumhoz beterjesztendők.

Ha kormánybiztos neveztetik, a megye hatásköre a
kormánybiztosság tartama alatt felfüggeszt étik.

Az ártérkölcson vagy kamatai az adó módjára haj-
tatnak be, mindennemű, még betáblázott követelés előtt
is elsőséggel bír.

Az ártérkölcson a társulat pénztárába fizetendő, és
pedig négy egyenlő részben, a késedelmi kamatok egy-
hatoda az államé; az esedékességi lejárat után köteles a
pénztárnok a hátralékosok névsorát az adóhivatalnak
beküldeni, és pedig a nagy adófizetőkét szolgabírói já-
rásonkint.

Az adófelügyelő az 1876: XV. szerint jár el.

A hátralékoknál a fizetés elsősorban az első évi
hátralék javára iratik.

Kölcsonnel terhelt társulatoknak megengedtetik hát-
ralékaiknak az adóközegek általi beszedetése.

Kölcsönöket csak az ártérbirtokosok közgyűlése köthet, ha határozataikat a pénzügyi és közlekedési ministerek helybenhagyják.

A kamatokat és törlesztési részleteket az 1876: XV. szerint az állam hajtja be.

A kölcsön felvételekor 1 évi kamat betéttetik.

A régibb védgátak a folyam mérnökök felügyelete alá helyeztetnek.

A folyammérnök felügyel a munkálatok tervszerinti végrehajtására, megakadályozza az engedély nélküli társulati építéseket.

A társulat a folyam- vagy királyi mérnökkel köteles mindent közölni.

A minister az építéseket annyiszor, amennyiszor, de évenként legalább kétszer megvizsgálhatja, ha a társulat az elrendelt munkát 8 nap alatt meg nem indítja, az állam kezdeti meg.

A társulat a felügyeletért kilométerenkint 1 forintot fizet.

A kölcsön felvételének elhatározására a kormánybiztos rendkívüli különleges gyűlést hív össze.

A számadásokat a kormánybiztos évenként köteles a közlekedési ministeriumhoz betérjeszteni, hol azt minden érdekelt megvizsgálhatja.

A vizszabályozásról rendelkeznek az 1881: 42., 1884: XIV., XXIII., 1880: XX., 1885: XXIII., XXVII. későbbi törvények.

A kormány a vizszabályozásokat komolyan felkarolta, az 1879. és 1880-iki szabályozásokra az országgyűlés 8 millió forint előleget ajánlott, mi igen cél-

szerű rendelkezés volt, mert a nagyjobb szerű, bizonytalan eredményű szabályozásokra, amilyen Magyarorszában minden szabályozás, a pénztelen ártérbirtokosok pénzt nem adhattak, mert a nagyrész nemcsak tekintélyes tőke felett nem rendelkezett, de el is volt adósodva, az uzsora szentelenül garázdálkodott, elannyira, hogy tűrhető kölcsönt csakis az ország közvetítésével lehetett szerezni. Az államkölcsönök csakis egyetemes jóállás mellett adathattak. A vízi törvényeket követték a kihágásról szóló közrendőri törvények. Ezen törvényekbe is szándékosan belekeverték a birodalmat, minek itt általában helye nincs, a büntetések, mint a büntető törvény rendeletéi, határozatlanok, a hatóság önkényétől függenek, különleges törvényerejű szabályozási joggal ruházta fel a ministert is, ezen nagyhatalom sérti a polgár jogait. A kihágást következőleg állapítja meg.

Kihágást képez:

Mit a törvény, a ministeri rendelet, a törvényhatóság vagy a szabad királyi városok, a rendezett tanácsú városok rendeletéi kihágásnak minősítenek.

Csak a belügyminister által megerősített szabályrendeletek érvényesek.

A törvény elleni kihágások büntetése 2 hónapi fogság és 300 frtig terjedhető bírság. A minister! rendelet elleni kihágások büntetése 15 napi fogság és 100 frtig terjedhető bírság. A törvényhatósági rendelet elleni kihágások büntetése 5 napi fogság és 50 frtig terjedhető bírság. A városi rendelet elleni kihágások büntetése 3 napi fogság és 20 frtig terjedhető bírság.

A legcsekélyebb büntetés 3 óra és 50 kr. A kihá-

gók, amennyire a viszonyok engedik, lehetőleg magánzárkába zárandók el, a fogoly magát élelmezi.

Magyarországban eddig fényes rendetlenség uralkodott, mit meg kellett szüntetni; nagy hiánya azomban ezen törvénynek az, hogy a törvény hatósági és városi rendeletek elleni kihágások nemei nem soroltatnak fel, a polgároknak tehát ezen rendeleteket is tanulmányozni kellett, mi már azért is nehéz volt, mert ezen rendeletek nem mindenütt egyenlők és talán Pest kivételével sehol nyomtatásban nem jelent meg, a kereskedésben meg nem szerezhetők; a másik hiánya a határozatlan-ság, mely a bírói önkénynek tágas tért nyit. Ezen mindenkit érdeklő törvény főbb pontjai következők:

A pénzbüntetés csak fizetési képtelenség esetében fordítható fogságra.

A kihágás büntetendő, ha gondatlanságbul követtek is el, a részesek is büntetendők, a kísérlet nem.

1. Allamellenes kihágás, vár vagy erőd lerajzolása, lemásolásának, közzétételének büntetése 2 hónapi fogság és 300 frtig terjedhető pénzbírság.

2. Nagymennyiségű fegyver, lőszer megszerzése, tilos fegyverek szerzése, árulása, a kormány által tiltott időben fegyvernek, lónak külföldre szállításának büntetése 1 hónapig terjedhető fogság és 300 frtig terjedhető pénzbírság.

3. 300 frtig terjedhető pénzbírsággal büntetendő a fegyvert készítő, a forgalomba hozatalnál segédkező iparos.

4. A ministerium által eltiltott lázító zászlók, jelvények használatának büntetése 15 napi fogság és 200 frtig terjedhető pénzbírság.

5. Magyarország, Horvátország, a katonaság és a hatóságok czimere, zászlója, jelvényei meggyalázójának büntetése 2 hónapi fogság és 300 frtig terjedhető pénzbírság.

6. A kormány által eltiltott tankönyvek tanításrai használatának büntetése elkobzás, 2 hónapi fogság és 300 frtig terjedhető pénzbírság.

A hatóságok és közcsend elleni kihágások.

1. Ki az elítéltnak büntetése fedezetére pénzt gyűjt, büntetése 300 frtig terjedhető pénzbírság.

2. Harangfélreverés, vészhirterjesztés büntetése 15 napig terjedhető fogság.

3. Nemzsarolás czéljábuli rágalmazás büntetése 1 hónapi fogság és 200 frtig terjedhető pénzbírság.

4. Valamely vidéknek vagy községnek fenyegetése 2 hónapi fogság és 300 frtig terjedhető pénzbírsággal büntethető.

5. Csoportulásnál vagy zavargásnál a hatóságnak nem engedelmeskedő 15 napig terjedhető fogsággal büntethető.

6. Ki a hatóságnak hivataloskodásai nevét, lakhelyét meg nem mondja, 25 frtig terjedhető pénzbírsággal büntethető.

7. Ki magát illetéktelenül közhivatalnoknak adja ki, ki illetéktelenül egyenruhát, jelvényt visel, 50 frtig terjedhető pénzbírsággal büntethető.

8. Ki jogosan meg nem illető címet, jelvényt visel, 100 frtig terjedhető pénzbírsággal büntethető.

9. Ki hatósági hivatalnokot, közeget hivatalos el-

járásában sért, 100 írtig terjedhető pénzbírsággal büntethető.

10. A hatóság hirdetményét leszakító 8 napig terjedhető fogsággal büntethető.

11. Ki tiltottat hirdet, kikiált, 8 napig tertjedhető fogsággal büntethető.

12. Ki bejelentés nélkül fáklyásmenetet rendez, 50 írtig, ki ezt rendelet ellenére teszi, 100 írtig terjedhető pénzbírsággal büntethető.

13. Ki tiltott kivilágítást rendez, 100 írtig terjedhető pénzbírsággal büntethető.

14. Ki a templomban valamit meggyaláz, 8 napi fogsággal büntethető.

15. Ki az 1868: 53. t.-cz. ellenére az ünnep- és vásárnapokat megszegi, büntetése 100 írtig terjedhető pénzbírság.

16. A halott eltemetését erőszakkal vagy fenyegetéssel akadályozó büntetése 300 írt pénzbírságig terjedhet.

17. Ki még 18 éves korát be nem töltöttet más felekezetbe bevesz, büntetése 300 írt pénzbírság és 2 hónapi fogságig terjedhet.

Pénz és értékpapírok hamisítása.

18. Ki nem forgalmi célbul pénzt vagy pénzjegyet hamisít, büntetése 2 hónapi fogság és 300 frt pénzbírságig terjedhet.

19. Ki ezt eszközli, büntetése 300 frt pénzbírságig terjedhet.

20. Ki ezt értékpapírokkal teszi, büntetése 2 hónapi fogság és 300 frt pénzbírság.

21. Ki olyan pénzjegyneműeket, melyek felületesen tekintve, annak vélhetőek és ki forgalomba hozza, büntetése 200 frt pénzbírságig terjedhet.

22. Ki a törvényes gyermeket, mint törvényt az anyakönyvbe be nem jegyzi, vagy a törvénytelt törvényesnek jegyzi be, büntetése 300 frt pénzbírságig terjedhet.

23. Ki a hatóság törvényesítési rendeletét be nem jegyzi, büntetése 300 frt pénzbírságig terjedhet.

24. Ki a törvénytelennek nyilvánítást be nem jegyzi, büntetése 300 frt pénzbírság.

25. Ha a fegyverbírhatastul eltiltottak fegyvert tartanak, büntetésük 10 napi fogság.

26. A csavargó, ha élelmi módját igazolni nem tudja, büntetése 8 napi fogságig terjedhet.

27. A csavargást két év alatt ismétlő büntetése 31 napi fogság.

28. A szülők, kik gyermekeiket 16 éves korukig csavarogni engedik, büntetésük 100—200 frt pénzbírságig terjedhet.

29. A 16 éven aluli csavargók javító-intézetbe szállítatnak 1 évre.

30. A gyermeket engedély nélkül koldulni küldő büntetése 8 napi fogság.

31. A koldulást ismétlő büntetése 31 napi fogságra terjedhet.

32. A 14 évet túlhaladtak, ha háromnál nagyobb számban koldulnak, kik a szabályos időn kívül, kik fegyverrel koldulnak; kik nyitva nem levő lakásba mennek, kik nyomort, betegséget, testhiányt színiének, büntetésük 2 hónapi fogságra terjedhet.

33. A kitiltott, ha a tilalom helyére visszamegy, büntetése 1 hónapi fogságig terjedhet.

34. Hamis okmány-, bizonyítvány-, utlevélkészítő büntetése 1 hónapig terjedhető fogság.

35. Ki felszólításra szállodában nevét be nem írja, büntetése 50 frt pénzbírságig terjedhet.

36. A nevét hamisan beíró büntetése 100 frt pénzbírság.

37. Vendéglősök, kik a vendéget fel nem szólítják, büntetésük 50 frt pénzbírság.

38. Azon vendéglősök, kávéosok, kik vendégeiket a zárórán túl ki nem utasítják, büntetésük 50—200 frt pénzbírságig terjedhet.

39. A vendégeiket elrejtők, a hatósági közeget akadályozók büntetése 50--200 frt pénzbírságig terjedhet.

40. A vendéglős a hatósági közegnek nem engedő vendégért 25 frt pénzbírságig büntethető.

41. Nyilvános helyeni verekedés testi sértés nélkül, büntetése 8 napi fogság és 50 frt pénzbírságig terjedhet.

42. A résztvevők, bátorítók, büntetése 8 napi fogság és 50 frt pénzbírság.

43. A verekedésnél fegyvert ragadók büntetése 15 napi fogság és 100 frt pénzbírságig elrendelhető.

44. Tánczvigalmat, látványosságot engedély nélkül rendezők büntetése 100 frt pénzbírságig terjedhet.

45. Ha színigazgató engedély nélkül előadást tart, büntetése 200 frt pénzbírságig terjedhet.

46. Körmeneteknél a hatósági engedélyt megszegők büntetése 100 frt pénzbírság.

47. Szemfényvesztők, jóslók, kártyavetők büntetése 8—15 napi fogság és 100—200 frtig terjedhető pénz bírság.

48. Nyilvános helyem tárgyakat megsértők, bepiszkolók büntetése 20 frt pénzbírságig terjedhet.

49. A szabályt sértő kéjnök büntetése 1 hónapi fogság.

50. Gyógy-, szülési-intézetekben, fürdőkben a szemérem-megsértés büntetése 300 frt pénzbírságig terjedhet.

51. A közönség előtt meztelenül fürdő büntetése 8 napi fogházig terjedhet.

52. Nyilvános helyeni botránys részeg büntetése 25 frt pénzbírság.

53. Más nyilvános helyen szándékosan lerészegítő büntetése 50 frt pénzbírságig terjedhet.

54. 18 éven alulinál 100 frt pénzbírságig büntethető.

55. Nyilvános állatkínzó büntetése 8 napi fogság és 100 frt pénzbírságig terjedhet.

56. Szerencsejáték-helyiséget tartó és segéd-társa büntetése 2 hónapi fogság és 300 frt pénzbírságig terjedhet.

57. Vendéglős, korcsmáros, ki erre helyiséget bérel ki, büntetése 2 hónapi fogság és 300 frt pénzbírságig terjedhet.

58. Szerencsejátéknál lefoglalandó a kített pénz is.

59. Ki szabályszerű jogosítvány nélkül jutalomért, mint orvos, sebész, fogorvos, szülésznő működik, büntetése 100 frt pénzbírságig terjedhet.

60. Ki pénzért orvosszereket, vagy ingyen tiltott szereket ad, büntetése 100 írt pénzbírságig terjedhet.

61. Hasonlag azon orvos, szülésznő, ki felhíva nem orvosol, büntetése 100 fit pénzbírságig terjedhet.

62. Azon orvos, ki járvány idején állását elhagyja, büntetése 2 hónapi fogság és 300 frt pénzbírságig terjedhet.

63. így büntetteinek a gyógyszerészek.

64. Az állatorvos, ki sürgős esetben a szolgálatot megtagadja, büntetése 50 írtig terjedhető pénzbírság.

65. A hivatalos állatorvos, ha rögtön meg nem jelenik, büntetése 200 frt pénzbírságig terjedhet.

66. Azon közállatorvos, ki marhavész idején lemondása elfogadása előtt állását elhagyja, büntetése 1 hónapi fogság és 200 frt pénzbírságig terjedhet.

67. Azon gyár-, munkateleptulajdonos, nevelvész, ki ha valamely járványról értesül, 24 óra múlva orvost nem hivat, büntetése 300 frt pénzbírságig terjedhet.

68. Azon kocsitulajdonos, kinek kocsijában ragályos beteget vittek és azt nem fertőtleníti, büntetése 15 napi fogság és 100 frt pénzbírságig terjedhet.

69. Azon kocsis, ki ezt tudva, a tulajdonos meghagyásából teszi, büntetése 15 napi fogságig terjedhet.

70. Ha a tulajdonos nem tudja, a kocsis büntetendő, büntetése 15 napi fogságig terjedhet.

71. Az, ki a felügyelete alatti állaton veszettséget, járványos, ragadós bajt észlel és azt be nem jelenti a hatóságnak, büntetése 300 írtig terjedhető pénzbírság.

72. Ki a beteg állatokra kiadott rendeletet megszegi, büntetése 100 frt pénzbírságig terjedhet.

73. Ki a vágómarháknál a szabályokat megszegi, büntetése 1 hónapi fogság és 100 frt pénzbírságig terjedhet.

74. Ki, hol a közvágóhídon kívül a vágás tilos, máshol vágat, büntetése 1 hónapi fogság és 100 frt pénzbírság.

75. Ki, hol vágóhíd nincs, a marhavágás szabályait meg nem tartja, büntetése 1 hónapi fogság és 100 frt pénzbírságig terjedhet.

76. Ki elhullott vagy beteg marha húsát árulja, büntetése 1 hónapi fogság és 100 frt pénzbüntetésre terjedhet.

77. Két évi alatti visszaesés esetében büntetése 2 hónapi fogság és 200 frt pénzbírságig terjedhető.

78. Ki a kútba, vízvezetékbe undorítót vet vagy azt élvezhetlenné teszi, büntetése 3 hónapi fogságig terjedhet.

79. Ki olyat tesz, mely által használhatósága fennakad, büntetése 15 napi fogság és 100 frt pénzbírságig terjedhet.

80. Ha bujakóros vagy ragályosan beteg nő dajkaságot vállal, vagy ezt megkapván, fel nem jelenti, büntetése 2 hónapi fogságig terjedhet.

81. Ki a réz-, czinedényekben való főzésnél a szabályokat megszegi, büntetése 8 napi fogságig terjedhet.

82. Gyógyszerészek, vegyészek, ha a méregkészítésnél nem tartanak e célra különleges eszközöket és mérleget, büntetésük 1 hónapi fogság és 300 frt pénzbírságig terjedhet.

83. Ha nem tartják külön készülékben, bünteté-

sük 1 hónapi fogság és 300 frt pénzbírságig terjedhet.

84. Ha az egy napi szükségletet felülmúlót külön nem tartják, büntetésük 1 hónapi fogság és 300 frt pénzbírság.

85. Ha az ezt szabályozó rendeleteket megszegik, büntetésük 1 hónapi fogság és 300 frt pénzbírságig terjedhet.

86. Ki a robbanó anyagok körüli szabályokat megszegi, büntetése 15 napi fogság és 100 frt pénzbírságig terjedhet.

87. Ki szabályellenesen robbant fel épületet, sziklát, követ, földet, büntetése 15 napi fogság és 100 frt pénzbírság.

88. Ki a vaspályákra, mozdonyokra, gőz- vagy más gépekre kiadott szabályrendeletet megszegi, büntetése 1 hónapi fogság és 200 frt pénzbírságig terjedhet.

89. Ki a vaspályán a biztonsági rendeletet a felügyelő figyelmeztetése daczára megszegi, büntetése 50 frt pénzbírság.

90. A hid- vagy komptulajdonos, ha rossz állapotban tartja, büntetése 200 frt pénzbírságig terjedhet.

91. Két év alatti visszaesés esetében büntetése 1 hónapi fogságig és 200 frt pénzbírságig terjedhet.

92. Valamint azok, kik mocsarakon, ingoványokon, árkokon kötelesek hidat tartani, büntetésük 200 frt pénzbírságig terjedhet.

93. Azon tulajdonosok, kik gőzhajón, siklón, kompon, lóvonatu vasúton a szabályokat meg nem tartják, büntetésük 2 hónapi fogságig és 300 frt pénzbírságig terjedhet.

94. Ha az előbbi egylet tulajdonos megbüntettetek, a vállalat vezetőjének büntetése 2 hónapi fogság és 300 frt pénzbírságig terjedhet.

95. Ki községben lő, büntetése 50 frt pénzbírságig terjedhet.

96. Ki lőfegyvert másnak átenged, büntetése 50 frt pénzbírság.

97. Ki engedély nélkül nyilvános lövöldét nyit büntetése 1 hónapi fogság és 200 frt pénzbírságig terjedhet.

98. Ki építésnél, lebontásnál az óvrendszabályokat meg nem tartja, büntetése 1 hónapi fogság és 200 frt pénzbírság.

99. Hasonlóan, ki roskatag épületeket a hatóság rendelete ellenére nem bont le, büntetése 1 hónapi fogság és 200 frt pénzbírságig terjedhet.

100. Ki szilárd tárgyakat udvarra, folyosóra, utcára kidob, büntetése 50 frt pénzbírság.

101. Ki a város- vagy községben tárgyak lerakásával a közlekedést akadályozza, büntetése 50 frt pénzbírságig terjedhet.

102. Ki a lerakás engedélyezése esetében figyelmeztető jelet nem rak, büntetése 50 frt pénzbírságig terjedhet.

103. Ki azt ledönti, elviszi, büntetése 50 frt pénzbírság.

104. Ki a jeleket a meghatározott időben el nem szállítja, büntetése 50 frt pénzbírságig terjedhet.

105. Városokban, községben sebes hajtásért és lovglásért, a szabályok megsértő büntetése 3 napi fogság és 50 frt pénzbírság.

106. A jelen lévő tulajdonos büntetése 3 napi fogság és 50 írt pénzbírság.

107. Visszaesés esetében büntetése 1 hónapi fogság és 200 frt pénzbírság.

108. Ki hatósági engedély nélkül veszélyes vadállatokat vagy veszélyes kutyát tart, büntetése 1 hónapi fogság és 200 frt pénzbírságig terjedhet.

109. Ki elszabadult vadállatai kézrekerítéséről nem rendelkezik, büntetése 1 hónapi fogság és 200 frt pénzbírság.

110. Ki a hullabonczolásnál, temetésnél a szükséges szabályokat mellőzi, büntetése 50 frt pénzbírságig terjedhet.

111. Ki a háza előtti vagy házában lévő dögöt el nem ásatja, büntetése 20 frt pénzbírság.

112. Ki a szemétkihordás, pöczegödör tisztítás szabályait nem teljesíti, büntetése 20 frt pénzbírságig terjedhet.

113. Ugyanez járvány esetében 100 frt pénzbírságig terjedhet.

114. Ki két forint értéket meg nem haladó élelmi vagy élvezeti cikket lop, büntetése 8 napig terjedhető fogság.

115. Ki idegen ingót tudva használ, büntetése 8 napi fogságig terjedhet.

116. Ki idegen ingatlant megrongál, büntetése 8 napi fogság.

117. Ki jutalomért az árverés csökkentésén, meghiúsításán működik, büntetése 2 hónapi fogság és 300 frtig terjedhető pénzbírság.

118. Ki tudva idegen dolgot megszerez, vagy a sikkasztásra közreműködik büntetése 1 hónapi fogság és 200 írtig terjedhető pénzbírság.

119. Ha a zálogüzlet-tulajdonosok a szabályokat megsértik 300 frttal büntethetők.

120. Ékszerészek, ór'sok, ha valamely tárgyat lopottnak gyanítanak és fel nem jelentik, 300 frttig terjedhető pénzbüntetéssel sujtandók.

A kormány ezután betערjesztette a régen várt XXXVI. beszállásolási fontos törvényt, melynek főbb pontjai következők:

A hadseregnek és lovának köteles mindenki házában szállást adni, ezen kötelezettség a tulajdonosnak viszonyaihoz mért lakása.

Oly helységekbén, hol a házak nagyrészbén csak egy szoba van, ezen szobát a beszállásolt katona a háziakkal közösen használja.

Mindenki a hozzá beosztott tiszt, legénység és ló számára helyiséget bérelhet, az ily bérlet azomban a bérbeadótt egyéni szállásadás! kötelezettsége alul fel nem menti.

A szállásadó egy hónap múlva katonája eltávolítását követelheti.

A beszállásolást a közös hadügyminister a honvédelmi ministerrel egyetértőleg eszközli.

A házigazda köteles tüzelőt és főzőedényt adni, ha azomban szegénysége miatt ezt nem teheti, a főzőedényt és tüzelő-anyagot a katonaság köteles adni.

A beszállásolási panaszokban elsőfokon a közigazgatási bizottság, másodfokon a hon védelmi minister ítélt.

A tiszteknek, ba szállást természetben nem kapnak szállásbéri pótlék fizettetik.

Az altiszteknek és közlegényeknek a házigazda szokásos fekhelyet, világítást és fogast ad, az istállóban istállószereket és lámpavilágítást.

Egy katona napi szállásbére 6 krajczár, egy ló $1\frac{1}{20}$ krajczár.

Tiszti szállásbér egy szobáért 25 krajczár, bútor többletért darabonként 8 kr, Pesten és nagyobb városokban 36 krajczár, bútor 8 krajczár, ezért ázom ban fűtés ingyen adatik. A házas tisztek feleségeiket, gyermekeiket bútorozott szoba és fűtés illeti.

A gyakorló terekért fizetni kell, ha a tulajdonos és tisztparancsnok ki nem tudnak egyezni, a használati bért a honvédelmi minister állapítja meg.

A tisztek szállási illetménye; tábornagy négy szoba, tábornok és törzstiszt 2 szoba, ezenalul egy szoba.

A beszállásolási Önkény, a katonaság által elkövetett kihágások Magyarország sajtó sebet képezte; ellenkezik ez a tulajdonjoggal, mert a tulajdonjog a tulajdon megosztását nem ösmeri, már pedig, ha saját használatomra épült lakomban vagy bérelt szállásomba idegent helyeznek el, ezen reám erőszakolt idegen az akaratom ellen kirendelt szállásban az én tulajdonomat élvezi, megrontja ez a házi rendet, mely a családi életnek, nyugalomnak egyik feltétele, a katona a háziúrtól nem függ, barátjait, pajtásait fogadhatja, azokkal dözsölhet, piszkolhat, rendetlenkedhetik, gorombáskodhat, ha az úrral magával nem is, de a cselédséggel, a lovas-katonának vagy külön istállót kell adni, vagy ha ez

nem lehet, a marhaistállót rendezni kell, mi már maga felesleges költség.

Nagy urak a beszállásolás terhét nem érzik, mert minden uradalomban kényelmes tisztalakok és igás istállók is vannak, a tisztet és lovát tehát nem a kastélyban, de a gazdasági épületekben helyezik el. A középosztályra és kisebb urakra azonban már nagy teher, mert a középszerű házakban, ha a család számos, külön vendégszoba alig van több egynél, szegény urnái pedig az ebédlő a vendégszoba, teljesen össze kell tehát szorulni, hogy az idegennek szállást adhassanak, az istállóba pedig saját lovait kell összeszorítani; különösen kellemetlen a helyzet az idegen katonákkal, mert ha németül nem tud, nem panaszkodhatok a tisztnél, ha a legény nyelvét nem beszéli, rendre nem utasíthatja. Sok faluban a tiszt aranyért sem kap ebédet, a háziúr tehát a magyar vendégszerető hajlamánál fogva kénytelen meghívni ebédre, ily esetben megtörtént már, hogy egy fiatal jómódú plébános meghívta ebédre a beszállásolt két német tisztet, a plébános úr és szép kisasszony gazdasszonya nem tudtak és nem értettek németül, a tisztek pedig magyarul, ennél fogva tehát némán mulattak. A közkatona, ha magyar is, lop szénát, szalmát, gyümölcsöt, virágot, zabot, ez az urra kellemetlen, a szegény emberre csapás. A köznépnél! elhelyezés erkölcstelen, mert a katonát a családdal egy szobába fektetik le, már pedig a polgárosulás még anynyira nem haladt, hogy a hajadonnak a legény mellé fektetését tisztességesnek tartanák, ez valódi állatiasság, mit az állam nem terjeszthet. A kihágások

államszervezetünknel fogva nem orvosolhatók, mert a ml hadseregünk nem magyar, de császári, királyi hadsereg, mely nem a magyar honvédelmi ministerial, de a közös hadügyministertül függ; ezen közös hadügyminister azonban a magyar országgyűlésnek nem felelős, de még az országban sem lakik. A sértett fél tehát panaszkodik a közigazgatási bizottságnak, a bizottság kiküldi a szolgabíró, ez jelentést tesz a honvédelmi ministernek, a ministeriumban elhever félévig, a közös hadügyministeriumnál pedig eltemetik.

Ezen törvénynek tehát legelső és legnagyobb hibája az: hogy kaszárnyák helyett az elszállásolásra rendelkezik. Laktanya nélkül a teljes fegyelem, a lovak gondozása, a legénység tisztasága lehetetlen. A kaszárnyáknak közös költségen! felépítését, illetőleg az osztrák császárságnak 70 perzentbeni hozzájárulását jogosan követelhetjük, mert az osztrák birodalomban mindenütt van laktanya, épültek ezek a kiegyezés előtt és ezen kaszárnyákat nem a tartományok, de a birodalom építette és pedig építette kölcsönből, melynek reánk eső részét a kiegyezéskor elfogadtuk, ha tehát az egység megkötésekor ez az egységi szerződésbe be nem foglaltatott is, ezt méltányossági tekintetből kötelesek volnának teljesíteni és pedig már azért is, mert Magyarországon aránylag több lovasság van elhelyezve, mint a mennyi Magyarország aránylagos lovasságának kellene lenni. De ha szűkkeblű szövetségeseink a méltányosság szavára nem hajlottak volna, a kormánynak még azon esetben is feladata lett volna a katonai laktanyák építését indítványozni, mert

a beszállásolás] teher aránytalan és igazságtalan, mely Európa egyik szabad és művelt államában sem dívik. A katonai laktanyáknak nem kell műépítészeti jelleggel bírnival, mert ez szegény országban nevetséges, gazdagban felesleges, a közlegény nem igényelhet külömb lakást, mint otthona; a lóistálló a czélnak megfelel, ha szélmentes, meleg, padlása be van deszkázva. Magyarországon egyszerű, közönséges épületeket olcsón lehet építeni, mert az alföldön a föld a vert falra, a felföldön a vályogra alkalmas és igen olcsón kiállítható; ha jól be van fedve száraz helyre építik, jól gondozzák, ha jól be van fedve egy századig, sőt tovább is eltart; egy ember szállása 100 forintba sem kerül, valamint egy lóé sem kerül többbe, ha tehát 100,000 embert és 25,000 lovat veszünk is, 12.500,000 forinttal a beszállásolás nyomora megszüntethető, ez pedig potomság szemben a csinált 800 millió adóssággal, a 10 millió vasúti pótlékkal és azon számos milliókkal, melyet az ország 10 év alatt egyeseknek kiszórt.

A szállásbér igazságtalan és nem felel meg a folyó áraknak sem, a tisztai szállás havi bére falun egy bútorozott szobáért 7 frt 50 kr, ebből levonandó a tüzelő anyagra 4 frt, marad tehát 3 frt 50 kr bér, már pedig falun bútorozott szoba 6 forinton alul alig kapható, Pesten fűtéssel 11 forint, a fűtést levonva marad 5 forint, midőn a legolcsóbb bér 12 forint, egy 16 istállópénze havonként 36 krajczár, vagyis a világitásra 6 krajczárt levonva, marad egy évre 3 frt 60 krajczár, 8 lovas istállónál ez 29 forint, vájjon széles Magyarországon van-e olyan hely, hol 8 lovas istál-

lót 50 forinton alul kilehetne bérelni. Miután a beszállásolás csapása 3 hónapnál tovább alig tart, a tulajdonos 1 lóért kap 90 krajczárt, az igazítás azonban belekerül 3 forintba. Az elmélet emberei ezek ellenében felhozzák, a trágya, mi a tulajdonosnak marad, nagy haszon, Austriában egy század trágójáért adnak a kapitánynak, vagy ha ez úr, a kezelő őrmesternek 600 forintot, tehát egy 16 jövedelmez 4 forintot, vájjon igaz-e ez, nagy kérdés, mert illetéktelen üzlet, árát a kapitány urnák nem a piacon adják kezébe, mert ha ezt a hadügyminister megtudná, a tisztet elcsapná, az őrmestert pedig bezáratná, de elvégre a viszonyok Magyarországon és Austriában teljesen különböznek, Austriában több a pénz, tehát a trágya is drágább, Austriában a lovasság laktanyában van, ennélfogva a trágya állampénzen készül, Magyarországon a szalmának nagy, a szénának kis részét a katona a tulajdonostul lopja, tehát ez a tulajdonosra nem haszon, mert tulajdonából készül.

Ez időben országos botrányt idézett elő a kisbirtokosok földhitel-intézetének helyzete, elnöke a gazdag gróf Festetich Pál, főbb részvényesei és vezetői országgyűlési képviselők voltak, a földhitel-intézetek kezelése egyszerű és biztos, ezen szegény és uzsorás országban minden tőke elhelyezhető és mindezek daczára az intézet a bukás szélén vergődött, sok szegény részvényes sírva nézett részvényeire, az elámított gróf mások bűneiért állítólag 700,000 forintot fizetett; ezen üdvös és nagyhorderejű intézményt a kormány megbukni nem engedhette. Következő törvényjavaslatot nyújtott be:

1. Az állam a kisbirtokosok földhitel-intézetéhez 500,000 forinttal járul.

2. Az 1875. L összeférhetlenségi törvény hivatalnokaira is kiterjesztetik.

3. Alapszabályai megerősítés végett a kormányhoz fel terjesztetnek.

4. Az elnököt és alelnököt a pénzügyőr nevezi.

5. Tagjai az alapítók és a 250,000 írtig adósok választott képviselői.

Tehát ezen korszerű, a rendes viszonyok közt a kormány alá nem tartozható intézmény is a kormány kezébe került. Sajnos, hogy ezen szükséges egyszerű intézmény, némely vezéregyéniségek önzése és rosszakarata. mások hanyagsága, a részvényesek gondatlansága által elmerült és csakis az ország menthette meg és erkölcsileg és értelmileg is annyira sülyedt, hogy a kormány kényszerült gyámsága alá helyezni.

Ezen országgyűlés hozta meg a honosítási törvényt is. A honosítási törvény sürgős szükségét képezett, mert törvény nem lévén, Galicziából a zsidók söpredéke ezenként vándorolt az országba és tartani lehetett, hogy a francia és német kommunista munkások Magyarországon fészket raknak; a törvény a honosításról következőleg rendelkezik.

I. t.-cz. A magyar állampolgárság megszereztetik: leszármazás, törvényesítés, házasság, honosítás által.

Honosítást csak azon külföldi nyerhet:

- 1) Ki rendelkezési képességgel bír;
- 2) valamely község kötelékébe be van véve;
- 3) Öt év óta a hazában lakik;

- 4) magaviseleté kifogástalan;
- 5) vagyonnal vagy keresetforrással bir;
- 6) az adózók jegyzékébe be van véve.

A magyar állampolgárság megszűnik:

- a) elbocsajtás által;
- b) hatósági határozat által;
- c) távoliét által;
- d) törvényesítés folytán;
- e) házasság következtében.

Távoliét által megszűnik, ha a magyar polgár a magyar vagy a közös magyar-osztrák ministerium megbízása nélkül 10 évig szakadatlanul a magyar korona területén kívül tartózkodik, távolléte azon naptul számítandó, amely napon az országbul távozott anélkül, hogy állampolgársága fenntartását az alispánnak vagy polgármesternek bejelentette volna, vagy azon nap, melyen útlevele lejárt.

A távoliét folytonossága megszakittatik, ha az eltávozott állampolgárságának fenntartását az illetékes hatóságnak bejelenti, ha útlevelemeghosszabbittatik, vagy az osztrák-magyar konzultál tartózkodási jegyet nyer, vagy az osztrák-magyar konzuli község anyakönyvébe beiratik.

A magyar polgárság elvesztése kiterjed vele élő nejeire, atyai hatalom alatt álló kiskorú gyermekeire.

A honosítási eskü:

„En, N. N. esküszöm az élő Istenre, hogy ő császári és királyi felségéhez, Magyarország apostoli királyához és a magyar korona alkotmányához hű leszek, s ígérem, hogy magyar állampolgári kötelességeimet teljesíteni fogom.“

Aki elbocsájtás vagy távolítást által vesztette el állampolgárságát, a magyar területre vissztérvén, valamely belföldi község kötelékébe felvétetik, illetőleg ezen felvétel részére kilátásba helyeztetik, folyamodása folytán a magyar polgárok közé visszaveendő.

A honosított, a törvényhozás tagja csak 10 év múlva lehet, kivéven azon idegent, kit a kormány érdemeiért ajánl honosíttatni.

A 10 évi távolítást azokra, kik a jelen törvény életbe lépte előtt távoztak el Magyarország területéről, a jelen törvény hatályba léptének napjátul számítandó.

Ezen törvényben felesleges az eskü és az országgyűlésbűli 10 évi kizárás.

Az eskü felesleges, mert a honosítás által a honosított az ország egyenjogú polgára lesz, vagyis minden polgári jog megilleti és minden kötelezettség terheli; a magyar polgár nem esküszik hűséget sem a királynak, sem az alkotmánynak, de ha a királyt és alkotmányt megsérti, szigorúan büntettetik, felesleges tehát az eskü, mert ez nem szokásos és a honosított, ha esküt nem tesz is, miután a törvény őtet épen oly szigorúan kötelezi, mint polgártársait, eskü nélkül is azon törvények szerint épen oly szigorúan büntetendő, mint a többiek. Méltánytalan az országgyűlésbűli 10 évi kizárás is, mert miután az ország polgára kíván lenni, feltételezhető, hogy az országhoz ragaszkodik, mert különben az országban mint idegen, mint vendég tartózkodnék és hazája kötelékéből nem lépne ki; feltételezhető, hogy a választókerület a haza ellenségét képviselőnek nem választaná meg; viszont, miután

a felsőházi tagok 6 felsége által a kormány ajánlatára neveztetnek és a kormány minden cselekményéért felelős, a magyar felelős kormányrul fel nem tehető, hogy a haza ellenségének főrendi taggá kinevezését ajánlaná. Az eskü általában a német pietisták és ultramontanok mániája, kormányaink, az országgyűlési többségek, a törvény tervezők régóta bálványozzák az osztrák törvényeket, ezen javaslatban is tehát az eskü azért foglal helyet, mert Austriában is így van.

Az esküt és 10 évet a nagyközönség Kossuth Lajos örökös száműzése eszközének tekinti, kétségkívül Kossuth Lajos, ki a függetlenségi nyilatkozat által az uralkodóházat trónvesztettnek nyilatkoztatta, ő felségét a magyar királyságiul megfosztotta, ellene nyílt háborút folytatott, beszédében a királyt gyilkosnak, rablónak, tolvajnak mondotta, becsülettel Ferencz József királynak hűséget nem esküdheth, ezen eskü feltétele tehát előtte Magyarország kapuit bezárja. De Kossuth Lajos a mostani viszonyok közt a honosítási eskü nélkül sem jöhetett volna haza, nem pedig először azért, mert Kossuthot ugyan, mint hűtlent és felségsértőt a hazai törvényszékek nem ítélték el, a hadi törvényszék ítélete pedig az alkotmányos Magyarorszáiban jogérvénynyel nem bírt, de törvényeink szerint kétségkívül hűtlenséget és felségsértést követett el a király ellen, ki ugyan még nem volt koronás király, de kit a *pragmatica* sanctiónak nevezett ügyesség szerint a királtság kétségkívül megillette, ha tehát Kossuth Lajos Magyarországra királyi bocsánat nélkül hazajön, a közösügyes kormány a legelső tüntetésre

kénytelen lesz perbe fogatni és a törvényszék elítéli, mert a magyar törvény sem a hűtlenség, sem a fel ségsértés esetében elévülést nem ismer. Kossuthot, ha hazatér, kétségkívül megválasztják képviselőnek, de ez sérthetlenségét nem biztosítja, mert ha megválasztják, nem igazolják, miután az országban nem volt és mint nemes 1872-ig a nemesi választók sorába beírva sem volt, tehát igazolni nem lehetett volna, de ha egyéniségének varázsa által elbűvölve, a képviselőház nem merte volna igazolását visszavetni, felségsértési pör esetében kiadatását nem tagadhatja meg, mert a képviselő minden múlt és jelen cselekményeiért felelős és a képviselő csak az országházban mondott szavaiért sérthetlen. Kossuth Lajos még ma is az ország legnépszerűbb embere, mert a nép tömege csakis őt ismeri és szeretve tiszteli, fellépése tehát minden esetre nagy izgalmat és bonyodalmat idézett volna, és pedig eredmény nélkül, mert tekintve az európai politika és Magyarország helyzetét, az 1867-iki kiegyezésbe már a politikai tényezők nagyrésze belenyugodott, de a kiegyezés nemcsak az ország és királylyali, de az osztrák állammali szerződés is, tehát forradalom nélkül csak Austria és a király beleegyezésével felbontható, ezeknek azomban békés utón egyike sem remélhető, mert a mostani államszervezet mellett és által a császár-király hatalmasabb, Austria államisége biztosabb, a magyar szövetség Austriának anyagi előny. De Kossuth működése nem használt volna az ügynek, az eszmének sem, melyet nyíltan ma csak Kossuth Lajos képvisel. Kossuth Lajos daczára annak, hogy 1848-

ban egész Európát a forradalmi eszmék uralták, az országot a középosztály vezette, 1849 ben is még milliók sóhajtoztak a köztársaság után, sem 1848-ban, sem 1849-ben az országgyűlésen a szakadásnak, az uralkodóház száműzésének nem tudott többséget szerezni, pedig még akkor a Rákóczy-hagyományok is éltek a nemzet kebelében, és a nemzetiségi gyilkosságok a magyarság ellen megindított élethalálharcz a legbékésebbeket is elkésérette. 1878-ban ellenben már a magyarság biztosított. Ő felsége, az osztrákok, a magyar országgyűlés képviselőválasztását nem befolyásolták, a király mindig a többségből nevezte a kormányt, a sajtó korlátlanul nyilatkozott, de zsidók és üzerek kezelték; a függetlenségi eszme tehát közlönnyel nem bírt, véleményéért senkit sem üldöztek; magunk csináltuk az adósságok millióit, a középosztály elszegényedett, több ezer család állami alkalmazásbul élt, a nemzet történelmét, közjogát csak a táblabírómaradványok ismerték. Az ügyvédek 7000-re szaporodtak. A választásoknál a kulacs nagyban szerepelt. A hírlapok, hivatalnokok mintája Bécs és Berlin volt. A mérsékelt ellenzék nemcsak teljesen meg volt elégedve a közjogi helyzettel, de még a municipális rendszert is elakarta törölni. A megyei élet teljesen ellankadt, mert a közép nemesség elszegényedvén, a megyei közélettül visszavonult. A király hosszabb ideig Magyarországbán időzött, a lelkes királyné családjában is magyarul beszélt; az arisztokráczia, a polgárság megmagyarosodott, a magyar katonaságot hazahozták. A szélsőbal maga 1848-asnak nyilatkozattatta magát,

1848. pedig keveset különbözött 1867-től. A kormányt a kitűnő eszes, merész, hajthatlan Tisza Kálmán vezette. A nagy szónokok fokozzák, de nem teremtik a lelkesedést, Kossuth Lajos állandó többséget 1848. és 1849 ben sem bírt alkotni, midőn egész Európa forrongott, midőn már évek óta izgatott. Ha 1878-ban visszatér, két lehetőség volt: Ő felsége vagy elfeledve a múltat, megengedi Kossuth képviselőségét és a kormány erkölcsi eszközökkel igyekszik megsemmisíteni, vagy a törvény szigorát alkalmazza, perbe fogatja, elzáratja vagy kikisérteti.

Ha az első eset áll is be, pártja csak kis töredék lett volna, mert Kossuthot 100 kerület is megválasztotta volna, ahol azonban Kossuthot megválasztják, hívének megválasztása még nem bizonyos, mert Kossuth előtt sok oly egyén leveszi kalapját, ki politikáját rosszalja vagy kivihetlenné, korszerűtlenné tartja, a nép az urbériség eltörlését neki tulajdonítja, tehát személyéért rajong, de a kormány, az aristocratia, a főpapság, a jelen viszonyokat helyeslő párt, a békebarátok Kossuth párthívei ellenében minden erejüket megfeszítették volna és pedig sokkal inkább mint eddig, mert a szélsőbal Kossuth nélkül csakis halvány tiltakozás a kiegyezés ellen, miután a párt maga elősmeri 1848-at, 1848-ban pedig a *pragmatica sanctio*, a közös politika, a közös hadsereg benfoglaltatik, a függetlenségi párt Kossuthal azonban 1849, vagyis forradalom; tekintve tehát a viszonyokat, Kossuth legfeljebb 80 képviselő élén áll, de ezekben sem bízhatott volna tökéletesen, mert eddig a párt főelveit nem Kossuth

vezérelvei képezték; a többség pedig félve, Kossuth külső népszerűségének és szónoklatának varázsától, épen úgy lekiabálta, lezajongta volna, mint a mai összes kisebbséget; de válságos lett volna helyzete azért is, mert a nemzetiségek ígéretei megújítását követelik, a kormány kihirdeti a nemzetiségekkel! egyezséget, ha tett Ígéreteit vissza nem vonja, nem marad 10 embere és erkölcsileg meghal, sőt bukásával a magasztos független és önálló Magyarország eszméjét is eltemeti. A törvényhozó testületben megbukván, a küzdelmet kénytelen lett volna a sajtóba, az utcára átvinni, a népgyűlések, kérvényezések, tüntetések terére lépni, ezen tért Kossuth fényes szónoklatával kétségkívül uralja és mert a tömeg az értelmet nem keresi, nem gondolkodik, de az erős szavak után indul, Kossuth mérséklete és jóakarata daczára is szenvedélyes, gyűlöletes mozgalmakat idézhetett volna elő, megrendíthette volna a király és nemzet közti bizalmat és a kormányt erőszakos rendszabályok alkalmazására kényszerítette volna. Kossuthnak politikai szereplése tehát egyiránt ártott volna Kossuthnak és az országnak.

A második esetben, ha Kossuth a király elnézése nélkül lép be az országba, bárki lett volna is a kormányelnök, magasabb felhívásra kénytelen lett volna a törvényes bírói eljárást megindítani s mert a bíró nem egyéni vonzalma, de a törvény szavai szerint köteles ítélni, a törvényszékek kénytelenek lettek volna a jeles hazafit elítélni, mi az országban nagy és keserű izgalmat idézett volna elő és a világ előtt az országot különös színben tüntette volna fel.

Ha Kossuth a politikáról föltétlenül lemondva, az ország valamely távoleső zugába visszavonul, az izgalmak ideiglenesen elmaradnak, de véglegesen alig, mert a rajongók, az elégületlenek, a dicsvágyók, a genialis népszerű egyéneket mindig felkeresik, az ügy állását elferdítve terjesztik elé, a közönség előtt a bizalmast játszó, nevével, elferdített nyilatkozataival izgatnak, az ellenpárt támad, a jó hazafit a támadás, mely ritkán ment a gyanúsítástól, elkeseríti, nem akarva is tehát izgalmat teremt, beavatkozik még akkor is, midőn a helyzet ragyogó, az 1878-iki politikai helyzetünk pedig általában fényes nem volt.

Habár tehát ezen törvényt Kossuth kizárásáért dicsőíteni nem lehet, miután azomban Kossuthnak a politikában! beavatkozása veszélyes lett volna, mindenestre ezen nevet mellőző törvény eszélyesebb és ildomosabb volt, mint Kossuthnak a hazábani elfogatósa, elítélése és az országbuli kikisértetése, mely nemcsak az országban idézett volna nagy elégilletlenséget, de érte az országot az egész világ elítéli, mert ez rut hálátlanság, a múlt megtagadása, a reakció előtti csúszás lett volna. Kossuth ezen törvényben fiai száműzetését is látja, mi azomban téves fogalom, mert fiai, ha az esküt leteszik, Magyarországra bármikor visszatérhetnek, és pedig ezt bármikor erkölcsi megalázás vagy hittagadás nélkül megtehetik, mert a királyt ma az egész ország szereti és tiszteli. Az alkotmányt kevés kivételei az igen nagy többség elfogadta, Kossuth fiai, midőn a hazát elhagyták, még kis gyermekek lóvén, a

politikában semmi részt sem vettek, tehát őket egyéni-
 leg a múlt nem köti, sőt egyéni-
 leg a császár irá-
 nyukban kegyes is volt, mert kimenetelüket nem aka-
 dályozta, letehetik az esküt az atyjuk által képviselt
 eszme veszélyeztetése nélkül, mert ők a magyar poli-
 tikában még ösmeretlen mennyiségek, esküjük tehát
 sem nem árt, sem nem használ; ha képviselővé
 választatnak, az alkotmányt törvényes eszközökkel
 megtámadhatják és a honosítási eskü őket alkotmány
 tekintetéből csakis addig köti, míg az ország tör-
 vényhozása az alkotmányt meg nem változtatja. A tör-
 vény ezen szakasza tehát szándékosan Kossuth fiai el-
 len nem irányult, de benne volt azon német tör-
 vényben is, melyet az igazságügyminister lefordit-
 tatott.

Feltűnően, gyengén és közönyösen viselte magát,
 ezen törvényjavaslatnál a szélsőbal, pedig az 1848-as
 párt a választásoknál folytonosan Kossuth nevével iz-
 gatott, nyíltan fejének vallotta, végczélul Magyaror-
 szág önállását és függetlenségét tűzte ki, Kossuthal
 folytonosan tanácskozott, a honosítási törvény nyíltan
 Kossuthot nem számúzta, de hazajövetelét erkölcsileg
 lehetetlenné tette, a függetlenségi pártnak kötelessége
 lett volna a Kossuth ellen is irányult törvényjavaslat
 ellenében a törvény által megengedett szélsőségig küz-
 deni és ezt Kossuth sokkal inkább megérdemelte volna,
 mint 1872-ben a csizmadiák és korhely mesterember
 társaik; kétségkívül sikert nem arathatott volna a párt,
 de legalább a bukott érdemes hazafi némi elismerésben
 részesült volna, úgylátszik azomban, a párt a múlt ha-

gyományaival szakítva simult a megváltozhatlan jelenhez. Mocsáry, Helfy, Simonyi Ernő különösen hangzottak ugyan, hogy a honosítási törvény fő célja: Kossuth Lajos száműzése, de nem világították meg, hogy e törvénnyel szemben Kossuth mért nem jöhet vissza, nem fejtették ki, hogy ez függetlenségi szempontból tekintve vastag hálátlanság, az esküről szóló szakasznál nem követelték azt, hogy az eskü, mint a régi vallási rajongás hagyománya, mellőzendő; hogy a király és alkotmány iránti eskü felesleges, mert ha valaki magát honosíttatja, ha a király és alkotmány ellen cselekszik, eskü nélkül is törvényeink szerint szigorúan büntetendő, sőt Szederkényi, e kérdésben a párt képviselője az esküt elfogadta, csak azt kívánta, hogy a honosított ne a király-császárnak, de csakis a királynak esküdjön hűséget, már pedig mint előbb megfejtettem, Ferencz József ő felségének Kossuth Lajos, tekintve múltját, hűséget nem esküdhett. A szélsőbal ezen politikája által mind Tisza Kálmánnak, mind a közjogi alapon álló pártnak nagy szolgálatot tett, mert Tisza a szélsőbal által sarokba nem szorítottván, nem volt kénytelen elősmerni azt, hogy a honosítási törvény éle Kossuth ellen van irányozva, nem kényszerült Kossuth ellen nyilatkozni; a párt nem kényszerült Tiszát és kormányát indokokkal Kossuth megtámadása ellen védelmezni. A szélsőbal az erélyes védelem elmulasztásával sokat veszített, mert népszerűségének egyik fő tényezője, a Kossuth-bálványzás volt, fejének Kossuthot tüntette fel, ezen lanyha védelem által azomban bebizonyította, hogy a vezér és párt

közti benső összefüggés megszűnt, Kossuth csak czég, de nem vezér; azokat, kik a szóvirágokat, a nagy szavakat készpénz gyanánt veszik, kétségkívül Kossuth nevének dicsőítése kielégítette, a komolyan ítélőket azomban a lanyha védelem elkedvetlenítette, a szélsőbal ugyan még 1881-ben is szaporodott, de ha ez alkalommal nemcsak a kormányt, de a személyi ellenzék is megtámadja, a Kossuth elleni buzgói kodásáért számos képviselőséget szerezhettek volna a személyi ellenzék kerületeiből. A személyi ellenzék ez alkalmat dynastikus lojalitása igazolására felhasználta és nemcsak meg nem tagadta a száműzetés! törvényjavaslatot, de még egész hévvel küzdött is a szélsőbal ellen, mi által újólag bebizonyítá, hogy egyedül személyi érdekek vezetnek. Magyarország ezen törvény által Kossuth Lajos felett egyszerűen napirendre tért.

November 6-án Irányi Dániel a királyi udvartartás tárgyában szokásos leszállítási indítványát ismét beterjesztette, indokolta ezt az ország nyomorult pénzügyi helyzetével, hivatkozott a gazdag Angliára, melyben az udvartartás 4.500,000 forint, Olasz- és Németországra, melyek közül az első királyának 5,440,000 forintot, a második császárijának 6 millió forintot fizet. Az udvartartás leszállítása mindenütt kényes kérdés, mert ez némileg kölcsönös szerződés, az uralkodó, mondhatni az uralkodó család és az ország közt és a már egyes megajánlott udvartartás ildomosán csak akkor leszállítható, ha az uralkodó maga ajánlja, ha az ország az anyagi bukás szélén áll és kivétel nélkül mindennemű kiadást leszállítanak; reánk nézve ez annyi-

val inkább kényes kérdés, mert közjogilag Magyarország és Ausztria különálló szövetséges államok, az ország önállóságának kidomborítására a kiegyezéskor az udvartartás önállóságát az ország ugyan fentartotta magának, de d iczára annak, hogy a magyar királyság az osztrák császárságnál 33 százalékkal kevesebbet számíthat és hasonlíthatlanul szegényebb, a királyság a királynak épen annyit szavazott meg, mint a birodalom a császárnak; a méltányosságot tekintve, Magyarországot a kiegyezéskor megállapított és később felelt Összeből csakis a hányadaránynak vagy a lakosok számának megfelelő összeg illethette volna, Magyarország azomban részint nagyzásbul, részint azért, hogy Magyarország egyenjogúságát ez által is jelezze, ugyanannyi összeget ajánlott fel, mint az osztrák birodalom és később ugyanannyira emelte; 1879-ben ezt csak azon esetre lehetett volna leszállítani, ha az ország a bukás szélén áll és nemcsak az udvari háztartást szállítja le, de leszállítja a kormányelnök és házelnök, a ministerek fizetését, mert ezen uraknak fényes házat kellett volna tartani, de csak polgárilag éltek, be kellett volna a képviselőknél a jelenléti jegyeket hozni, mert nagyobbbrésze távolléte által tündöklött és maga ezen rendszabály az országnak 600,000 forintot megtakarított volna, le kellett volna szállítani a bírák, hivatalnokok, falusi jegyzők fizetését, erősen meg kellett volna adóztatni a gazdag főpapságot, ki kellett volna törülni a lótenyésztésre adott 1.600,000 forintot, melynek hasznát csakis a főurak húzzák, meg kellett volna a pénztökét a földdel egyenlően adóz-

tatni, az úrbéri és általában minden vasúti kölcsönvállalati papirosokat; ha az ország a pénzügyek rendezését ily általánosságban és szigorúan felkarolja, nemcsak az országos hiányt meg lehetett volna szüntetni, de még a földadót is le lehetett volna szállítani, ha az ország ezen hősies rendszabályokat alkalmazza, az udvartartás költségei leszállítását a király sem neheztelheti, mert hol egy szent őzéiért mindenki áldoz, áldoznia kell az ország fejének, a királynak is, miután az ország hatalma és fenállása nemcsak országos, de királyi érdek is, mert az ország jólléte a királyság alapja. A királyi háztartás leszállítása tehát a királyság elleni tüntetésnek tűnt fel, viszhangra nem találhatott, mert a király köteleességét nemcsak híven teljesítette, de valóságos magyar király volt, a többség tehát óvakodott megsérteni azon fejedelmet, ki az országot a katonai párt kényuralmi vágynai, a nemzetiségek ábrándjai ellen híven és éberén védelmezte.

Bosznia és Hercegovina felett elvégre intézkedni kellett, a kormány tehát javaslatot adott be, melyben az elfoglalt tartományok a közös ministerium alá helyezettek, másképen rendelkezni nem lehetett, mert ezen tartományokat, mint a berlini congressus megbízottja, a két állam közösen foglalta el, a hóditmányon osztozni nem lehetett, mert a török birodalom souverénitását a magyar-osztrák birodalom kormánya elismerte és a viszonyok ezen nyilatkozat szétszaggatására nem voltak kedvezők. E törvényjavaslat ellen az ellenzékek két különböző törvényjavaslatot adtak be, a szélsőbal a törvényjavaslat elvetését ajánlja, mert Bosz-

nia elfoglalását és birtokát Magyarországra, külbizton-
sági, alkotmányos, nemzetiségi, nemzetgazdasági indo-
kokbul veszedelmesnek tekinti, a foglalás megszünte-
tését óhajtja, a törvényjavaslat pedig a foglalást még
inkább megerősíti.

A személyi ellenzék nem fogadja el, mert ez az
1867. 12. t.-cikket értelméből kiforgathatja, a közös
ministerium és delegációk közjogi jellemét megváltoz-
tatja és a monarchia dualistikus alapszerkezetét veszé-
lyezteti, mert Bosznia és Ilerczegovina közigazgatásá-
nak rendezésére és vitelére a monarchia két államá-
nak hatályos befolyást nem biztosít. Mindkét határo-
zati javaslat a bosnyák foglalás elleni harcnak csakis
elvi folytatása volt, mit a bosnyák politika elfogadása
nélkül elfogadni nem lehetett. Boszniát és Herczego-
vinát kormányozni kellett, Ausztria és Magyarország
Bosznia felett meg nem osztozhatott, mert a bekeble-
zést orosz háború nélkül végrehajtani nem lehetett,
az államszövetségbe mint önálló államot befogadni
nem lehetett, mert Bosznia czimleg a török császár
sou vérén ítása alá tartozott, mert a hármas szövetség
Magyarország és Ausztria hatalmi és állami egyenjo-
gúságának elvével, a 67-iki szerződéssel ellenkezett, a
közös foglalást tehát csakis a közös kormány egy tagja
kormányozhatta.

A császári királyi katonaság féktelenségének is-
mét egy szomorú esete merült fel; báró Bömelburg
József kapitány Győr városában lovát hazavezettette
a járdán, egy ház kapujának járdái részén Hechtl Fri-
gyes háztulajdonos kocsijában ült, az utcán a lovat

ellehetett volna vezetni, a kapitány azonban azt követelte, hogy Hechtl távozzék és a járdán adjon helyet lovának, Hechtl megtámadta a legényeket, mért vezetik a lovat a járdán, a kapitány Hechtl kocsiját udvarába betolatta és ily módon a tért elfoglalván, lovát a járdán diadalmasan tovább vezette; ezen vita természetesen kedélyes szidalmak közt folyt le, Heelill midőn saját területéről betolták házába azért, hogy a báró lovának körmefényét el ne veszítse, természetesen felháborodott és kocsisát e szavakkal ellenállásra buzdította. „Neked nem parancsolnak a huszárok, hanem parancsoljanak a kutyájuknak, Bömelburg azt vélte hallani: „Ezek a kutya gazember lelkek“, erre visszafordult és az öreg Hechtlt kardjával négyszer megvágta. Ez ügyben tanúskodtak két polgár, a Hechtl kocsisa és a katonák; a polgárok azt vallották, hogy Hechtl illedelmesen viselte magát, a katonák azt, hogy Bömelburg volt udvarias, valószínűleg egyik sem mérsékelte magát; Hechtl nemsokára meghalt, az orvosok bizonyítéka szerint azonban a kapitány csapásai halálát sem elő nem időzték, sem elő nem segítették. Győr városa a miniszerelnökséghez és az ezredparancsnoksághoz fordult, a miniszerelnökség a hadügyminisztert kereste meg; a katonai törvényszék a kapitányt két heti szobafogságra ítélte el. Irányi Bániéi az igazságügyminiszerhez interpellatiót intézett, Bauer helyesnek, kielégítőnek találta a hadbíróság eljárását. Irányi nem találta kielégítőnek az igazságügyminiszer válaszát es az ügyet az egyéni szabadság érdekében tárgyalatni kívánta. Az igazságügyminiszer

kimerítő jelentése szerint a hadügyér a katonai törvények szerint járt el, de épen azért, mert ezen törvények a polgárok ellenében a katonatiszteknek kivételes önkényt biztosítanak, végre valahára a katonaságot a polgári törvényeknek kellett volna alárendelni. A magyar képviselőház nem így gondolkozott, a képviselőház 440 tagja közül csakis 167 volt jelen és 91 szemben 81-el napirendre tért azon kérdésben, melyben a magyar nemesség 300 évig küzdött a soldatesca önkénye ellen, a ház határozata által a katonatisztek gőgjét és önkényét szentesítette; magából az ellenzékéből 50 tag távolléte által tündökölt.

Novemberben egyik szélsőbali képviselő személyes jellegű támadást intézett gróf Szapáry Gyula pénzügyminister ellen, a ministerium ugyanis az úrbéri papirosok törlesztésének meghosszabbítását indítványozta és mielőtt ez törvénynyé vált volna 11,600 frt, sógora 170,000 frt értékű úrbéri kötvényeket eladtak; a meghosszabbítás a papirosérték leszállását helyezte kilátásba, az interpelláló képviselő szerint ez bizalommal visszaélést képviselt volna, miután a minister clólegesen tudta, míg a közönség a papirosok leesését nem tudhatta. A minister nemcsak minister, de magánember is, semminemű törvény nem tiltja és nem tilthatja, hogy papirosait akkor, midőn arra szüksége van, el ne adhassa, de különben is azon haszon, melyet gróf Szapáry ezen eladás által nyert, nevetséges csekélység, mert gróf Szapárynak birtoka Szolnok-megyében 6000 hold, a papiroseladás általi előny legfeljebb 1200 frtot tehetett, ez tehát mai világban

nevetséges csekély összeg; a ministert csakis akkor lehetett volna vádolni, ha milliókig üzérkedik. Sógora, gróf Festetics Pál már nagyobb, állítólag 170,000 frt értékű papirost adott el, mint azomban később kiderült, nem elővigyázatos nyervágybul adta el, de eladta azért, mert a kisbirtokosok földhitelintézeténél többen berántották és fizetni kellett, de különben is sógora cselekményéért senkit vádolni nem lehet, mert a sógor nem gyám, nem tömeggondnok. Szapáry megfelelt és az ügy szerencsés párbajjal fejeztetett be. A személyeskedések és gyanúsítások különben nem használtak és nem használnak soha sem az ügynek, sem a pártnak, a kormány tekintélyének pedig határozottan ártanak. Mert ha az eset világos, a tények beszélnek, a minister vád alá helyezését kell indítványozni, ez ugyan ritkán sikerül, kivált nálunk, mert az önérdék uralja a hazafiságot, a párt tagjait a ministerhez az érdek és hiúság szálai fűzik, de ha sikerül is, a hűséges felsőházi többség felmenti, ha a vád szenvedélyes, alaptalan rágalmazás, a nagyközönség a megtámadottat pártolja, a király előtt martin színébe tűnik fel, erősödik tehát lennt és fénnt; ellenben, ha a vád indokolt, alapos, ha a vád hangja tisztességes, a párt eljárása komoly, a ministernek vagy ministeriumnak távozni kell még felmentés esetében is, mert a király az országot megbizhatlan, kétes jellegű ministeriummal vagy ministerrel nem kormányoztathatja, az ily minister vagy kormány közmegvetés tárgya. Az alkotmányos kormány sikeres működésének egyik fő feltétele a tekintély, mert hol ez nincs, a közegek hanyá-

gok, a hírlapírók féktelenkednek, a félrevezetett közönség a kormány elleni ellenszenvből, hetykeségből mindent elkövet a kormányzat meghiúsítására, rend és biztonság tehát az országban nem uralkodhatok, már pedig a törvényes rend azonos érdeke az ellenzéknek is. Az indokolatlan vádat a kormány vagy minster lemossa, a sok mosás azom ban mégis foltot hagy maga után.

Novemberben beterjesztő a kormány a véderőjavaslatnak 10 évre meghosszabbítását. Ennek ellenében az ellenzék két határozati javaslatot adott be.

I. Pulszky és társai javaslata:

Határozza el a ház, hogy a közös hadseregnek jelenlegi hadilétszámát további 5 évre megállapítani kész, ha egyszersmind és kapcsolatosan törvény alkotatok meg az 1868: 40. intézkedéseinek módosítására! és pótlásáru a következő irányban:

1. Az idézett törvény 13. §-ának rendelkezése, mely szerint az ujonczilleték mennyisége és ennek folytán a hadilétszám a törvény hatályának letelte előtt kérdésbe csak úgy vehető, ha ő felsége az illető felelős kormányok útján annak emelését vagy leszálítását kívánja, toldassék meg azon intézkedéssel, hogy a törvény módosításának kedvezményezése e részben az országgyűlését is illesse meg.

2. Magyar tisztnevelő és képző intézetnek felállítása és szervezése határozottassék el.

3. Az 1 évi önkéntesek intézménye (21—25. §.) akként módosíttassák, hogy feladatának mind hadszervezeti, mind nemzeti tekintetben jobban megfelelhessen és a tapasztalt visszaélések megszüntessenek.

4. A honvédelmi minister hatalmaztassék fel, hogy a hadügyminister beleegyezésével azon ujonczállítási kerületekben, melyek népessége tapasztalás szerint huszadik évében nem éri el a megkívántató testi fejlettséget, az ujonczállításnak a huszonegyedik évre való elhalasztása iránt intézkedhessék.

A 271. szám alatti törvényjavaslatot azomban, miután abban a hadsereg létszáma 10 évre állapittatik meg, miután a hadilétszám megszavazásának feltételét képező fennebb elősorolt törvényhozási intézkedések létrejövetele iránt biztosítékot nem nyújt, még általánosságban sem fogadja el.

II. Ugrón Gábor és társai határozati javaslata:

Tekintve, hogy az állami önálló létnek es nemzeti függetlenségnek lényeges kelléke az, hogy az ország önálló hadszervezettel és hadsereggel bírjon;

tekintve, hogy a hadsereg létszámának határozott és hosszabb időrei megállapítása különösen akkor, ha az egy más állammal való szerződészerű intézkedés mellett történik, hatálytalanná teszi a nemzeti képviselőnek az ujonczok évenkénti megajánlásában gyökerező egyik legfőbb jogát;

tekintve, hogy Magyarországnak oly hadi szervezetre van szüksége, mely míg egyrésztül megfelel az ország védelmi kellékeinek, másrésztül arányban áll gazdasági és pénzügyi erejével.

Utasítsa a képviselőház, a hadsereg létszámának 1889-ik év végével való megállapításáról szóló törvényjavaslat mellőzésével, a honvédelmi ministert, hogy a magyar haderőnek a közös hadseregtől való elkülö-

nítése s a magyar hadseregnek az ország védelmi szükségletével és anyagi erejével összhangzó szervezése iránt a képviselőház elé haladék nélkül terjeszsen törvényjavaslatot. Ugron Gábor és társai.

A szélsőbal az ország elévülhetlen és eltörülhetlen állami jogaihoz ragaszkodva, Önálló hadsereget kívánt; ezen jogos kívánalom csakis a király jóváhagyásával létesülhetett volna, mi tekintve a királynak a császári-királyi hadsereghez! ragaszkodását, tekintve azt, hogy az oroszszal farkasszemmel pislogtunk egymásra, tekintve azt, hogy a közös hadsereg elválasztása, az önálló hadsereg alakítása hosszabb időt igényel, ezen, törvényjavaslat tárgyalásakor kivihető nem volt.

A személyi ellenzék javaslata már a fennálló szövetségi viszonyok keretében forgott. A magyar régi közjoggal azomban az 5 évi megszavazás ellenkezett, mert a kiegyezés előtt az ujonczilleték egy országgyűlésiül a másikkig, vagyis három évre szavazta meg a katonát. Az első pont felesleges, mert ez elismert, kétségbevonhatlan nemzetfelségi jog, a 2., 3., és 4-ik czélszerű módosítás volt. Általában ezen javaslat méltányos és a legkisebb rázkódás nélkül életbe léptethető volt.

A kormány javaslata ragaszkodott a régi kedvezőtlen állásponhoz.

444 igazolt képviselőből a törvényjavaslatra szavazott 205, ellene 158, távol volt 80, ezek közül kormánypárti 64, ellenzéki 16. Tisza Kálmán tehát már ekkor 95 többséggel rendelkezett. A magyar hadjuta-

lék 342,988 főben alapíthatott, mihez a 200,000 honvédet hozzávéve, a magyarokból álló katonaság tett: 543,000-ret. Boszniát és Hercegovinát a magyar-osztrák vámterületbe bekebelezték.

A megyék közigazgatási, árva- és gyámhatósági költségeire megállapítottak az államkincstárból az 1880-ik évre 4.850,000 irtot.

A magyar földhitelintézet következő engedményeket nyert: az osztrák-magyar bank kiváltságos jogai a magyar földhitelintézetre kiterjesztetnek. Árveréseknél kikiáltási árul azon érték szolgál, melyet az intézet birtokérték-alapul megállapított a kölcsön engedélyezésekor. A földhitelintézet záloglevelei minden hivatalos cselekménynél árkelet szerint elfogadandók.

A cseléd-, tekeasztal-, játék helyiség-, kocsi-, ló adója eltöröltetett; ellenben az állami sorsjáték nyeméneire tizenöt, a jótékonyokra tiz százalék adót határoztak, az engedély nélküli kisorsolóra négyszeres büntetés rovatott ki elfogadtatott a petróleum adó, mely minden kilogrammnál majd 7 krajczárt tett.

Elfogadtatott a hadmentességi adó, e szerint ki a katonai szolgálattal akár a törvény kedvezménye, akár testi hiány miatt felmentetett, vagyonaránylag különböző meghatározott fokok szerint 4—100 frtig köteleztetek évi adót fizetni. Ezen adó fordítandó a rokkant katonák és honvédek ellátására, a hadban elesettek özvegyei és árvái sorsának javítására, a mozgósítás esetében behívott póttartalékosok, állandóan szabadságoltak és honvédek családjai segélyezésére. A rokkantak és az elesettek családjának segélyezésére 2

millió tartalékalap alkotása tervezetett, mihez Magyarország 800,000 forinttal járul. Ez tehát ismét egy újabb közösügyet teremtett, és pedig ez közösség nélkül is megalakulhatott volna, mert egyik állam a másikat nem segítette, de mindenik magáéit tartotta, a hadsereg nem volt magyar-osztrák, de császári-királyi, a hadsereg egységét nem rontja meg, ha a magyar állam rokkantjait közvetlen segélyezi, a létszám felett sem lehetett kétség, mert a magyarok magyar ezredkebe Boroztattak, ezen új közösügy tehát csakis a király iránti túlságos hódolat, a közösügyek iránti lán-goló szerelem negélyezése volt.

Ezen évben egy kellemetlen botrány történt, köz-tudomásra jött a rendjel- és nemességüzlet, ez nem új, de régi keletű volt, dívott Austriában és a képviselőválasztások egyik gazdag forrását képezte; egy bizalmas és kalandos kormánypárti képviselő ezen forrásból a választások után maga akart meríteni és a tisztességtelen közvetítő üzér szerepére vállalkozott, a rágalom részességgel vádolta gróf Zichy Viktor ifjú államtitkárt is. A részvételt gróf Zichyre bebizonyítani nem lehetett, és ki a gögös, de jeles lovagias urat ismerte, egy pillanatig sem hitte a rágalmat, a grófnak azomban rangtársai közt számos ellensége volt, ezek magánboszukul a grófnak a kaszinóbuli kizárását kieszközölték, lakolt ártatlanul másért; kivel még jó viszonyban sem volt. Gróf Zichy a kaszinóbuli kizáratása tényezőjét párbajra hívta, a kihívott azomban gróf Zichyt a kaszinóbuli kizárás miatt párbajképtelennek nyilatkoztatván, a kihívást nem fogadta el;

Zichyek azomban ebbe nem nyugodhattak meg, a Pesten elvesztett csatát közhír szerint Becsbe ujták meg és a kihívást el nem fogadót a bécsi jokey klubból akarták kigolyóztatni; ki a biztos veszélyről értesült, Zichyt kihívta és pisztolypárbajban halálosan megsebesítette. A pesti úri kaszinó ez ügyben részrehajlólag járt el, mert Zichy Viktorra nemcsak a megvesztegetést, de még a tényleges közbenjárást sem lehetett bebizonyítani. Az egész mendemondán alapult rágalomért pedig becsületétül senkit megfosztani nem lehet és nem szabad, ez annyival inkább helytelen volt, mert a nemesség és érdemjelek adományozása nem a belügyministeriumhoz, melynek Zichy államtitkára volt, de az ő felsége személye körüli ministeriumhoz tartozott, a nemesség és rendjeladományozást tehát a belügyi államtitkár közvetlenül nem eszközölhette; gróf Zichy államtitkár volt, mint ilyen az országgyűlésnek hivatalos cselekményeiért felelős, jogosan és méltányosan az úri kaszinó csakis azon esetben bélyegezhette volna meg, ha az országgyűlésen magát tisztázni nem tudja, vagy ha a kétségkívüli urak a vesztegetésnél jelen lettek volna; Zichy azomban tisztázta magát és a vádat reá senki sem bizonyította.

VI. FEJEZET.

Utczai zavargások. — Gróf Apponyi hatósági vizsgálatot indítványoz. — A kormánybiztosok összeférhetlenségének magyarázata. — Közjegyzői díjak. — Az 1880-iki költségvetés. — A két ellenzék határozati javaslat. — Simonyi Ernő bizalmatlansági indítványa. Tisza Kálmán válasza. — A költségvetés bírálata. — A deficit pótlása. — Grünwald-botrány. — Tisza Kálmán czáfolata. — Küstow és Dienstl katonatisztek kolozsvári orvtámadása. — Horvát egyesség. — Thaly Kálmán Trefort ministert hazafiatlansággal vádolja. — 1883: 1. A köztisztviselők minősítvényéről. — 1886: 21. A törvényhatóságokról.

A a 80-ik év véres botránnyal kezdődött, a fiatalság a nyugalmat megunta, a tanulás hideg szobában kellemetlen, a török-bosnyák tüntetések után hatalomnak képzelték magokat, az úri kaszinó ablakainak tehát hadat üzentek; ürügyül Verhovay párbaja szolgált, Verhovay a kormányt, az aristokratákat, a zsidókat lapjában kíméletlenül és nyersen megtámadta; a kaszinót alkotása óta a főurak uralták, tagja volt minden főúr, a kegyelemből bevett kis urak fiskálisok, néhány polgár; a fertálmágnás majmok, a fiskálisok és polgárok a grófokat imádták, a grófok pártolták Tiszát, kedvelték a zsidókat, mert ezek majdnem minden vállalatnál! zsírosabb állásokra grófokat választottak; közbeszéd szerint a vezető kör Verhovay megfenyítését elhatározta, a fény itő szerepét báró Máj tény i Izidor néhai Bachhivatalnok, kitűnő lövő vállalta el, Majtényi Verhovayt pisztoly-párbajban megsebesítette, az ifjúság vezére megboszulására tüntetést határozott és ablakháborút indított. A tüntetés több napig tartott. 11-én a hatvani-utczárul a nép a kaszinó tagjait gúnyolta, Verhovayt éltette, a kaszinót narancsokkal dobálta, a rendőrség feloszlató felhívásának a nép nem engedve, a főrendőr katonaságot rendelt, egy szélsőbali képviselő felszólítására azonban a kapitány a katonaságot hazarendelte, a tüntető tömeg feloszlott. 12-én tüntetési próbát tartottak, de önként feloszlottak, 13-án este ismétlődött a tüntetés, egyes ka-

szinó tagokat sértegettek, kövekkel és vasdarabokkal a kaszinó ablakait behajigálták, dobálták a rendőröket, 9 rendőr megsebesült, a lovas rendőrség a tüntetőket a kerepesi-utra szorította, itt azom ban a lámpákat összetörték és a rendőrséget kövel dobálták, ekkor a rendőrkapitány két zászlóalj katonaságot rendelt ki, a nép a katonaságot is kövel dobálta, a feloszlatás! felhívásnak nem engedvén, a katonaság a népet szuronyszegezve hazakergette, a népből megsebesült 2 egyén; 14-én a küzdelem folytatódott, a katonaság meglőtte Svarcz jogászt és egy egyfogatu kocsist, ki a katonaságnak hajtott és egy katonát elgázolt, történt ez a kerepesi-uton, mi azt bizonyítja, hogy a tüntetés nagyobb méreteket öltött és nemcsak a kaszinó ellen intéztetett; 15-én a rendőrség a csoportosulás szokásos helyeit elzárta; a tömeg a Rochus-kórház körül csoportosult, a lámpákat összetörte, az ablakokat hajigáita. A főrendőr-kapitány a Károlykaszárnyába egy rendőrbiztost küldött és általa a térparancsnoktul katonai segély kért, a térparancsnok Írásbeli felszólítást kívánt és a katonaság ki rendelését megtagadta, a rendőrbiztos visszatérőben Fehérváry tábornok honvédelmi államtitkárral találkozott és közbenjárását kérte ki, Fehérváry közbevetvén magát, a térparancsnok a szóval kért katonaságot a rendőrkapitány rendelkezésére bocsájtotta.

A tüntetés ügye az országgyűlés elé került, a szélsőbal a zavargások, a kormány, a hatóság, a katonaság eljárásának megvizsgálására országgyűlési bizottság küldését indítványozta.

Gr. Apponyi és pártja hatósági vizsgálatot és a vizs-

gáb-tnak az országgyűlés elé terjesztését javasolta. Tisza Kálmán előadta az eseményeket, az ügy vizsgálatát a hatóságok körébe tartozónak állította, a többség a két ellenzék indítványát mellőzve, napirendre tért; mást nem is tehetett, mert a kormány a zavargások ellenében a lehető legnagyobb kímélettel járt el. Majthényi kétségkívül Verhovayt indokolatlanul támadta meg, mert Verhovay egyénileg nem sértette; Majtényi cselekményeiért ázom ban a kaszinót jogosan megtámadni nem lehetett, mert Majthényit nem a kaszinó gyűlése, nem a többség bízta meg, tehát a párbaj szerzője nem a kaszinó lévén, a kaszinót ebben jogosan büntetni nem lehetett. A jogállam eszméjével általában minden erős utczai tüntetés ellenkezik, mert a közvélemény nyilatkozhatik népgyűlésekben, hatósági gyűlésekben, hírlapokban sőt nyomtatványokban is, a macskazenék ugyan divatos, de ártatlan nyilatkozatok; a tüntetés csakis addig elnézhető, míg az a rendet, a kormány tekintélyét nem sérti, 4 napi lámpaverő, ablaktörő, a rendőrséget sértő tüntetés azonban már nem tüntetés, de valóságos zavargás, a közrend, nyugalom, közbiztonság megtámadása. Gyanússá tette ezen tüntetést hosszú tartama; a nép kivételesen a rend korlátái közt véleményét nyilatkoztathatja, a négy napi tüntetés azonban már erőszakolás, mit a rendszerető békés magyar nép csak akkor cselekszi, ha erre mesterségesen izgatják, az utcza az ellenzék fegyvere, de kétélű fegyver, mit csak óvatosan szabad használni. Ez alkalommal szólalt föl először Istóczy Győző a zsidók ellen.

A képviselőház magyarázta a képviselő kormány-

biztosok összeférhetlenségéről szóló törvényt és kimondta, hogy a kormány biztosság évről-évre meghosszabbítható.

A közjegyző díjjai következőleg állapították meg:

Vagyonátruházás, osztály, haszonbér bérlet, életjáradék, társasági ajándékozás, halálesetre szóló szerződéseknél 200 írtig 1 írt, 500 írtig 2 írt, 1000 írtig 3 írt, 2000 írtig 4 írt, 5000 írtig 5 írt, ezenfelül az 5 forinthez minden 100 írtul $\frac{1}{2}$ frt, 500 forintnál azonban több nem lehet.

Hitelügyekben 300—5000 írtig az előbbi fokozat szerint 1—4 írt, ezenfelül minden 1000 frttul $\frac{1}{4}$ írt pótlék, több azonban 50 forintnál nem lehet.

Telekkönyvi törlésért az előbbinek fele.

Kereskedelmi papír ovatolásért 200—400 ftig 1—4 írt.

Készpénz és értékpapírok őrzéséért 1000 írtig perczent, ezen felül V20 díjpótlék.

Vagyonfelosztásnál mértékül szolgál az egész érték.

Élethossziglani és 20 éves bérleteknél alapul 20 évi bérlet szolgál.

Értékre való tekintet nélkül okmányok szerkesztéséért, hitelesítésekért, váltóóvásokért 30 krajczártul 2 frt 50 krajczárig.

Végrendelet átvételért 4 frt.

A hivatal helyén kívüli teljesítményekért vitelbér és hagyatékoknál 300—5000 írtig 3—20 frt, 5000 forinton felül 1000-tul 1 frt díjpótlék, a díj összege azonban 500 forintnál több nem lehet.

Csődtömegek leltározásáért, árverésekért, becslésekért félnapra 3 frt, egész, ezenfelül félnap 5 írt, egész 8 frt ésapidij.

Végtére 1880. február 20-án a minister változások miatt elkésett költségvetés került szőnyegre.

A szélsőbal a költségvetés tárgyalását megtagadta és következő határozati javaslatot adott be: Alólirottak azt hitték és hiszik, hogy 1867-iki kiegyezés nemcsak az ország önállását, függetlenségét csorbítja és csorbítandja, de az országnak pénzügyi és közgazdasági felvirágzását is lehetlenné teendi.

A jelenlegi kormány azon feltétel alatt jött létre, hogy az államháztartás egyensúlyát a létező alapon helyreállítja.

Az öt évi tapasztalás azt bizonyítja, hogy a nagy adófelemelések, a szükséges befektetések beszüntetésének daczára, a mérleg alig változott, a pénzügyi helyzet rosszabb, a nemzet akarata ellenére követett külpolitikai irány a helyzetet súlyosbítja és súlyosbitandja.

A kormány által végrehajtott, úgynevezett reformok sem nem üdvösek, sem nem szabadelvűek.

A kormány a közösügyek számát szaporította, a delegáció jogkörét, az országgyűlés jogai csorbításával tágítani törekszik.

Tekintve tehát, hogy alulírottak álláspontja mellett a tények és számok tanúskodnak;

tekintve, hogy a kormány, a pénzügyek, a közgazdaszat, a közjog, a politika a közgazgatás terén károsan, vészesen működött ·

tekintve, hogy a kormány jövőre is, eszmeterv és irány nélkül kíván kormányozni:

Mondja ki a ház, hogy az államháztartás fenakadás nélküli folytatásául gondoskodni hazafiul kötelességé-

nek tartja, de a jelen kormány iránt bizalommal nem viseltetvén, az általa beterjesztett törvényjavaslatot részletes tárgyalás alapjául sem fogadja el.

A mérsékelt ellenzék nevében gr. Apponyi Albert következő javaslatot adott be: A képviselőház kijelenti, hogy a jelenlegi kormányt, mely pénzügyeink rendezésére irányzott tervszerű működést kifejtteni nem képes, mely a nemzet hanyatló gazdasági erejének emelésére és fentartására rendszeres tevékenységet nem tanusított;

mely nemcsak nem kezdeményezi, a közigazgatás szükséges átalakítását, de a közigazgatás körében meghozott törvények hatályos foganatosítását is elmulasztja, sőt a közélet erkölcsi tisztaságának megőrzése körül nem tudta a kormányzat felügyeleti kötelességét azon gondossággal és szigorral teljesíteni, melyet a közérdek kíván;

a nemzet ügyeinek vezetésére hivatottnak nem tartja.

Mindkét párt Tisza Kálmán megbuktatását kívánta, az indokolás azonban az ellenzékkel teljesen szétválasztotta, a személyi ellenzék a szélsőbal javaslatára nem szavazhatott, mert a szélsőbal az ország bajai főforrásának a közjogi kiegyezést nyilatkoztatta, melyet a mérsékelt ellenzék helyeselt, a szélsőbal a mérsékelt ellenzék javaslatát nem fogadhatta el, mert javaslatában Tiszának bűnül rótt fel a közigazgatás meg nem változtatását, a szélsőbalnak azonban az önkormányzat, a megyei rendszer politikai hitelvét képezte, ezen ellentét a vita alatt még élesebben és világosabban kitűnt, mind-

két párt azomban Tiszát mindenáron megakarta buktatni, a személyi ellenzék azért, hogy kormányra jusson, a szélsőbal azért, hogy a bukott kormánypártban szövetségeseket szerezzen, hogy az egymással versengő kiegyezési párt kormányképtelenségét bebizonyítsa. A közjogi kérdés előtérbe állítása, a megyei önkormányzat nyílt megtámadása a kormány diadalát nagyban elősegítette, mert a közjogi kiegyezés buzgó hívei nem csatlakozhattak oly párthoz, mely a kiegyezés nyílt ellenségeivel szövetkezett, a megye hívei a valódi szabadelvűek, nem hagyhatták el Tiszát, ki a megyét fentartotta, nem csatlakozhattak azokhoz, kik az önkormányzatot, a polgári szabadság egyik alapelvét ostromolták, a megye eltörlését ajánlották; a kormány elleni harcz a pénzügyi térről, a közigazgatási és kormányzati térre vitetvén át, mindazok meghűltek, kik mindenekelőtt az ország pénzügyei rendezését kívánták, a költségvetési vitának a pénzügyi térrüli leterelése a higgadtakat arcul győzte meg, hogy az ellenzéknek pénzügyi programja nincs, tehát a pénzügyek gyors rendezése tőle sem várható. Simonyi Ernő látván az ellenzék közti viszályt, az ellenzék egyesítésére következő határozati javaslatot adott be:

„Tekintve, hogy a bizalmi kérdés felvetve és a kormány által elfogadva lett, mondja ki a ház határozatilag, hogy a jelen kormány irányában, általában bizalommal nem viseltetvén, azt tőle ezennel megvonja.“

Az erős ismételt támadásokra Tisza Kálmán lényegileg következőleg válaszolt (kivonat): A túloldal által felvetett bizalmikérdés felvetését örömmel fogadom, az

elmondott ellenzéki program után azo inban kell, hogy a teendők sorozatát én is néhány szóval jelezzem.

Első sorban pénzügyeink szempontjába! folytonos szorgalommal, hangyamunkával, a kedvező esélyek felhasználásával oda kell hatnunk, hogy lassan bár, de a kedvezőbb körülmények beálltával pénzügyi helyzetünk teljesen javuljon. Nehézzé teszi pedig ezen eljárást főleg az, hogy a pénzügyi bajainkbuli végleges kibontakozásnak egyik alap feltétele az állam gazdasági viszonyok fejlődése. Ezen fejlődésre tehát, ha nem is annyira, mint némelyek gondolják, de államilag és kormányilag hatni kell.

Minden ily működés pedig csakis a kiadások nagyításával, vagyis az évi deficit szaporításával eszközölhető. A nehézség tehát bárkire abban áll, hogy bárki is ne üzzön csak fiskálistpolitikát a fejlődés érdekében, ne hagyja magát oda ragadtatni, hogy annyira megzavarja az egyensúlyt, hogy nagyobb katasztrófa nélkül ne lehessen bevárni az időpontot, midőn a közgazdasági fejlődés a sanirozást lehetővé teszi.

Az ipartörvények revíziója, a vasutak csoportosítása már a minister! műhelyekből kikerültek. A vasutaknál egyes összeköttetéseket ki kell egészíteni, egyes vasutakat a zsákutczábul ki kell vezetni, gondoskodni kell, hogy vidéki másodrendű vasutak az országban mindenütt létesíttessenek.

Az igazságügyi reformok iránti érdekeltségünkről tanúskodnak a beadott törvényjavaslatok.

A közigazgatást illetőleg bevallom, hogy tagadva a közigazgatás hirdetett rosszaságát, sok téren és irányban

a javítás szükséges, és pedig szükséges a kvalifikáció, a rendőrség czélszerű rendezése, reformálni azomban sem theoretikus alapon, sem egyéni meggyőződés szerint nem lehet, de ki kell hallgatni az ország különböző részeiből a gyakorlatilag foglalkozó egyéneket is.

Sokat Írtak azon reakzionárius szándékaimra!, melyet a sajtó irányában táplálok.

Az én nézetem az, hogy megfontolva a jelen helyzetet, szükséges lesz a magánélet és a magánbecsület védelmét az esküdszékeidül igen is elvonni, de mindazt, ami a közéleti működésre vonatkozik, épen oly korlátlanul, mint eddig, a sajtóhír óságok kezében hagyni. En nem tudom, hogy aki a sajtószabadságot ennek igazi értelmében akarja, helyezheti-e azt abba, hogy a magánbecsületet ne lehessen büntetlenül megtámadni. Nem ez a sajtószabadság értelme, de az, hogy a közpálya emberét lehessen megtámadni úgy, hogy más, mint esküdt ezen megtámadás felett soha ne Ítélhessen, és hogy ez a helyes felfogás, mutatja az, hogy absolutisticus kormányok az esküdszéknek adják át a magánbecsületet és a törvényszéknek tartják fel a politikai túlkapásokat. Ez a reakezió, de megfordítva reakzióruul beszélni nem lehet.

Ez lényege annak, amit akarok és talán abban, ha a sajtóbíróság eljárásának némely tapasztalt hiányai a maga utján orvosoltatni nem fognak, reakziót még a képviselő urak sem fognak találni.

A másik, mit a magam részéről szükségesnek tartok, talán szintén reakciónak fog mondatni. Én azt hiszem, hogy a szabadságnak egyik biztosítéka az egy-

leti és gyülekezési jog törvény általi megállapítása és biztosítása. Nem mondhatok most erről részleteket, csak annyit kívánok megjegyezni, hogy az alapot, melyen e jogot szabályozni akarom, az angol gyakorlat, a francia republikának most hozott törvénye, a Belgiumban és több amerikai államban is fennálló törvények képezik. Hogy ezekből is reakciót fognak-e kiolvasni a képviselő urak, nem tudom.

Arra a kérdésre kell még felelnem, megvagyok-e elégedve öt évi ministerséggemmel? Én azt hiszem, hogy ember, ki nagyobb és magasabb célok elérésére törekszik, de amelyeket az akadályok halmaza közt elérni nem képes, ha egy kis esze is van, soha sem elégedhet meg magával, de hiszem azt, hogy öt évi ministerségem alatt hazámnak használtam.

A deficit oka főleg a rossz termésben és a keleti bonyodalmakban rejlik, de én sem jó termést nem csinálhattam, sem a keleti bonyodalmakat meg nem akadályozhattam, de ezt más sem tehette volna.

A kormányon! maradáshoz soha sem ragaszkodtam, hanem azon nézetből indultam ki, hogyha egyszer nem a koulisszák megetti konspiráció, hanem a ház kebelében! nyilvános aktus folytán az erre hivatott minden faktorok bizalmából e helyre jutottam, addig nem fogok innen elmenni, míg ezen faktorok egyikének vagy másikának bizalmát el nem veszem.

A vita 6-án befejeztetvén, a ház nagy többsége először is elfogadta felállással a költségvetést tárgyalási alapul, elejtette gróf Apponyi és társai határozati javaslatát és névszerint szavazott Simonyi Ernő bizalmat-

lansági indítványára, és pedig elfogadta 174, elvetette 222, távol volt 9 ellenzéki, 33 kormánypárti.

Az 1880-ik évi költségvetés.

Kiadások:

1. Rendes kiadások	248.938,574.—
2. Átmeneti kiadások	592,353.—
3. Beruházások	7.532,354.—
4. Rendkívüli (boszniai) kiadások	2.526,130.—
A kiadások összege	<u>259.499,411.—</u>

Bevételek:

1. Állami adósságok járadékainak hátraléka	12.230,335.—
2. Fiume	570.—
3. Állami számszék	1,800.—
4. Külföldi utlevelek díjai	300.—
5. Belügyministerium	808,070.—
6. Pénzügyministerium	203.363,054.—
7. Közmunka és közlekedés	9.506,733.—
8. Földművelés, ipar és kereskedelem	10.368,736.—
9. Vallás és közoktatás	430,857.—
10. Igazságügyministerium	285,640.—
11. Honvédelmi ministerium	115,732.—
Átmeneti bevételek:	
12. Belügyministerium	4,988.—
13. Bordézszma váltságbul	2,158.—

14. Állami javak eladásából . . .	2.000,000.—
15. Kincstári és inségi kölcsönökből	300,000.—
16. A Tisza és mellékfolyamai ármentesítési társulatnak adott állami előlegek kamataiból (az 1879 : 35. t.-cz. értelmében) . .	420,000.—

A kiadások részletei :

1. Királyi udvartartás	4.650,000.—
2. „ kabinet-i iroda	69,492.—
3. Országgyűlési kiadások	1.274,471.—
Ezen tételben a főrendiház 50,589	
Delegáció 6,000	
Állami függő adóssági költés	
döttség 7,000	
Deák Ferencz siremlékére 72,000	125,589.—
IV. A közöslgyi kiadásokból Magyarországnak illetősége	31.315,795.—
V. Az absolut és ideiglenes központi kormány nyugdíja	137,850.—
VI. Nyugdíjak	3.939,446.—
és pedig ebből :	
a) Ministerelnökség	1,432.—
b) Bécsi magyar ministerium	6,218.—
c) Horvát-szlavon ministerium	6,225.—
d) Belügyministerium	304,977.—
e) Pénzügyministerium	2.147,714.—
f) Közmunka, közlek. ministerium	130,000.—
g) Földművelés, ipar és kereskedelmi ministerium	229,080.—

h) Vallástügyi ministerium	82,000.—
i) Igazságügyi ministerium	669,800.—
k) Honvédelmi ministerium	165,000.—
VII. Államadósságok kamataira és tör- lesztésére	97.670,701.—
És pedig ebből elvállalt:	
a) Az 1867-iki adósságra	30.320,100.—
b) Földtehermentesítésre	16.681,844.—
c) Szőlődézsma váltságra	2.264,740.—
d) Maradvány- és irtványföldek megváltására	100,000.—
e) Az 1867-iki vasuti kölcsönre	5.427,222.—
f) Az 1870: X. sorsolási kölcsönre	1.476,408.—
g) Gömöri vasuti kölcsönre	448,419.—
h) Az 1871-iki 30 milliós kölcsönre	2.208,584.—
i) Az 1872-iki 54 milliós kölcsönre	4.050,507.—
k) Az 1875., 1876., 1877., 1878., 1879., 1880. évi 400 milliós arany- járadék kölcsönre	27.913,440.—
l) A keleti vasut átvétele folytán el- vállalt adósság és felvett 9.989,300 frt kölcsönre	4.633,396.—
m) A vágvölgyi vasut vételárának hátralévő része utáni kamatra	314,470.—
n) A közös adósság kezeléséből Ma- gyarországra eső teher	143,571.—
o) A pénztári jegyek és birói leté- tek kamataira, a pénztári jegyek előállításai s kezelési költségeire és bankjutalékra	1.687,000.—

VIII. Vasuti kamatelőlegek	10.942,000.—
IX. Horvátországra és a határvidékre	5.353,718.—
Ebből Horvátországra esik . .	3.087,417.—
X. Fiume	84,655.—
XI. Állami számvevőszék	130,000.—
XII. Ministerelnökség . . . 108,600	
Rendelkezési alap . . 200,000	308,600.—
XIII. Horvát ministerium	35,880.—
XIV. Ő felsége személye melletti minis- terium	50,563.—
XV. Belügyministerium	7.514,983.—
És pedig ebből :	
a) A megyék közigazgatására . .	4.850,000.—
b) Főispánokra és a pesti polgár- mesterre	244,000.—
c) Az erdélyi csendőrségre . . .	420,015.—
XVI. Pénzügyministerium	39.542.060.—
És pedig ebből :	
1. Központi igazgatás	747,148.—
3. Pénzügyi igazgatóságok . . .	865,589.—
5. Adófelügyelők	713,510.—
6. Adóhivatalok	1.094,030.—
7. Pénzügy- és vámórség	2.150,000.—
8. Jogügyigazgatóságok	55,000.—
10. Állandó kataszter	396,000.—
11. Bányásziskolák Selmecezen és Felsőbányán	105,000.—
12. Egyenes adók kivetési és besze- dési költségei	635,500.—
13. Fogyaszt. adók beszedési költségei	220,511.—

14. A fogyasztási adók, visszatérítések felosztásából az 1887 : XIX. értelmében szeszadó czimén	303,663.—
15. Határvámkezelési költség	319,109.—
16. Bélyegkezelés	158,340.—
17. Jogilleték és díjak kezelési költségei	407,648.—
20. Dohányjüvedék az osztrák régie számára beváltandó dohány árának, 5.235,600 frtnak és 2.076,000 frt dohány előlegnek levonása után	11.774,770.—
21. Lottójüvedék	2.221,552.—
22. Sójüvedék	2.381,514.—
23. Állami ügyészségek és jószágigazgatóságok	250,000.—
24. Állami jószágok	1.700,000.—
25. Állami erdők	3.976,848.—
26. Bányaigazgatóságok	290,000.—
27. Fémbányászat és opálbányák	5.535,727.—
28. Vasművek	1.566,353.—
29. Kőszénbányák	77,624.—
30. Sótermelés	853,525.—
31. Állami nyomda	890,000.—
XVII. Közmunka és közlekedési ministerium	14.027,494.—
Ebből :	
1. Központ	252,630.—
2. Vasuti és hajózási felügyelőség (vasuti kormánybiztosok 3370)	125,070.—

3. Államépítészeti hivatalok . . .	429,200.—
4. Kőutak fenntartása (és kezelése 89,445 frt)	2.550,000.—
Uj utak, hidak építése . . .	446,445.—
5. Vizi utak fenntartása és kezelése	320,716.—
Építése	510,000.—
7. Az állami vasutak üzleti kiadásai	7.705,775.—
8. Az állami gépgyár üzleti kiadásai	830,000.—
9. Diósgyőri vasgyár kiadásai . .	894,848.—
XVIII. Földmívelés, ipar- és kereskedelmi ministerium	11.157.961.—
Ebből :	
1. Központ	213,662.—
2. Ipar és kereskedelemre . . .	80,170.—
3. A gazdaság különböző ágainak emelésére	250,000.—
4. Gazdasági tanintézetekre . . .	244,700.—
5. Állami lótenyésztés-intézetekre .	2,340,291.—
6., 7., 8. Veszteginézetek, keleti marhavész, állatorvosi intézet	172,513.—
9. Bányakapitányságok	62,000.—
10. Földtani intézet	28,000.—
11. Statisztikai hivatal	52,700.—
12. Pósta	5.277,609.—
13. Távirida	1.971,310.—
14. Tengeri hajózás és révügy . .	237,000.—
Vallás- és közoktatásügyi mi- nisterium	4.385,437.—

És pedig ebből:

1. Központi	198,551.—
2. Tanulmányi ügyek igazgatása .	221,750.—
3. Felsőbb tanintézetek	420,301.—
Középtanodák	149,223.—
Reáltanodák	415,600.—
Szaktanodák	65,000.—
Tanítóképezdék	314,000.—
Tanítónőképezdék	198,000.—
Közös költségek	8,000.—
Tornafolyam	7,000.—
Népnevelés	950,000.—
Leányiskolára	55,000.—
Siket-némákra	66,000.—
Vakokra	31,620.—
Egyetemi épület, kölcsönök tör-	
lesztése és kamatai, (miből a	
törlesztés 27,000 forint) . . .	188,000.—
4. Ösztön- és utazási díjak taná-	
roknak és tanárjelölteknek . .	16,000.—
Teréz-árvaházra	17,690.—
Alapítványi járulékok	16,000.—
Erdélyi iskola-alapnak	16,440.—
„ reformált alapnak és	
kat. evang.	3,450.—
Egyetemi magántanárok jutal-	
mazására	4,000.—
Határvidékre	1,540.—
5. Magyar muzeum	90,000.—
Országos képtár	24,934.—

Központi meteorologiai intézet	13,500.—
Zeneakadémia és szinitanoda .	33,750.—
Iparmúzeum	10,400.—
Képzőművészek ösztöndija és se- gélyezésére	15,000.—
Történelmi műemlékek kutató- sára, fentartására	18,000.—
Magyar történelmi és irodalom történeti emlékek kiadására és feldolgozására	15,000.—
A magyar akadémia könyvtárára	5,000.—
A „ „ „ mathemati- kai és természettudományi osz- tályaira	5,000.—
A természettudományi társulat segélyezésére	5,000.—
Elszegényedett írók segélyezé- sére	3,500.—
Tornamesterek kiképzésére . .	5,000.—
6. A görökatholikus egyháznak .	94,050.—
Az ágostaiaknak	34,200.—
Reformátusoknak	61,750.—
Görögkeletieknek	95,000.—
Unitáriusoknak	4,750.—
Izraelitáknak	4,750.—
Igazságügy	9.949,178.—
Ebből:	
1. Központ	210,813.—
2. Semmitőszék	145,647.—
3. Legfőbb ítélőszék	319,289.—

4. Bányászati beruházások	95,000.—
5. Kataster	1.950,000.—
6. Horvátországban adóhiv. építés	3,000.—
7. Luiza-ut megváltási részlete .	55,000.—
8. Vágvölgyi vasut vételi részlete	870,165.—
9. A kisbirtokosok földhitelintéze- tére tett alapítvány	450,000.—
1—7-ig. Vizimunkálatokra	3.169,900.—
8. Állami vasutaknálai beruházások	346,000.—
1—3. Táviratra és Fiumére	162,000.—
IV. 4. Iskolák építésére és felszere- lésére	46,400.—
V. Börtönátalakításokra	80,000.—
Rendkívüli közözügyi kiadás	2.526,130.—

Ezen összeg Bosznia és Hercegovina, továbbá a
Lim területén álló csapatok 1880. évi rendkívüli had-
sereg szükségleteinek Magyarországgra eső része.

Némely nevezetesebb részletes bevételek :

II. 4. A földtehermentesítési kötvé- nyek törlesztésére a kibocsáj- tandó 5. pc. papíráradékok ela- dásából	5.075,280.—
5. Az állami kölcsönök tőketörlesz- tésének évi járadékai fedezésére kibocsájtandó aranyjáradék ela- dásából	2.783,424.—
V. 3. A nemzeti színházi alapok jö- vedelmébül	27,300.—
A hivatalos lap jövedelme	168,000.—

VI. 1. Földadó	37.200,000.—
2. Házadó	8.000,000.—
3. Keresetadó	18.000,000.—
4. Vállalatiadó	2.500,000.—
6. Tőkekamat járadéka, (miből 848,566 frt földtehermentesítés)	3.300,000.—
9. Vasuti- és gőzhajó szállításiadó	2.200,000.—
13. Hadmentességi díj	2.142,530.—
14. Általános jüvedelmi pótdadó .	9.500,000.—
15. Késedelmi kamat	1.800,000.—
16. Adóbehajtási illeték	400,000.—
17. Adóhátralékok	1.500,000.—

Fogyasztási adók:

18. Szeszadó	7.000,000.—
19. Boradó	3.300,000.—
20. Husadó	2.500,000.—
21. Söradó	980,000.—
22. Czukoradó	1.633,152.—
23. A fogyasztási adó visszatérítések felosztásából az 1878: 31. t.-ez. értelmében Magyarország javára sör- és czukoradó czimén . .	4.766,675.—
24. Agió-nyeremény a határvám aranyfölöslegeinek a Magyar- országot illető rész után . .	1.243,000.—
25. Határvám	452,362.—
26. Bélyeg	7.500,000.—
27. Jogilletékek	13.440,700.—
28. Díjak	461,900.—

31. Dohányjüvedék az osztrák kezelőség által megtéritendő beváltott dohánylevelek beváltási árának 5.235,600 forinttal és a dohánytermelési előlegnek 2,076,000 forinttal történt levonása után	29.274,866.—
32. Lottójüvedék	4.012,000.—
33. Sójüvedék	14.164,299.—
35. Állami jószágok	5.201,602.—
36. Állami erdők	6.146,908.—
38. Fémbányászat és opálbánya	5.297,223.—
39. Vasművek	1.754,370.—
40. Kőszénbánya	79,996.—
41. Sótermelés	853,525.—
43. Állami nyomda	580,000.—
45. Állami vasutak tiszta jüvedelme	3.452,025.—
VI. 5. Az állami vasutak bevételeibül az üzleti kiadások fedezetére	7.705,575.—
45. Az állami gépgyár tiszta jüvedelme	70,000.—
VII. 5. Az állami gépgyár bevételeibül az üzleti kiadások fedezetére	830,000.—
45. Diósgyöri vasgyár tiszta jüvedelme	40,000.—
Az üzleti kiadások fedezetére a bevételbül	894,848.—
46. Ingó államvagyon	384,800.—
47. Különféle bevételek	968,082.—
VIII. 2. Gazdasági tanintézetek	101,330.—

3. Áll. lótenyésztési intézetek és pedig:		
Ménésbirtok, gazdaságok	1.237,741.—	
Ménések	302,610.—	
Ménések	173,540.—	1.713,891.—
8. Posta		6.310,000.—
9. Távirat		1.788,400.—
11. Zálogház		237,000.—
IX. 2. Tanintézetek		173,665.—
Egyetemi alap		201,305.—
X. 3. Rabtartási térítmények		117,845.—
Rabmunka		37,155.—
Országos fegyintézetek		120,830.—
XI. Honvédségi intézetek		74,732.—
Állami javak eladásából		2.000,000.—
Kincstári és inségi kölcsönből		300,000.—
A visszabálozási társulat által		
visszafizetett kamatok		120,000.—
A dohányjövedék tehát tisztán		
jövédelmezett		17.500,096.—
Sóbányák		11.722,785.—
Sófőzés		—.—
Államjóságok (ebből azomban		
a regále 1.500,000 frt)		3.501,602.—
Államerdők		1,230,964.—
A fém- és opálbányászat hiánya		238,504.—
Vasművek		188,017.—
Kőszénbányák		3,624.—
Állami nyomdahiány		310,000.—
Állami vasutak		3.452,025.—

Lótenyésztés intézet és ménes uradalmak hiánya	627,400.—
Pósta	1.032,399.—
Távirda	182,990.—
Lottó	1.790,748.—

Államgazdálkodásunk fekete pontjait képezték ez évben:

1. A 10 milliós vasúti pótlék, mely miután ezen összeg kölcsön által volt beszerzendő, nem 10, de 12 millió valóságos kiadást, vagyis új adósságot képviselt, ezen teher állandósága nemcsak magáért a teherért volt nyomasztó, de súlyos volt azért is, mert azt bizonyította, hogy az ország terményforgalma, vagyis a termelés és ennek következtében az ország értéke nem emelkedett. Ezért azomban Tisza kormányát megróni nem lehet, mert ezeket a Deák-kormányoktól örökölte, a helyzetet nem javíthatta, mert a szerződések az országot a kamatpótlékokra kötelezték; az adott előlegek még nem veszték el, mert még ekkor a vasutak az előleget fedezték, az előleg tehát csak drága kölcsön, de nem kidobott pénz volt.

2. Szomorú eredményt tárnak élőkbe az állam-birtokok és erdők, mert a legtermékenyebb és legértékesebb talajú kincstári uradalmak a regálék levonása után átlagba holdankint 4 forintnál többet nem jövedelmeztek. A kormány azomban általánosan szabadon nem rendelkezhetett, mert a birtokok a kormány elődei által számos évekre adattak haszonbérbe. A kormány a bajon gyökeresen csakis úgy segíthetett volna, ha az országgyűlésen az összes uradalmak törlesztési el-

adását keresztülviszi, ez esetben az ország évenként 1.600,000 frt jövedelmi többletet nyer és az általános termelés is emelkedik, mert a birtok a nagyrészt tunya kezekből szorgalmas, értelmes kezekbe kerül. Kétségkívül ezen művelet a kormány népszerűségét nem emeli, mert az ország uradalmait az éretlen tömeg fényes kincsnek tekinti; kétségkívül szép vagyon ez, de keveset jövedelmező ékszer; Magyarország és polgárai el vannak adósodva, az ország érdeke tehát azt kívánja, hogy vagyonát lehetőleg értékesítve, a terhes adósságok posványából meneküljön és államháztartásában az egyensúlyt helyreállítsa, mert míg ez nem sikerül, sem a terhes adót lejjebb nem szállíthatja, sem a termelést nem segítheti.

Az államerdők jövedelme nevetséges, mert 1 hold jövedelme 30 krajczár, ez pedig csak (5) öt forint tőkét képvisel, már pedig még Erdélyben is, hol fabőségben fulladnak, a legértékteleb helyen is 10 frt a folyó ár és hol a fa nem értékesíthető, 1 hold leelőért is fizetnek 50 kr bért. Ezen eredmény főleg azért is silány, mert az állam épületfát adó erdeje Magyarországon 833,000 hold, a tűzifa jó áron eladható a mármarosi, zólyomi, pesti, borsodi, gömöri, liptói, visegrádi erdőségekből; Mármaros, Pest, Visegrád kivételével az erdők vasgyárak szomszédságában fekszenek. Kerkápolyi pénzügyminiszter az erdőkbe 2 milliót fektetett be, minek ha hatos kamatait levonjuk, a tiszta jövedelem leesik 27 krajczárra. Az erdők tehát rosszul kezeltetnek, ezt kétségen kívül helyezi a nagy kiadás, ugyanis a kiadás a bevételnek 65 száza-

lékát emésztí fel. Nagy hiba az, hogy az erdőségek nem a földművelési szakminister, de a pénzügyminister által kezeltetnek, ezen hibát tetézi még az, hogy a kezelésnél megtartották a régi rendszert, mely úgy a boldogult kamara, mint a néhai kényuralom alatt a legrosszabb volt, a kezelők a kormányban és erdőgazdaságokban a régi burokraták, igazgatók, főerdészek, ezek rokonai vagy ivadékai. Az állam a gazdálkodásra hivatva nincs, mert ez éber közvetlen felügyeletet és szabad kezet igényel, ez burokratikus kezelés mellett lehetetlen, mert a vezetőknek a központban kell lakni, ha a helyi viszonyokat nem ismervén, ellenőrzési vizsgálatokat tesznek, az érdek által összefűzött tisztség által félrevezethetők, némi felvilágosítást csakis a főispánok- és a megyei tisztviselői kartul nyerhetnek, de erre sem lehet építeni, mert ezek is saját dolguk által el lévén foglalva, az erdészetet komolyan nem figyelhetik meg; a községi előljáráóság buta és érdekelt, a lelkész, a jegyző, az előljáráóság többet remélhet a kezelő tiszttől, társadalmi és anyagi viszonyainál fogva közelebb áll az erdőtiszthez, mint a tanácsos és ministerhez. Az erdőknél is tehát az egyedüli orvosság az eladás. Ha az ország törlesztési rendszer mellett a jó fekvésű és épületfát termelő 800,000 holdat biztosan eladhatná 120 millióért, a három millió holdat átlagba 15 írtjával 45 millióért, vagyis ezen pénzügyi műtét az ország jövedelmét 8.700,000 írttal emelhetné az eladási több millió százalékon felül. Az erdők elpusztításátuli félelem alaptalan, mert a törvény az erdők felett szigorúan örökös, tehát a vevő

csakis a törvény korlátai közt vághatna fát, de nem lehetne ettől tartani azért sem, mert fát csak annyit lehet vágni, amennyit megvesznek, a keresletet a tulajdonos neve nem befolyásolja, tehát annyi fa fogyna el, mint ma, azon különbséggel, hogy a tulajdonos gondozása mellett nem rothadna el annyi fa, mint ma, az előállítási költség kevesebbe kerülne és a tulajdonos a fa nevelésére gondosabban ügyelne, mint az állam tisztje, a szállítás olcsóbsága érdekében utakat, csusztatókat és usztatókat csináltatna, a fához tehát a közönség olcsóbban és biztosabban jutna.

3. Fényüzési felesleges kiadás a lótenyésztés-intézetek. A lótenyésztés-intézetek hiánya 627,400 frt, ezen uradalmak 60,000 magyar holdat tesznek; ha az állam ezen uradalmakat 480,000 írtért haszonbérbe adná, a lovak, marhák, szerelvények értéke olcsó számítással egy millió, minek 6-os kamatját is számítva, az állam összesen elpazarol évenként a három tételt összegezve 1.177,400 forintot. Ezen kezelés hibás azért is, mert az államkezelés a fősúlyt nem az ígás, a közönséges katonalovakra, de a futó telivérekre fekteti, vagyis az ország költségén azon urak szenvedélyét támogatja, kik ezt sajátjokból is kielégíthetik. A lónemesítés Magyarországon mindenesetre üdvös cél, támogatást érdemel, mert a lóállomány nagy és tekintve a területet, a lakosság számát, az európai szárazon első helyet foglal el, ezen cél azonban áldozat nélkül is elérhető lenne, ha az ország a drága önkezeléssel felhagyna, lótenyésztő magán társulatokat alakítana és a ménlovakat, kanczákat és csikókat hosszú törlesztésre

a ló tény észársulatoknak, községeknek és kétségkívül! értékkel bíró egyes birtokosoknak adná át. Az állami kezelés mellett a következőleg érvelnek: egyesek a lóneveléshez nem értenek, a felvigyázat egyeseknél nem lehet oly pontos és szigorú, mint az államnál, a nagybirtokosok, kik az adók tetemes részét fizetik, követelhetik az államiul, hogy az állam az ő érdekeit is pártolja, az állami kezelés megszünte a lóállomány hanyatlását idézné elő, egyesek a lónevelésért annyit nem áldozhatnak mint az állam. Ezen érvek illetőleg ellenvetések egyike sem alapos. Nem az első, mert az értékes ménlovakat és kanczákat a nagy- és középbirtokosok vennék meg, kiknél a lovak még jobban gondoztatnának, mint az államnál, mert Magyarország lótenyésztését nem az állam teremtette, de egyesek alapították meg, a versenanyag kivételével a jelesebb ménesek háti- és kocsi lovai ma is kitünőbbek az állam lovainál, a másod- és harmadrendű ménlovak ma is a községeknek és szegényebb birtokosoknak adatnak ki, ezeket tehát mérsékelt árért ki lehetne osztani azok közt, kik ma használják, miután a községek értelmisége csekély, az állam lófelügyelőségeket állíthatna, miket az orvosokkal 4000 forintra számítva, nem jönne évenként 200,000 forintnál többre, tehát a lónevelés nem romlanék meg a községeknél sem, mert a parasztok értelmiségét, roszakaratát ellensúlyoznák a lófelügyelőségek; a versenanyag fentartására az állam 1,000 holdon mintatelepet tarthatna fenn, melyeken a közönség a finomabb lovakat tanulmányozhatná, kitünőbb kanczáit illő áron meghágathatná, ha

ezen mintatelep fenntartását magasan számítva 200,000 frtra veszem, a lónevelés kerülne az államnak 400,000 forintba, vagyis meggazdálkogna évenként kerekszám 700,000 forintot. A lónevelés pedig nem veszítene semmit, mert a közönség mén- és lószükségletét egyesektől fedezhetné. Ennek ellenében nem áll azon ellenvetés, hogy az ország a nagy adófizetőket különlegesen pártolni tartozik, mert az állam nem tápintézet, az állam csakis azon esetben köteles egyes iparágakat segíyezni, midőn azon iparágak önmagok erejével képtelenek magokat fenntartani, a fényűzést, a drága szenvedélyeket azomban nem támogathatja, mert saját szellemi szükségletei fedezésére is képtelen; a lóverseny szenvedély és ipar, szenvedélyek fedezetére a nagy urak elég jövedelemmel bírnak, a versenylónevelés hasznos ipar, mert ennek nincs hazája, a kitűnő lovak kitűnően fizettetnek és drágák, Bucanirt, Cambuscant stb., már egy milliomos birtokos is megvehette volna és pedig valószínűleg olcsóbban, mint az állam, mert az állam köztudomás szerint az egész világon a legdrágább vevő. Bucanir megvétele nem annyira a szakismeret, de főleg véletlen szerencse műve volt, mert Bucanir Angliában nem nyert, értékessé a győzhetlen Kincsem és több ivadékai által lett, tehát ezen véletlen szerencse épen úgy érhető volna az egyes nagy urakat, mint az államot. Kincsemet, a győzhetlen európai lovat nem az állam, de Blaskovics Ernő nevelte, mi ismét azt bizonyítja, hogy egyesek a keresztesezéshez, a neveléshez jobban értenek, mint az állam, mert az állam által nevelt Bucanir-csikók egyike sem kö-

zelitette meg Kincsemet, mely az elsőséget Angliában is kivívta. Kétségkívül az államménések feloztatása nem népszerű eszme, mert a magyar ember a lóért rajong; a sikert az államménéseknek tulajdonítják, a gazdag lónevelőknek kényelmesebb pár ezer forintot kiadni a fedeztetésre, mint egy ménlovat 20—40,000 forintig vásárolni, a középbirtokos reménykedik, hogy az állammének után neki is lehet Kincsemé, a gyalogos tömeg a magyar lovat a világ legjobb lovának tartja és azt hiszi, hogy ez, ha az államménések megszűnnek, hanyatlani fog; alig néhány ember ösmeri az áldozat nagyságát; a kormánynak fontos köz- és magánjogi ügyeket, a többség kívánságát méltányolni kell, hol azomban a kívánat drága szeszély, káros hiúság, feladata a tévedőket felvilágosítani és cselekedni azt, mit a közjóíét követel.

4. Pénzügyeink legsötétebb fekete foltja, mihez hasonló Európában (Orosz- és Törökország kivételével) nincs; a vasművek, bányák és kőszéntelepek kezelése. A vasművek 188,017 frtot, a kőszénbányák pedig 3,624 frtot jövedelmeznek, pedig mindkettő valódi kincset képvisel.

Az állam az Összes magyarországi vasbányának felét bírja, vasköve kitűnő, bányái a legjobb helyen vannak, fárul bőven rendelkezik, megmérhetlen mennyiségű kőszénnel bir. Ausztriában egyesek milliókat szereztek, Albrecht főherczeg osztrák vasgyáraihoz Magyarországbul vitet vaskövet, nyersvasat. A rima-murányi vasgyáregylet 1854-ben 1 millióval alakult és az 1870-es években 3.300,000 forintért adta

el gyárait, pedig évenként 12—15% osztalékot adott; az államnak ma már számos vasutjai vannak, síneket termelhetnek és helyezhetnek el, az aldunai országok kedvező piacot kínálnak, mert bár szükségletek nem nagy, közvetlen szomszédaink; a kőszén használata ma már általános és mégis az állam vas- és kőszéngazdasága 70 esztendővel hátra van és míg évenként tisztán bevehetne 3 milliót, beveszi ennek 6 százalékát; ha a kezelőszemélyzet milliókat tenne félre, ha az intéző tanácsosok Pesten, Bécsben házakat építenének, a gyepen, a dalszínházakban versenyeznének, azt kellene mondanunk, nincs jövedelem, mert lopnak, de a kezelőszemélyzet sem nem gazdagodik, sem nem pazarol, nem gyarapodik, tehát a két ág, mert a kezelés buta és lomha, a kormány nem érti és tapasztalt gyártulajdonosok vagy szakemberek által nem kívánja magát felvilágosíttatni, nem virágzik, hanem pang.

5. Helytelen a rabtartás kezelése is, az állami rabok tartása kerül 571,660 frtba, jövedelmeznek munkákban 158,000 frtot, téritményekben 117,845 frtot, Összegezve 275,845 frtot, az államnak tehát kerül afegyenczek tartása évenként 295,815 frtba. Ez kidobott pénz, mert a nagy gonosztevő többnyire erős, egészséges, tehát munkaképes egyén, ha tehát szigorúan és czélszerűen dolgoztatnák, nemcsak élelmüket és ruházatukat fedezhetik, de még némi felesleget is kereshetnek.

A 19.916,251 forint hiány fedezetéről a törvényhozás következőleg rendelkezett:

A második §-ban megállapított összes kiadások és a 3-ik §-ban megajánlott összes jövedelmek és bevéte-

lek közt 19.916,251 frt hiány mutatkozik; felhatalmaztatik a pénzügy minister, hogy ezen hiányt, részben az 1880. évi V. t.-cz. alapján elárusított 15 millió frt névértékű aranyjáradék-kötvény után befolyt, részben az 1875. XLI. és 1876. XI. törvényczikkek alapján az államkincstár által átvett vasúti elsőbbségi kötvények elárusításából várható összegekkel fedezze.

Valódi hiány azonban a beruházások és törlesztésekkel szemben nem létezett, mert ezen összegnek több tételei beruházásokra, adósságtörlesztésre fordítottak és pedig:

1.	Vasúti kamatozó és visszatérítendő előlegek	10.942,000*—
2.	Közös adósságok törlesztésére .	1.180,000*—
3.	Földtehermentesítési adósság törlesztésére	5.075,280*—
4.	Az 1867. évi adósság törlesztésére	815,712*—
5.	Gömöri adósság törlesztésére .	92,349*—
6.	Az 1871. évi adósság törlesztésére	683,240*—
7.	Az 1872. évi adósság törlesztésére	1.202,920*—
8.	Vágvölgyi vasút vételére .	314,470*—
9.	A keleti vasút hátralékos árába	4.633,396*—
10.	Új utak építésére	446,445*—
11.	Vizi utakra	510,000*—
12.	A különböző felekezetek segélyezésére	239,000*—
	Összesen :	26.134,805*—

A 19.916.251 forinthez azomban, miután ez nem készpénzzel, de kölcsön által fedeztetik, hozzá kell számítani a beszerzési költséget, mi az eddigi szokást tekintve 20 perczentre, vagyis kerek 5 millióra biztosan számítható, vagyis e szerint a hiány 24.916,251 frt, ehhez járul még az állambirtok eladásából előirányzott 2.000,000, frt. mert ezáltal az állam értéke tényleg apad, valódi összeg tehát 26.916,261 frt.

Ezzel szemben állnak a beruházások 26.134,805 írt.

A valódi hiány csak 781,446 frt.

Kétségkívül a vasúti pótlék a vasutak megváltásáig, vagyis a szerződés keltétől számítandó 30 évig egy fillért sem fognak kamatozni, mert ezek a kikötött kamatok soha sem fogják behozni, de azért ez elveszett pénznek még ma sem tekinthető, mert ezek a bekeblczett előlegeknél többet érnek, a vágvölgyi és keleti vasutak rász szerzemények, de ezt mindenki tudta, ezért tehát a felelősség nemcsak a ministert, de a képviselőházat és felsőházat egyetemlegesen terheli. A felekezetteknek adott csekély összeg szellemi tőke, mely az ország értelmiségét emeli és közvetlen hasonlíthatlanul több hasznot fog a keleti- és vágvölgyi vasút szerzeményénél adni.

Temesmegyében a kormány nagyszerű végrehajtásokat indíttatott az ingatlanok ellen, erre egy temesi képviselő apénzügyministerhez interpellációt intézett; gróf Szapáry következőleg nyilatkozott a szomorú helyzetről:

Az 1880. év végével az összes adóhátralék (egyesadó) tett az országban 32.864,000 forintot, szemben az egy évi egyesadó előírással, mely 76.898,000 forin-

tot tett, tehát körülbelül 50 százalékát az egy évi előírásnak. Ezen hátralékból 11 millió esik 7 megyére, ezek közt van Temesmegye is, a többi eloszlott; az 51 megye közt speczialiter Temesmegyében volt az adóhátralék 2.773,000 forint, szemben 2.753,000 évi adóval. Torontál-, Zemplény-, Bereg-, Ung-, Alsó-Fehér-, Szilágy-megyékben $\frac{8}{10}$ és egész egy évet tesz a hátralék. Az összes hátralékokból 8.500,000 frt esik az 1875-ik évet megelőző évekre. Ezen nyilatkozat kétségkivítli bizonyítéka, mert épen a két leggazdagabb és legjobb talajú megye; Temes és Torontál tartozott legtöbb adóval: nem fizette, mert nem biita, sőt e két megye területén nemcsak a pénz, de a hitelképesség is hiányzott, mert ha az illetőknek hitele van, ingatlanaikat nem eresztik árverésre. Ezen helyzetet azon szokásos váddal sem lehet menteni, hogy az adó nem fizetés magyar konokság, ellenzéki viszketeg, mert ezen megyék lakosságának túlnyomó része idegen faj, képviselőik kis kivétellel 1865-ik év óta kormánypártiak.

Az 1880-ik év a botrányok korszaka volt. Grünwald Béla képviselő a megyéket az árvapénzek elsikkasztásával és Tisza Kálmánt hanyagsággal vádolta. E tárgybán interpellációj át következőleg előzte meg: Országos hír szerint belügyminister úr a főispánokat a megyei pénzkezelés vizsgálatával bizta meg. Ez alkalommal ez intézkedést megbírálni nem akarom, a legnevezetesebb azonban ez ügyben az, hogy belügyminister úr az árvapénzek megvizsgálását mellőzte, pedig főleg ezeket kellett volna megvizsgálni, mert épen ezek kezeltetnek lelkiismeretlenül.

A visszaélések ösmereteseek, némely helyt a kölcsönöknél a törvényes szabályok teljesen mellőzettek, az árvaszék tagjai minden biztosíték nélkül, egymásnak; rokonaiknak, barátaiknak szavaznak meg kölcsönöket biztosíték nélkül, máshol a nagykornak csak vesztegetéssel tudják pénzeiket kikapni, a kölcsönadásnál vesztegetések, sikkasztások napirenden vannak. Az árvavagyon körüli sikkasztások a nemzetre szennyfoltot vetnek, az utóbbi események a nemzetet aggasztják és nyugtalanítják.

Mindezeknél fogva minister úrhoz következő interpellációt intézem:

„Minthogy az árvapénzek kezelése körül tapasztalt és utóbbi időben köztudomásra jutott, számos visszaélés és az árvák vagyonán elkövetett sikkasztások azt bizonyítják, hogy a közigazgatás ezen ágában nagy és komoly bajok vannak, melyek az árvák érdekeit veszélylyel fenyegetik, kérdem a t. minister úrtól: mily intézkedéseket szándékozik tenni a visszaélések megszüntetésére és az árvavagyon épségének biztosítására.“

Ezen dühös támadásnak kettős célja volt: a megyék, az önkormányzati rendszer és Tisza Kálmán belügyér meggyalázása; mert ha a megyék az árvavagyonot oly gyalázatosán, kezelik mint Grünwald volt alispán állította, akkor ezen tekintetes bünbarlangot légbé kellett volna röpíteni és a főispántul az utolsó virilistáig mindenik homlokára T. betűt süttetni, a belügyministert pedig, mint a tolvajok fő védnökét vád alá helyezni és a hóhér által a képviselőházbul ki kellett volna rugatni, mert miután az árvavagyonat a megye választott tisztviselői

kezelik, elsősorban a megyebizottság és a főispán, a miniszter közege, másodsorban a belügyminiszter és miniszterium ellenőrzik; ha Grünwald vádja igaz lett volna, a felsorolt tolvajságok és rablások az összes ellenőri közegek elnézésével, tudtával és beleegyezésével hajthatottak volna végre. Volt a dologban valami, a képviselő úr csak az időben tévedett, ugyanis mindez, a mit előadott, napirandevén voltak a Bach- és Smerlingkorszakban, midőn nem volt sem megye, sem miniszter, a visszaélések tehát részint ezen korszakban követték el és kivételesen később a megkegyelmezett Bachhuszárok és Smerlinglabanczok által követték el, kik régi szokásaiktól megváltni nem tudtak. A megyéknek és Tisza Kálmánnak ilyenmő megtámadása senkit sem lephetett meg, mert az idegen, ösmeretlen, rokonság nélküli német demokrátiát a zólyomi urak karolták fel és az alispáni székből, melyből a Radvánszky, Benyiczky s. a. t. urak az ország önállásáért, magyarságáért küzdöttek, a zólyomi törzsökös urak ültették be, a képviselőházba pedig Tisza Kálmán paizsa alatt fusionális programmal repült be.

Tisza Kálmán válasza.

(Kivonat.)

Első sorban két dolgot kívánok megjegyezni; nem tagadhatom, hogy visszaélések és sikkasztások történnék, de ahol történnék^ azok megbüntetése rajtam soha sem múlt és nem fog múlni, egyúttal azomban ki kell jelentenem, hogy az egész országra kiterjedő, általános árvaügyi sikkasztásokról és visszaélésekről beszélni nem lehet, másodsor ki kell jelentenem, hogy a kiderült

sikkasztások, visszaélések nem a jelen, de múlt szüleményei.

A főispánokhoz intézett felszólításban igenis a gyámügyek, az árvapénztárak nem voltak megnevezve, de miért? azért, mert azok ellenőrzéséről részint maga a törvény, részint az azok alapján kiadott utasítások intézkednek.

Vége a törvény engemet arra nem hatalmaz fel, hogy ok nélkül az árvapénztárakat megvizsgáltsam, de ismétlem hogy e tekintetben a törvények és szabályrendeletek végrehajtása elegendő és az árvaügyeket oly evidentiában tartom, hogy az 1877. óta bekerült hagyatéki ügyekről is akármikor megmondhatom, hány adatott be, mennyit tárgyaltak le, mennyi a hátralék. Lehet, hogy minden visszaélésről nincs tudomásom, de biztosítom, hogy amint értesít, azokról azonnal intézkedni fogok.

Grünwald Béla.

Engemet a miniszterelnök úr nyilatkozata nem elégt ki, én egy szóval sem mondtam azt, hogy az országban kivétel nélkül lopnak és sikkasztanak, de meggyőződésem, hogy az árvapénzeket kezelő hatóságok többségénél a legnagyobb zavar és rendetlenség uralkodik. Nem értem, miért vállal el miniszterelnök úr a hatóságokkal szolidaritást, midőn száz és százezrekről van szó, melyek a hatóságok hanyag és lelkiismeretlen kezelése által veszélyeztetve vannak.

A bíróság feladata a büntetés, a kormányé oly szervezet felállítása, mely a visszaéléseket megelőzze,

megnehezítse. Minister úr csalatkozik, hogy csak azon visszaélések történtek, melyek véletlenül a hírlapok által köztudomásra jöttek, mert ezek csak akkor jutnak köztudomásra, midőn egy pisztoly eldördül és az öngyilkosság okát keresik, de méltóztassanak elhinni, hogy a belügyministerium az árvapénzek kezeléséről soha sem igyekezett biztos tudomást szerezni.

A másik baj magában az organizmusban rejlik, van száz meg száz árvapénztár az országban, mely a törvény intézkedése alapján egészen kivonta magát a hatóságok ellenőrzése alól, a községek általi kezelés a legszerencsétlenebb intézkedés, mert ezeknél teljesen hiányzik az ellenőrzés. Én nem akarom azt állítani, hogy a közöniséget alarmirozó esetek mind minister úr kormányzata alatt történtek, de ha valaki 5 évig kormányoz, ez idő alatt a visszaélésekről tudomást is szerezhet és megszünésöket eszközölheti is, de mert nem intézkedett, azt kell hinnem, hogy úgy az organizmussal, mint funkciójával meg van elégedve; kérem tehát, hogy a ház ezen fontos kérdés tárgyalását tűzze ki.

Tisza Kálmán.

Hogy azon kérdéssel komolyan foglalkoztam, mutatja az, hogy belügyministerségem alatt készült a gyámügyi törvény és adattak ki a szabályrendeletek. A ministerium egyes konkrét esetekről nem a hírlapok útján, de saját tapasztalatai után jut és a vétkeket megfenyíti, a legnagyobb bajok pedig nem az újabb időkben, de az 1850-cs és 1860-as években merültek fel, mikor még sem megyei rendszer, sem alkotmányos kormány

nem volt; a községeknek az árvapénzek kezelése törvény szerint a közigazgatási bizottság és a megyék legfelsőbb közegeinek ajánlata folytán engedtetik meg, ezen engedélyeknél pedig egyik főkéllék az, hogy a község elég vagyonnal bírjon az esetleges károk kárpótlására és ezen községek egyáltalában nincsenek kivéve a megye és megyei tisztviselők ellenőrzése alul.

Grünwald támadását bizonyítékokkal nem igazolta; a megyei önkormányzatot még ekkor Magyarország egyik alapkövének tartották, a belügyminister hanyagságának bizonyítására a vádló egyetlen konkrét esetet sem birt felhozni, a ház tehát a minister választát helyeselvén, a tárgyalási kívánalmat elvetette.

A katonai tisztikar az államban még mindig külön, az államtul független császári katonaságnak tekintette magát, az alkotmányos Magyarország eszméjével, jelenyei tiszteletével nem tudott megbarátkozni, a királycsászár névnapjának ünnepén Egerben a katonai helyiségben a sárga-fekete zászló mellé kitűzték a nemzeti zászlót. Seemann parancsnok, őrnagy ezen kijelentéssel: „Nemt den Fetzen herunter“, (vegyétek le e rongyot), a nemzeti zászlót levetette. Eger városa úgy értesült, hogy ezen rendelet az ünnepély alatt adatott ki. A kormányhoz tehát július 4-én és augusztus 1-én ismételve elégtételért folyamodott és kívánata pártolására az összes törvényhatóságokat felszólította; Somogy megye pedig vegyes bizottság kiküldését kérte és a képviselőházhoz kérelmet intézett a nemzeti zászló sérthetlenségét biztosító törvény hozataláért; pártolta ezt csakis 16 megye, 4 város, még a hajdan erős ellenzéki Pest megye is el-

ejtette. Ezen alakban került tehát ez ügy a képviselőház elé.

A kormány, mihelyest a botrányról hivatalosan értesült, a katonai hatóságok az ügy vizsgálatát azonnal követelte, a vizsgálat az ügyet következően adta elő: Ő Felsége nevenapján a tisztikért különböző, ezek közt 2 magyar zászlóval is diszitLetett, ezen zászlók az ünnepély alatt folytonosan ott lobogtak, másnap Seemann az egyik zászlót, nem az ünnepély alatt, de magánkörbe vetette le, ez egyik zászlót is levetette azért, mert piszkos és rongyos volt. Ha a tisztizsgálat a valóságot mondta, Seemannt kárhozzatni alig lehet, mert az ünnepély megszűntével az ország méltóságának megsértése nélkül mindkét zászlót le vetethette volna, a háromszinű zászló is lehet rongyos és piszkos, miután azomban háromszáz esztendő óta még nem volt oly katonai vizsgálat, melyben a katonai vizsgáló bizottság ne igyekezett volna a tisztet, sőt közlegényt is tisztára mosni: Eger városának, mielőtt panaszkodott, hitelesen ki kellett volna mindazon polgári egyéneket hallgatni, kik jelen voltak, kik az esetet feladták, ez esetben, ha csalhatlan bizonyítékokkal bir, a katonai vizsgálatot megczáfolva, jogosan kérhetett volna új vegyes vizsgálatot. Bármiként történt is ez, annyi igaz, hogy a katonák kivételes állása sérti az állam eszméjét, ellenkezik a joggal, egyenlőséggel és méltányossággal. A kérvényező bizottság a katonai bizottság eljárását helyeselte és Somogy megye kérvényét elvetette. Az országgyűlés 177 szavazattal 96 ellenében elfogadta a kérvényező bizottság véleményét; távol volt 172.

A harmadik legnagyobb botrány volt a kolozsvári orvtámadás; Rüstov és Dienstl hadnagyok nyilvánosan a magyar önkénteseket kutyáknak nevezték. Bartha, a kolozsvári „Ellenzék“ szerkesztője ezen nyilatkozatokat lapjában kinyomatta; a két tiszt november 12-én Barthát párbajra hívatta, Bartha kijelenté, hogy miután ezen nyilatkozatok valódiságát tanukkal bebizonyíthatja, ezért a párbajt nem fogadja el. Másnap a tisztek kardosán, korbáccsal megjelentek az „Ellenzék“ szerkesztőségében, Barthát gorombául megtámadták és megakarták korbácsolni, Bartha védte magát, a két tiszt erre kardot rántott és a fegyvertelen karját, kezét, fejét meg vagdalták. Ezen barbár tett méltó ingerültséget idézett elő Kolozsvárott, gróf Péchy Manó és László Imre interpellációt intéztek a belügyministerhez, László indítványozta: A ház mondja ki rosszalását és utasítsa a minisiterelnököt, hogy az ügyet megvizsgálván, kimerítő jelentést nyújtson be.

Tisza Kálmán következőleg válaszolt:

A kihágás megtörténtéről hivatalos adataim vannak, a helybeli törvényszék a kihágás megállapítása iránt a vizsgálatot azonnal megindította.

Értesülvén, a szebeni parancsnokságot táviratilag azonnal felszólítottam, hogy az ügynek egy vegyes polgári és katonai tagokbul álló bizottság által való megvizsgálása iránt intézkedjék és utasítsa az illető katonai hatóságot, hogy magát e tekintetben Kolozsmegye főispánjával érintkezésbe tegye, s már a tegnapi távirati válasz szerint az intézkedés meg is történt és ezen ügy

egy vegyes katonai és polgári bizottság által fog megvizsgáltatni és a tettesek elfogattak; ami tehát eddig történhetett, megtörtént és biztosíthatom a házat, hogy részemről gondom lesz arra, hogy a vizsgálat eredményéhez képest a tettesek kellő szigorral megfenyíttessenek.

Amit tenni kellett és lehetett, megtörtént, a ház tehát a kormányelnök nyilatkozatát tudomásul vette. A tényt elsimítani nem lehet, sőt a katonatisztek emberi érzelmeiről felteszem azt is, hogy a bönösök barbár, lovagiatlan támadását nem is helyeslették, de az osztrák katona nem osztrák, nem magyar polgár, ő csak császári és királyi katona, ennél fogva mindig elnézéssel viseltetik tisztpajtásai iránt, a két támadót tehát tiszti rangjuk elvesztésére és 2 évi fogságra Ítélték; Franciaországban és Angliában elítélték volna 15 évre, a házjog és a rendkívüli sebezésért ezen büntetés igen csekély, de oly országban, melynek törvényei szerint tudok esetet, midőn gyilkos is 1¹ évig ült, hol a gyilkosságot megelőző szóbeli sértés, felháborodás, részegség nagymérvű könnyítő körülmény, akadhattak volna oly bíróságra, mely őket többre nem ítélte volna,

A horvátokkali egyesség is megújított, Horvát- és Magyarország egymástul nevezetesebb összegeket követeltek.

Magyarország követelt: 1.200,000 forintot, melyet Austria Horvát-Szlavonországnak a kényuralom alatt tanulmányi és vallási célokra adott és Magyarországnak a kiegyezéskor beszámolta. Horvátország ennek érvényét tagadta, mert Austria Horvátország összes jöve-

delmét húzta 1849—1867-ig, ezen ügyben a kormánynak a kiegyezéskor mindenesetre ki kellett volna Horvátországot hallgatni, sőt miután horvát jellegét homlokán viselte, Austriát egyenesen Horvátországhoz kellett volna utasítani.

A quota Horvátországra téves alapon számított és Horvátország eddig 800,000 irttal fizetett kevesebbet.

Vagyis Magyarország a kamatokkal együtt követelt 2.200,000 irtot.

Ezzel szemben Horvátország követelte a Mária-Terézia és József korából felmaradt 1.577,000 frt tanulmányi alapot, mely a magyar helytartóságnak adatott át és kamatok fejében 437,000 irtot, összesen 2.014,000 frt. Ezen követelés is alaptalan volt, mert Horvátország Magyarország kiegészítő részét képezte, államjoggal nem birt, jogilag horvát tanulmányi alap nem létezett.

A bizottság szokás szerint pazar és nagylelkű volt Horvátország iránt, ennél fogva kiegyeztek.

Az egyességi tárgyalásoknál Strazimir horvát képviselő búsan elzengte a horvátok szokásos panaszait; Irányi, mert e panaszok valóságát elhitte és a horvátokat sérelmeik pártfogása által a szélsőbalnak megnyerni remélte, következő indítványt adott be:

Küldjön ki a ház egy 12 tagbul álló bizottságot, mely meghallgatván egy tel ül a horvát-szlavon képviselőket, másfelül az illető ministereket, vizsgálja meg, vajon igaz-e, hogy azon ministerek, kiknek hatásköre Horvátországra is kiterjed, az 1868: XXX. törvényezikk egynémely rendelkezéseit megsértették és tegyen a

vizsgálatról jelentést. Az indítvány megbukott, sőt még a horvátok sem támogatták, mi a horvátok időnkint felmerülő panaszaiak valótlanságát kétségkívül konstataálta.

Érdekes epizódot képviselt Thaly Kálmánnak a nevelésügyben! következő támadása:

Szomorúan kell konstataálnom, hogy a legújabb nemzedék, a magyar ifjúság aránytalanul materialistikus és kosmopolita, indokolja ezt a minister úr által ápolit középtanodai és népiskolai tanrendszer, indokolja a minister úr egyénisége, ki maga is kosmopolita és ellensége az iskolában! nemzeties és hazafias szellemnek, hogy a minister úr a középtanodákból, mint népiskolákból kiakarja szorítani a hazafias és nemzeties irányt, azt tényekkel fogom bebizonyítani. A minister úr tanterve a magyar történelmet kiszorította a gymnasium 4 alsó osztályából, a magyar irodalom történetét ezelőtt a 7. és 8-ik osztályban hetenkint 6 óra alatt adták elő, minister úr leszorította a 8-ik osztályra és havi 3 órára.

A hazai történelem a jelenlegi rendszer szerint 3 órára van szorítva és csak a 8-ik osztályban adatik elő, ezelőtt a középiskolák 4-ik osztályában is tanítottak, (Közbeszólnak: nincs algymnázium 1) az nekem mindegy, tény az, hogy igen sok fiatalember a 6-ik, sőt 4-ik osztályból más pályára lép, lesz gazda, gyógyszerész állatorvos, katona, ezek tehát Magyarország történelméből egy betűt sem hallanak.

Trefort minister: A magyar történelem nincs kizárva, de fősúly van fektetve azon tárgyakra, melyek az ifjúság esztét gimnastisálják. A magyar történelmet csak fő vonásaiban lehet előadni, az ifjú, ha kilé, ol-

vasással ezt jobban megtanulhatja, ellenben a chemiát mathesist nem.

Trefort válaszában a kosmopolita irányt nem czáfolta meg és határozottan megértette, hogy a magyar történelemre súlyt nem fektet. Magyarország térképi helyzetét, a különböző fajú lakosokat, a veszedelmes szomszédokat, az ország szegénységét, féltartományi állását tekintve, a kosmopolitikus irány valóságos bűn. Mi a kosmopolita? A kosmopolita világpolgár, ki csak családot, de hazát nem ismer, ki csak a vagyonosodás után vágyik, szülőhelyéért, fajtársaiért nem hévül, előtte senki sem idegen, ennél fogva más faj uralmát bosszuság nélkül eltűri, s mert a nemzeti egyéniséget nem ismeri, sátorát felüti azon országban, hol vagyonát, értelmiségét jobban értékesítheti, hol jobban élvezhet; a kosmopolita előtt a nemzet, az állam semmi, a világ minden. A franczia, német, angol lehet kosmopolita, mert mind három nemzet oly nagyszámú, gazdag és hatalmas, hogy már egyik nemzetet sem lehet meghódítani; sem beolvasztani, mert a franczia és német tömör, művelt, gazdag nemzet, milliót haladó hadsereggel bír; az angolt biztosítja megközelíthetlen szigeti helyzet és óriási tengerészete, mely Európa összes tengerészeinél erősebb, ennél fogva a támadások ellenében dönthetetlen zárfalat képez. Mi azomban kicsiny, szegény nemzet vagyunk és azok maradunk, ha az ifjúságot Trefort mind matematikusnak és chemikusnak neveli is, van egy szövetséges sógorunk: az osztrák birodalom, ki ma barátunk, mert fejedelmünk egy, mert magában gyenge, mert német és lengyel lakosai belpolitikájukban a magya-

rokra támaszkodnak, ha azomban a magyarság a kosmopolitikus irányt követve, hatalmi és nemzeti fölény érül lemond, az idegen fajok igyekezni fognak érvényesíteni világpolgári jogukat és a leköszönő magyar helyett a szláv fajok az oroszhoz, az oláhok a románhoz, a németek a nagy német császársághoz hajlanak, vagyis lesz az országban általános villongás és az osztrák sógorok felmondják a barátságot. De ha a kosmopolita irány Magyarországon győzne, Ausztria a szövetséghez ragaszkodnék és nemcsak Magyarország, de az úgynevezett összbirodalom állása is kétes lenne, mert az összbirodalom főereje a tömör, szilárd magyarság; ma Magyarország tartja vissza a német császárságra kacsingató németeket, a muszkával kaczerkódó cseheket, morvákat, vendeket. Helyzetünk veszélyes azért, mert két hatalmas szomszédunk van, a német és orosz, a német ma az összbirodalomnak őszinte szövetségese, de miért az? mert az önérzetes, a valódi Magyarországnak érdeke ellenzi a német birodalom belügyeiben beavatkozást, miután Magyarország természetes terjeszkedési vonalát az aldujai tartományok képezik, ez Németország uralmi vágyait nem sérti, az osztrák-magyar terjeszkedés Németországra kellemesebb, mint az orosz, mert ez ma is féltelmes nagyhatalom, Ausztria csak a Salonikiig terjedő kis területet csatolhatja magához, Bulgáriára, Romániára, Szerbiára csakis vezető szerepet gyakorolhat, ellenben, ha a hatalmat Oroszország nyerné el, kezdetben már ezen kis országok hűbérei lennének és a gyenge hűbéres fejedelmeket akkor kergetné el, midőn tetszenék. Az orosz esküdt ellenségünk mert Magyarországot az osz-

trák birodalom lelkének tekinti, mert mi a lengyeleknek, kiknek felfalására vágyik, barátjai vagyunk, mert a szan-stefánói béke megghiúsítását magyar befolyásnak tulajdonítja, mert a pánszlávizmussá! Magyarország állt szembe és az orosz a Tisza kormány alatt a nemzetiségekre befolyását teljesen elvesztette; ma a magyar-osztrák birodalommal farkas szemet néz, ha azomban Magyarországon a kosmopolita szellem fog uralkodni és a magyar faj ősei sírját lábbal tapodja, emlékeit leköpi és hagyományairul lemond, Magyarországot azonnal megtámadja és bizonyára Trefort tudorjai, chemicusai, mérnökei, gyárosai, a volapük vezénylettel és a nagy bölcseséggel nem mentenék meg az országot. A magyar önérzet, lelkesedés, az állami függetlenségi eszmék fenntartására, a nemzet múltjának ösmerete mellőzhetlenül szükséges, mert a jelenkor csakis az izraelitákat, a szállítókat, a magasabb bürokratákat, a nagy javadalom haszonélvezőit elégítheti ki, mert bármit mondjának a kultúra prófétái, az államiság több kellékeivel nem bírunk, nemzeti hadseregünk nincs, a külpolitikát nem intézzük, az állam az adósság terhei alatt roskadozik, a magyar középosztály vergődik, a nép helyenkint Amerikába és Romániába vándorol, a nagy jellemek és nagy férfiak nem hemzsegek, csakis a törpe korhoz mérve nagyok. Ellenben Magyarországnak múltja fényes és hatalmas volt. Magyarország a hódítástul kezdve Európa alakulására és viszonyaira döntőleg foly be; mielőtt a magyarok bejöttek, a szláv fajok Csehországiul kezdve le a Balkánig és fel a Balti tengerig, különböző nagyobb-kisebb fejedelemségeket képeztek és egymást a közös

ellenség ellen védelmezték, Németország még akkor nem tömörült és a szlávok ellen az irtó háborút nem merte folytatni. A magyarok a nagy Morvaországot tönkretették, a szlávok középebe nemcsak beékelték magokat, de aldunai tartományaikat is meghódították. A német birodalom egységét később ismét veszély fenyegette, midőn a szegény, de jeles gróf Habsburg! Rudolfot a papi fejedelmek a császári trónra ültették és ellene a hatalmas Ottokár cseh király, Morva, Szilézia, Ausztria, Karinthia ura feltámadt, a hatalmasabb irigy német fejedelmektől elhagyatott Rudolfnak László magyar király vitéz serege vívta ki a győzelmet. Nagy Lajos alatt, ki a fejedelmek és emberiség disze, a lovagok mintaképe volt, ki a jogot, a törvényt soha sem sértette, hatalmát a gyengéekkel soha sem érezte, Magyarország Európában a legnagyobb birodalom volt és Európa ügyei a nagy király udvarában intézteitek el. Zsigmond király és német császár német birodalmi gyűlést Magyarországon tartott. Podiebrád hatalmát Mátyás király törte meg, az első állandó hadsereget Mátyás alkotta, a török barbarizmustul a magyarok vitézsége védte meg, II. Ferdinánd koronáját az Esterházy és Pázmány Péter által küldött magyar segítség védte meg. A reformáció fenmaradását nagyrészen a Bocskay, Bethlen, Rákóczy támogatásának köszönheti, mert ha ezek az osztrák házat meg nem támadják és erejét meg nem osztják, Gusztáv Adolf halála után a német reformáció elvesz. Mária-Teréziát és birodalmát a magyarok mentették meg; Ferencz királynak Napoleon elleni végdiadalát a folytonosan megszavazott magyar katonaság és határőrök segíték elő. Len-

gyelország ügyeire Magyarország századokig döntő befolyást gyakorolt, Magyarország nemcsak nagy volt, nemeik jeles királyok viselték a koronát, de történelmünk számos valódi hősoket, nagy hazafiakat és jeles államférfiakat tud előmutatni. Hunyady hős karjával, lángelméjével szerezte nagy vagyonát és emelkedett a kormányzóságra, kisebb erővel mindig nagy seregek ellen küzdött és győzött, mindig, midőn az árulás vagy a király hibája a győzelmet lehetlenné nem tette, a hazát, midőn úri társai és nemessége a tétlenség párnáin heverték, saját pénzén fogadott hadsereggel mentette meg; király lehetett volna, ha akar, de mert a hazában villogást idézett volna elő és a koronát honfitársai vérével szerezhetette volna meg, maradt kormányzó. Héderváry nádor a főhatalmat — bár az elsőség őt illette volna, — átadta a nagy Hunyadynak. Kemény Simon erdélyi vajda, midőn megtudták, hogy a törökök minden áron Hunyadyt akarják megölni, hasonló öltözetet vett fel és meghalt a hazáért. Zrínyi Miklós, hogy a törököket Szigetvárnál feltartsa, hős társaival a vár védelmében elesett. Dugonics Belgrád tornyárul a zászlós törököt le nem bírván lökni, átkarolta és vele együtt a Dunába ugrott. Pázmány Péter kora első államférfiam közé tartozott, királya nemcsak a magyar, de német ügyekben is kikérte és követte tanácsait. Verböczy csillogott, mint törvény tudó és törvényhozó; Deák Ferencz éles elméje, nagy tudománya, tiszta hazafisága, függetlenségével a világ törvényhozói közt is az elsők közé tartozik. Az egyéni és közjogrul, a tulajdonra sehol oly tiszta eszmék nem voltak, mint Magyarországon. A

hódításkor a nemzet alkotmánya köztársasági és minden magyar egyenlő volt, később, midőn Szent-István a nemességet behozta és a nemesség a kényuralmat legyőzte, a nemesség egyenlőségét mondta ki, az aranybulla már a nemzet és király jogai közti egyenlőséget, a személy és birtok sérthetlenségét biztosította. III. Endre és II. Ulászló felelős választott országtanácsossal, vagyis a mai elnevezés szerint felelős kormányval uralkodtak, a parasztság részletes birtokjogát már I. Ferdinand törvényei biztosították, midőn az önuralom a nemzet kezeiből kisiklani kezdett, az önkormányzat védbástyáját állították fel. Elmondhatjuk tehát, hogy Európában a nagy Magyarországnál szabadabb állam nem volt és a felelős kormány leelőbb Magyarországon lépett életbe. A szabadság érzete annyira élénk és általános volt, hogy a nemesség soraiba más fajokat is befogadott, a német szláv fajú városok, a magyar, szláv, román jobbágyok szabadságharcos uraik zászlója alá önként tódultak. A szabadságnak és az ország függetlenségének azom annyi hőse és vértanúja egyik országban sem volt, mint Magyarországon. Rákóczy Ferencz egymaga áll a világtörténelemben, mert midőn a szabadságharcosok táborra szétoszlott, kegyelemmel és több száz millió értékű uradalmaival kínálták meg, ha hódol és a nagy férfiú, a milliók az élvezetek helyett, a vándorbotot és a koldustársínyját választotta és sokan a legjelesebb nemesek közül csatlakoztak hozzá, kitűntetést nem várhattak és elhagyták kedves hazájukat családjukat, ősi birtokaikat; az újabb korban Kossuth Lajos szegényen hagyta itt hazáját és idegen országban

maradt, bárba az ország által elismert alkotmányos királynak a liüségsküt leteszi, bejöhetett volna. Általában Koppányiul kezdve 1850-ig ezerekre megy azok száma, kik a szabadságért elvérzettek és a magyar nemesség közt alig van olyan család, melynek tagjai a hazáért vérét és vagyonát nem áldozta. Magyarországon a kiegyezési korszakig nincs egy középület, nincs egy intézmény, mely a nemesség és papság önkényes adakozásaiba! ne épült vagy alapult volna. A budai királyi palota Mária Terézia alatt a főurak adományaikul épült, a múzeumot, Ludovikát, a tudóstársaságot a nemesség alapította, az egyetem, akadémiák a katolikus püspökök adományaikul, az eltörült zárdák vagyonából alapultak, a református és evangélikus iskolákat a nemes urak és némely városok alapították. A falusi iskolák, tanítólakok, templomok az urak, püspökök, alapítványok zsebébül vagy könyöradományokból épültek, a fuvarat ugyan a helyes emberek adták, hol azomban sok volt a fuvar, elengedték a robotot; az egyház, az iskola számára a földeket a földesurak adományozták. A megyeházákat, börtönöket a nemesi pénztárbul építették. A magyar nemzetnek tehát nagyszerű és fényes múltja van, mibül a mostani ifjúság igen sokat tanulhat, de különösen tanulhat hazafiságot, áldozatkészséget és megösmarkedhetik oly nagyszerű jellemekkel, kiknek, Deák kivételével, a megörökített egyéniségek még apródjai sem lehetnek.

Trefort azt mondá, hogy a magyar történelem nincs kizárva, de nem bizonyította, hogy tanköteles tárgy, pedig ha nem az, akkor ki is hagyhatta volna, mert a

tanuló ma a nemtanköteles tárggyal nem is bíbelődik. Azt állította, hogy a chemiát és mathezist csak iskolába lehet megtanulni, ellenben a magyar történelmet csak fővonásaiban lehet előadni, az ifjú ezt othon is megtanulhatja. A tantárgyak meghatározásánál nem az a kérdés, mi könnyű, mi nehéz, mit lehet iskola nélkül elsajátítani, mit nem, de tanítani kell mindazt, mit a közérdek kíván, mi a közszükségnek megfelel, mi az illetőknek megélhetését biztosítja. A közérdek mindenen felett kívánja a lelkes hazaszeretetet, a jog, a szabadság tiszteletét, az áldozatkészséget, a hazát a mérnöknek, gyárosnak, orvosnak, gépésznek épen úgy kell szeretni és tisztelni, mint a többi polgároknak, ezt pedig az igazi, hamisítatlan történelemből lehet megtanulni, ellenben a chemia, a magasabb számtan ösmerete csakis mérnököknek, gyárosoknak, orvosoknak, gyógyszerészeknek, tehát egy kis töredéknek szükséges; a milliók azonban nélkülözhetik a mathesist, a chemia jobban kifejlődött általános alapokkal bir, a ki németül tud az ösmereteit a német könyvekből megszerezheti, ezen könyvek sem számosak, sem nem drágák, ha tehát az egyik vagy másik tudomány alapelveit megtanulta, ösmereteit saját szorgalmával is nevelheti és pedig elannyira, hogy a magyarországi mérnökök nagy részének nincs diplomája, vagyis a szak világ dívó eszméi szerint nem szakemberek. A magyar történelem azonban, ki a történelem magaslatára akar emelkedni, ki nemcsak a királyok, a csaták történetét kívánja ös merni, nehéz tudomány, mert ösmernie kell a magán és közjogot, a szomszéd országok történelmét, tudni kell magyarul,

latinul, németül, tanulmányozni kell: Budai, Katona, Pray, Feszler, Kovacsich, Engl, Bartal, gróf Teleky, Szalay, Jászai, Szilágyi, Hormayer, Horvát, Rüstow, Thaly, Franknói Vilmos, Palaczky, Dlugos, Lelevel munkáit, Rákóczy, Betlen, Kemény, Kossuth, Széchenyi, Görgey, Klapka emlékiratait, az erdélyi múzeumot, az 1848 és 1849-iki közlönyt, a corpus jurist és a törvényeket azok indokolásait, a jelesebb szónoklatokat 1861-től 1890-ig mindez megközelíti, ha nem haladja a 7,000 ivet. Ezen munkák ma nehezen szerezhetők meg, mert régiek, a közönség csekély, a legjelesebb művek antiquariusokhoz és ezektől sajtkereskedőkhöz, kofákhoz kerülnek, a pesti könyvtárakban kaphatók, de csak a kiszabott órákban olvashatók, a ki ezen nehéz munkára elszánja magát az vagy úr, tehát egyéb fontos és kellemes dolgokkal is foglalkozik, vagy tanár, hivatalnok, kinek ideje nagyrésztét hivatala és családja igénybe veszi, ha tehát az illető naponta öt nyomtatott ivet elolvas is, ez legalább öt évet vesz igénybe, ezeket pedig el kell olvasni, mert gróf Teleky József „Hunyadyak kora* kivételével nincs egy munkánk se, mely történelmünket őszintén, szabadon, világosan, függetlenül adná elő; de sőt az adatok a legjelesebb történetírónk, Szalay László művében sincsenek meg. Mit bizonyít saját esetem, én a magyar és világtörténelemmel majdnem 50 éve foglalkozom, Rákóczy Ferencz manifestumát bírtam kéziratban, ezt viszontagságaim közt ellopták; meg volt régen könyvtáramban, midőn a IV. kötetre került a sor, gondoltam megkapom a pesti református könyvtárban, mely gróf Ráday Gedeontul (kinek öreg apja írta

a manifestumot) megvette könyvtárát és kéziratgyűjteményét, a kézirat eltűnt, hiányzott, nyugodtan; mentem el Győrbe, meglesz Szalayba; kerestük Szalayba, egy másik magyar íróba, hiányzott; azt elfelejtettem, hogy ezelőtt 20 évvel Katonába olvastam, Katona Rákóczyt veszedelmes lázadóként írta le, nem képzeltem, hogy manifestumát közli, és íme, az ő munkájában találtam meg.

Tévhit az, hogy az ifjú a történelmet magában jobban megtanulhatja, mint az iskolában, mert először ma az ifjú, ki valamely pályát választ, ha az iskolai végvizsgát egyszer szerencsésen átúsztá, szakmáján kívül mást nem vesz kezébe és csakis újságot olvas, sőt a nagyobb rész még a szakmájába tartozókat is megveti, iskolába azomban, ha tanköteles tárgy, kénytelen meghallgatni. De nem tanulhatja meg azért sem, mert történetíróink egyrésze alázatos, engedelmes szelíd papok és szerzetesek voltak; Horvát Sweiczban mint püspök megházasodott, amnestiát kapott, a hatalom kegyét nem mellőzhette, az áramlattal szembe nem szállhatott; Engl a kényur II. József császárnak tanácsosa volt; a közjog ismerete a magyar történelem mellőzhetlen kelléke, történetíróink közül a közjogot alaposan csak a jeles Szalay ismerte, ő is azomban jeles művét, mely csakis Mária-Teréziáig terjedt, száműzetésben írta, sok tekintetben tehát feszélyezve volt; általában egész 1866-ig hazánkban a censura és könyvkobzás dívott, ennél fogva szabadon senki sem írhatott; mindezen okoknál fogva nem szakember a magyar történelmet nem ismerheti, de ha a tanár jeles és független, az iskolában megtanul-

hatja, mert a tanár büntetlenül elmondhatja mindazt, miért ha nyomásban kiadná, üldöznék és kegyet veszene é» ha a történelmet egy évben el nem végezhetné, fel lehetne azt két, sőt három évre is osztani.

A kormány ezen az országgyűlésen még következő törvényjavaslatokat terjesztett be és vitt keresztül:

Csődöknél a kényszeregyesség kiterjesztését, a bélyeg és illeték módosítását, a budapesti rendőrség szervezését. Szegedről és a szegedi kormánybiztosságrul. A görög-keleti egyházvagyon rendezéséről. A földadó szabályozásáról. A hazai iparnak adandó kisajátításról. A költséges vízmentcsítés adómentességéről. Polgári perrendről és végrehajtásról. A sem mi tőszék eltörléséről. A véderőhöz tartozók adómentességéről. Az arad-csanádi, pest-pécsi, pest-zimonyi, szatmár-nagybányai vasutakról. A Duna-szabályozás folytatásáról. A nemzeti színház pénzügyeinek rendezéséről. A Tisza völgyének ármentesítéséről. Vasutak és csatornák telekkönyvezéséről. A szeged-percsőrai társulat adósságának elengedéséről.

I. Törvényczikk

a köztisztviselők minősítéséről.

(Szentelést nyert 1882. évi december hó 31 én. — Kihirdetett az „Országos Törvény tár “ban 1883. január hó 6-án.)

1. §. Állami vagy köztörvény hatósági tisztségre csak az nevezhető ki, — illetőleg csak az választható meg, s a kinevezés csak arra nézve tekinthető véglegesnek, a választás pedig érvényesnek, ki:

a) magyar állampolgár (1879: L. tvczikk);

b) gondnokság, csőd alatt nem áll, büntett vagy vétség miatt vád alá helyezve vagy általában szabadságvesztés büntetése alatt nincs, nyereségvágyból eredő büntett vagy vétség miatt elítélve nem volt, hivatalvesztésre szóló ítélet hatálya alatt nem áll, s erkölcsi tekintetben alapos kifogás alá nem esik,

c) kimutatja, hogy azon képzettséggel bír, melyet a jelen törvény a szolgálat azon nemére nézve, melyre kineveztetni vagy megválasztatni kíván, megállapít.

Elméleti képzettség.

2. §. A megelőző §. c) pontjában jelzett képzettség — amennyiben egyes szolgálati ágakra nézve külön törvények nem intézkednek — a különböző szolgálati szakok szerint a következő:

Közigazgatási szak.

3. §. A szoros értelemben vett közigazgatási szakot illetőleg, egy közigazgatási tanfolyamnak berendezése és azzal kapcsolatos vizsgálati rendszer iránt minél előbb külön törvény fog intézkedni, addig is azonban a következő képzettség állapittatik meg:

- a) ügyvédi oklevél, vagy
- b) államtudományi, vagy
- c) jogtudományi tudorság, vagy végre
- d) legalább a jogi négy évi tanfolyamnak a fennálló szabályok szerint való bevégezése, és az államtudományi államvizsgának sikeres letétele.

Azokra nézve, kik a jelenlegi tanrendszert megelőzőleg végezték tanulmányaikat, annak kimutatása szük-

séges, hogy az akkor fennállott rendszer szerint a teljes jogi tanfolyamot szabályszerűleg bevégezték, s az előírva volt vizsgálatokat sikeresen letették.

4. §. Külföldi egyetemeken szerzett bizonyítványok érvényessége tekintetében, a fennálló szabályok alkalmazandók.

5. §. A 3-ik szakaszban körülírt képzettség kimutatója megkívántatik:

I. a ministériumoknál a központi igazgatás fogalmazási szakánál, valamint az állami számvevőszéknél alkalmazott tisztviselőktől fel a minister!, illetőleg számvevőszéki tanácsosig bezárólag, a következő kivételekkel, hogy

1) a m. kir. igazságügyi ministeriumnál minister! tanácsos, osztálytanácsos, titkár és fogalmazó csak az lehet, ki, az 1869: IV. törv.-czikk 7. §-ában a bírói hivatalra megállapított jogi képzettséget igazolja; a fogalmazó-segédék és gyakornokoktól pedig az államtudományi államvizsga helyett a jogtudományi államvizsga követeltetik.

2) a m. kir. honvédelmi ministerium központi igazgatásánál a jelen törvény határozmányai csak a polgári tisztviselőkre alkalmazandók, kiknek minősítése a katonai szolgálati szabályokban megállapítva nincs;

3) az állami számvevőszéknél alkalmazott tisztviselőktől az államszámviteltanból letett vizsgálat igazolása is követeltetik; végre

4) azon ministeriumok központi igazgatásánál, melyeknél külön szakképzettséget igénylő ügyek is intézeteinek el, valamint az állami számvevőszéknél azon teen-

dók ellátására, melyeknél különleges szakképzettség igény éltetik, oly egyének is alkalmazhatók: kik a 3. §-ban megállapított képzettséget nem bírják, ha az illető külön szakra nézve a jelen törvényben megállapított képzettséget igazolják;

II. az egyes ministeriumok alatt álló állami hivatalok, péld. pénzügyigazgatóságok, adófelügyelőségek stb. fogalmazási szakánál alkalmazott tisztviselőktől, a jelen szakasz I. 4. pontja alatt körül írott kivétellel;

III. a fővárosi rendőrségnél a főkapitány, a rendőrtanácsosok, a kerületi kapitányok, főkapitányi titkár és a fogalmazóktól;

IV. vármegyéknél az alispánok, valóságos és tiszteletbeli jegyzők, szolgabírák, szolgabíró-segédectől;

V. a fővárosban a polgármester, alpolgármesterek, jegyzők és a jogi és közigazgatási szakosztályok élén álló tanácsnokoktól;

VI. törvény hatósági joggal felruházott városoknál a polgármesterek, rendőrkapitányok és jegyzőktől;

VII. a tiszti ügyészekről általában az ügyvédi vizsgának, a törvényhatósági árvaszéki elnöktől és ülnököktől pedig az államtudományi államvizsga helyett a jogtudományi államvizsgának sikeres letétele és igazolása kívántatik meg.

Fogalmazó gyakornokokká és szolgabíró-segédékké olyanok is alkalmaztathatnak, kik a 3. §. d) pontjában előírt szabályszerű tanfolyamot elvégezték ugyan, de az államvizsgát még le nem tették. Ezek azonban kötelesek az államvizsgát szolgálatba lépésök után legkésőbb egy év alatt sikeresen letenni, különben állásukat veszítik.

6. §. Községi illetőleg körjegyzőkre nézve az 1871: XVIII. t.-cz. 74. és 75. §§-ai alapján előirt vizsga letétele jövőre is követeltetik.

E vizsga alapján nyert képességi bizonyítvány csak a képességi bizonyítványt kiállító törvényhatóság területére bír érvénnyel. Oly községi vagy körjegyzőnek képesség! bizonyítványa azonban, ki a vizsga letétele után azon hatóság területén, melytől a képesség! bizonyítványt nyerte, legalább 3 évig mint községi (kör-) jegyző vagy aljegyző (segédjegyző) kielégítőleg működött, s ezt a törvényhatóság első tisztviselőjének bizonyítványával igazolja, az egész országban érvényes.

A vizsga tárgyait, továbbá a vizsgálati bizottságok szervezetét — kellő tekintettel a községi- (kör-) jegyzői karra, — végre a vizsgálatnál követendő eljárást, a belügyminister rendeleti utón állapítja meg.

A jegyzői vizsgára csak az bocsátható, ki legalább is hat gymnasiumi vagy reáliskolai avagy a polgári iskolák hat osztályát, vagy valamely ezen középtanodákkal egyenrendü kereskedelmi iskolát, vagy végre megfelelő katonai tanfolyamot sikeresen végzett, s ezt, valamint azt hitelesen igazolja, hogy ezen tanulmányai bevégeztével legalább egy évig valamely közigazgatási hatóságnál szolgált, vagy mint segédjegyző működött.

A képesség! bizonyítvánnyal bíró községi vagy körjegyző, ha más megyében nyer alkalmazást, az ebben hatályban levő szabályrendeletekből (statútumok) vizsgatételre kötelezhető.

Jogi szak.

7. §. A bíróságoknál és királyi ügyészségeknél a fogalmazási szakban működő tisztviselők képzettsége iránt az 1869: IV. és 1871: XXXIII. t.-cz. nem intézkedvén, ezennel megállapittatik, hogy a jelen törvény hatályba lépte után a kir. Curiánál elnöki titkár, tanácsjegyző, segédjegyző, a kir. Ítéelő tábláknál elnöki titkár, fogalmazó és fordító, a kir. főügyészségeknél fogalmazó, az első folyamodású bíróságoknál jegyző csak az lehet, ki a bírákra nézve az 1869: IV. törvényezikben előirt jogi képzettséget igazolja.

A fogalmazó segédek, aljegyzők és gyakornokok képzettsége ugyanaz, mint a központi igazgatásnál.

A jogyügyi igazgatóság, úgyszintén az alapítványi ügy igazgatóságának központi, vagy kirendelt fogalmazási személyzetére az államjóságoknál alkalmazott ügyészekre a képzettség: a sikerrel letett ügyvédi vizsgálat.

Az itt alkalmazott fogalmazó segédek és gyakornokokra nézve a hivatalba lépés alkalmával a jogvégzettség és jogtudományi államvizsga elegendő, s megengedhető, hogy az ügyvédi vizsgát a szolgálatba lépés után telessék le.

Tanügyi szak.

8. §. A tanárok, tanítók és tanítónők minősítését külön törvények és szabályzatok állapítják meg.

A tanügyi közigazgatás közegei, jelesen a tankerületi főigazgatóságok s népiskolai tanfelügyelőségek személyzetére nézve a szakképzettség akkép állapittatik meg, hogy:

a) tankerületi főigazgatóktól, egyetemi vagy középiskolai tanári képezés, vagy valamelyik egyetemi tanfolyam bevégzése;

b) népiskolai tanfelügyelők és segédtanfelügyelőktől, középiskolai vagy tanítóképzési tanári, polgári vagy népiskolai tanítói képezés vagy valamelyik egyetemi tanfolyam bevégzése; végre

c) a tollnokoktól a nyolcz osztályú középiskola végzése s érettségi bizonyítvány, vagy népiskolai tanítói oklevél kívántatik.

Orvosi szak.

9. §. I. A belügyministerium közegészségügyi osztályában az orvosokra nézve az egyetemes orvostudományok tudori oklevele vagy orvos-sebésztudori és szülésmesteri oklevél.

Ugyanez kívántatik a fővárosi rendőrségnél működő orvosoktól, továbbá a tiszti főorvosoktól, a fővárosban a kerületi orvosoktól, és e mellett két évi orvosi gyakorlatnak kimutatása.

Járási orvosokra, s rendezett tanácsú városok orvosaira nézve, orvostudori oklevél és két évi orvosi gyakorlat kimutatása szükséges.

A fenn elősorolt közzszolgálati orvosi állomások betöltésénél előnynek tekintendő, ha az illetők egyetemi tanszékeknél, különösen pedig oly egyetemi tanintézeteknél, melyeknek tantárgyai a betöltendő állomás feladataira vonatkoznak, tanársegédi minőségben legalább két évig működtek, vagy azon tárgyat magántanári qualifiicatióval előadták.

Tiszti orvosi állomások betöltésénél továbbá előnynek tekintendő a belügyminisztérium közegészségügyi osztályában való szolgálat, vagy járási (kerületi) orvosi minőségben való működés.

Községi vagy körorvosok iránt az 1876. XIV. t.-ez. 143. §-a intézkedik.

A belügyminister felhatalmaztatok, hogy a köztörvényhatósági és rendőrségi orvosokra, az igazságügyminister pedig, hogy a törvényszéki és a kerületi börtöns fegyházi orvosokra nézve, ezek különleges teendőikre vonatkozólag, a vallás- és közoktatási ministerrel egyetértve, egy külön tiszti orvosi — illetőleg törvényszéki orvosi vizsgálatot rendezhessenek be, s kötelezőleg kimondhassák, hogy egy meghatározandó időtől kezdve, csak azon orvos legyen a köztörvényhatóságoknál vagy rendőrségnél, illetőleg törvényszékeknél, kerületi börtön- vagy fegyháznál alkalmazható, ki azon gyakorlati vizsgát sikerrel letette.

Azon orvosoktól, kik ezen intézkedés életbeléptetése előtt legalább két évig hasonló állomásokon már működtek, ezen vizsga letétele nem lesz követelhető.

Ezen vizsgára csak azon orvosok bocsáttatnak, kik a magyar állam területén érvényes egyetemes orvostudori vagy orvos-szebésztudori és szülészmesteri oklevéllel bírnak, s legalább egy évi egyetemi vagy kórházi szolgálatot, vagy legalább két évi magángyakorlatot, mutatnak ki.

Az egy évi önkéntesi minőségben a rendes hadseregben vagy a honvédségnél eltöltött év, azon esetben, ha az illető azt orvosi oklevelének elnyerése után

szoltszolgált le, egy kórházi szolgálati évvel egyenértékű.

A vizsgáló bizottságok összeállítása, a vizsgálatok tárgya, módja, ideje és helye iránt, cgyetértőleg a val-lás- és közoktatásügyi miniszterrel azon miniszter, kinek ügykörébe az illető orvosi állomások tartoznak, rendeleti utón intézkedik.

II. Az állami kórházak és gyógyintézetek, az országos fegyintézet! és kerületi börtönkórházak, továbbá a törvényhatósági közkórházak és gyógyintézetek fő- és elsődorvosi állomásaira, egyetememes orvostudori, vagy orvos-sebésztudori és szülész- illetőleg szemésmesteri oklevél, továbbá a gyógyintézet és állomás czéljának megfelelő szakképzettségnek és legalább két évi szakgyakorlatnak kimutatása kívántatik.

Előnyül tekintendő, ha a folyamodó az illető szakban egyetemi magántanári, tanársegédi, vagy gyakor-noki minőségben legalább két évig már működött, vagy valamely közkórháznál vagy speciális gyógyintézetnél, az illető szakban másod- vagy segédorvosi minőségben szintén legalább két évig alkalmazva volt.

Másod- és segédorvosokra nézve orvostudori oklevél kívántatik. Az illető szakra vonatkozó külön tanulmányok vagy gyakorlat az alkalmazásnál előnyt adnak.

III. Magán kórházak és gyógyintézeteknél: a főorvosra nézve az egyetememes orvostudományok tudori vagy legalább orvos-sebésztudori és szülészmesteri oklevél, továbbá az illető intézet gyógyczéljainak megfelelő szakismereteknek és két évi gyakorlatnak okmányszerű kimutatása szükséges.

A segédorvosra nézve orvostudori oklevél, s az illető intézet gyógycéljainak megfelelő szakismeret kimutatása.

IV. Az országos állatorvosokra, állatorvosi oklevél, s két évi állatorvosi gyakorlatnak, vagy két évi vesztegintézeti szolgálatnak, azonkívül pedig az állategészségügyi rendszet terén való jártasságnak kimutatása kívántatik.

Műszaki szak.

10. §. Az állami szolgálat bármely ágazatában úgy a központban, valamint a vidéken, továbbá a törvényhatóságoknál és törvényhatósági joggal felruházott városoknál műszaki teendőkre alkalmazandó egyénekre nézve, a képzettség valamely műegyetem tanulmányainak szabályszerű bevégezése, s annak alapján a királyi József-műegyetemtől nyert, vagy az által honosított mérnöki oklevél.

Az állandó kataszternél az igazgató, háromszögméreti főnök, háromszögelő mérnökök, háromszögein segítők, felmérési felügyelők, főmérnökök, mérnökök, mérnöksegédek és felmérési növendékek tekintetében, a képzettség: a műegyetemi tanulmányok bevégezése.

A mérnöksegédek és felmérési növendékeknél az esetben, ha teljes képességgel bíró egyének nem jelentkeznének, kivételesen a reáltanodái tanulmányok bevégezése és érettségi vizsga.

Culturmérnökségnél a képzettség a műegyetemi tanulmányok bevégezése, s arról oklevél; továbbá a magyaróvári gazdasági Akadémián vagy más külföldi felsőbb gazdasági tanintézetben a legfontosabb gazdasági

tantárgyaknak és a rétmivelés, rétöntözés, talajjavítás, becsléstan, nemzetgazdaság és vízhasznosítási előadásoknak legalább egy éven át hallgatása, s erről bizonyítvány.

Bányászati szak.

11. §. A bányahatósági tisztviselőkre nézve a bányászati tanfolyamának szabályszerű bevégezése és ezenfelül a jog- vagy államtudományi államvizsga kimutatása.

A bányagazgatóságok s bányahivatalok, fémbányák, beváltóhivatalok, pénzverőhivatalok, fémkohók, vasművek, kőszénbányák és a sótermelésnél alkalmazott fogalmazási, műszaki és pénztári személyzetre nézve, a bányászakadémiai tanulmányok szabályszerű bevégezése és államvizsga az illető szakból.

Erdészeti szak.

12. §. Erdőtisztekül az állami vagy köztörvényhatósági erdészeti szolgálatnál egyáltalában csak azok alkalmazhatók, kik az 1879: XXXI. törvenyzikkben megszabott kívánalomnak megfelelően, érettségi bizonyítványt bírnak és a selmeczi erdő-akadémia Összes tantárgyaiból letett szabályszerű vizsgálatok után az erdészeti államvizsgát belföldön letették. A királyi erdőfelügyelőktől e mellett még az idézett törvényben megszabott 8 évi erdészeti szolgálat igazolása is kívántatik.

Levéltári szak.

13. §. Az országos levéltár fogalmazási szakában csak az alkalmazható, ki a jogi vagy legalább bölcsé-

szeti szabályszerű tanfolyamnak sikeres bevégzése után, az országos levéltárnál a szakvizsgálatot kielégítő módon előzetesen letette. Ezen külön szakvizsgálat tárgyai: a magyar történelem, a magyar és latin paleographia, diplomatica, latin nyelv, magyar közjog, magánjog és egyházjog, főtekintettel az 1848. előtt fennállott viszonyokra.

Az országos levéltár kezelő szakánál 8 gymnasiális osztálynak bevégzése és a kezelési szakvizsgálatnak sikeres előzetes letétele kívántatik. Ezen szakvizsgálat tárgyai: a magyar, német és latin nyelvek, továbbá a jó és helyes írás.

A vármegyei és városi köztörvényhatóságok levéltárainál alkalmazott fő- és allevéltárnokoktól minimumként az országos levéltári kezelő-tisztviselőkre megállapított képzettség, s különösen a latin nyelvnek olyatén ismerete kívántatik, hogy az illető levéltári tisztviselő bármely latin szöveget értsen, s a nyelv alaktanát is annyira bírja, hogy a közéletben divatozott nem paleographiai rövidítéseket kiegészíteni, s így bármely latin iratot hiba nélkül leírni képes legyen.

Az előzetes szakvizsgálat az országos levéltárnál a kezelő-szakra felállított vizsgálóbizottság előtt teendő le.

Posta szak.

14. §. A postaigazgatók, aligazgatók, titkárok, felügyelők, fogalmazók és fogalmazó-gyakornokoktól a jogvégzettség kívántatik.

A posta-főtisztek, tisztek és gyakornokokra nézve

főgymnasiumi vagy főreáltanodai tanulmányok és érettségi vizsga, vagy valamely ezen középtanodákkal egyenrendű kereskedelmi iskola vagy megfelelő katonai tanintézet szabályszerű bevégezése.

Távírda szak.

15. §. Távírda-igazgatók, titkárok, főtisztek, tisztek és gyakornokoknál a képzettség a jogi, vagy műegyetemi, vagy annak megfelelő katonai tanfolyam bevégezése és az előirt távirdai vizsgák letétele.

Azok, kik a bányászati és erdészeti akadémiát végeztek, ezen állásokra hasonlólag alkalmazhatók, ha igazolják, hogy a delejtant és villamdelejtant oly terjedelemben tanulták, mint azok, kik a műegyetemet végeztek, vagy hogy az ez irányban felmerült hiányt utólagosan pótolták.

A kinevezett távirdakezelőknél legalább a polgári iskola, katonáknál az altiszti iskola bevégezése, szerződötteknél legalább a népiskolai tantárgyak ismerete s mindnyájukra nézve az előirt kezelői vizsgák letétele.

Tengerészeti hatósági szak.

16. §. A tengerészeti hatóságoknál a ministeri tanácsos előadók, fogalmazó, építészeti mérnök, segédmérnök, számvevőségi és kezelési személyzetre ugyanazon minősítés áll, mely az illető szakok tekintetében, a központi szolgálatnál megállapított.

Rév hivatali tisztviselő (rév-kapitány, rév-alkapitány, rév-biztos, rév-hadnagy) csak az lehet, ki hosz-

szujáratu tengeri kereskedelmi kapitányi minőségben két éven át hosszujáratu nemzeti hajón parancsnok volt, valamely rév hivatalnál 6 hónapon át gyakornokoskodott, s a tényleg létező szabályok szerint berendezett különleges minősítési vizsgát letette.

A megelőző pont alól kivételnek azok, kik a hadi tengerészetben mint tiszték szolgáltak, s kik a fennebbi minősítés kimutatása nélkül is nyerhetnek a rév hivataloknál alkalmazást.

Számvevőségi szak.

17. §. A ministeriumoknál, a megyéknél és törvényhatósági joggal felruházott városoknál, a pénzügyi igazgatóságoknál, adófelügyelőknél, illeték-kiszabási- és adóhivataloknál, a dohányjövédékeknél, az állami jószágigazgatóságoknál, a bányászat- és pénzverésnél, az államnyomdánál, a lottó-, posta- és távirdaigazgatóságoknál, az állami zálogházaknál, tébolydák-nál és kórházaknál és intézetnél alkalmazott számvevőségi és ellenőrző tisztviselőtől a főgymnasiumi vagy főreáltanodai tanulmányok bevégezése és érettségi vizsgálat, vagy ezen középtanodákkal egyen rendű kereskedelmi iskola avagy megfelelő katonai tanfolyam bevégezése, továbbá az államszámviteltani vizsga letétele kívántatik meg. Erdő- és bánya-számvevőségi tisztviselő csak az lehet, ki a selmeczi akadémiát végezte és az ott előírt vizsgálatokat letette.

Az államszámviteltani vizsga a hivatalba lépés után is lehető; de a kinevezés, vagy választása vizsga letételéig véglegesnek nem tekintetik, s az illető elő-

léptetésben nem részesülhet. A ki pedig kineveztetése, vagy a választás után 2 év alatt e vizsgát le nem tette, hivatalát veszti.

Pénztári szak,

18. §. A központi állampénztár, a zágrábi állampénztár, valamint az adóhivatalok és határvámhivatalok tisztviselőire, a köztörvényhatósági pénztárnok, al-pénztárnok (ellenőr) és könyvezetőre, a gyámi pénztárnokra, az állami hidaknál a pénztárnok és ellenőrré nézve a képzettség a főgymnáziumi vagy főreáltanodai tanulmányok bevégezése és érettségi vizsga, vagy valamely ezen középtanodákkal egyenrendű kereskedelmi iskola vagy megfelelő katonai tanintézet bevégezése és a szabályszerű vizsgálatokról bizonyítvány. Azok, kik az állami számviteltani vizsgát letették, minden állami 'és törvényhatósági vagyon-kezelő hivatali állásra előnnyel bírnak.

A fogyasztási adószedő, ellenőr és tiszteknél, a só-tárnok, ellenőr, mázsatiszt, almázsatiszt és hivataltiszt-nél a minősítvény algymnasiumi, alreáltanodai tanulmányoknak vagy polgári iskolai négy osztályának szabályszerű és jó sikerrel való bevégezése.

ily tanulmányokkal bíró egyének kivételesen a II. osztályú mellékvámhivataloknál is alkalmazhatók.

Kezelési szak.

19. §. Telekkönyvvezetőkül és segédtelekkönyvvezetőkül csak azok alkalmazhatók, kik a telekkönyvi vizsgát letették.

A segédhivataloknál alkalmazottakra nézve a központi igazgatásnál, a bíróságoknál, a jogügyi és alapítványi igazgatóságoknál, és minden egyéb állami vagy törvény hatósági hivatalnál négy gymnasia! is vagy reáltanodái vagy polgári iskolai négy osztálynak szabályszerű bevégezése.

E képzettség kívántatik a dohánybevéltási felügyelők, kezelők és tisztek tekintetében is.

A dohányárudai, raktári, valamint, a lottóigazgatósági tisztviselőknél a főgymnasiumi vagy főreáltanodai tanulmányok és érettségi vizsga, vagy valamely ezen középtanodákkal egyenrendű kereskedelmi iskola bevégezése kívántatik, s csak kivételesen vehetők fel egyének polgári iskolai hat osztálylyal.

Börtönügyi szak.

20. §. A fegyintézetek és kerületi börtönök igazgatóira, s a mária-nostrai ügynökre nézve — a jogvégeztség, jogtudományi államvizsga letételével kívántatik.

Fegyintézet! és kerületi börtöni ellenőr és gondnoknál a képzettség felsőbb gymnasiális vagy felsőbb reáltanodái tanulmányok bevégezése és érettségi vizsga letétele; ezen felül az állami vagy kereskedelmi számviteli vizsgálat kívántatik.

Fogház-felügyelőknél, mennyiben nem megfelelő katonai, vagy alsóbb rendű közigazgatási szolgálatból vétetnek át — a képzettség négy osztályú polgári iskola bevégezése.

Vegyes szakok.

21. §. Veszteginézetek. A veszteginézetek felügyelőjénél, a veszteginézeti igazgatók és állomásvezetők, orvosi vagy állatorvosi oklevél, továbbá az állategészségügyi rendészet körében való jártasság kimutatása kívántatik.

22. §. Zálogházak. A zálogházi igazgató, ellenőr, könyvelő, pénztárnok és ellenőrzési szám tisztekre nézve, főgymnasiumi vagy főreáltanodai tanulmányok bevégezése és érettségi vizsgálat, vagy valamely ezen közep-tanodákkal egyenrendű kereskedelmi iskola bevégezése, s erről bizonyítvány szükséges.

Az alsóbb tisztviselőknél négy gymnasialis vagy reáltanodái, vagy polgári iskolai négy osztálynak szabályszerű bevégezése kívántatik.

Hogy ezen és a jelen törvény 6., 14., 17., 18. és 19. §§-ban említett kereskedelmi iskola, mely esetben tekinthető a főgymnasium vagy főreáltanodával egyenrendűnek, azt az illető szakministerek a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértőleg állapítják meg.

Gyakorlati képzettség.

23. §. Az egyes ministeriumok központi hivatalainál a minister! titkári és azon felül álló hivatalok elnyerése bezárólag a minister! tanácsosig, úgyszintén az egyes ministeriumok alatt álló állami hivatalok közül a pénzügyigazgatók, adófelügyelők, posta- és távírda-igazgatóktól azon kivétellel, melyet a jelen törvény 5. §-ának I. és II. pontja állapít meg, továbbá megyei törvényhatóságoknál az alispáni, főjegyzői és

szolgabírói, a fővárosi és törvényhatósági joggal felruházott városoknál a polgármesteri és rendőrkapitányi állomások elnyerése az elméleti képzettségen felül a gyakorlati képzettség kimutatásától is tétetik függővé, melyet egy külön gyakorlati közigazgatási vizsgának sikeres letétele ad meg.

24. §. E vizsga tárgyait, a vizsgáló bizottságok összeállítását, s azoknak eljárását, a jelen törvény életbeléptétől számított egy év alatt a ministerium rendeleti utón állapítja meg.

A vizsga úgy rendezendő be, hogy az arra jelentkező által a gyakorlati képzettség minősítése a közigazgatás valamennyi ágára, vagy csupán a közigazgatásnak általa választott egyik vagy másik ágazatára nézve legyen megszerezhető.

25. §. A vizsgálati bizottságok Budapesten és Kolozsvárott állítandók fel. Ezeken kívül azonban a szükséghez képest megfelelő más helyeken is szervezhetők.

26. §. A vizsgálat írásbeli és szóbeli.

27. §. A gyakorlati közigazgatási vizsga letételére csak az bocsátható, ki a jelen törvényben előirt elméleti képzettség megnyerésétől számított két évi gyakorlati szolgálatot tud kimutatni, melyből egy évi gyakorlat valamely bíróságnál is tölthető; egy év azonban okvetlenül valamely állami, törvényhatósági vagy törvényhatósági joggal felruházott városi közigazgatási hatóságánál a fogalmazási szakmában töltenendő.

28. §. Azt, hogy a jelen törvény 23. §-ában felsoroltakon kívül a gyakorlati vizsgának letétele más

állami és mely állami állomások elnyerésénél köve-
telendő, saját működési körükben az egyes ministerek
rendeleti utón állapítják meg.

29. §. Az egyes ministeriumok kebelében a tőlök
függő egyes állami hivatalokra nézve eddig fennállott,
vagy a mutatkozó szükség szerint ezentúl életbelépte-
tendő különleges tisztvi vizsgák a fentebbi rendelkezé-
sek által nem érintetnek.

30. §. A ministerium utasíttatik, hogy a 24. §. ér-
telmében kiadandó szabályozó rendelet életbeléptétől
számított három év után, figyelemmel, az időközben
szerzett tapasztalatokra, a gyakorlati vizsga állandó
rendezése iránt törvényjavaslatot terjesszen be.

31. §. Az egyes ministerek felhatalmaztalak,
hogy — ha azt a szolgálat érdeke kívánja — a szak-
irodalom, vagy a gyakorlati téren kitűnő egyénisé-
gekre nézve az alaki képzettség hiányától való fel-
mentést 0 császári és apostoli királyi Felsőgőinél ki-
eszközölhessék.

32. Az egyes ministerek felhatalmaztálnak, hogy
oly szakok- vagy vallomásokra nézve, melyek iránt a
jelen törvény nem intézkedik, a megkívántató képzett-
séget rendeleti utón állapíthassák meg.

33. A kiszolgált altisztek alkalmazásáról szóló
1873: II. t.-cz. rendelkezései jelen törvény által nem
érintetnek.

Átmeneti intézkedés.

34. §. Azokra, kik a jelen törvény hatályba lép-
tekor akár kinevezés, akár választás útján nyert híva-

talban tényleg szolgálatban vannak, vagy ha tényleg nem szolgálnak, azt kimutatják, hogy 1867. évi július 1-je után szolgálatban voltak, mennyiben ugyanazon szakban kívánnak alkalmaztatni, a jelen törvény nem alkalmazható, s reájok nézve az eddig fennálló törvények és gyakorlat irányadók.

Az ilyenek az illető szakban az eddigi mód és gyakorlat szerint elő is léptethetők.

35. §. Azok, kik a jelen törvény értelmében létesítendő vizsgarendszer életbeléptetéseig ügyvédi oklevelet szereztek, valamint azok is, kik különben is bírva az elméleti képzettséggel, azon időig valamelyik közgazgatási bizottságban mint választott tagok legalább két évig egyfolytában résztvettek, a 27. §-ban előirt gyakorlat és a 23-ik és 24-ik §§-okban megállapított gyakorlati vizsga alól felmentetnek.

Végrehajtási intézkedés.

36. §. A jelen törvénynek végrehajtásával a ministerium bizatik meg.

XXI. Törvénycikk. a törvényhatóságokról.

(Szentesítést nyert 1886. évi június hó 27-én. — Kihirdettetett az „Országos Törvény tár“-ban 1886. évi július hó 8-án).

1. §. Az alább felsorolt vármegyék és törvényhatósági joggal felruházott városok — mint köztörvényhatóságok — törvénybe iktattatnak.

L Vármegyék.

1. Abauj-Torna,
2. Alsó-Fehér,
3. Arad,
4. Árva,
5. Bács-Bodrog,
6. Baranya,
7. Bars,
8. Békés,
9. Bereg,
10. Besztercze-Naszód,
11. Bihar,
12. Borsod,
13. Brassó,
14. Csanád,
15. Csik,
16. Gsongrád,
17. Esztergom,
18. Fejér,
19. Bogaras,
20. Gömör és Kis-Hont,
21. Győr,
22. Hajdú,
23. Háromszék,
24. Heves,
25. Hont,
26. Huny ad,
27. Jász-Nagykun-Szolnok,
28. Kis-Küküllő,
29. Kolozs,

30. Komárom,
31. Krassó-Szörény,
32. Liptó,
33. Máramaros,
34. Maros-Torda,
35. Mosony,
36. Nagy-Küküllő,
37. Nógrád,
38. Nyitra,
39. Pest-Pilis-Solt-Kiskun,
40. Pozsony, *
41. Sáros,
42. Somogy,
43. Sopron,
44. Szabolcs,
45. Szatmár,
46. Szebon,
47. Szepes,
48. Szilágy,
49. Szolnok-Dodoka,
50. Tomes,
51. Tolna,
52. Torda-Aranyos,
53. Torontál,
54. Trencsén,
55. Turócz,
56. Udvarhely,
57. Ugocsa,
58. Ung,
59. Vas,

- 60. Veszprém,
- 61. Zala,
- 62. Zemplén,
- 63. Zólyom.

11. Törvényhatósági joggal felruházott városok.

- 1. Arad sz. kir. város,
- 2. Baja t. h. város,
- 3. Debreczen sz. kir. város,
- 4. Győr sz. kir. város,
- 5. Hódmező-Vásárhely t. h. város,
- 6. Kassa sz. kir. város,
- 7. Kecskemét t. h. város,
- 8. Kolozsvár sz. kir. város,
- 9. Komárom sz. kir. város,
- 10. Marosvásárhely sz. kir. város,
- 11. Nagy-Váradi t. h. város,
- 12. Pancsova t. h. város,
- 13. Pécs sz. kir. város,
- 14. Pozsony sz. kir. város,
- 15. Selmech- és Bélabánya sz. kir. város,
- 16. Sopron sz. kir. város,
- 17. Szabadka sz. kir. város,
- 18. Szatmár-Németi sz. kir. város,
- 19. Szeged sz. kir. város,
- 20. Székesfehérvár sz. kir. város,
- 21. Temesvár sz. kir. város,
- 22. Újvidék sz. kir. város,
- 23. Versecz t. h. város,
- 24. Zombor sz. kir. város,

HL Budapest fővárosról
 az 1872: XXXVI. t.-cz. rendelkezik.

IV. Fiume város

és kerülete törvényhatósági ügyei, a törvény újabb rendelkezéséig, a fennálló törvényes gyakorlat szerint intézteinek.

I. FEJEZET.

A törvény hat 6 sági hatásköréről.

2. §. A törvényhatóságok jövőre is gyakorolni fogják a törvény korlátái között

a) az önkormányzatot;

b) az állami közigazgatás közvetítését.

c) ezeken felül a törvényhatóságok egyéb közérdekű sőt országos ügyekkel is foglalkozhatnak, azokat megvitathatják, azokra nézve megállapodásaikat kifejezhetik, egymással és a kormányval közölhetik és kérvény alakjában a törvényhozás bármelyik házához közvetlenül fölterjeszhetik.

3. §. Önkormányzati jogánál fogva a törvényhatóság saját belügyeiben önállólag intézkedik, határoz és szabályrendeleteket alkot; határozatait és szabályrendeleteit végrehajtja, tisztviselőit az ezen törvényben megállapított kivételekkel (1. 80. §.) választja, az önkormányzat és közigazgatás költségeit megállapítja, s a fedezetről gondoskodik, és pedig a megyei törvényhatóság az 1883. évi XV. t.-cz., r városi törvényhatóság pedig a községi törvény rendelkezései szerint.

A kormányval közvetlenül érintkezik.

4. §. A belügyminister a törvényhatóságoknak az önkormányzati hatáskörben követett közigazgatási eljárását, belső ügy vitelét és pénzkezelését saját kiküldött közege által bármikor meg vizsgálthatja.

ö. §. Határozat, mely

a) a költségvetés megállapítására (vármegyékben az 1883: XV. t.-cz.. városi törvényhatóságokban a községi törvény 113. §-a korlátái között);

b) ingatlan vagyon elidegenítésére vagy ingatlan vagyon szerzésére (városi törvény hatóságokban a községi törvény 110., 113., 164. §-ainak korlátái között);

c) kölcsönvételekre;

d) a helybenhagyott költségvetésben elő nem forduló terhes szerződések kötésére vagy felbontására és közművek emelésére;

e) új hivatalok rendszeresítésére vagy a fenállók megszüntetésére vonatkozik (vármegyékben az 1883: XV. t.-cz. korlátái között) és általában minden határozat, melyre nézve a törvény felsőbb megerősítést rendel, csak külön indokolt fel terjesztés alapján kieszközölt ministeri jóváhagyás után hajthatók végre.

Ha az illető minister a fel terjesztéstől számítandó 40 nap alatt egyáltalában nem nyilatkozik, a felterjesztett határozat helybenhagyottnak tekintetik és végrehajtható.

6. §. Ha a törvényhatóság valamely törvény által reá rótt kötelezettség teljesítésére szükséges kiadást költségvetésébe felvenni vonakodnék, a kormány a megfelelő összegnek a költségvetésbe való felvételét elrendelheti.

7. §. A törvényhatóság azon határozatai, melyek természetüknél fogva az illető feleknek kézbesítendőek:

a) vármegyékben a járási főszolgabírák és rendezett tanácsú városi polgármesterek útján a községi vagy körjegyzők, illetőleg az 1875. évi X. t.-cz. alapján kijelölt városi közegek;

b) törvényhatósági joggal bíró városokban ugyancsak az 1885. évi X. t.-cz. alapján kijelölt közegek által kézbesítetnek.

Azon határozatok és szabályrendeletek pedig, melyek közérdekű voltuknál fogva közhírré teendőek:

a) vármegyékben s rendezett tanácsú városoknak közvetlenül, nagy és kis községeknek pedig a járási főszolgabírák útján nyomtatásban, vagy könyomain másolatban megküldetvén, ott a helybeli szokáshoz képest 8 nap alatt köztudomásra juttatandók;

b) városi törvényhatóságokban az ott szokásos módon (hírlapokban való közlés, falragaszok, kifüggesztés stb. által) szintén 8 nap alatt nyilvánosságra hozandók.

A közhírré tételnek a hitelesítéstől számítva 30 nap alatt mindenütt meg kell történnie.

8. §. Magánfelek a határozatok ellen azok kézbesítésétől, illetőleg kihirdetésétől számított 15 nap alatt felelbezzhetnek. A szabályrendeletek azonban a kihirdetésétől 30 nap alatt felelbezzethetők az illető miniszterhez.

A határidő a kézbesítést, közérdekű határozatokra és szabályrendeletekre nézve pedig az illető községben lett kihirdetést követő naptól számíttatik.

Ha a batáridő utolsó napja vasárnapra, vagy a Gergely-naptár szerinti ünnepre esik, a felebbőzés a következő köznapon is benyújtható.

9. §. A felebbezés az alispánnak, illetőleg a polgármesternek adandó be, ki azt 8 nap alatt jelentéssel felterjeszteni köteles. Rendszerint minden közigazgatási határozat birtokon felül felebbezhető.

Birtokon kívül való felebbezésnek kivételesen és csak akkor van helye:

a) ha ezt különös törvény rendeli el;

b) ha fontos közérdekből vagy közveszély elhárítása céljából a határozatnak azonnali foganatosítása, a tiszti ügyész meghallgatásával mulhatlanul szükségesnek találtatván, annak csak birtokon kívül való felebbezhetősége magában a határozatban világosan ki is mondatott.

10. §. A kormány az e törvény 57. §. és az 1876: VI. t.-cz. 61. §. értelmében hozzá felterjesztett, úgyszintén a törvényhatóságok közgyűlési jegyzőkönyveiben foglalt avagy az elintézésék rendes folyamában hivatalból észlelt illetéktelen vagy törvénybe ütköző határozatokat megsemmisítheti és amennyiben intézkedés tétele szükséges, új eljárást rendelhet el, s ha ez célra nem vezetne, amennyiben törvények vagy törvényes rendeletek szerint intézkedni szükséges, közérdekű ügyekben határozhat.

Oly határozatok azonban, melyek az előbb idézett törvények rendelkezései alá nem esnek és valamely törvény értelmében tovább nem felebbezhetők, csak e határozatok kézbesítésétől számított 30 nap alatt az

érdekeltek által emelt panasz folytán vonhatók felülvizsgálat alá s a kormány azokat csak a netalán illetéktelen vagy törvénybe ütköző eljárás tekintetéből semmisítheti meg s rendelhet el új eljárást.

E határidő leteltével a jogérvényes határozatok felülvizsgálat tárgyát többé nem képezhetik.

11. §. Szabályrendeleteket a törvény hatóság csak önkormányzati hatáskörének korlátai között alkothat.

A szabályrendeletek a törvénynyel s a kormány-nak hatályban levő szabályrendeleteivel nem ellenkezhetnek, a községek törvényben biztosított önkormányzati jogait nem sérthetik, és ha az illető minister által bemutatási záradékkal lettek ellátva, az azt követő szabályszerű kihirdetés után 30 nap múlva hajtatnak végre.

12. §. A szabályrendeletek ellen beadott felebbezések érdemében az illető minister végérvényesen határoz, határozathozatal előtt, ha szükségesnek találja, a törvényhatóságot meghallgathatja.

Ha a bemutatási záradékkal való ellátás céljából felterjesztett szabályrendelettől az illető minister a bemutatási záradékkal való ellátást ideiglenesen vagy véglegesen megtagadja, ez esetben határozatát indokolni tartozik.

Oly szabályrendeletekre nézve azonban, melyeknek megalkotását valamely törvény teszi a törvényhatóság kötelességévé, joga van a kormánynak a szabályrendelet hiányainak pótlására módosításokat, vagy átalakítást kívánni. Ha a szabályrendelet a törvénynek meg nem felel, vagy alaki vagy tartalmi fogyatkozásai

miatt ezután sem volna arra alkalmas, hogy jogszabályul szolgáljon, vagy a törvényhatóság a szabályrendelet *alkotását megtagadná, a kormány jogosítva van*, rendeleti utón intézkedni. Ha a törvényhatóság később megfelelő szabályrendeletet alkotott, a megerősítés után a kormány szabályrendelete hatályát veszti.

13. §. A gyámhatóságot a törvényhatóságok az 1877: XX., az 1885. évi VI. és az 1886. évi VII. törvényczikkek értelmében gyakorolják.

A rendezett tanácsú városok gyámhatóságáról ugyanazon törvények rendelkeznek.

14. §. A törvényhatósági joggal bíró városok házi adója, az állami egyenes-adók, u. m. földadó, házadó, keresetadó, nyilvános számadásra kötelezett vállalatok és egyletek adója, tőkekamat- és járadékadó után százalékokban vettetik ki.

Egyebekben a törvényhatósági joggal felruházott városok háztartási ügyeire nézve a községi törvény rendelkezései irányadók.

15. §. A törvényhatósági joggal felruházott városok közvetett államadókra is vethetnek községi pótdót, a városban s annak területén illetékekek, helypénzeket, vámokat szedhetnek s az állam által igénybe nem vett új adókat hozhatnak be.

E jog gyakorlására a kormány engedélye szükséges, mely azt — amennyiben az állam jövedelmeinek csökkenése s az ipar s kereskedelem érdekeinek veszélyeztetése nélkül eszközölhető, — a helyi viszonyokhoz képest a város indokolt felterjesztésére megadhatja.

16. §. Az 1883. évi XV. t.-cz. alapján a vármegyék által kivethető azon pótdához, mely kizárólag a szolgabírói járások személyzetének illetményeivel, vagy a járási hivatalok elhelyezésével egybekötött közigazgatási költségek fedezésére vétetik igénybe, a rendezett tanácsú városok hozzájárulni nem tartoznak.

17. §. A törvény hatóság a jövő évi költségvetést az őszi rendes közgyűlésen oly időben állapítja meg, hogy az október hó 31-ig a belügyministerhez folterjesztethessék.

A zárszámadás, mely

a) vármegyékben az 1883. évi XV. t.-cz. 8. §-a,

b) a városi törvényhatóságokban a községi törvény 109. és 141. §-ai értelmében szerkesztendő,

a tavaszi rendes közgyűlésen vizsgáltatik meg és 15 nap alatt felülvizsgálat végett a belügyministerhez terjesztetik fel.

Úgy az előirányzat, mint a zárszámadás, az állandó választmány, illetőleg városi tanács véleményes jelentésével a közgyűlés előtt 15 nappal közszemlére kitétetik.

Egyes adózók a költségvetésre és zárszámadásra is észrevételeket tehetnek s azokat a közgyűlést megelőzőleg 5 nappal az állandó választmánynak, illetőleg tanácsnak beadhatják.

Az állandó választmány, illetőleg a tanács a beadott észrevételeket tárgyalni s véleményes jelentés mellett a közgyűlésnek bemutatni köteles.

18. §. A törvényeket és a kormánynek a törvényhatósághoz intézett rendeletit a törvényhatóság területén a törvényhatóság hajtja és hajtatta végre.

Mennyiben van ezen általános szabály alól kivételnek helye: a törvény határozza meg.

19. §. A törvényhatóság jelen törvény korlátái között felírhat egyes kormányrendelet ellen a végrehajtás előtt, ha azt törvénybe ütközőnek vagy a helyi viszonyok miatt célszerűtlennek tartja.

De ha a minister a felhozott indokok ellenére a végrehajtást követeli, vagy ha a törvényhatóságot hozott határozatának foganatosításától másodízben eltiltja, a kormányrendelet azonnal és feltétlenül teljesítendő és végrehajtandó (68. §. d), 73. §. e) pont).

Az ilyen, valamint a szabadságos és tartalékos katonák berendelését és valamely, az állam veszélyezett érdekei miatt halaszthatlan intézkedést tárgyazó kormányrendelet csak a végrehajtás után s csak anynyiban szolgálhat közgyűlési vita és határozat tárgyául, amennyiben a törvényhatóság a kormány eljárását netán sérelmesnek találván, a képviselőháznál keresne orvoslást.

Ha valamely intézkedés halaszthatlan végrehajtása az állam veszélyezett érdekei miatt követeltetek, ez a kormányrendeletben határozottan kifejezendő.

20. §. Kivételnek a végrehajtás kötelezettségének szabályai alól az országgyűlés által meg nem szavazott adó tényleges behajtására, vagy nem ajánlott ujonczok tényleges kiállítására vonatkozó rendeletek.

Az előmunkálatok azonban azonnal teljesítendőök.

II. FEJEZET.

A törvényhatósági bizottságról.

21. §. A törvényhatóság egyetemét a bizottság képviseli s amennyiben a törvény kivételesen másként

nem intézkedik, a hatósági jogokat a törvényhatóság nevében a bizottság gyakorolja.

22. §. A bizottság áll felerészben a törvényhatóság területén legtöbb egyenes államadót fizető állampolgárokról, hason felerészben pedig a választó közönség választottjaiból.

Ezeken kívül a közgyűlésen üléssel és szavazattal bírnak még, a jelen törvény 51. §-ában felsorolt törvényhatósági tisztviselők és megyei közgyűlésen az illető törvényhatóság területén rendszeresített államépitészeti hivatal főnöke.

23. §. Bizottsági tag általában nem lehet:

- a) aki nem magyar állampolgár (1879: L. t.-cz.);
- b) aki 24. évét még be nem töltötte, vagy akinek kiskorúsága meghosszabbított;
- c) aki gondnokság alatt áll;
- d) aki írni és olvasni nem tud;
- e) aki a törvényhatóság területén legalább 2 év óta nem bir, vagy ugyanannyi idő óta ott nem lakik és adót nem fizet;
- f) aki nem bir azon szellemi vagy anyagi kellékekkel, melyek a képviselőválasztási állandó névjegyzékbe való felvételre jogosítanak. Az adónak meg nem fizetése, vagy maga azon körülmény azonban, hogy a képviselőválasztási állandó névjegyzékből kimaradt, a bizottsági tagsági jog gyakorlatát nem akadályozza;
- g) aki csőd alatt áll;
- h) aki oly büntett vagy vétség miatt van jogerőjűleg vád alá helyezve, amelyre a büntető törvénykönyv a hivatalvesztést vagy a politikai jogok gya-

korlátának felfüggesztését állapítja meg; továbbá aki fegyház, börtön vagy 3 hónapot meghaladó fogház, vagy államfogház büntetésre, avagy a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésére szóló Ítélet hatálya alatt áll; végre aki nyereségvágyból elkövetett bűntett vagy vétség miatt jogerejüleg elítélve volt.

24. §. A bizottsági tagok számát a törvényhatóság lakosainak száma szabályozza, t. i. vármegyékben minden 500, törvényhatósági joggal bíró városokban minden 250 lakos után egy bizottsági tag számíttatik.

A bizottság legtöbb adót fizető és választott tagjainak Összes száma azonban vármegyékben 120-nál kevesebb és 600-nál több, városi törvényhatóságokban pedig 48-nál kevesebb és 400-nál több sehol sem lehet.

A bizottsági tagok száma az általános népszámlálást követő esztendőben a népszámlálás eredményéhez képest 10 évről 10 évre újra megállapítandó.

25. §. A legtöbb adót fizetők névjegyzékét az adóhivatalok hivatalos kimutatásai alapján minden évben a törvényhatóság igazoló válaszmánya állítja Össze, illetőleg igazítja ki.

Az adóhivatalok kötelesek az e végből szükséges adókimutatásokat minden évben augusztus 31-ig a törvényhatóság rendelkezésére bocsátani.

A törvényhatóság intézkedik, hogy ezen adókimutatások az igazoló válaszmány összeállése előtt 8 nappal betekintelhessenek, s a netalán szükséges felszólamlások megtehetése végett előre meghirdetett helyen kitéssenek.

Az igazoló választmány áll: a közgyűlés által egy évre választott 5 tagból és a főispán által a bizottsági tagok közül szintén egy évre kinevezett elnökből és 3 tagból, előadója a törvényhatósági jegyző.

Érvényes határozathozatalra az elnökkel 5 tag jelenléte szükséges.

26. §. A sorrend megállapításánál a törvényhatóság területén fizetett Összes egyenes állami adó véteitk számításba; továbbá az állami, felekezeti, törvényhatósági, községi és magántanintézetek tanárai, a tudományos akadémia tagjai, az akadémiai művészek, a folyóirat- és lapszerkesztők, a lelkészek, az ipar- és kereskedelmi kamarák bel- és kültagjai, úgyszintén a magyar államban érvényes oklevéllel ellátott tudorok, tanárok, ügyvédek, bírák, orvosok, mérnökök, építésszek, gyógyszerészek, sebészek, bányászok, erdészek, gazdászok, gazdatisztek és állatorvosoknak összes egyenes államadója kétszeresen számíttatik.

A férj vagy atya államadójába a nő, valamint a kiskorú gyermekek államadója is beszámítandó, ha a nőnek vagy a kiskorú gyermekeknek vagyonát kezeli.

Mindenki csak egy törvényhatósági bizottságnak lehet tagja; az, aki több törvényhatóságban jön a legtöbb államadót fizetők sorába, azon törvényhatóság bizottságának lesz tagja, melyet maga jelöl ki.

Oly egyének között, kik közül az egyik egyszeresen, a másik pedig kétszeresen számított államadó folytán juthatna a bizottságba, az utóbbi bír elsőbbséggel; midőn pedig azon eset fordul elő, hogy ketten 2 között az igazoló választmány elnöke által kihúzott

1 vagy többen hasonmennyiségű államadót fizetnek, ezek sors dönt.

27. §. Azok, a kik a 26. §. kedvezményét igénybe venni kívánják, az ülések tartama alatt az igazoló választmány előtt szóval vagy írásban minden évben jelentkezni s jogosultságukat igazolni kötelesek.

A ki nem jelentkezett vagy jogosultságát igazolni nem tudja, az adó kétszeres beszámításának kedvezményétől azon egy alkalomra esesik.

28. §. Az igazoló választmány a kitűzött és kihirdetett napokon nyilvánosan tartja üléseit, a felszólamlások felett határoz; azon határozatát, melylyel valaki a névjegyzékből kitöröltetett, az illetőnek 8 nap alatt kézbesített, és a megállapított névjegyzéket másolatban az alispánnak, illetőleg a polgármesternek küldi meg, ki azt tájékozás végett közszemlére kitenni s a kitétel határidejét egyidejűleg kihirdetni köteles.

A kézbesített határozat ellen a kézbesítéstől s a névjegyzék ellen általában a törvényhatóság székházán lett kifüggesztéstől 15 nap alatt az állandó bíráló választmányhoz felebbezésnek van helye.

Ha az igazoló választmány által megállapított névjegyzék ellen 15 nap alatt felebbezés nem adatik be, az igazoló választmány a névjegyzéket tudomásvétel végett a közgyűlésnek bemutatja; ellenkező esetben pedig azt az Összes iratokkal és a beérkezett felebbezésekkel együtt a bíráló választmány elé terjeszti.

29. §. A bizottsági tagok választása választó-kerületenként eszközöltetik.

A választó-kerületeket az egymáshoz tartozó köz-

ségek, illetőleg utczák s a választási főhely kijelölésével a törvényhatóság maga alakítja meg. Egy-egy választókerületben 200 választónál kevesebb és 600 választónál több nem lehet.

Olyan község, melyben legalább 200 választó lakik, külön választó-kerületet képez.

Ha a választók száma a 600-at meghaladja, a község 200—600 választóból külön választókerületekre osztandó fel.

A bizottsági tagok számának a 24. §. értelmében újból lett megállapítása alkalmával a választó-kerületek szerinti beosztás is megfelelőleg kiigazítandó. Kiigazítható azonban időközben is, ha a törvényhatóság indokolt előterjesztésére a kiigazítást a belügyminister szükségesnek találja.

30. §. Minden választó-kerület lehetőleg páros számban csak annyi bizottsági tagot választ, a mennyi a bizottságnak választás alá eső tagjaiból a kerület választóinak a törvényhatóság összes választóihoz viszonyított aránya szerint a kerületre esik.

31. §. Választható mindaz, a kire nézve a 23. §-ban felsorolt kizárási okok fenn nem maradnak.

Választó a törvényhatóság mindazon lakosa, aki az országgyűlési képviselő-választásra jogosultak azon évre érvényes állandó névjegyzékébe felvétellett.

Ezen névjegyzékből az egyes választókerület választóit külön-külön betűrendben az igazoló választmány állítja össze.

32. §. A bizottság választás alá eső tagjai 5 évenként 10 évre választatnak.

Az ezen törvény értelmében legelső alkalommal megválasztottak közül, az első 5 év leteltével minden egyes választó-kerületre nézve külön eszközölt sorshúzás útján a választottak fele kilép.

Jövőre pedig minden öt év leteltével azok lépnek ki, akik a szabályszerű 10 évet már kitöltötték.

A sorshúzást a közgyűlésen az elnök eszközli.

A kilépett tagok újra választhatók.

33. §. Az, aki elveszti időközben tagsági képességét, megszűnik tagja lenni a bizottságnak, helye pedig, az időközben elhunyt és leköszönt tagok helyei is, minden év végével töltenek be azon kerület által, a mely által megválasztattak.

Vitás esetben elsőfokulag az igazoló, másodfokulag az állandó bíráló választmány határoz.

34. §. A bizottság választás alá eső tagjainak megválasztása csak a legtöbb adót fizetők névjegyzékének összeállítása, illetőleg kiigazítása után történhetik.

A választás napját a közgyűlés tűzi ki.

Az alispán, illetőleg a polgármester az igazolt tagok névsorát tájékozás végett közzétenni és a választás napját kellő időben kihirdetni köteles.

35. §. Ha olyan választatik meg, aki mint egyik legtöbb adót fizető már tagja a bizottságnak, az alispán, illetőleg polgármester azonnali felszólítására a végleges igazolástól számított 15 nap alatt köteles aziránt nyilatkozni, hogy elfogadja-e a választást.

Ha a választást elfogadja, helye a sorrendben következő legtöbb adót fizető által pótolatik.

Ha az elfogadás iránt határozottan nem nyilatko-

zik, úgy tekintendő, mint aki a választást nem fogadta el.

36. §. Az, aki több helyen választatott meg, azon kerületet fogja képviselni, melyet az alispán, illetőleg polgármester azonnali felszólítására a végleges igazolástól számított 15 nap alatt teendő nyilatkozata szerint képviselni kíván.

Ha eziránt határozottan nem nyilatkozik, úgy tekintendő, mint aki azon választást fogadta el, melyben legtöbb szavazatot nyert.

A többi kerület újból választ.

37. §. A választás a szavazók nevének és lakhelyének nyilvános feljegyzése mellett személyesen beadott szavazatlapok által történik.

Ha a szavazatlap több nevet tartalmaz, mint a hány bizottsági tagot a kerület választani jogosítva van, az utólirott nevek számba nem vétetnek.

Ha többen egyenlő szavazatot nyertek, ezen esetben a felett, hogy melyik legyen bizottsági tag, a választási elnök által kihúzott sors dönt.

38. §. A választást a helyi viszonyokhoz képest egy vagy több kerületben, a közgyűlés e célra megválasztott küldötte, mint elnök vezeti. A választók a választás megnyitásakor a küldött mellé 4 bizalmi férfit jelölnek ki maguk közül.

Ha e joggal élni nem akarnak, a bizalmi férfiakat, valamint a jegyzőkönyvvezetőt a küldött nevezi ki.

A választásnál az érdekelt községek bírái és jegyzői, illetőleg a hatósági közegek hivatalból jelen lenni s a szavazók azonosságára felügyelni kötelesek.

39. §. A választás egy ugyanazon kerületben egy napnál tovább nem tarthat.

Kezdődik reggeli 9 órakor és végződik este 4 órakor.

A határidőn túl szavazatot elfogadni nem szabad.

A választások vármegyékben három, törvényhatósági joggal bíró városokban egy nap alatt valamenynyi kerületre nézve befejezendők.

40. §. A szavazatok összeszámítása nyilvánosan történik.

Az összeszámítás lehetőleg az nap befejezendő; ha ez nem lehetne, félbeszakíttatik és másnapra tétetik át, a jegyzőkönyv és a beadott szavazatlapok a szavazatszedési szekrénybe záratnak, melyet a küldött és két bizalmi férfiú s vármegyékben a községek előljárói, törvényhatósági városokban a hivatalból jelen lenni köteles közegek lepecsételnek.

Az így lepecsételt szekrény a község házánál a küldött által kirendelt, és eskü alatt szolgáló két egyén őrizetére bízandó, a kikhez a bizalmi férfiak is csatlakozhatnak.

A választás eredményét a küldött azonnal kihirdeti.

41. §. A választás folyamáról, a lényeges mozzanatokra kiterjedő jegyzőkönyv vezetetik, melybe a kerület neve, a választás napja, a megnyitás és berekesztés órája és az összeszámítás eredménye kitétetik. A jegyzőkönyvet a választási elnök, a jegyző s a bizalmi férfiak aláírják s azt az elnök a szavazók névsorával s a lepecsételt szavazatlapokkal együtt az igazoló vá-

lasztmány elnökéhez juttatás végett az alispánnak, illetőleg polgármesternek azonnal megküldi.

Ha a bizalmi férfiak az aláírást megtagadják, ezen körülmény a jegyzőkönyvbe bevezetendő, ami azonban a jegyzőkönyv hitelességére nézve befolyással nem bír.

42. §. A választási eljárásra vonatkozó panaszok, illetőleg a megválasztott tag választási képessége ellen emelt felszólalások, a választástól számított 15 nap alatt az igazoló választmányhoz nyújthatók be.

43. §. Az igazoló választmány határozatai szabályszerűleg kézbesítetnek s a közgyűlés által 5 évre választott 5 tagú állandó bíráló választmányhoz a kézbesítéstől 15 nap alatt felebbezhetők, melynek elnöke a főispán, akadályoztatása esetén az alispán, illetőleg a polgármester.

Az állandó bíráló választmánynak úgy a 28. és 32. §., mint ezen §. értelmében hozzá felebbezett ügyekben hozott másodfokú határozata ellen felfolyamodásnak helye nincs, s az a megállapított névjegyzéket tudomásvétel végett bemutatja a közgyűlésnek.

A belügyminister részére azonban fenntartatik azon jog, hogy a főispánnak vagy az állandó bíráló választmány valamelyik tagjának a határozat hozatalától számított 15 nap alatt lett felterjesztésére az előfordult törvény sértések miatt az eljárást megsemmisíthesse.

A megsemmisített választás helyett az új választást a közgyűlés rendeli el.

44. §. Az elnök, a bizalmi férfiak és a 38. §. szerint jelen lenni köteles hivatalos személyek s általá-

ban a szavazók a törvény különös oltalma alatt állanak.

A személyes biztonság tekintetében ugyanazon rendszabályok alkalmazandók, melyek az országos képviselőválasztásoknál alkalmaztatnak s az elkövetett vétségek a fennálló törvények szabványai szerint toroltatnak meg.

III. FEJEZET.

A közgyűlésekről.

45. §. Vármegyékben a közgyűlés elnöke a főispán, akadályoztatása esetében az alispán; ha a főispán és alispán egyidejűleg akadályozva lennének, a főjegyző. Azt, hogy mindezeknek egyidejűleg akadályoztatása esetében ki elnököljön a közgyűlésen, a törvényhatóságok a belügyminister jóváhagyása mellett szabályrendelettel állapítják meg.

Városi törvényhatóságokban a főispán, akadályoztatása esetében a polgármester elnököl a közgyűlésen. Azt, hogy a főispán és polgármester egyidejű akadályoztatása esetében ki elnököljön a közgyűlésen, a városi törvényhatóságok a belügyminister jóváhagyása mellett szabályrendelettel állapítják meg.

46. §. A közgyűlések számát és idejét a törvényhatóság, tekintettel a 17. §. intézkedéseire, szabályrendelettel állapítja meg, de minden tavasszal a múlt évi számadások megvizsgálása és minden ősszel a jövő évi költségvetés megállapítása végett közgyűlést kell tartani.

Rendkívüli közgyűlést a főispán, saját hatásköré-

ben vagy közgyűlési határozat folytán bármikor, az alispán és polgármester pedig csak kivételesen, t. i. ha a főispáni szék üres, vagy a főispán akadályozva van, a mutakozó szükséghez képest hívhat össze. Rendkívüli közgyűlésben oly ügyek tárgyalhatók, melyek a tárgysorozatban befoglaltattak.

Az alispán, illetőleg polgármester a közgyűlés határnapját s a felveendő tárgyak sorozatát vármegyékben legalább 8 nappal, városi törvényhatóságokban 24 órával a közgyűlés előtt (a községi törvény 164. §-ában foglalt rendelkezések épségben tartása mellett) szabályszerűen kihirdetni köteles.

47. §. A közgyűlés hatásköréhez a következő ügyek tartoznak:

- a) szabályrendeletek alkotása;
- b) a közigazgatási járások és a törvényhatósági bizottsági tagokat választó kerületek alkotása;
- c) a törvényhatósági, közlekedési vonalak, közművek, építkezések és a közmunka feletti intézkedés;
- d) kölcsönvételek;
- e) törzsvagyon szerzése vagy elidegenítése, városi törvényhatóságokban a községi törvény korlátái között;
- f) a költségvetési előirányzatok megállapítása s a zárszámadások megvizsgálása (vármegyékben az 1883: XV. t.-cz., városi törvényhatóságokban a községi törvény rendelkezései szerint);
- g) a tisztviselők, az állandó, igazoló, bíráló és központi választmány, nemkülönben a közigazgatási bizottság választás alá eső tagjainak és egyes küldött-

Bégeknek választása, s a fegyelmi törvény értelmében hivatalától felfüggesztett alispán, illetőleg polgár mester helyettesítése;

h) tisztviselőknek ellenőrzése, felelősség alóli felmentése, ellenük a fegyelmi törvény értelmében vizsgálat elrendelése és azoknak hivataluktól felfüggesztése;

i) a tisztviselők, a segéd- és kezelő személyzet s a szolgák fizetésének szabályozása, felemelése vagy leszállítása (vármegyékben az 1883: XV. t.-cz. korlátái között), nemkülönben azoknak végkielégítése és nyugdíjazása;

k) új hivatalok és állások feállítása és a régiek megszüntetése (vármegyékben az 1883: XV. t.-cz. rendelkezéseinek szem előtt tartásával);

l) a törvény hatóság kezelése vagy felügyelete alatt álló pénztárak megvizsgáltatása és erre vonatkozó jelentések tárgyalása;

m) vármegyékben a községektől a törvény értelmében felterjesztett vagy felebbezett ügyek másodfokú elbírálása;

n) kérelmezés! és levelezési jog gyakorlása;

o) indítványok tárgyalása;

p) a felirati jog gyakorlása;

q) mindazon ügyek, melyeket ezen, vagy más törvény avagy a törvényhatóság szabályrendelete kizárólag a közgyűléshez utasít.

48. §. Vármegyékben a 47. §. a), b), c), d), e), f), i), k), m) pontjai alatt elősorolt ügyeknek és általában az önkormányzat fontosabb ügyeinek közgyűlési tárgyalását a vármegye állandó választmánya készíti elő.

Az állandó választmány tagjainak számát a vármegye közgyűlése állapítja meg s azokat saját tagjai köréből 5 évre választja; elnöke a főispán, akadályoztatása esetében az alispán, esetleg ennek törvény szerinti helyettese a főjegyző; előadók a megyei jegyzők és a szakközegek.

Alelnökeit a választmány maga választja, ügyrendjét maga alkotja s együtt vagy szakosztályokra oszolva tanácskozáskor, a hozzá utasított tárgyakra nézve indítványoz és javaslatot tesz.

Megyei tisztviselők az állandó választmány alelnökeivé nem választhatók.

Megyei kültisztviselők és a községi előjáróság tagjai az állandó választmánynak nem lehetnek tagjai, a megyei kültisztviselők azonban, ha az állandó választmány kívánja, felvilágosítások megadása végett megjelenni tartoznak.

Városi törvényhatóságokban az ezen §. értelmében az állandó választmányra ruházott teendőket a városi tanács a főispán s ennek akadályoztatása esetében a polgármester elnöklete alatt teljesíti.

49. §. A közgyűlést az elnök nyitja meg és zárja be.

A tanácskozást az elnök vezeti, a rend fentartása felett az elnök örködik s a kérdést szavazásra az elnök tűzi ki.

Szavazás előtt a kérdés megállapításához szólni a tagoknak jogában áll.

A szavazatok a szólók szerint vétetnek számba, de ha az elnök vagy 10 bizottsági tag kívánja, a kérdéses felállítás és ülvemaradás utján szavazással döntenek el;

azon esetben pedig, midőn valamely törvény különösen rendeli, vagy 20 tag Írásban beadott kívánatára, az elnök a névszerinti szavazást elrendelni tartozik.

Az elnök rendszerint nem szavaz, de szavazategyenlőség esetében az ő szava dönt.

50. §. A közgyűlésen a jelenlevők határoznak.

Aki a törvényhatóság közjavadmait bérlí vagy azzal szerződési viszonyban vagy perben áll, a törvényhatóság közjavadmaira vonatkozó vagy a szerződési viszonyból eredő ügyek feletti tárgyalásban részt nem vehet, sem a határozat hozatalához szavazatával nem járulhat.

Nem vehetnek részt a tárgyalásban, sem szavazatukkal a határozat meghozatalához nem járulhatnak: a megyei törvényhatósági bizottságnak községi előljáró tagjai akkor, a midőn tisztviselőknek ellenőrzése, felelőség alól való felmentése, ellenük a fegyelmi törvény értelmében vizsgálat elrendelése, avagy azoknak hivataluktól való felfüggesztése forog szőnyegen.

Általában minden tagja a bizottságnak csak olyan ügyek tárgyalásában vehet részt és szavazhat, melyekben közvetlenül érdekelve nincs.

A hallgatóság számára elkülönített hely jelölendő ki.

Rendes közgyűléseken a tárgysorozat összeállítása után beérkezett rendeletek, átiratok és jelentések, valamint a napirendre kitűzött tárgyakkal össze nem függő önálló indítványok is tárgyalhatók, ha azok 24 órával előbb a közgyűlésen vagy az elnökségnél bejelentettek, s egyszersmind a jegyzői hivatalban vagy más alkalmas helyen közszemlére kitétettek.

Máskülönben az ügyrendet jelen törvény korlátái között maga a törvényhatóság szabályrendelettel állapítja meg s ezen szabályrendeletben az iránt is intézkedik, hogy mely esetben van helye a hallgatóság eltávolításának.

51. §. A közgyűlésen üléssel és szavazattal bírnak, habár nem volnának is tagjai a bizottságnak, vármegyékben az alispán, fő- és aljegyzők, tiszti fő- és alügyészek, árvaszéki elnök és ülnökök, főorvos, főszolgabírák, pénztárnokok, központi számvevők, levéltárnokok, s a rendezett tanácsú városok polgármesterei;

városi törvényhatóságokban a polgármester, fő- és aljegyzők, rendőrkapitány, tanácsnokok, tiszti fő- és alügyészek, árvaszéki elnök és ülnökök, főorvos, főmérnök, pénztárnokok, számvevők, közgyám és levéltárnokok.

E joggal azonban a tisztviselők akkor, amidőn saját tényükről van szó, nem élhetnek.

Ezekon kívül a megyei közgyűlésen ülés és szavazattal bír az illető törvényhatóság területén rendszeresített államépítészeti hivatal főnöke.

52. §. A többi tisztviselők általában és a tiszteletbeli tisztviselők is a közgyűléseken felszólalhatnak, s ha felhivatnak, felszólalni kötelesek, de szavazattal csak azon esetben bírnak, ha egyébként bizottsági tagok.

53. §. Ha valamelyik tisztviselő ellen fegyelmi eljárást megelőző vizsgálat vagy a hivatalától való fel függesztés forog szóban: a szavazás titkosan történik.

54. §. A ki a tanácskozás méltóságát vagy a gyűlés egyes tagjait sértő kifejezéssel él, s azt rögtön vissza

nem vonja, valamint aki a tanácskozási megintés és azt követő rendre-utasítás után is tartósan zavarja, még azon ülés folyama alatt széksértési kereset alá vonathatik, s a gyűlés által a felebbezés kizárásával 100 forintig terjedhető s közigazgatási úton behajtható bírsággal büntetethetik, fenmaradván a büntető törvények súlya alá eső cselekményekre nézve a későbbi megtorlás joga.

55. §. A közgyűlésről vezetett jegyzőkönyvek rendszerint a másnapi ülésben a közgyűlés által, az utolsó napi ülésről vezetett jegyzőkönyvek pedig legkésőbb 3 nap alatt vagy az erre kitűzött hitclesítő közgyűlésben, vagy az e célra a közgyűlés által megbízott küldöttség által hitelesíttetnek.

A hitelesítés helye, napja és órája az utolsó napi ülésben kihirdetendő s a hitelesítés nyilvánosan eszköz-lendő.

A közgyűlési jegyzőkönyvek hiteles másolatai a belügyministerhez a hitelesítéstől számítandó 30 nap alatt, egyes jegyzőkönyvek pedig egyik vagy másik minister kívánatára rögtön felterjesztendők.

IV. FEJEZET.

A főispánról.

56. §. A vármegyék és a törvényhatósági joggal bíró városok élén a főispán áll, kit a belügyminister előterjesztésére a király nevez ki és ment fel.

57. §. A főispán a végrehajtó hatalom képviselője, mint ilyen:

A) a törvényhatóság területén, a törvénykezési kö-

zegek kivételével ott működő összes állami közegeket illetőleg:

azok eljárására vonatkozólag az illetékes miniszterhez jelentéseket tehet, s annak felszólítására ezt tenni köteles is, mely végből a törvénykezési közegek kivételével bármely állami közegtől egyes konkrét esetekre vonatkozólag felvilágosításokat kívánni van jogosítva; ha a vezetése alatt levő törvényhatóság területén ezen közegeknél az előléptetés vagy új kinevezés esete fordul elő, jogosítva van ajánlatot tenni, ha pedig fontosabb állások betöltéséről van szó, a főispán a vezetése alatt levő törvényhatóság területére kineveztetni vagy ott előléptetni szándékolt egyénre nézve az illető miniszter által meg is hallgattatik, amidőn netán fennforgó észrevételeit 8 nap alatt előterjeszteni köteles.

Melyek tekintendők ily fontosabb állásoknak: a miniszteriumm rendeletileg állapítja meg.

B) a törvényhatósági közigazgatást illetőleg:

ellenőrzi a törvényhatósági önkormányzatot és őrködik a törvényhatóság által közvetített állami közigazgatási érdekei felett, e végből:

a) vármegyékben minden rendes közgyűlés előtt, városi törvényhatóságokban pedig évenként legalább kétszer számonkérő széket tart. A számonkérő szék tagjai, a főispánon mint elnökön kívül, vármegyékben az alispán, főjegyző, főügyész és az állandó választmány alnökei; városi törvényhatóságokban a polgármester, főjegyző, tisztviselő, tanácsnokok és a közgyűlés által e célra évenként választandó két bizottsági tag. A főispán a számonkérő szék eredményéhez képest szükség-

ges intézkedéseket megteszi, a tapasztaltakról és kiadott rendeleteiről, a jegyzőkönyv másolata és tevékenységi kimutatás felterjesztése mellett, a belügyministerhez 8 nap alatt jelentést tesz, a jegyzőkönyvet pedig a legközelebbi közgyűlés elé terjeszti;

b) megvizsgálja legalább egyszer évenként úgy a központi mint a kültisztviselők hivatalos eljárását és ügykezelését a helyszínén s megtekinti, a hányszor jönnek látja, az alispánhoz vagy polgármesterhez, nemkülönbén a kültisztviselőkhöz érkezett kormány- és felsőbb hatósági rendeleteket s más beadványokat, valamint az azok alapján tett intézkedéseket; és a tapasztaltakhoz képest figyelmeztetéseit megtéve, ezen §. i) pontjában meghatározott módon rendelkezik; — ezen felül egyes községekben is megtekinti a hivatalos eljárást és ügykezelést és a tapasztalt hiányok megszüntetése iránt az illetékes hatóságok útján intézkedik;

c) a fegyelmi törvény értelmében a hanyag vagy vétkes tisztviselő ellen, a mennyiben az nem tagja a közigazgatási bizottságnak, vizsgálatot rendelhet s azt felfüggesztheti hivatalától;

d) a felfüggesztett tisztviselőket az alispán, illetőleg a polgármester kivételével ideiglenesen másokkal helyettesíti;

e) indokolt felterjesztést tesz a kormánynak, ha az alispán vagy polgármester valamely kormányrendelet végrehajthatónak nem vél (68. §. c) pont s 73. §. d) pont), mely felterjesztéshez az alispán, illetőleg polgármester nyilatkozata is csatolandó;

f) a kijelölés jogát a választás útján betöltendő

tiszti állomások betöltésénél, valamint a hivatalától függesztett alispán, illetőleg polgármester helyettesítésénél a 82. §. értelmében gyakorolja;

g) kinevezi a 80. §-ban megnevezett s a mutakozó szükséghez képest a tiszteletbeli tisztviselőket s várme-gyékben a segéd- és kezelő személyzet tagjait, nemkü-lönben a járási írkokokat, a mennyiben pedig a segéd- és kezelő személyzet valamely tagjának más munkakör-rel való megbízását s a járási írkoknak más járásba való áthelyezését a közszolgálat érdeköl szükségesnek találja, ez iránt az alispán, illetőleg az érdekelt főszol-gabírák meghallgatása mellett saját hatáskörében intéz-kedik;

h) a szolgabírákat, az alispán, esetleg az érdekelt járási főszolgabírák meghallgatása után, járásokba be-osztja és a mutakozó szükséghez képest időközben egyik járásból a másikba áthelyezi;

i) az illető minister felhívására vagy saját hatáskö-rében a jelen §-ban körülírt ellenőrzési és felügyeleti körön belül, az alispánhoz, illetőleg polgármesterhez s általuk a törvényhatósági és községi közegekhez rende-leteket bocsáthat ki, jelentéseket pedig mindezektol köz-vetlenül is kívánhat.

Ha az alispánnak, illetőleg polgármesternek a főis-pán! rendelet végrehajtása ellen aggályai vannak, 24 óra alatt a főispán utján a belügyministerhez előterjesz-téssel élhet, mely előterjesztést a főispán további 24 óra alatt indokolt jelentés kíséretében felterjeszteni kö-teles.

Oly esetekben azonban, midőn az állam érdeke ha-

laszthatlan intézkedéseket követel, a főispán rendeletének végrehajtását követelheti, s ha az alispán vagy nincs a helyszínén, vagy a rendeletet kiadni nem akarja, közvetlenül is intézhet rendeleteket a törvényhatósági és községi közegekhez;

k) a főispán, ha valamely közgyűlési határozatot a törvény- vagy minister! rendeletbe ütközőnek, vagy az állam érdekeire sérelmesnek vél, annak felülvizsgálat végett leendő felterjesztését elrendelheti s erről az illető miniszternek indokolt jelentést tesz.

Ily határozat az 5. §-ban említett határozatokhoz képest szintén csak ministers jóváhagyás után hajtható végre;

l) gyakorolja mindazon jogokat és teljesíti mindazon köteleességeket, melyeket valamely törvény a főispánra ruház.

58. §. A főispán ezen hivatalánál fogva közvetlenül a miniszternek van alárendelve, fizetése a törvényhatóság kiterjedése és népessége arányához képest a minister! tanácsosi rangosztály két fokozata, — egyéb járandósága, s így amennyiben természetben lakása nincsen, szállásbére is ugyanezen rangosztály szerint állapítatik meg.

59. §. Ki már előbb államtisztviselő volt és ebbeli szolgálata alapján nyugdíjigényt nyert, az által, hogy főispán lesz, nemcsak el nem veszi szerzett nyugdíjigényét, de a nyugdíj kiszabásánál a főispáni hivatalban töltött szolgálati évei is beszámíttatnak s reá nézve az 1885. évi XI. t.-cz. szabályai érvényesek.

Ha azonban, mielőtt összes szolgálati évei nyugdíj-

képessé tették volna, mentetik fel főispáni hivatalától, kivéven, ha az állam szolgálatában előbbi és főispáni állásának megfelelő más alkalmazást nyert:

a) ha mint főispán már 5 éven át működött, a nyugdíj szempontjából úgy tekintetik, mintha összesen 10 évet szolgált volna;

b) ha pedig rövidebb ideig volt főispán, de összes szolgálati ideje az 5 évet meghaladja, fizetésének 20%-át nyeri nyugdíjképen. Ha összes szolgálata 5 évet sem tesz ki: főispáni szolgálata által egy évi, — a vagy a mennyire már főispánná lett kinevezése előtt egy évi végkielégítési igényt szerzett volna, két évi fizetésének megfelelő végkielégítésre nyert igényt.

Az, ki a fenebbiek szerint elfogadhatott más hivatalt visszautasítja, a különleges igényt elveszti s reá nézve az 1885: XI. t.-cz. rendelkezései alkalmazandók.

Azon főispán, ki előbb nem volt állami tisztviselő: ha a belügyminister által elfogadásra ajánlott lemondás, vagy a belügyminister által hivatalból tett felterjesztés alapján mentetik fel állásától, az esetben, ha legalább 3 évet töltött a hivatalban, egy évi, ha 3 éven túl, de nem egészen 6 évet szolgált, két évi fizetésének megfelelő végkielégítést kap; ha pedig 6 éven felül szolgált, nyugdíjazás szempontjából úgy fog tekintetni, mintha teljes 10 évet szolgált volna. Ha azonban a főispán önként mond le és lemondását akkor is fenntartaná, midőn azt a belügyminister elfogadásra nem ajánlja és őt hivatalának folytatására Írásban felszólítja, kedvezményezett nyugdíjigényét elveszti, s az 1885. évi XI. törvénycikkből szabályozott eljárás alá esik.

Ha pedig akármelyik főispán felmentését a belügyminister oly tény alapján ajánlja, mely az általános nyugdíjtörvény szerint az ellátási igény elvesztését vonja maga után, a főispán ezen minőségben eltöltött szolgálati idő alapján sem tarthat jogot nyugdíjra avagy végkielégítésre.

A fentebbiek kivételével a nyugdíjazás, illetve végkielégítésre nézve, a főispánnal, valamint özvegyével és árváival szemben az államtisztviselőkre nézve a fennálló szabályok alkalmazandók.

60. §. A főispán a közgyűlés előtt a szokott esküt teszi le.

61. §. A belügyminister felhatalmaztatik, hogy a főispánok mellé a szükséghez képest titkári állásokat rendszeresítsen.

Hogy ezen titkári állások mily számmal és mely törvén yhatóságokban rendszeresittessenek: az iránt évenként az állami költség vetés utján tétetik intézkedés.

A főispáni titkár a belügyminister által neveztetik ki, a ministeri fogalmazók és segédfogalmazók rangosztályába tartozik, ezekkel egyenlő fizetéssel és lakpénzzel, esetleg természetbeni lakással.

Úgy kinevezését mint előléptetését, egyik főispán mellől a másikhoz áthelyezését, a belügyminister, az illető főispán, esetleg főispánok meghallgatásával eszközli.

A belügyministeriumban legalább 2 évig szolgált segédfogalmazóknak és fogalmazó gyakornokoknak a főispáni titkári állomások betöltésénél előnyök van, s ezek főispáni titkárrá kineveztetésök esetében a belügyministeriumban szerzett igényeiket el nem vesztik.

62. §. A főispán külön pecsétje az ország czimere, mely az illető törvényhatóság vagy törvényhatóságok nevét tartalmazó körirattal látandó el.

63. A főispáni állások száma a 70-et meg nem haladhatja.

Két, vagy kivételesen több törvényhatóság főispáni teendői állandóan vagy ideiglenesen egy főispánra bízhatók.

Első osztályú fizetéssel járó főispáni állások ott rendszeresítendőek, hol a főispán hatásköre állandóan két törvényhatóságra terjed ki és azok székhelye nem egy és ugyanaz, vagy hol a törvényhatóság vagy törvényhatóságok lélekszáma a 300,000-et meghaladja, a többiekben a másodosztályú fizetés jár.

Ki ideiglenesen két önálló főispánság teendőit viszi, pótlékul az ideiglenesen ellátott főispánság fizetése felét kapja, mely pótlék azonban nyugdíjazás vagy végkielégítés esetén be nem számítható.

Melyek az állandóan összezsátolt főispánságok s mely főispánságok tartoznak az első, s melyek a második osztályba, azt a belügyminister évről-évre a költségvetéssel együtt terjeszti a törvényhozás elé.

64. §. Ha a törvényhatóság a 19. §. vagy az alispán, illetőleg polgármester a 68. §. d), illetőleg 73. §.

e) pontja alatt megszabott törvényes kötelességét megszegi, vagy pontosan nem teljesíti; a ministerium felhatalmazhatja a főispánt, hogy a törvényhatóság mindazon tisztviselőivel és közegeivel, kikre a végre nem hajtott rendelet végrehajtásánál szüksége van, közvetlenül rendelkezessék.

Ezen esetben a tisztviselők és közegek a főispánnak a végrehajtásra vonatkozó rendeleteit azonnal és feltétlenül teljesíteni kötelesek s e miatt a törvényhatóság által feleletre nem vonathatnak.

65. §. A 64. §. eseteiben a főispán a nem engedelmeskedő tisztviselőket s közegeket vizsgálat alá vonhatja, hivataluktól felfüggesztheti vagy elmozdíthatja, mely utóbbi esetben másokkal véglegesen helyettesítheti.

Az ekként helyettesített tisztviselők és közegek a következő általános tisztujtásig megmaradnak állásaikon s jogok és kötelezettségek tekintetében a többi tisztviselőkkel teljesen egyenlők.

Az elmozdított tisztviselővel szemben a nyugdíj-igényre nézve ugyanazon eljárás követendő, melyet az illető törvényhatóság szabályrendelete a fegyelmi utón elmozdított tisztviselő nyugdíj-igényére nézve megállapított.

66. §. A kormányrendelet végrehajtásával a főispán kivételes hatalma legott véget ér.

A törvényhatóság, ha sérelmesnek tartja a kormány eljárását, a képviselőháznál kereshet orvoslást.

V. FEJEZET.

A törvényhatósági közegekről.

67. §. A vármegye központi tisztviselői:
 az alispán,
 a főjegyző s az aljegyzők,
 a tisztí főügyész s az alügyészek,
 az árvaszéki elnök és ülnökök,
 a főorvos,
 a főpénztárnok, esetleg külön gyám- vagy más pénztárnok,

az ellenőr,
 a főszámvevő, esetleg alszámvevők,
 a levéltárnok,
 az árvaszéki nyilvántartó,
 az árvaszéki könyvvezető,
 az állatorvos.

Kültisztviselők: a főszolgabíró és szolgabíró, s a helyi viszonyokhoz képest a járási orvos, járási állatorvos, járási számvevő.

A rendezett tanácsú városok polgármesterei a vármegyével szemben ugyanazon tekintetek alá esnek, mint a járási főszolgabírák.

A központi tisztviselők a vármegye székhelyén, a kültisztviselők a járás székhelyén, a rendezett tanácsú városok polgármesterei ott helyben kötelesek lakni.

Ahol a járási orvos, járási állatorvos, vagy járási számvevő hatósága több szolgabírói járásra terjed ki, annak székhelyét a törvény hatóság állapítja meg.

A székhelyen lakás kötelezettségének életbeléptetésére a vármegye indokolt előterjesztése alapján a belügy minister a járási tisztviselők részére időhaladékot engedélyezhet.

68. §. Az alispán a vármegye első tisztviselője, mint ilyen:

a) vezeti a vármegye nevében a közigazgatást, intézkedik minden ügyben, mely a közgyűlés, közigazgatási bizottság vagy egyes közegek hatásköréhez utasítva nincs;

b) átveszi a vármegye közönségéhez intézett kormányrendeleteket, leveleket, jelentéseket, folyamodványokat, pénz- és értéküldeményeket;

c) végrehajtja a kormány rendeletét; — ha azonban valamely rendeletet törvénybe ütközőnek, vagy a helyi viszonyok között károsnak vagy épen kivihetetlennek vél, a főispánnak legfeljebb 24 óra alatt jelentést tesz (57. §. e) s távollétében felír az illető ministerhez.

Ha a minister a felirat ellenében továbbra is fenntartaná rendeletét és az alispán a ministeri leirat után sem érezné magát a rendelet végrehajtására kötelezettnek: a főispánnak azonnal jelentést tesz, s annak rendeletére — vagy ha távol van, annak nevében — a rendkívüli közgyűlést nyolcz napra azonnal összehívja s a rendeletet a közgyűlés elé terjeszti, mely azt rögtön felvenni és tárgyalni köteles;

d) végrehajtja a kormány azon rendeleteit, melyek a 19. §. szerint azonnal és feltétlenül végrehajthatók s eljárásáról a végrehajtás után a legközelebbi közgyűlésnek jelentést tesz;

e) végrehajtja a közgyűlés határozatait;

f) foganatosítja a főispánnak az 47. §. i) pontja alapján kiadott utasításait, — ha azonban azok végrehajtása ellen aggályai vannak, 24 óra alatt a főispán utján a belügyministerhez előterjesztéssel élhet, melyet a főispán további 24 óra alatt felterjeszteni köteles;

g) aláírja sajátkezüleg a törvényhatóság nevében kiállított okmányokat, leveleket és felterjesztéseket;

h) öröködi, hogy a kormányrendelet ellen intézett felirat 3 nap alatt felterjesztessék (19. §.);

i) őre a törvényhatóság pecsétjének;

k) utalványoz a házi pénztárra a költségvetés korlátai között;

l) rendelkezik a törvényhatóság tisztviselőivel, a segéd- és kezelő személyzettel, s ha hivatalos kötelességének teljesítésében vagy valamely hivatalos megbízásban — egyik vagy másik pontosan el nem jár, a teendők teljesítésével más rendes vagy tiszteletbeli tisztviselőt biz meg s azt a házi pénztárból a hanyag tisztviselő fizetésére utalványozott napidijakkal látja el;

m) a főjegyző, főügyész, árvaszéki elnök és főorvos kivételével úgy a központi, mint a járási tisztviselőkkel, valamint a segéd- és kezelő személyzet tagjaival és a járási írnokkal, nemkülönb a községi közegekkel szemben, szolgálati engedetlenség és kisebbfoku hanyagság esetében az illetőnek meghallgatásával, de a felelősség kizárásával, annyiszor-mennyiszor rendbüntetést alkalmazhat, mely áll tisztviselőknél 10 forintig, a segéd- és kezelő személyzet tagjainál és a járási írnoknál, valami a községi közegeknél 5 forintig terjedhető és a megyei, illetőleg község-jegyzői nyugdíjalapra fordítandó pénzbüntetésből; fenmaradván a fegyelmi törvények súlya alá eső vétségekre nézve a későbbi felelősségre vonás j^og^a;

n) intézkedik a katona-elszállásolási ügyekben;

o) intézkedik a karhatalom kirendelése iránt;

p) felfogadja és elbocsátja a törvényhatósági szolgákat, kik különös tekintettel a kiszolgált katonákra és honvédekre, illetőleg az 1873. évi IL-tcz. rendelkezéseire is, ha híven teljesítik kötelességeiket, élethossziglan alkalmazhatnak;

q) havonként legalább egyszer előzetes értesítés nélkül beható gondossággal megvizsgálja a vármegye pénz-

tárait (házi- és gyámpénztárt s a vármegye kezelése alatt álló alapok s alapítványok stb. pénztárait) a főügyész, árvaszéki elnök és főszámvevő közbejöttével és a tapasztaltakról a jegyzőkönyv bemutatása mellett, a számonkérő széknek és a közgyűlésnek jelentést tesz;

r) a községek belső ügyvitelének és pénzkezelésének időszakonkinti megvizsgálásáról gondoskodik;

s) intézkedéseiről és a törvényhatóság állapotáról úgy a törvényhatósági bizottságnak, mint a főispánnak minden rendes közgyűlésen tüzetes jelentést tesz; ezenkívül a főispánnak annyiszor-mennyiszor egyes ügyekre vonatkozó és a vett utasítások miként lett foganatosításáról esetről-esetre részletes jelentést tesz;

t) intézkedik a közgyűlési tárgyaknak az állandó választmány által előkészítéséről s az egyes ügyszakok teljes felszereléséről;

u) eljár mindazon ügyekben, melyeket egyik vagy másik törvény az alispánra biz.

Egyesek az alispánnak sérelmes határozatai ellen a kézbesítéstől számított 8 nap alatt felelővel élhetnek.

69. §. A főjegyző és aljegyzők a közgyűlés, az állandó, az igazoló és bíráló választmány, a közigazgatási bizottság, valamint ideiglenes szakszabványok s küldöttségek jegyzőkönyveit viszik.

A határozatokat, a közgyűlési és alispáni felterjesztéseket, jelentéseket, leveleket s rendeleteket fogalmazzák.

A törvény hatóság nevében kiállítandó okmányokat elkészítik s a közgyűlésen a tárgyakat előadják.

Az alispán akadályoztatása esetében, vagy ha az alispáni szék üres: az alispáni teendőket a főjegyző teljesíti.

Ha az alispán hivatalától felfüggesztetik, a közgyűlés által leendő helyettesítéseig szintén a főjegyző teljesíti az alispáni teendőket.

70. §. A tiszti fő- (illetőleg al- vagy árvaszéki) ügyész a törvényhatóság jogtanácsosa.

Véleménye olyan ügyben, melynél a jogi szempont a döntő, határozathozatal előtt mindig meghallgatandó.

Ore a törvényeknek, a törvény erejével bíró szokásnak, a törvényhatóság szabályrendeleteinek az önkormányzatban és a közgyűléseken, mely tisztében a törvényhatóság bármely határozata ellen az illető miniszterhez a főispán útján felebbezással élhet.

Képviseli a törvényhatóságot magánügyeiben.

Megindítja a széksértési kereseteket s indítványozza a kiszabandó bírság mennyiségét.

Eljár a megyei tisztviselők, segéd- és kezelő személyzet, valamint a községi közegek elleni fegyelmi ügyekben.

Az egyenes és közvetett adók, valamint az azok módjára behajtandó tartozások biztosításánál és behajtásánál a kincstár jogi képviselőt a fennálló törvények értelmében ellátni tartozik.

Hivatásával összeütközésben nem álló magánügyködést a törvényhatóság előzetes beleegyezésével csak annyiban folytathat, a mennyiben Jez által hivatalos teendőinek pontos teljesítésében nem akadályoztatik.

71. §. A főszolgabíró a járás első tisztviselője.

Felügyel a hatósága alatti községekre és gyakorolja azon jogokat és teljesíti azon kötelességeket, melyeket a törvény és szabályrendeletek reá ruháznak.

A községi közegekkel szemben szolgálati engedetlenség és kisebbfoku hanyagság esetében, az illetők meghallgatásával, de a felebbezés kizárásával annyiszor-mennyiszor rendbüntetést alkalmazhat, mely áll: 5 írtig terjedhető és a község-jegyzői nyugdíjalapra fordítandó pénzbüntetésből, fenmaradván a fegyelmi törvények súlya alá eső vétségekre nézve a későbbi felelősségre vonás joga.

Utasításait — a mennyiben ezen vagy más törvény kivételesen másként nem intézkedik — az alispántól és az alispán útján veszi s közvetlenül azzal érintkezik.

Külön pecséttel bír, a törvényhatóság czimerével s a járás nevét tartalmazó körirattal.

Teendőinek pontos ellátására a főispán által az 57. §. h) pontja szerint hozzá beosztott szolgabíróval és a főispán által a szükséghez képest kinevezett közigazgatási gyakornokokkal és járási Írnokkal, esetleg az általa megyehatósági engedély folytán felfogadott és bármikor elbocsátható díjnokkal rendelkezik.

Egyesek a főszolgabírónak a törvény és szabályrendeletek által körülírt hatáskörében önállólag hozott sérelmes határozatait 8 nap alatt, s a mennyiben egy vagy más törvény másként nem rendelkezik, az alispánhoz felebbezhetik.

72. §. A vármegyékben a többi tisztviselő hatáskörét, mint szintén a segéd- és kezelő személyzet létszámát és szervezetét, az 1883: XV. t.-cz. korlátái kö-

zött belügy ministeri jóváhagyás mellett, a vármegye maga állapítja meg.

73. §. Városi törvényhatóságok első tisztségviselője a polgármester, ki mint ilyen:

a) elnöke a tanácsnak;

b) intézkedik azon ügyekben, melyék a törvény vagy szabályrendeletek értelmében a polgármester hatásköréhez tartoznak;

c) átveszi a városhoz érkezett kormányrendeleteket, leveleket, jelentéseket, folyamodványokat, pénz- és értékküldeményeket;

d) végrehajtja a kormány rendeleteit, ha azonban valamely rendeletet törvénybe ütközőnek vagy a helyi viszonyok között károsnak vagy épen kivihetetlennek vél: a főispánnak legfeljebb 24 óra alatt jelentést tesz (57. §. e) pont) s távollétében felír az illető miniszterhez.

Ha a minister a felirat ellenében továbbra is fenntartaná rendeletét és a polgármester a ministeri leirat után sem érezné magát a rendelet végrehajtására kötelezettnek: a főispánnak azonnal jelentést tesz s annak rendeletére, vagy ha távol van, annak nevében a rendkívüli közgyűlést harmadnapra összehívja s a rendeletet a közgyűlés elé terjeszti, mely azt rögtön felvenni és tárgyalni köteles.

e) végrehajtja a kormány azon rendeleteit, melyek a 19. §. szerint azonnal és feltétlenül végrehajtandók s eljárásáról a végrehajtás után a legközelebbi közgyűlésnek jelentést tesz;

f) fogatosítja a főispánnak az 57. §. i) pontja

alapján kiadott utasításait; ha azonban a polgármesternek azok végrehajtása ellen aggályai vannak, 24 óra alatt a főispán útján a belügyministerhez előterjesztéssel élhet, melyet a főispán további 24 óra alatt felterjeszteni köteles;

g) aláírja sajátkezüleg a törvény hatóság nevében kiállított okmányokat, leveleket és felterjesztéseket;

h) örködik, hogy a kormányrendelet ellen intézett felírat 3 nap alatt felterjesztessék (19. §.);

i) őre a törvény hatóság pecsétjének;

k) rendelkezik a város tisztviselőivel, a segéd- és kezelő személyzettel, s ha hivatalos kötelességeinek teljesítésében vagy valamely hivatalos megbízásban egyik vagy másik pontosan el nem jár, a teendők teljesítésével más tisztviselőt bíz meg s azt a házi pénztárból a hanyag tisztviselő fizetésére utalványozott napi-dijakkal látja el;

l) a főjegyző, tiszti ügyész, árvaszéki elnök, rendőrkapitány, főorvos és a tanácsnokok kivételével a tisztviselőkkel, valamint a segéd- és kezelő személyzet tagjaival szemben, szolgálati engedetlenség és kisebbfoku hanyagság esetében, az illetők meghallgatásával, de a felebbezés kizárásával, annyiszor-mennyiszor rendbüntetést alkalmazhat, mely áll: tisztviselőknél 10 forintig, a segéd- és kezelő személyzet tagjainál 5 forintig terjedhető és a törvényhatósági nyugdíjalapra fordítandó pénzbüntetésből; fenmaradván a fegyelmi törvények súlya alá eső vétségekre nézve a későbbi felelősségre vonás joga;

m) felfogadja és elbocsátja a törvényhatósági szol-

gákat, kik, különös tekintettel a kiszolgált katonákra és honvédekre, illetőleg az 1873: II. t.-cz. rendelkezéseire is, ha híven teljesítik kötelességeiket, élethoszsiglan alkalmaztatnak;

n) a törvényhatósági bizottságnak és a főispánnak minden közgyűlésen intézkedéseiről és a törvényhatóság állapotáról tüzetes jelentést tesz; ezenkívül a főispánnak annyiszor-mennyiszor egyes ügyekre vonatkozólag és a vett utasítások miként lett foganatosításáról esetről-esetre részletes jelentést tesz;

o) intézkedik a közgyűlési tárgyakkal a tanács által előkészítéséről és az egyes ügydarabok teljes felszereléséről;

p) eljár mindazon ügyekben, melyeket egyik vagy másik törvény a polgármesterre ruház.

Egyesek a polgármesternek sérelmes határozatai ellen, a kézbesítéstől számított 8 nap alatt felebbezéssel élhetnek.

74. §. A tanács a városi törvényhatóság végrehajtó közege úgy az állami közigazgatás, mint az önkormányzat körében: egyszersmind önálló közigazgatási hatóság mindazon ügyekben, amelyek a törvények vagy szabályrendeletek szerint első- vagy másodfokban illetékességéhez tartoznak és melyek sem a közgyűlésnek, sem más hatóságnak fenntartva nincsenek.

Ezen kívül a tanács vezeti s intézi a város gazdasági ügyeit a közgyűlés határozataihoz képest, ezeknek keretében gondoskodik a város köztulajdonának s jövedelmeinek fenntartásáról és hasznosításáról, ezeknek nyilvántartásáról és a városi pénztárak, valamint

a városi törvényhatóság felügyelete alatt levő alapok szabályszerű kezeléséről, az ezekre vonatkozó számadások elkészítéséről és megvizsgálásáról; továbbá utalványoz a házi pénztárra a számvevőség meghallgatása mellett a költségelőirányzat korlátai között és végre előkészíti, esetleg az illető szakbizottságok közreműködése mellett a 47. §. a), b), c), d), e), f), i), k), pontjai alatt elősorolt ügyeknek, valamint általában az önkormányzat és a városi gazdaszat fontosabb ügyeinek közgyűlési tárgyalását.

75. §. A tanács határozatai közigazgatási ügyekben közvetlenül az illető ministerhez vagy a közigazgatási bizottsághoz, a város javadalmaival, vagyoniát és gazdaszatát érdeklő ügyekben pedig a közgyűléshez s onnan a belügyministerhez, a kézbesítéstől számított 15 nap alatt felebbezhetők.

A felebbezés a tanácshoz adandó be s a tanács köteles azt 8 nap alatt a felsőbb hatósághoz, illetőleg a legközelebbi közgyűléshez betérjeszteni.

76. §. A városi tanács áll: a polgármesterből, rendőrkapitányból, tanácsnokokból, főjegyzőből és főügyészből; a rendőrkapitány azonban az általa hozott s a tanácshoz felebbezett határozatok felülbírálatában, valamint a város pénzügyeit, javadalmaival, vagyoniát és gazdaszatát érdeklő ügyek elintézésében részt nem vehet.

A tanács felhívására a városi törvényhatóság bármelyik tisztviselője köteles a tanácsülésben megjelenni s a szükséges felvilágosítást megadni; viszont köteles a tanács, midőn valamely szakközeg szakmájához tar-

tozó fontosabb ügyek tárgyalandók, az illető szakközveket a tanácsülésbe a mondott célból meghívni.

Érvényes határozat hozatalára az elnökön kívül legalább két tanácsstag jelenléte szükséges; szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata dönt.

Érdemleges határozatot nem igénylő folyó vagy közbeneső intézkedéseket a tanács ülésén kívül, az illető előadó tanácsstag és a polgármester vagy helyettese egyetértőleg s együttes felelősségük mellett tehetnek a tanács nevében.

77. §. Különben a törvényhatósági joggal bíró városok azon szervezetet, mely által saját belügyeiket ellátni s a városi önkormányzatot gyakorolni kívánják, s ebből folyólag a tanácsnak s az egyes tisztviselőknek, közöttük a rendőrkapitánynak, az önkormányzatra vonatkozó hatáskörét, szakbizottságok szervezetét, a tisztikar, a segéd-, kezelő-, rendőr- és szolgaszemélyzet létszámát és fizetését, úgyszintén az egyes tisztviselők által az önkormányzat körében hozott határozatokra nézve a felelősség módját, a helyi viszonyokhoz képest és jelen törvény korlátai között a belügyminister által helybenhagyandó szabályrendelettel maguk állapítják meg.

78. §. Ugyanazon törvényhatóságnál (házi vagy gyámi) pénztárnokí, ellenőri, könyvelői és számvevői állásra nem alkalmazhatók: kik egymással egyenes fel- vagy lemenő rokonságban vagy harmadízigen oldalrokonságban vagy másodízigen sógorságban, továbbá fogadott szülői vagy gyermeki viszonyban állanak.

VI. FEJEZET.

A tisztviselők választásáról.

79. §. A tisztviselők a 80. §-ban felsorolt kivételekkel, a törvényhatósági bizottsági közgyűlés által és hat évre választatnak.

80. §. A törvényhatósági főorvost, a rendőrkapitányt, a számvevőket, a levél tárnokokat, az árvaszéki nyilvántartókat és könyvvezetőket, a járási és kerületi orvosokat, a közigazgatási gyakornokokat, az állatorvosokat és a járási írnokokat, nemkülönben vármegyékben a segéd- és kezelő személyzet tagjait a főispán élethossziglan nevezi ki.

81. §. A városi hatóságokban a segéd- és kezelőszemélyzet tagjai a törvényhatósági bizottság közgyűlése által és élethossziglan választatnak.

82. §. A tisztújító-szék tartamára, ha általános a választás, a főispán jegyzőt és tiszti ügyészt helyettesít.

A jelöltek névsorát az 1883: I. t.-cz. korlátái között és tekintettel az 1868: XLIV. t.-cz. határozmányaira is, a kijelölő választmány állítja össze, mely áll: a főispánból mint elnökből, a közgyűlés által választott 3, és a főispán által meghívott szintén 3 bizottsági tagból, szavazatok egyenlősége esetében az elnök szava dönt.

Minden állásra legalább 3 egyén jelölendő ki, e szabály alól eltérésnek csak akkor van helye, ha nem jelentkezett kijelölhető 3 egyén a betöltendő tiszti állomásra.

A kijelölő választmány határozatait indokolni nem tartozik.

83. §. Tisztújításkor szavazattal bírnak vármegyék-

ben azon bizottsági tagok, kik a következő évre, városi törvényhatóságokban pedig azok, kik a tisztujítás évére vétettek fel a legtöbb adót fizető és választott bizottsági tagok névjegyzékébe és az 51. §-ban felsorolt még tényleg működő tisztviselők.

84. §. A szavazás, mely 20 bizottsági *tag* írásban beadott kivánatára mindig elrendelendő, a főispán által kinevezett egy vagy több küldöttség előtt a szavazók nevének és szavazatának feljegyzésével, törvényhatósági joggal bíró városokban szavazatlapok által megy végbe.

85. §. Az alispán és polgármester általános szótöbbséggel választatik.

Ha általános szótöbbséget egyik sem nyer a jelöltek közül: új szavazásnak van helye a legtöbb szavazatot nyert két jelölt között.

A többi tisztviselők viszonylagos szótöbbséggel választatnak.

86. §. A tisztviselők a következő esküt teszik le:

Én N. N. esküszöm, hogy a királyhoz hű leszek, az ország törvényeit megtartom, hivatali előjáróimnak engedelmeskedem.....hivatalommal járó kötelességeimet lelkiismeretes pontossággal teljesítem és a hivatali titkot megőrzöm. Isten engem úgy segítjen.

Ha a megválasztott azt nyilvánítaná, hogy az eskü vallási meggyőződésével ellenkezik, a következő fogadalmat kell letennie:

„Én N. N. ünnepélyesen fogadom, hogy a királyhoz hű leszek, az ország törvényeit megtartom, hivatali előjáróimnak engedelmeskedem . . . hivatalom-

mai járó kötelességeimet lelkiismeretes pontossággal teljesítem s a hivatali titkot megőrzöm.

87. §. Az időközben megürült állomások csak a következő rendes közgyűlésen töltenek be. Addig, ha elkerülhetlenül szükséges, a főispán helyettesít.

88. §. A vármegyék és városi törvényhatóságok ezen törvény életbelépte után egy év alatt nyugdíj-intézet létesítéséről tartoznak gondoskodni.

A nyugdíj-intézet szervezése, a nyugdíj-alap létesítése és kezelése iránt a törvényhatóságok az állammal és törvényhatóságokkal létesítendő viszonyosság alapján és lehetőleg az 1885: XI. t.-cz. alapelvei szerint alkotandó, a belügyminister által megerősítendő szabályrendeletben intézkednek.

Ugyancsak szabályrendeletileg állapítja 'meg a törvényhatóság a tisztviselővel, a segéd- és kezelő személyzet tagjával szemben azon esetben követendő eljárás módozatait, ha az illető betegség vagy szellemi fogyatkozás folytán az arra illetékes hatóság által engedélyezett, egy évig terjedhető szabadságidő leteltével sem nyerte vissza munkaképességét.

Az ez iránt alkotott szabályrendelet a belügyminister jóváhagyása alá terjesztendő.

VI. FEJEZET.

A bizottsági tagok és a tisztviselők felelősségéről.

89. §. A tisztviselő mindazon kárért, melyet hivatalos eljárásában akár cselekvése, akár mulasztása által szándékosan vagy vétkes gondatlanságból az államnak, a törvényhatóságnak, községeknek vagy egyesek-

nek jogszerűen vagy illetéktelenül okozott, ha a kár szabályszerű jogorvoslással elhárítható nem volt, teljes kártérítéssel tartozik.

A kártérítési keresetek a törvénykezési rendtartás szerint illetékes bíróság hatásköréhez tartoznak, mely azonban a kereset megindításáról a felettes közigazgatási hatóságot értesíteni köteles.

Konok perlekedők a törvényhatóság valamelyik jótékony intézet javára 500 forintig emelhető pénzbírságra büntetethetnek s a perköltségekben elmarasztalandók.

90. §. Ha a tisztviselő illetékes meghagyásból s a meghagyás szerint járt el, a kártalanítási keresetek mindig azok ellen intézendők, a kik a törvénytelen határozathoz járultak, a károsult irányában egyetemlegesen felelősek, egymás közt azonban a kártérítésre egyenlően kötelezvék.

91. §. Ha a károsult az elmarasztalt tisztviselő vagyontalansága miatt kielégítést nem nyerhetne, vagy nem lehetne kideríteni, hogy a sérelmes határozatra kik szavaztak: a kárt visszkereseti jog fennmaradása mellett a törvényhatóság téríti meg. A közpénzt kezelő tisztviselők által okozott kárt azonban ezek után első sorban azok tartoznak viselni, akik a pénzkezelésre törvény szerint felügyelni tartoztak, ha kötelességüket vagy épen nem, vagy nem szabály szerint teljesítették.

92. §. A hivataloskodásból folyó felelősség mindaddig tart, míg a tisztviselő a törvényhatóság által a felelősség alól fel nem mentetett. E felmentés csak a

törvényhatóság egyeteme iránt fennállott felelősséget szünteti meg, az okozott károkért, a magánjogi s büns cselekvényekért a büntető törvényekben meghatározott felelősség érintetlen marad.

93. §. A tisztviselőknek s a segéd- és kezelő személyzet tagjainak fegyelmi és bünvizsgálati utón való felelősségre vonása iránt külön törvények rendelkeznek.

94. §. Tisztviselő olyan cselekvényért, melyet a törvény vagy illetékes felsőbb hatóság tett kötelességévé, fegyelmi utón felelősségre nem vonható.

VIII. FEJEZET.

A vegyes és átmeneti intézkedésekről.

95. §. Törvényhatósági joggal bíró városok a belügyminister engedélyével rendezett tanácsú városokká vagy nagyközségekké alakulhatnak át.

Ha az átalakulást a város lakosságának azon része kívánja, mely együttesen a városi összes egyenes államadónak felénél többet fizet, az átalakulás meg nem tagadható. A belügyminister minden átalakulás iránt külön törvényjavaslatot tartozik betérjeszteni.

96. §. Ezen törvény végrehajtásával a ministerium, az életbeléptetés idejének meghatározásával a belügyminister bizatik meg.

A törvény 24. §-ában a bizottsági tagok számának a népszámlálás eredményéhez képest 10 évről 10 évre újra megállapítására; továbbá a 29. §-ban a választó-kerületek beosztásának ugyancsak 10 évenként kiigazítására, a 32. §-ban a választott bizottsági tagok

10 évi megbízására, a 43. §-ban a bíráló választmány és a 48. §-ban az állandó választmány tagjainak 5 évenként való választására vonatkozó rendelkezések, csak a legközelebbi általános népszámlálást követő évben; az 57. §. h) pontjában foglalt rendelkezés, — kivéve ott, hol a gyakorlat ennek eddig is megfelelt, csak a legközelebbi tisztujításkor: a főispánok fizetésére és a főispáni titkárok alkalmazására vonatkozó rendelkezések (58. és 61. §-ok) 1887. január 1-jével; végül a 80. §. rendelkezései szintén csak az általános tisztujításkor, amennyiben pedig az azok által érintett egyes állások időközben megürülnek, ezek betöltésénél lépnek életbe.

Az életbeléptetéstől kezdve hatályokat vesztek az 1870: XLII. t.-cz. és 1874: XXXIX. törvénycikk, valamint egyéb törvényeknek, kormányrendeleteknek és törvényhatósági szabályrendeleteknek ezen törvénnyel ellenkező rendelkezései.

VII. FEJEZET.

Az 1878-iki zárszámadás kivonata. — A hadmentességi törvény kivonata.

Az 1878-iki zárszámadás.

Beadva 1880. ápril 10.

*A bizottságnak ö felségéhezzi felterjesztése a vallási alapok
és vallási alapítványok tárgyában.*

(Kivonat.)

1878. január 23.

A fekvőségek értékét az 1858-iki becstár,
a papírosokat névérték szerint véve,
az érték..... . . . 23.698,000.—

A tanulmányi és vallásalap jövedelme volt 21/*
perczent, jövedelme ma százalék.

A vallásalap részére vétettek: a szcmlaki uradalom
(gróf Hadik) 820,000 Irton, jövedelmezett 23,000 irtot;
tinójárasi uradalom névértékű kötvényekben 2.400,000
frt, készpénzben 1.700,000 írton, jövedelmezett 63,273
irtot; Belcznay-telek 352,567 írton mely elsőévben adott
6,950 irt, a másodikban már csak 3,479 frt jövedelmet.

A tanulmányi alap vagyonából tanintézetek építé-
sére fordított 1.982,277 forint.

Más alapoknak és alapítványoknak kamat nélküli
kölcson adatott 1.334,680 frt.

Fiume. A kikötőből 1879-ben kivitetett 22.701,000
frt érték és pedig ebből magyar-osztrák területre
6.271,000 frt, külföldre 16,429,000 frt.

Zárszámadás szerint hiány 1878-ban 50.558,290 frt.

A költségvetéstől eltérő nevezetesebb tételek.

Túlkiadások.

A delegatiónál	18,000.—
Pénzügyministeri nyugdíjak	20,153.—
Vallásügyi „	9,000.—
Földművelésügyi „	9,828.—
Honvédelem	18,926.—
Földtehermentesítés	104,202.—
Sorsolási kölcsönnél	18,509.—
A keleti vasutüzletnél	152,070.—
Függő adósság	9,186.—
Kincstári utalvány	474,853.—
Horvát-Szlavon	13,785.—
Betegápolás	66,214.—
Tébolyda	18,639.—
Erdélyi rendőrség	2,487.—
Tolonczügy	4,106.—
Pénzügyministerium, központ	65,122.—
Számvevő osztály	26,343.—
Adófelügyelők	31,379.—
Adóhivatalok	18,115.—
Egyenes adókivetés és beszedés	226,777.—
Dohányjüvedék	17,610.—
Sójjüvedék	520,285.—
Államjóságok	351,874.—
Bányászat, pénzverde	8.269,116.—
Kőutak fentartására és építésére	51,659.—
Állami gépgyár	184,120.—
Kereskedelmi ministerium	9,570.—

Állami lótenyészintézetek	45,264.—
Marhavész és járványok	53,534.—
Állatintézet	6,118.—
Tanulmányi ügyek igazgatósága	17,675.—
Igazságügyministerium	128,813.—
Honvédelmi ministerium	14,087.—
Ujoneozásnál	5,548.—
Összesen	<u>10,982,962.—</u>

A rendes kezelés kisebb bevételei:

Sorsolási kölcsön	44,928.—
Közigazgatási bevételek	6,000.—
Fővárosi rendőrség	2,228.—
Földadó	277,422.—
Házadó	234,116.—
Bányaadó	5,266.—
Malomadó	4,461.—
Vasut- és gőzhajózási adó	337,528.—
Cseléd- és tekeadó	92,264.—
Vadászfegyveradó	16,321.—
Adóhátralék az előirányzatnál kevesebb jött be	992,190.—
Fogyasztási adó	120,208.—
Söradó	19,271.—
Bélyeg	242,114.—
Államjószaigazgatóságok	8,243.—
Államerdők	419,968.—
Állami vasutak	35,374.—
Állami lótenyészde	39,346.—
Vesztégintézet	3,088.—

Állatorvosi intézet	2,288.—
Zálogház	7,079.—
Rabtartási és munkabevét	7,966.—
A tiszai koronauradalom váltságábul	39,393.—
Az állami uradalmak eladásábul	367,291.—
Értékpapirosokbul	596,390.—
Összesen	<u>14.919,705.—</u>

Átmeneti túlkiadások.

Tiszti biztosítékok	4,500.—
Sorsolási költsön	17,445.—
Fiumei kikötő	13,410.—
Brassó-temesi vasutra	44,868.—
Budapesti összekötő vasutra	178,856.—
Összesen	<u>15.178,784.—</u>
Előirányzat nélküli kiadások	<u>7.480,932.—</u>
Összesen	<u>22.659,617.—</u>

Az 1873-iki 76½ milliós költsön törlesztésére, illetőleg az esedékes kincstári utalványok visszaváltására . . . . . 63.067,276.—

Előirányzaton kívüli kiadások:

A bosnyák menekülteknek 3 évi pénzsegély	2.060,584.—
Az 1873-iki 76½ millió törlesztésére, illetőleg az esedékessé vált kincstári utalványok visszaváltására	63.067,276.—
Az aranyjáradék kiváltásának költségeire	4.308,004.—
Kataszteri, más egyéb és mozgósítási költségekre, melyben a mozgósítás maga	650,369.—
	724,889.—

Kő- és vízi utak építésére	16,269.—
Az állami gépgyárnáli beruházásokra .	43,599.—
A Margitszigeti hidnál	5,013.—
Az állami vasutaknálí beruházások a kü- lömböző alapokbul	39,694.—
A vasuti üzletnél átvett anyagokért . .	248,661.—
A honvéd-főparancsnoksági palota ki- igazítására	33,719.—
Összesen .	<u>70,548,208.—</u>

Határozati javaslat

1880. évi ápril hó 11.

Beadta: Prileszky Tádé, zárszámadási bizottság elnöke.

Nagy Gábor előadó.

1. Az 1878 : XVII. költségvetési törvényben és az időközben póthitel alakjában törvényhozásilag engedélyezett hitel ellenében az 1878. évi állami zárszámadás szerint előfordult túlkiadások, valamint a felmerülő kevesebb bevételek jóváhagyatnak.

2. Az 1878. évi zárszámadás, mely az 1878. évi állami háztartás eredményéről a következő végösszegeket tünteti elő:

Előírányzott kiadás	277.997,565·26
Bevétel	<u>227.439,274·25</u>
Költségvetési hiány	50.558,290·74
Előírt kiadás	291.964,548.—
Bevétel	<u>240.445,468.—</u>
Jövedelmi hiány	51.519,081·32

ezennel jóváhagyatik és a ministeriumnak a törvény-szerű felmentés megadatik.

*A zárszámadási 1880-iki jelentés szerinti befektetések
1868-tul 1877-ig:*

1. Ingatlanok vételére	151.188,077.—
2. Államadósság törlesztésére	69.637,398.—
3. Az államkölcsönök kibocsájtási költségeire	10.200,046.—
Összesen	<u>231.025,521.—</u>

Befektetések terményekre, anyagokra, szerelvényekre :

Dohánygyártásra	14.563,000.—
Államjóságokra	4.141,635.—
Lótenyésztésre	1.704,800.—
Postára	2.886,972.—
Igazságügyre	687,500.—
Cultus	1.726,000.—
Honvédségre	25.998,250.—
Vasuti előlegekre	101.375,500.—
Ingó államvagyon	11.008,943.—
Összesen	<u>395.117,849.—</u>
Államadósság urbéri váltsággal	804.459,489.—

A vasuti előlegek részletezése:

a) a pécs-bárcsi vasutra	2.046,138.—
b) első erdélyire	12.474,442.—
c) alföld-fiumeira	10.764,583.—
d) kassa-oderbergire	11.628,851.—
e) észak-keletire	11.971,350.—
f) arad-temesvárirra	1.656,409.—
g) magyarnyugotira	7.417,242.—
h) első galicziaira	3.458,496.—

i) báttaszék-dombovárira.....	2.650,285.—
k) eperjes-tarnovira	1.752,181.—
l) magyarkelötire	11.346,446.—

A hadmentességi törvény.

(Kivonat.)

Hadmentességi díjkötelesek: a teljesen alkalmatlanok, az 1868: XL. t-cz. 40. §. értelmében felmentettek, a hadi szolgálatbul testi fogyatkozás miatt elbocsájtottak, a kiköltöző hadkötelesek.

Fizetendő 12 évig, a szolgálatbul elbocsájtottak által a hátralevő szolgálati idő tartama alatt. Nem tartoznak fizetni: a vagyontalan, keresetképtelen, a közsegélyben részesülő szegény, az osztrák-magyar monarchia másik államába kiköltözők, megszűnik halál által.

Ezen adóbul egy külön alap képeztetik:

- 1) a rokkantak ellátásának javítására;
- 2) a hadsereg, tengerészet, honvédség özvegyeinek, gyámoltalan árváinak ellátására;

másodsorban mozgósítás esetében a behívott, az állandóan szabadságoltak, tartalékosok, póttartalékosok és honvédek gyámoltalan családjainak felsegélyezésére.

Ezen alaphoz Magyarország időszerinti ujonczjutaléki arány szerint 857,470 írttal járul, ezen alap és kamatai különállólág a magyar pénzügyminister által kezeltetik és róla a közös hadügyministerrel egyetértőig a honvédelmi minister rendelkezik, háború ese-

tőben ezen alap kitűzött céljaira egészben kimeríthető.

A rokkantak ellátása javíttatik, ha ezen törvény alapján jelenleg és jövőben ellátásban részesülnek azon esetben, ha nyugdíjuk 1200 írtnál nem több, a sebessülési pótdíjt ide nem értve.

Részesülnek a javításban még azok is, kik már ezen törvény előtt nyugdíjaztattak, ha nekik ezenfelül százalékos pótlék engedélyeztetik.

Es pedig az altisztek és közlegényeké javíttatik nyugdíjuk 50 százalékával.

Az 1000 frtot nem haladóknál:

500	forintig . .	20	százalék,
500—800	„ . .	15	„
800—1000	„ . .	10	„

azomban az egész összeg 1000 írtnál több nem lehet.

Az özvegyek és árvák nyugdíja külön törvény által fog szabályoztatni.

II Az adó tételei:

1. A gazdasági, gyári, kereskedelmi cselédek, nap-számosok 3 frtot fizetnek.

2. A házi cselédek, a gyári, kereskedői iparos-segéddek, ha 40 frtnál több díjt nem húznak, a darab-számra dolgozók, a napidijasok, állandó fizetést nem húzó írnokok, az üzletekben és vállalatokban rendes fizetés nélkül alkalmazottak, üzlethely nélküli háza-lók 4 frtot fizetnek.

3. A nagyvárosi önálló kézműiparosok, községek-ben a segéddel dolgozó kézműiparosok 6 frtot fizetnek.

4. A keresetadó II. és III. osztályába tartozó családfelek vagy családtagok az előbbi évi adójuk után fizetnek:

a)	50	forintig	5 forintot,
b)	50—100		10
c)	100—500		20
d)	100—1000		40
e)	1000—3000		80
f)	3000 forinton	felül	100

5. A kereseti adó IV. osztályába tartozók fizetnek;

1.	50 forintig		5 forintot,
2.	50—100	„	10
3.	100 forinton	felül	20
4.	200—400	„	40
5.	400—800	„	80
6.	800-tul s ezenfelül		100

Az engedélylyel külföldre települők egyszerre kötelesek az egész adót kifizetni.

A községek (városok), járási szolgabírák és királyi adófelügyelők, a pénzügyminister szabályrendelete szerint nyilvántartják a hadinentességi díjköteleseket.

A városok polgármesterei, a járási szolgabírák kötelesek 1880-ik évtől kezdve a kötelezettekéről kimutatást készíteni és az adófelügyelőnek beküldeni. A kötelezettek kötelesek a községnél február hóban jelentkezni, a községek kötelesek a kimutatásokat márczius végéig beküldeni. Az adófelügyelő az adót kiveti és a lajstromot a község házában 8 napra kifüggesztett, a 8 nap letelte után az adóköteles 14 nap alatt a kivetés ellen a közigazgatási bizottsághoz felszólamlást adhat

képesség emelésére irányozvák és vagy az azoknál eltérő nézetek kiegyeztetésénél vagy a monarchia másik felével folytatandó tárgyalásoknál fogva hosszabb időt vesznek igénybe.

Ezen kategóriába tartoznak a következők: a törvénykezés olcsóbb és jobb reformja, az államjavak czélszerűbb használata; az államjavaknál azomban még számos úrbéri, rendezési és elkülönítési per van folyamatban, ezek egység utjáni befejezése azomban azért is kívánatos, hogy az állam saját tulajdonának minél hamarább birtokába juthasson; a vas- és kőszénbányáknak bérbeadása vagy elárusítása; a dohányjövedék- és illetéknél a csempészet megakadályozása. A dohánynál arra figyelmeztetem a házat, hogy míg nálunk egy főre 80 kr esik, a Lajthántúl alterum tantum. A vasutak máris mun kába vett csoportosítása, mely csakis törvényhozási meghatalmazás alapján lesz megoldható. A bankkérdés megoldása, a vám- és kereskedelmi szerződés revisiója, oly módon, hogy a vámegység fenntartása mellett, azon károk, melyet eddig a fogyasztási adóknál és megtérítéseknél szenvedtünk, megszűnjenek és iparunk fejlődhessék. Ide tartozik a renték kibocsajtása, mint azt már Wahrman barátunk megpendítette, államadósságunk conversiója, mely csak pénzügyeink! rendezése és államháztartásunk mérlegének javítása után következhetnek be.

Tisztelt ház! a kormány ezekben látja pénzügyi bajaink gyökeres gyógyszerét; egynémelyiket elő is készítette, de azon meggyőződésben van, hogy ezek legfontosabbjainak rendezése csakis a nemzet áldozatkészségének

azon manifestációja után fog lehetséges lenni, mely az általunk javasolt adók felemelésében találja kifejezését.

És tisztelt ház, ne mondja nekem senki, hogy ez alaptalan érzelmi polika, mert, ha az áldozatkésztségnek nem fog megfelelni az áldozatképesség, a megszávozott adókból csak adóhátralékok lesznek. Én e felfogást nem osztom. Ez ország, mely az elemi csapások daczára 7 év óta pontosan fizette adóját, mely még hátralékot is tudott törleszteni, mint ezt a számadások bizonyítják, ezen ország, ha a szükség úgy kíváná, nagyobb terheket is képes lenne elviselni, mint amit most tüle a rövid átmenet idejére kívánunk.

És ha van mégis valaki, ki e felett kételkednék, kit a jövedelmi adóhoz mellékelt kimutatások a nevettségig csekély jövedelmi tételei nem győznének meg arról, hogy ez országban még számos ingatlan és ingó vagyon van, mely teljesen kivonja magát az adó alul, hogy a házbér után fizető adótulajdonosokat, a kisiparosokat, a napszámosokat kivéve, talán a társadalomnak egy osztálya sincs, melyben számosan ne volnának, kik az állam terheihez csak igen csekély mértékben járulnak: úgy én, tisztelt ház, a hivatalos adatoknak egész halmazával tudnám bebizonyítani úgy egyesek, községek, városok, mint egész vidékekre azon szomorú igazságot, mily alacsony fokon áll nálunk a haza iránt a kötelességérzet.

Én konkrét példákat nem hozok fel, mert „*exempla sunt odiosa*” e példák általam idézve vádak lennének az illetőkre, mitől már állásomnál fogva is tartózkodom. De kimondtam és kimondom ma is, hogyha a kötelesség-

érzetnek csak azon fokáig is emelkedünk, melyre a legnormálisabb viszonyok közt is mindig kell a polgárok részéről számítani; ha mi mindnyájan és különösen mi földbirtokosok, mi csak annyi adót is fogunk fizetni, a mennyit a létező adóalapon igazságosan fizetni tartozunk: akkor igenis rövid idő alatt az igénybevett jövedelmi adó szüksége el fog enyészni, az állam ezen adótöbblettel és az említett kérdések megoldásából várható eredményekkel együtt rendbe fogja hozni az államháztartást és maradandólag meg fogja szüntetni a deficitet.

Ezen ut vezet csak biztosan célhoz. ez veszi számba a nem ignorálható viszonyokat és az azokból felmerülhető nehézségeket, ez biztosítja a megoldáshoz az időt és eszközöket.

Megvan tehát ezen polikában az öntudatosság, célszerűség és logikai egymásután.

Ennek ellenében áll a másik út, mely nem indítványoztatott, de felemlített: a deficitnek a kölcsönök meglevő részébüli fedezete.

E politika conceptiójában nézetem szerint már csak azért is bátrabb a mienknél, mert feltéve azt, hogy a reformkérdéseknek megoldhatására nézve még található lesz is egy tömör többségnek buzgó támogatása, egy bizonyos, s ez az: hogy ezen reformok fináncziális eredményei 1875-ben érezhetők semmiesetre sem lesznek, és 1876. év elején ismét be fog állni a kényszerhelyzet, a nemzet megaláztatása, és amit ma adóban megtagad önmagától: azt idegeneknek drága kamat fejében fogja majd fizetni.

Ez az én meggyőződésem, ezt kifejezni kötelességemnek tartottam; a ház bölcsesége válasszon e két ut között.

Barthal György.

(Kivonat.)

Kötelességemnek tartom mindenekelőtt a Deák-párt egyik kitűnőségének következő kérdéseire felelni:

Miért nem lépett ki a kormány nyíltan és határozottan politikája részletezésével?

Miért habozik a szükséges nagy actió megkezdésében?

Miért túlmerész a nemzet áldozatkészsége igénybe vételében?

Ha egy kormányzati actionak sikerét a nagy elvek kimondása biztosítaná, akkor hibázott ő, hogy a nagy elvek hangoztatásával oly soká késett; hibázott, midőn kabinet alakítására felszólítva, a felhívást el nem fogadta; hibázik most, midőn ragyogó kormányzati elvei valóítására az időt elérkezettnek nem hiszi, mert a zajos helyeslésből felteheti, hogy a ház elvei körül csoportosul.

A nagy vonása programmok híjával azomban eddig sem voltunk és semmit sem mondott, mi a 9-es és 21-es bizottságban, míg részletezve nem volt, általános tetzésre ne talált volna és viszont, midőn részleteztetett: a vélemények szét ne ágaztak volna.

A kormányt a hangzatos programmtul nemcsak e

tekintet tartotta vissza, de főleg az, hogy közvetlen feladatunk az, hogy a domináló krízist eltávolítsák és az államot a mindennapi megélhetés gondjaitul fel szabadítsuk.

Az egyensúly helyreállításáru a pénzügyminister elmondotta mindazt, mit szükségesnek és kivihetőnek is tartunk, nem emlékszem, hogy a dohánylicentiák megszüntetésén és a sókiváltság eltörlésén kívül oly jövedelmi forrást hallottunk volna a tisztelt szónokiul említetteti, mi a pénzügyminister exposejában bent nem lenne.

De hallottunk sokat a volt kormányok és pártunk ellen, a mely kedves tápanyagul fog szolgálni a recriminációk tüzére, nem e házban, de a hírlapokban, a brochürökben és pártértekezleteken és a melyeknek destructiv hatása ép azon többség szétrobbantására szolgálhat, melynek padjairul tartotta tisztelt barátom sújtó filippikáját a nélkül, hogy biztos lenne arról, hogy e szétforgácsolt elemekből képes lesz-e a homogén majoritást megteremteni.

Mi engem illet, sokkal csekélyebb befolyást gyakoroltam a Deák-pártra 7 év alatt, sem minthogy védelmére kelve pro aris et focis látszassam küzdeni; sőt volt idő, midőn soraibul kiválva, töretlen utakon önállóan vállalkoztam elvei győzelmének könnyítésére.

Bocsássák meg uraim igénytelen reminiscenciáimat és tekintsék azt úgy, hogy hazám érdekét kész vagyok önérdemnek elébe tenni, sőt a párt békóitul is szabadulni.

A jelen helyzetet olyannak tartom, mely pártszempontbul meg nem Ítéltető, mely személyes recrei-

minítiók által nem orvosolható és pedig azért sem, mert fináncziánk ziláltsága miatt a kül pénzpiazok hitelét nagymérvben vesszük igénybe, és azért sem, mert az egyensúly helyreállításának eszközei: Jaz administrate egyszerűsítése, az adóképesség emelése egyrészt a hosszadalmas legislátiótul függnek, másrészt lassú hatásúak, az évi termés koczkájátul függnek, ennélfogva a kibontakozás új kölcsön nélkül nem képzeltető.

A külföldi pénztekinétyek nem egy enuntiatiója, az értékpapírok süyedése arra mutat, hogy országunk hitelét mellékesen nagyban csorbították az éles és félszeg párttámadások, melyeknek részleteit megbírálni a külföld sem nem hajlandó, sem nem képes; de amelynek behatása őt, tőkének Magyarországbani elhelyezésére nem bátorítja fel.

Attól tartok uraim, hogyha a haza sebeinek orvosi vizsgálatával azt keressük, hogy a sebet melyik párt, melyik államférfi okozta, nemcsak egymás politikai hitelét ássuk alá, hanem elfojtjuk az összes nemzet fináncziális hitelét, melyre utalva vagyunk, melynek létalapja a közveszélylyel szemben érettség, higadtság, áldozatkészség.

Francziaországra a képzeletet meghaladó terhek nehezettek, anyagi virágzását dühöngő háború és mégdühöngőbb szociális forradalom tarolta le; Francziország, francia közmondás szerint, mindenét vesztté, csak becsületét nem, pártjai egymást gyűlölik és mégis általános elismerést vívott ki, mert minden pártérdek meghajolt a nemzet hitele helyreállítása előtt és az

egyensúly helyreállítására közakarattal az adókat emelték és ujadókat hoztak be.

Mélyen megvagyok győződve uraim, hogy csakis ily, a nemzeti érdek solidaritásának felkarolása, a pártérdek háttérbe szorítása az, mit a külföld hitelképességünk egyedüli bizonyítéka gyanánt elfogadni kész és hogy e tekintetben minden késedelem hitelünk csökkenését fogja eredményezni.

Es valóban szükséges-e ma ezen keserű harc? kell-e súlyos helyzetünkben a pártfőlény felett küzdenünk, midőn minden figyelmünket a baj meggátolása igényli, midőn 7 évi múltunkat szigorúan vizsgálva, el kell bemernünk, hogy bajainkat részint közös tévedéseink, részint a bona fide elfogadott helyzet és a csapások okozták?

Igenis, teher volt a kezdet is, mert a közös adóssági járulék és a védrendszer költségei jövedelmünk túlnyomó részét már eredetileg felemésztették.

Nem ereszkedem az 1867-iki kiegyezés védelmébe, mert nincs a többségnek egy tagja sem, ki e részben a felelősségét el nem vállalná, sőt még Tisza Kálmán is úgy nyilatkozott, hogy a kiegyezés revisiója esetében sem számíthatnánk lényeges fináncziális könnyebbülésre.

Súlyos terheltséggel járt országunk integritásának helyreállítása, a horvát kiegyezés és a határvidék poi gárosítása.

Ha ezen terhektől eltekintve adósságainkon, beruházásainkon végig nézek, alig találok egyet, mely a ház pártjainak közös érdeme, vagy ha tetszik, közös tévedése ne volna.

Egymással versenyezve, fejlesztettük honvédségünket, követeltünk vasutakat, hajózást, milliókat fordítottunk a fővárosra, a magyar tengerpartra, a közoktatásra, követeltünk járásbírószéket és törvényszéket.

íme, közös tetteink, amelyeket könnyen lehet menteni, melynek szomorú fináncziális eredménye főleg tipicus fajgyengességünkre visszavezethető; túlbecsültük erőnket, nem tudtunk számolni, nem bírtunk türelemmel.

Felfogásom szerint nem azáltal hibáztunk, amit tettünk, de azáltal, amit tenni elmulasztottunk.

És e hibának főoka nem a kormányokban, de édes mindnyájunkban rejlik és merem állítani, hogy a nemzetnek e házon kívül alakult közvéleménye e felfogásom mellett nyilatkozik és parlamenti életünk meddőségét magának a parlamentnek rója fel.

Avagy lehet méltányosan a kormányt vagy a többséget legislate v működésünk nehézkességéért, a parlamentellenőrzés túlhajtásáért, a kormány adminisztrate cselekvőségéért, ülészakaink megsibbasztásáért, ülészakaink hosszúra nyújtásáért, a feldolgozott anyag kirívó szegénységéért kérdőrevonni. A közigazgatás szervezése, olcsó és gyors igazságszolgáltatás, minden párt által felkarolt jelszavak, állithatjuk-e, hogy mindkettőnek valósítására a törvényhozásnak nem volt megadva az alkalom. És ha az kellően fel nem használta, ha oly perrendtartást szült, melynek apaságára senki sem vállalkozik, nem méltányosabb-e a hibát mindnyájunkban keresni? Erős kormányt kívánunk, de féltékenyen öröködünk a törvényhatóságok autonómiájának megóvásán.

Zokon vesszük a központi teendők sokaságát, de perhorreskáljuk a felülre felelős közbeeső közegek szervezését.

Egyetértünk abban, hogy hibáztunk, midőn az igazságszolgáltatás abszolút érdekeit a nemzetiségi igények kielégíthetésének alárendeltük, nyomban reá követeljük a szóbeliség és közvetlenség elveit, azon elveket, melyek még jobban követelik a nemzetiségi igények tekintetbevételét.

Reális, rögtön segítő politika után vágyunk s megfélekedünk, hogy nem régen rajongva indultunk a culturállamok eszményképei után és megszavaztunk nem egy intézményt, melynek életbeléptetéséhez sem szellemi, sem anyagi erőnk nincs.

Nem szükséges tehát a kölcsönös mérges recriminációkhoz nyúlnunk, miután közös tévedéseink elég tért nyitnak a közös okulásra.

Minél komolyabb lesz az okulás, annál közelebb lesz a kibontakozás. Mert elfogulatlanul fogjuk tekinteni helyzetünket, mely válságos csak akkor lehetne, ha elcsüggedve, férfias küzdelem helyett a nehézségek leküzdéséről lemondanánk.

A félrendsabályok, a palliativ szerek, a jövőre utalás ideje, uraim, lejárt; ez utóbbiakhoz számítom én báró Sennyeynek a közadminisztráció complexiv átalakítását is és fináncziális bajaink megdöbentő alakjának is főoka a késedelem. Ha valaki, úgy én is méltánylom a pénzügyi bizottság irányeszméit, de azok fonalán nem bírom feltalálni a rögtöni kibontakozást.

Ezen irányeszmék egyik legfőbbje a takarékoság,

de e tekintetben a pénzügyi bizottság kátéi szigora folytán, már a legvégső határig elmentünk, melyen túlmenve veszélyeztetnénk a közigazgatás érdekeit vagy a szellemi és anyagi investíciók sikerét.

A közigazgatási téren további leszállítások oly átalakítások túl vannak feltételezve, melyeket contemplálni lehet, de tekintve a költségvetés, az adótörvények, állandó kataszter és perrendtartási novella tárgyalási idejét, ezen az országgyűlésen nem tárgyalhatók.

Méltó súlyt fektet a pénzügyi bizottság a bankra és a kereskedelmi szerződés revisiójára.

A hibásan kötött kereskedelmi szerződés, a bank elodázása képezi az 1867-iki egyezmény Achilles-sarkát.

Igaz, hogy mindkettőben megmentettük önállásunkat, de meghátráltunk a kivitel nehézségei előtt, mert nem akartuk jogaink életbeléptetése által a politikai vívmányok megszilárdulását az osztrák anyagi érdekekkel összeütköztetni s az ebből eredhető bonyodalmak esélyeinek rögtön kitenni.

Nem illenék hozzám, ki még a szűkebb kiegyezésnek is szószólója voltam, gáncsolni az első ministerium és törvényhozás óvatosságát, és pedig annál kevésbé, mert azt hiszem, hogy jelenleg mindkét kérdés az érdekek kölcsönös méltánylása alapján legheylesebben megoldható. A monarchia két részének érdekeit nem tartom ellentétesnek és azt hiszem, hogy valamint Austriának érdekében áll Magyarország felvirágzása, viszont hiszem, hogy nem fekszik érdekünkben a két kérdést Austria romlásával rendezni.

Erősen hiszem, hogy ha egyenlő jogainkat kellő erélyvel, eszélyesen és méltányosan érvényesítjük, s ha a rendezett pénzügyi által biztosított szabad elhatározásunkat biztosítjuk, akkor sikerülni létesítenünk azt, mit a kiegyezés megoldatlanul hagyott és oly kiegyezést fogunk eszközölhetni, mely a két fél nemzetgazdasági érdekeinek és saját jogosultságunknak megfelelő.

De ha készségesen elfogadom is a kormány azon kötelezettségét, hogy a kereskedelmi szerződésnél és a bankalkudozásoknál köteles a nemzet jogos kívánalmait érvényesíteni, ha kijelentem is, hogy a vám- és kereskedelmi szerződésnek csak oly revisióját tartom a kormány által initiálhatónak, mely a magyar kormány súlyos megrövidítését helyreüsse és nem egy millióval járuljon az egyensúly helyreállítására; nem tagadhatom el, hogy az 1867: XVI. és XXII. §-a a revisióra kötött határidőket szab élönkbe, ennél fogva a revisió révén remélhető javulás nem járulhat deficitünk azonnali lefaragásához.

A pénzügyi bizottság megemlíti a hadi és tengerészeti közös költségek leszállítását.

Feleslegesnek tartom az 1867: XII. tcz. 40. §-a tárgyalását, mely a ministeriumoknak a közös költségek előirányzatánál a befolyást biztosítja, s mely a magyar parlament ingerentiájának egyedüli alapját képezi, elegendő e tekintetben a miniszerelnök nyilatkozata, mely a kormány álláspontját jelöli.

Megtakarítások e téren is lehetők, tévedés volna azonban pénzügyiink rendezését ezekre építeni, nem

azért, mert ezek megállapítása a magyar parlament hatáskörén túl esik, az idei kiadások már megállapítottak, nem pedig azért sem, mert nagyszerű megalkarításokat nem remélhetünk.

† S ime eljutottam én is a 25 millió deficizthez, melyre a pénzügyi bizottság javaslatot nem terjesztett be.

Fölötte súlyos dilemma az, mely közt választanunk kell; ugyanis: vagy el kell fogadni az adóemlést, vagy azon nyilatkozattal kell ország-világ elé lépni, hogy mi közös és saját terheink elviselésére képtelenek vagyunk.

Tertium non datur, e kérdés megoldását továbbra elodázni nem lehet, a nemzet becsületével és méltóságával ellenkezőnek tartom azt, hogy a nemzet egy évig a kölcsön maradványain tengődjön és egy év múlva újólág kölcsönt hajhászson.

Tisztelt barátim, báró Sennyey és Somsich Pál, áldozatkészségüket attul függesztik fel, lesz-e erős kormány, megleend-e orvosolva a téves rendszer.

Bocsánat, erre nemcsak délibábos program, de főleg az önök áldozatkészsége szükséges; elvégre is uraim, önök áldozatokat nem a gyenge kormánynak, de az országnak szavazzák meg; vessék fel a bizalmi kérdést, ha akarják még ma, mi nemcsak nem akadályozzuk, de szívesen elfogadjuk, azomban legyenek meggyőződve, hogy a kérlelhetlen dilemmába akkor is fennakadnak.

Sennyey Pál azon solutiójához, hogy költsünk a a tavalyi kölcsön resérvjébül többet, míg egész tervét concret alakban nem látom, nem szólhatok.

Azt mondja tisztelt barátom, nincs ország a continensen, mely annyi adóval volna terhelve, mint Magyarország.

Elösmerem, hogy némely vidéken a kataszter egyenlőtlensége miatt az adó alig elviselhető, de nem tehetem, hogy illuztrációul fel ne említsem az adófizetési készség közti különbséget is; fényes bizonyítéka ez egyrészt a felvidék polgári kötelességérzetének, czáfolata ez a dús alföld panaszai jogosultságának, kik sok helyt nevetségig csekély adóval vannak megróva, az ellentét oly kirívó, hogy ha az adófizetés után lehetne és kellene az adóképességet megítélni, a szegény felföld gazdagabbnak tünnék fel az alföldnél.

Ha nemzetünk történeti lapjait, országgyűlési aktáit forgatjuk, gyakran találkozunk az adó elleni keserű panaszokkal.

Vétenék az őseink iránt tartozó kegyelet ellen, ha kétségbevonám a gravaminalis felterjesztések őszinteségét, melyekben az ország rendei a misera plebs contribuensnek a háborúk és csapások általi elszegényedését elvitázhatlan adatokkal bizonyítják; azomban merjük-e párhuzamba állítani a jelenlegi elemi csapásokkal az 1816-iki ínséget, a devalvációt. Ki merészelte volna azt állítani 1849. végén, hogy az előbbi földesurak az úrbériség megszűntetésébül, a 68 millió megsemmisült magyar bankjegyből eredt károkat, a lavinaszerűleg reá ömlő csapásokat elfogja bírni viselni és valljuk meg uraim, hogy nemcsak elviseltük, de még gyarapodtunk is.

Ily nagyszabású tényekkel szemben minden pa-

nasz eltörpül, ezekkel szemben a pénzügyminister által követelt adóemelés parányinak mondható és csak az időközi vasutbefektetésekkel is igazolható; nem tévedek tehát uraim, midőn azon állítást, hogy adóterheinket el nem bírjuk, tévesnek mondom.

Talajunk ruganyosságát kétségkívül bizonyítják az 1863. és 1866-iki rősz évekkel szemben az 1868-iki bámulatos termés és nagy export, ennél fogva nemcsak a létező rosztat, de a biztos jót is számításba kell vennünk és ennek alapján számítanunk kell az indirekt adók emelésére, a vasúti garancia csökkenésére.

Higyjék meg uraim, hogy a külföld pénzberei, kik produktivképességünknek nem egyszer voltak tanúi, szívesen fogják a jobb fordulatot escomptirozni, ha az adók megszavazása által a deficit megszüntetését célzó irányunkról meggyőződnek.

E feltevés egise alatt bizton számíthatunk azon eredményre, melyet a művelési ágak megváltoztatása következtében a kataszteri törvény már 1876-ban elő fog állítani, nincs okom kételkedni, hogy Wahrman Mór által a pénzügyi bizottságban megpendített pénzügyi művelet is létesülni fog.

Ha e két tényező mellett még megtakarításainkkal a rendkívüli beruházások legombolyittatván, költségeink apadnak és ezzel szemben a vámszövetség revisiója által jövedelmeink növekednek, hiszem, hogy a pénzügyminister úr által javasolt jövedelmi adó meg lesz szüntethető és a kataszternek 2—3 év alatti keresztülvitele következtében a szegény felföld jogos sérelmei is orvosoltatni fognak.

Nézetem szerint mi nemcsak választóinknak, de az országnak vagyunk, mint honpolgárok felelősek.

Rajongtam azért, hogy az osztrák-magyar monarchiában, melyet nem fajrokonság, de a gondviselés alkotott, mely az európai egyensúly derékszöge, Magyarország elfoglalja azon állást, mely történelmi jogának a vállalás és az európai civilisáció megvédéséért érdemeinek megfelelő; rajongtam azért, hogy rendi alkotmánya nyügetül menekülve, coloniális helyzetéből kibontakozva, szabadon fejleszthesse anyagi és szellemi őserejét, hogy negatív működése megszűnván, bebizonyíthassa, hogy a monarchia szellemi nagyságának, anyagi felvirágzásának, hatalmi állásának egyenjogú tényezője tud is, akar is lenni.

Az 1867-iki kiegyezés ezen az alapon nyerte meg Európa rokonszenvét, de e rokonszenv csak addig marad meg, míg a fenntebbi magas czélokhoz hívek maradunk.

Pusztá jogosultság, teljes államiság utáni aspiratiók, a parlamentarismus téves felfogása, monoton pártküzdelmek, a reformokbani tehetetlenségünk az európai rokonszenv ébrentartására nem elegendők.

De van az osztrák-magyar monarchiában elfoglalt állásunknak még egy exigentiája, mely elől ki nem térhetünk s melyet megtagadni, vagy vontatva teljesíteni annyi volna, mint abdicálni azon szerepről, melyet apáink a *pragmatica sanctio*val, mi a közösügyi szerződéssel Európa előtt ünnepélyesen elvállaltunk.

A XIX. század legferdebb kinövései közé soro-

zom én is a hadszervezkedéet, mely az egyént fel-
emésztí, az államot kimerüléssel fenyegeti és mégis
kénytelen vagyok bevallani, hogy sem egyes államok,
sem egyes uralkodók nem képesek ezt megszüntetni
és minden izolált kísérlet sikertelen és a kísérőre
veszélyes lenne.

Osztozom azon államférfiak nézetében, kik e baj
korlátozását biztos védelmi szövetségekben keresik és
oly hadi költségvetéseket alkotnak, mely a szövetség-
eket értékesé és keresetté teszi.

Az osztrák-magyar monarchia serege aránylag más
államénál nem több, a mi érdekünkben áll kívánni,
hogy e szerény korlátokon is innen maradjon.

Bármi vonzó legyen is a manchesteri iskola iránya,
tagadom, hogy amit Albion megtett, azt a veszélytől
környezett osztrák-magyar monarchia, vagy az ellen-
kező áramlatok forrongásai közé helyezett Magyaror-
szág megtehetné és azt hiszem, hogy e kísérletet első-
sorban mi keserülnénk meg.

Mitül a Sibilla-könyvek harmadikára szorult gali-
cziai lengyelek óvatosan tartózkodnak, a véderő leszá-
lításául, arra vállalkozzunk-e mi, kik e végzetes
könyvek teljes kiadását megszerezhettük, mi, kik nem
kegyelemből, de érett politikai számítás alapján alkot-
tuk meg honvédségünket, azért, hogy a közelgő vész
kitörését megakadályozhassuk, vagy a támadás minden
pontján rést állhassunk.

Ez uraim én előttem azon suprema lex, melyet
döntőnek ismerek arra, hogy a véderő és honvédség
leszállításául tartózkodjam, annál is inkább, mert

pénzügyi helyzetünket nem ösmerem el oly földhöz ragadtnak, hogy az adók felemelésétül szabadulandók, nemzetünk legvitálisabb érdekeit kocz-káz-tassuk.

És most engedelmmökkal zárszavaimat báró Sennyey Pálnak a pénzügyi bizottságban mondott ezen szavaihoz kötöm: „ezen kölcsön a 7 évi gazdálkodás elvesztett csatájának drága békekötési ára.“

Nem mentettem, csak mindnyájunk tévedéseire igyekeztem háritani parlamenti működésünknek sokat Ígérő, de keveset adott eredményét; nézetem szerint, ennek súlya nem a 13 millió kényszerű megszavazásában, mint abban fekszik, hogy az önmagunk ejtette sérvek helyrehozására kell fordítani azon erőt, melyet különben sok hasznos intézmények létesítésére fordíthatunk volna.

Ám legyen tisztelt barátom szavai szerint, de engedje meg, hogy Marengora hivatkozva, Desaix hires szavait idézhessem: „a csata elveszett, de nem múlta idejét, hogy a másikat megnyerhessük.“⁵¹

Errül kezeskedik hadállásunk előnyös helyzete, koronás királyunk alkotmányos érzülete, a nemzet törtetlen ereje, a balsorsban tanúsított összetartása, józan esze, szerencsés csillagzata.

Igenis, megfogjuk mi nyerni a félig elvesztett csatát, mert az nem lehet, hogy önök határozata eltérjen azon zászlóiu, mely a mi szerény, de ernyedetlen, nem keresett, de készséges odaadással elvállalt működésünket vezérli s amelynek jelszavát mi követni fogjak bárki kezében is lobogjon a zászló, hisz a jelszó

nem más, mint szeretett hazánk politikai és pénzügyi hitelének megszilárdítása, jövőjének biztosítása.

Elfogadom a budgetet tárgyalási alapul.

Tisza Kálmán.

Február 3.

Tisztelt ház! Midőn a jelen szőnyegen forgó kérdéshez hozzászólni magamat elhatároztam, feltettem magamban, hogy állhatatosan tartózkodni fogok mind a recriminációktul, mind a polemiáktul. Tettem pedig ezt azért, mert meggyőződésem, hogy ma nem a kérdések ingerültségére, de arra van szükségünk, hogy a legnyugodtabban, leghiggadtabban beszéljünk arról, mik lennének a teendők, államháztartásunk s általában viszonyaink rendezésére. Mert hiszen ezen viszonyokat rendezni kell, bármik legyenek is az okok, melyeknél fogva a zavarokba belejutottunk és ezen feltevésebben, hogy a recriminációktul tartózkodni fogok, egyáltalában nem zavar meg még az igen tisztelt közgazdász! minister urnák a múlt ülésben tartott beszéde sem. Sőt polémiába sem fogok azon beszédnek daczára is általában bocsájtkozni, csakis egy-két észrevételt vagyok kénytelen tenni a tisztelt minister úr által elmondott olyan dolgokra, amelyeket általában hallgatással mellőzni még sem lehet.

A tisztelt minister úr előadván, mennyire volna helyes és nem helyes ma a recriminációkba bocsájtkozni, egész beszédének egy jelentékeny részével provocálta a recriminációkat; ugyanis elkezdvén variálni a régi népdalbul ismeretes azon themát, hogy: „nem vagyok én oka semminek, igyekezett bebizonyítani, hogy a ministerium nem oka semminek, hanem oka mindennek a törvényhozás és elsősorban a képviselőház.

Mert recriminálni nem akarok, nem fogadom el ezen állítása alaposságát a tényekkel szemben de meg kell hogy jegezzem, hogy ezen állításában egyfelől a parlamentáris kormányzat természetszerű helyzetének nemértésót látom és másfelül látok benne nagy méltánytalanságot, nem annyira és nem főleg az ellenzék, mint épen az igen tisztelt túloldal irányában; nemértését a parlamenti ministerség elvének, mert ha van valóban parlamenti felelős ministerium, akkor bármi mulasztassék el, bármi történjék, ami nem helyes, elsősorban őt illeti a felelősség, mert a ministeriumnak, amely helyzeténél fogva legjobban tartozik a dolgokat ismerni, kötelessége ha olyan akadályoztatik meg, amit megteendőnek tart, vagy olyan indítványoztatik, amit az országra nézve károsnak lát, egész tekintélyének súlyát latbavetni és ha nem sikerül azt eszközölni, amit jónak tart, kötelessége inkább megválni hivatalától. Amely perczben vállalkozik arra, hogy kormányozzon tovább mindamellet, hogy bizonyos dolgok nem történnek, vagy kormányozzon tovább mindamellet, hogy bizonyos dolgok történnek, a felelősség súlya kell, hogy terhelje.

Azt pedig, hogy a tisztelt minister úr mintegy önelégülten mutatott arra, hiszen így érzi ezt az ország is, hogy hisz az országban nem a ministeriumot, hanem a képviselőházat, a parlamentet támadják meg; hogy őzt egy alkotmányos minister, az önelégültségnek egy nemével tudja mondani, nem akarom megnevezni az igazi szót, de igen csodálatos dolognak tartom. Ha így volna is, azon alkotmányos ministernek szomorkodni, búsulni, nem örülni kellene és minden tehetségével oda kellene működni, hogy az megszűnjék, mert ha Magyarországon egyszer már oda is elfogunk jutni és megengedem, azon ut, melyen önök haladnak, oda is elvezethet még, hogy a parlamentárismus, a parlament tekintélye vesz el, akkor azután Magyarországon lehet minden, de alkotmányosság nem lehet.

De méltatlan is, mint mondtam, a tisztelt minister urnák nyilatkozata és méltatlan, főleg a tisztelt túloldal irányában, mert ha a parlamenti rendszer szerint a többségből kormány alakul, mi természetesebb, minthogy, azon többség bízván a kebeléből alakult kormánynak nemcsak hazafiségében, de belátásában is: bizalmánál fogva a mulasztásokra, mint a teendőkre nézve fogja a kormányt követni és akkor azután, midőn a bajok előállottak, azt mondani: hiszen nem mi vagyunk okai a bajnak, hanem te országgyűlés és természetesen a többség adván a döntést elsősorban, te többség miért szavaztad meg azt, amit mi megszavaztatni akartunk?

Igen, más oldalról ezt lehetne mondani és lehetne azon szemrehányást tenni a tisztelt többségnek, miért

támogatta oly soká azon kormányt, amely idevezetett, de, hogy ezt minister mondja, ez ugyan megfoghatatlan; sokkal több joga volna azon többségnek mondani azt: mi támogattunk nehéz körülmények közt, önfeláldozással, számoljatok most róla, hová vittétek az országot és hová vittétek saját pártunk tekintélyét.

Még csak egyre akarok így külön reflektálni a tisztelt minister úr előadásában.

Beszédének egy másik részében és kétszer is visszatérve rá, azt mondta a tisztelt minister úr, hogy a felföld nagy adót fizet, az alföld kis adót fizet és a felföld mégis pontosan teljesíti kötelességét, az alföld nem teljesíti kötelességét.

Már uraim, hogy miképen lehet épen a minister feladata odahatni akarni, hogy egyéb bajainkhoz még hozzájáruljon az ország egyik részének a másik része elleni ellenséges indulata, azt nem értem. De tisztelt ház, ha meggondolom, hogy a felföld lakóinak nagyobbrésze nem magyarajké, az alföld lakóinak legnagyobbrésze magyarajké, mi lesz ebből a levonható következtetés? Az, hogy íme még egy minister is megmondta azt, hogy Magyarországon a nem magyarajknak azok, kik teljesítik az állam iránti kötelességüket és a magyarajknak azok, kik nem teljesítik az állam iránti kötelességüket. Mennyiben van az adóra nézve igazsága a tisztelt minister urnák, reményiem a nemsokára munkába veendő kataszteri munkálatok kifogják mutatni. Eredetileg bajos azt hinni, hogy azok, kik az adót az 1849-iki események után kivetették, részrehajlók voltak a magyar faj iránt. Azomban tisztelt ház, bármint

legyen is ez, vájjon ezen oly nagyfontosságú kataszteri munkálatok iránti hitelt fogja-e az nevelhetni, ha a kormánynak egy tagja már előre rámutat, — még pedig adatok nélkül — hogy hol kell leszállítani, hol kell felemelni az adókat és vájjon a bizalmat emelheti-e az, mikor az ország közigazgatás! ministere, midőn a földadórul beszél, mindenütt a talaj minőségét hangoztatja csupán, úgy látszik nem tudván, vagy tudni nem akarván, hogy az a mezőgazdasági jövedelemnek nem egyedüli faktora, de igen fontos faktorai a népességi s hazánk különböző vidékein, főleg az éghajlati viszonyok.

Valóban mindaz, hogy recriminációkat provokált a tisztelt minister úr, mind különösen az, mit az adókra nézve elmondott: vagy nem bir semmi megfogható indokkal és értelemmel, vagy indoka és értelme más nem lehet, mint ily utón szerezni meg az egy pártban tett nagy lelkesedést szülő javaslatok számára a többséget és talán szerezni majd meg, — mert messze jár a tisztelt minister urak korteskedő esze — a jövő választásoknál is, midőn egyfelől a felföldnek megmondták: „íme itt vagyunk mi, kik segíteni akarunk bajaidon^{ti}, az alföldet pedig megfenyegetik: „siessetek a mi zászlóink alá, mert ha ismét ellenünk lesztek, megfogjátok jární.“

Ügyes kortesfogás-e ez, azt nem tudom, de hogy nem hazafias eljárás, azt tudom.

Ezzel, tisztelt ház, el végeztem beszédem polemikus részét, s ha más némely, a házban hallottakra is lennének észrevételeim, amennyiben azok a dolog lénye-

gére tartoznak, ügygondolom, indirecte beszédein folyamában is megadhatom azokra a feleletet.

Most, a tisztelt ház engedőimével, legelsőben is feladatomnak tartom indokolni azt, miért nem fogadtam és fogadom el a költségvetést a részletes tárgyalás alapjául és ami itt szóba jő, ezzel kapcsolatosan jelezni fogom álláspontomat az adójavaslatokra nézve, továbbá elmondom rövideden nézetemet, mely utat látnék a rendezés iránt követettni jónak és végül, mert mindenki által érintett: ki fogok terjeszkedni a pártviszonyokban rejlő akadályokra és bajokra is.

Előre is kénytelen vagyok megjegyezni, hogy én tülem se várjon a tisztelt ház büv- vagy csodaszert. Oly bajok, mint a mostaniak sem egy csillagnak hangzatos tüntetése, sem búvszerek ígéretése által nem orvosolhatók. Itt komoly megfontolás, komoly munka kell.

A másik, amit megjegyezni kívánok az, hogy midőn tárgyilagosan bár, de a helyzetről beszélve, kénytelen leszek bizonyos hibákra rámutatni, igen jól tudom, hogy közvetlenül mindannak, ami helyzetünkben rász van, nem épen a jelen kormány férfiai egyedül az okai, sőt tudom azt is, hogy a tisztelt pénzügyminister urat a helyzet roszaságáért nem, csakis az abbul való kiszabadulásra, szerintem helytelenül és nem elég erélylyel tett műveletekért érheti felelősség, de nem distinguálhatok minduntalan, mert különben is, bár az egyének változtak, 1867. óta a kormány mindig egy volt és egy volt annak, mint a közgazdaszat! minister úr mondotta, lánczolatos politikája.

Én, tisztelt ház, elismerem ma is, hogy rendszeres, valódi parlamentáris viszonyok közt, ha semmi különös ok más eljárást nem követel, a budgetet a részletes tárgyalás alapjául el szokás és el kell fogadni. Tovább megyek, teljesen rendszeres parlamenti viszonyok közt, ha bizonyos körülmények mást nem követelnek, még az *appropriatio* sem szokott megtagadtatni, nem azért, mintha az egyik vagy másik megtagadása azt mutatná, hogy aki azt megtagadja, nem akar az ország szükségeiről gondoskodni, de azért, mert mindenik párt azon álláspontot szereti megtartani, hogyha még más pártbul alakul is a kormány, hozzájárul szavazatával a kormányzat lehetővé tételéhez. Nagy gyakorlati hordereje nincs ennek, mert hisz a gondoskodás megmarad: ha fennmarad a kormány megtéttetik, ha megbukván a kormány, más kormány alakul, mert ugyanazok, kik egyiknek azt megtagadták, megfogják szavazni a másiknak. Én tehát e tételnek elméleti helyességét határozottan elismerem és hozzá teszem még a gyakorlatra vonatkozólag, hogy igen jól tudom, hogy szoktak másutt a budgetvita folyamában kormányok is megbukni, de nem a budget részletes tárgyalásul elfogadás vagy el nem fogadás alakjában szokás ott a kérdést felvetni, hanem vagy egyes fontosabb propositionál, vagy olyankor simplex bizalmatlansági indítvány folytán szokott ez megtéttetni. De váljon ilyen rendszeres parlamenti viszonyok közt élünk-e mi?

En azt tartom, tisztelt ház, hogy nem. Már maga az, miképen a lánczolatos politikát követő ministeriumok 1867. óta megmaradtak és mégis folyvást változ-

tak vagy folyvást változnak, ha tetszik és mégis megmaradtak, hogy nálunk valódi parlamentarismus, valódi felelős parlamenti kormány nincs, hanem van egy dicasteriális rendszer, csakhogy az egyes osztályok fejeit ministereknek hívják, mert parlamenti kormányforma mellett valóban lehetetlen, hogy annyi kormányfő, annyi miniszter egyenként bukassék ki a ministeriumból és foglaljon szépen helyet successorainak háta megett. Ebben tagadhatatlanul nagy és komoly baj is fekszik, mert kormányfők mindenütt a világon lejárják magukat bizonyos idő lefolyta alatt; csakhogy ott, ahol valódi parlamentarismus van, a magát lejárt kormányfő, ha különben tehetséges és jóra való ember, mintegy megifjodik az oppositio kebelében és pár év múlva ő lesz ismét a helyzet igényelte ember, míg nálunk ennek lehetősége tökéletesen el van zárva.

Ha kellene még bizonyíték arra nézve, hogy nincs valódi parlamenti rendszerünk, bebizonyította volna ezt a közgazdaszat! miniszter úr tegnapelőtt tartott beszédének azon része, melyre már az imént reflektálni bátor voltam. De más oly nyilatkozatok is, melyek a baj okául felhozattak, mondatván, hogy a baj oka az, hogy ami másutt nem szokott történni, nálunk a ház szavazott meg költségeket, törölt fedezeti tételeket, határozatokkal utasította a ministeriumot.

Tisztelt ház! Válgjon, ha a házban helytelenül történtek a költségvetés felemelését célzó indítványok, nem lett volna-e helyén és idején ezekkel éppen úgy, mint a fedezeti kérdésekkel szemben az ezek szeszé-

lyességét látó ministeriumnak azt mondani, hogy ez így nem mehet, így nem vállalják el a felelősséget. Minthogy azt nem tették és ma panaszkodnak, az ellen implicite azt mondván: ime ismét nem a ministerium, de a ház oka a bajoknak, ez szerintem erős jele az igazi parlamenti kormányzat hiányának.

Legyen szabad még egyet megjegyeznem azon határozatokra vonatkozólag. Igaz, a pénzügyi bizottság initiált, a ház hozott határozatokat, de a tisztelt túloldalnak egy tagja, ki a kormányt a vita kezdetén oly erélyesen támogatta, hogy mint a magyar alföldön mondani szokták: „jóformán helybenhagyta“, igen helyesen jegyezte meg, hogy hozattak ugyan határozatok, de soha sem hajtottak végre. Már kérem, hogy lehetnek a baj okai azon határozatok, melyek soha sem hajtottak végre?

Akkor tehát, ha nincs parlamenti kormányzat, az ellenzékétől nem lehet azt követelni, hogy csupán a teoriák iránti előszeretetből, úgy intézze lépteit, mint azokat a legrendszeresebb viszonyok közt intézni kell. Rendkívüli viszonyok közt rendkívüli eszközökhöz kell nyúlni.

De van ezeknél egy sokkal nagyobb ok és ez az, hogy mindenki, aki még felszólalt, helyesen hangoztatta, — egyetértek velők — hogy nekünk vesztegetni való időnk nincs, hogy nekünk minél előbb a tervszerű működés terére kell lépni. Ha már most, tisztelt ház, valaki meg van arrul győződve, amint kénytelen vagyok őszintén kimondani, hogy én meg vagyok győződve, hogy a jelenlegi kormány, ítélve eddigi el-

járása s eddigi nyilatkozatai folytán, nem fogja ezen tervszerű, erélyes működést kezébe vehetni, nem fogja az országot a bajokból kivezetni, akkor az első alkalmat meg kell ragadni arra, hogy megkísértessék azon kormánynak mássali felcserélése; már pedig, ha tekintem a kormánynak eredetét és azoknak folytatott működését, nem tagadhatom, hogy bizalmam az iránt, hogy a bajokból kivezethessen bennünket, tökéletesen elenyészett.

A tisztelt kormány megalakult akkor, midőn már mindenki felébredt — s itt ismét egy tisztelt szónok szavait idézem — arra, hogy deficitünk van, midőn felébredtek erre már azok is, kik midőn 1872-ben mondtam, hogy nem arrul van szó, amit a trónbeszéd mond, hogy az állam háztartás egyensúlyát meg ne zavarjuk, hanem arrul, hogy ha már meg van zavarva: helyreállítsuk; akik, mondom, még akkor nemcsak tagadták azt, hanem tisztán ellenzékeskedésből insinuationak nevezték az állítást, 1873-ban felébredtek már ezek is arra, hogy deficit van; a kormány tehát megalakult azért, hogy a már fejünkre nőni akaró bajokon segítsen, hogy megtakarításokat eszközöljön a lehetőség legszélsőbb határáig, hogy oly intézkedéseket proponáljon, amelyek az államháztartás egyensúlyának helyreállítására vezetnek.

Hogy mennyire ment a kormány a megtakarítások tekintetében a kellő határokig, fényes bizonyága az, hogy a pénzügyi bizottság tisztán administrationális kiadásoknál is aránylag tetemes megtakarításokat proponálhatott, úgy, hogy a ministerek maguk is beis-

merték, hogy az az administrate megzavarása nélkül lehetséges. Erre nézve több bizonyság nem szükséges és ennek megtörténhetése más irányban jele annak, hogy még ott is hiányos, — hol a legkevésbé tenné fel, az ember; — az igazi parlamenti kormányforma iránti érzék; mert egy megtakarítások eszközésére alkotott ministerium-tul én legalább azt vártam volna, hogy terjeszsen be oly költségvetést, melyben a megtakarítások legszélsőbb határáig elmegy, úgy, hogy ha abbul még valaki törülni akar, mondja meg: ez nem lehet, így nem vállalom el a felelősséget; engedje, tegye az, aki a felelősséget elvállalja. Az ilyen bizottsági utasítások elvállalása ismét a dicasteriális s nem a minísteriális kormányzat jellegét mutatják.

Egy további teendője lett volna a kormánynak: a közigazgatás, az igazságszolgáltatás terén, továbbá a vasutak csoportosításánál, az államvasutak jobb kezelés alá vételének, tehát jövedelmezőbbé tételének legalább in i tiativáját megtenni; kötelessége lett volna az államjavakra vonatkozólag javaslatokat kidolgozni, ami helyett azt hallottuk a múlt napokban a tisztelt pénzügyminister úrtól, hogy jó lesz, ha a ház elhatározza hogy azok eladassanak, mert akkor azután a ministerium egy tervezet kidolgozásához hozzá foghat, holott szerintem a ministeriumnak kellett volna az indítvánnyal és tervezettel előlépni.

Itt van a közmunka kérdése. Evek óta foglalkozott vele a ministerium és mindenki tudja, hogy az egyes adótételek, illetőleg az adótételi egységek emelése nélkül a kijátszásnak lehetlenné és a felhasználá-

lásnak jobbátétele által igen nagy összeg, legalább két millió forint lett volna az ország javára megtakarítható, azomban e téren nem történt semmi.

Itt van a vám- és kereskedelmi szövetség kérdése. Ha a ministeriumnak 1872. végén, midőn a kikötött 5 év lejárt, eszébe jutott volna az ország érdekében élni a neki adott joggal: e szerződés már 1873-ik év második felében vagy meg lett volna javítva, azon egyesség reánk nézve sérelmes pontjaiban és 1874-ben már számokban vettük volna hasznát ezen javításnak, vagy ha ez nem sikerült volna, letelt volna a felmondási idő 1874. közepéig és a megjavított viszony ma már egy positiv tételét képezné a költségvetésnek. Akkor ezt nem tették, de nem tették 1874-ben sem, pedig ha 1874-ben kezükbe veszik, már most is elérkeztünk volna a felmondási időhöz, s a nem sikerülés esetében 1875-ik év második felére letelt volna azon év, melyben reménységem szerint, újabb egyesség alapján megtörtént volna a javítás, de a nem sikerülés esetében előtérbe lépett volna a jog máskép intézkedni, s ime a leghitelesebb forrásból tanultuk meg tegnapelőtt, hogy e tekintetben ismét semmi komoly lépés nem történt, pedig ha megtörtént volna, 1876-ra érvényesíthetők lennének a javítások.

Én helyesnek tartom, hogy ily kérdésekben a kereskedelmi kamarák megkérdeztessenek, de nem tartom helyesnek, hogy egynémelyiknek be nem érkezett felelete miatt az ügy elintézése elodáztassék. őket megkérdeztetni, a feleletek beadására határidőt kitűzni s ha ekkor nem érkeznek be, intézkedni, ez a ministerium teendője.

Vegyék tekintetbe azt is, minő helyzetben vannak azon kereskedelmi kamarák. Azt hiszem, igen kevésnek volna kedve azt mondani — összealkotásukról most nem akarok beszélni, — hogy jól van itt minden, mert akkor meggyőződése, tapasztalata ellen szólana; azt hangsúlyozni pedig, hogy rosszul van, hogy változtatni kell, — akkor, midőn ezen kereskedelmi kamarák tagjainak hitele egy az országon kívül levő intézettül függ, — természetessé teszi, hogy tartózkodnak.

És uraim, itt van a bankkérdés. Erre nézve azt hallottuk a tisztelt pénzügyminister urtul, hogy azzal még foglalkozni sem volt ideje s egyáltalában a tisztelt ministeriumnak a hitelügygel foglalkozni nem volt ideje. Midőn hónapokkal ezelőtt javaslatba hozott, hogy kellő óvatossággal a meglévő pénzintézetek alapján menjünk segítségére az adózóknak, legalább azoknak, kik a hitelt megérdemlik, hogy adójukat 30—100 perczentes pénz helyett 8—10 százalékos pénzzel tudják fizetni, ezt megtagadták. Pedig szerintem a mindenki által annyira kiemelt uzsora bajain segíteni valósággal gyökeresen csakis úgy lehetett volna és csakis úgy lehetne bármikor, ha arrul gondoskodunk, hogy a pénz is árucikk lévén, a kereslet és kínálat közti arány javuljon. Most halljuk, az is még csak hallomás, meglehet nem alapos, hogy a hitelt érdemlőkön a főispánok útján 1½ millió forinttal akar a kormány segíteni. Nem mondom, hogy ez is nem nyújthat némi segélyt, kivált ha a tisztelt ministerium, — úgy, amint amaz indítvány tételekor mondva volt, — ha elégtelennek találja ezen összeget, kész lesz a se-

gély mennyiségét nagyítani. De mégis igen furcsa, hogy az, ami e nyáron nem lehetett, ami nem lehetett a nagy kölcsön megkötésekor megbízható pénzügyintézetek közvetítésével, az most, midőn a választások közelednek, megtörténhetik a főispánok útján. Ha ezekhez, tisztelt ház, mik történtek és nem történtek hozzávesszük, hogy a tisztelt kereskedelmi minister úr azt mondta beszédében, hogy a kormány nem állhat elő programmal, tervvel az ország ügyeinek rendezése iránt, mert most első a pénzügyek rendezése, miből azt kell következtetnem, hogy a minister úr és társai azon nézetben vannak, hogy ezen kettő két különálló dolog, hogy az egyik a másik nélkül lehető, akkor igazán meg kell győződnöm, hogy amint a múltban nem tették azt, amit tenni kellett volna, úgy a jövőben sem fogják azt tenni, mert már maga a teendők iránti elfogásuk helytelen.

Ha már ez a meggyőződés, —mint előbb mondtam,— miután egyetérttek azokkal, kik a házban hangoztatták, hogy nincs elvesztegetni való időnk, azt tartom: kötelességem volt oda hatni, oda igyekezni, hogy ezen kormányt egy más, egy olyan váltsa fel, melytől a bajok orvoslását remélni lehet, s épen azért nem lett volna czélszerű elvesztegetni talán azon pár hónapot, mely az apropiatio kérdésének feltevéséig még elfog telni.

De, tisztelt ház, volt és van erre egy más okom is. En részemről, ha mások e ház tagjai közül helyesebbnek fogják látni és ott fognak a ministerium ellen erélyesen fellépni, történjék ez akár új adótörvé-

nyéknél, akár az appropriaciónál, bizonyosan ott leszek, előbb kifejezett meggyőződés alapján; de nem tartottam volna helyesnek, hogy előbb elfogadva a budgetet részletes tárgyalás alapjául, csak akkor, midőn a fedezet, midőn az adótörvények kerülnek színre, kezdem a ministerium ellen a támadást. Nem tartottam volna ezt helyesnek, még pedig azért, mert bármilyen is ezen adókra nézve a meggyőződés, mit főbb vonalakban alább fogok elmondani, nem akarhattam azt, hogy ezen fellépés odamagyaráztassék, hogy nekem és talán azoknak, kik velem egyetértenek, minden kifogásunk, minden ellenzésünk az, hogy áldozatok kívántainak; de nem akartam az appropriációra hagyni a támadást és nem tartottam ezt helyesnek azért sem, mert minden megrovás! szándék távol van tőlem, de a dolog természetében fekvőnek látom, hogyha egyszer egy párt, kelletlenül bár, megszavaz egy költségvetést, megszavazza annak egy ily kellemetlen alakban jelentkező fedezetét is; mondom, a dolog természetében fekvőnek látom, hogy aki megtette mindazt, az nem fogja azután azt mondani: most pedig, miután ezt megtettem, kezelje más, kormányozzon ezen alapokon más. De különben ebből hátramaradásnem származhatik, mert hiszen kezébe veszi a dolgot egy ily kormány, melytől a jelzett tervszerű eljárást követelni, azaz várni lehet; mert követelni kell mindönkiiül, de várni nem lehet mindenkitől, s akkor akár indemnitit, akár ezen költségvetésnek bizonyos irányban megszorítások melletti megszavazása által a kormányzat folytonosságául gondoskodni mindig lehet.

Én részemről egyéni nézeteimet mondom ki csak: ha egy kormány alakul, legyenek annak tagjai bár kik, első alkalommal, míg tettei meg nem győznek arról, hogy nem fognak bennünket a bajokból kivethetni, teljes készséggel fogok az indemnitéhez vagy a költségvetésnek az érintett módon való megszavazásához járulni. De itt ismét azt mondom, bárkiből alakuljon egy új kormány, ba elérhető lenne az, — amit melleleg megjogyzek, mert nem szeretném, hogy azt higgyék, hogy valami nagy reményeim vannak, hogy az ezalkalommal valósuljon — sokkal jobb azon kormány tevékenységére nézve, hogy az ne egy kész budgetet és fedezetet kapjon s ezzel együtt egy évi kényelmes nyújtózkodásra lehetőséget nyerjen, mert természetében fekszik az e világon minden kormánynak, hogy legyenek bár szándékai a legjobbak, nem fog kellő erélylyel a teendőkhöz hozzá fogni, kivált mikor azoknak egy tetemes része kellemetlen, ha maga előtt egy esztendő t iát, mely alatt nyugalommal folytathatja tevékenységet.

Ami tisztelt ház az adótörvényeket illeti, nem fogok egyes javaslatokról szólni, épen úgy, mint nem szólottám a budget irányában egyes tételekre vonatkozó javaslatokról, indítványokra! sem, mert azt vélem, hogy egyikre úgy, mint a másakra nézve, nézeteimet részletesen ki fogom fejthetni és csak akkor fogom kifejteni, midőn azok tárgyalás alatt lesznek, de általánosságban véve kötelességemnek tartom jelezni azon álláspontot, melyet azokkal szemben elfoglalok.

Nem mondtam soha, nem mondom ma sem, hogy az állam érdekében újabb terheket is ne vállaljunk, ha ennek szüksége bebizonyult, sőt igenis azt tartom, hogy kell vállalnunk; de egyik feltétele annak, hogy bármi részben és arányban járuljunk újabb terhek elvállalásához, az: hogy egy tervszerű, a rendezésnek minden ágazatára kiterjedő irányt, legalább is kijelölve lássunk magunk előtt, olyat, melynek folytán remélhető, hogy ezen újabb adók nem fognak ismét a Danaidák hordájába dobatni. Másik feltételem az, ami — gondolom — igen természetes: igaz, hogy ha az ellenség bent az országban, nem fogjuk azt kérdezni: ki az oka, hogy beütött, hanem mindnyájan összefogunk állni, hogy eltávolítsuk, de azt gondolom, hogy erőnknek vezetését mégsem fogjuk arra bizni, aki oka, hogy az ellenség bejött az országba. Es ha, hogy közelébb menjünk, egy részvény társulat igazgatójának jóindulata, de nem eléggé megfontolt, könynyelmű eljárása által a részvény társulat bajba jön, bizonyosan meg fogják hozni tagjai az áldozatot, hogy az intézetet a bajbul kisegítsék, de semmiesetre sem fogják arra bizni az áldozatokat, akinek hibái miatt bajba jöttek. Kell tehát egy kitűzött terv, még pedig kiterjeszkedve nemcsak az adófelemelésre, de a megtakarításokra és a hitelviszonyok javítására és kell más felől, hogy mások kezeljék a nemzet által hozandó áldozatokat.

Egyáltalában, tisztelt ház, én azt tartom, hogy oly országban, mint a mienk és azon helyzetben, melyben annyi súlyos évek csapásai után ma vagyunk, mindek felett egyedül az adóemelést venni elő egyedüli esz-

köznek, sem államgazdászati tekintetben, de még fiscalis szempontba! sem helyes. Ha egy országban megtétnék a hitel viszonyok emelésére a kellő lépések, ha történik tehát valami arra is, hogy az adózók fizetni is tudják adójukat, ha az által a gazdaszat, ipar, kereskedelem emelkedése lehetővé tétetik: igenis, akkor lehet, habár súlyos terheket is követelni anélkül, hogy az ország végleg megromoljék, de követelni ezt egyoldalulag, követelni anélkül, hogy a fizetési képesség emelésére a legkisebb is történt volna, nem egyéb, mint előre elköltése, hogy ne mondjam elkobzása azon csekély tőkének, mely az emelkedésnek még eszköze lehetett volna.

De azt mondják a minister urak, hogy időt kell nyerni és erre adó kell. Hiszen uraim, tavaly is ez mondatott, épen a jelen ministerium által, a kölcsönkérés alkalmával és akkor sokkal több joggal, hogy azért van arra oly nagy mérvben szükségünk, mert időt kell nyernünk, az időt nyertük, de méltóztassék megengedni, azt szépen el is adtuk, ahelyett, hogy valamit csináltunk volna. Ha most megszavazzuk ezen adókat a jelen ministeriumnak azért, mert időt kell nyernünk, ismét csak az előbbi eredményhez fogunk jutni.

Azt mondják, ha az ország be nem bizonyítja, hogy áldozni akar, elveszti hitelét, elveszti tekintélyét. A tisztelt közigazgatási minister úr azt mondta: tertium non datur, vagy elfogadni az általuk proponált adókat, vagy documentálni azt, hogy a magyar nemzet nem akarja fenntartani a magyar államot. Elsőben is azt kérdem: honnan veszi a minister úr azon meggyőződését, hogy Magyarország bajain segíteni csak egy út van vagy

épen az, amelyet ok javasolnak. Ez mindenesetre a csalhatlansági dogmának halvány utánzása. Mert értelme annak, hogy tertium non datur: vagy elfogadni, amit a ministerium proponál, vagy documentálni azt, hogy a magyar nemzet nem akarja fenntartani a magyar államot, annak értelme csak az lehet, hogy azt hiszi, hogy másnak jó, helyes, vagy az övénél helyesebb nézetei nem is lehetnek. Legyen szives megengedni a minister úr, hogy nézetem szerint, nem jó következése lenne annak, ha azon tételt, hogy más ut nincs, melyen az országot bajaibul kimenteni lehessen, mint amit ők proponálnak, ha mondom ezen tételt az országban elhinnék, mert méltóztassék megengedni, annyira nem hiszik jónak ezen utat, hogy akkor kétségbeesnének a segély lehetősége iránt.

De kénytelen vagyok még egyre figyelmeztetni. Felhozott itt, hogy az ország hitelét az éles megtámadások rontják, felhoztatik most a minister által, hogy ha el nem fogadtatik az, amit ők proponálnak, ez documentálása annak, hogy a magyar nemzet nem akarja fenntartani a magyar államot. Ugyan kérem, nem gondoltak-e arra, hogy ha mégis mindezek dacára nem találna azon javaslatok mindénike elfogadtatni, nem ők hirdetének-e ország-világnak, még pedig ellenkezőleg az igazsággal, hogy a magyar nemzet nem akar áldozni a magyar állam fenntartásáért. Nagy nyomást akarhatnak ezzel gyakorolni s meglehet fognak is a maguk helyzetének megóvására, de véghetetlen rász szolgálatot tesznek vele a magyar államnak.

Én azt tartom, tisztelt ház, a követendő útra nézve,

amelyre természetesen valami nagy újdonságot magam sem fogok mondhatni, mert hiszen azon eszmék eléggé megvitatta voltak, én azt hiszem, hogy az egymásután meghatározásában, az egyes intézkedések iránti nézetekben és a kifejtendő erély fokozataiban rejlik a különbség, mert eddig még nem hallott és nem látott eszközökkel előállani nem hiszem, hogy bárkinek is hatalmában volna. Én azt hiszem, első kötelesség lett volna s ha már elmulasztott, lesz ezentúl, elmenni a megtakarításokban a szélső határig, azaz azon határig, melyen túl az adminisztrációnak jó fenntartása már lehetetlenné válnék; továbbá megtenni a közigazgatásban, az igazságszolgáltatásban, az állami kormányzat összes köreiből azon változásokat, melyeknek alapján a pénzügyi rendezést azokkal kapcsolatosan eszközölni lehet. Fontossággal bírnak ezek, a közigazgatási reform főképp azért, mert az adók behajtását és célszerű kezelését fogja könnyíteni, az igazságszolgáltatás körül teendők azért is, mert meggyőződésem szerint ez az egyik pont, ahol tetemes összegeket kell és lehet megtakarítani az igazságszolgáltatás megrontása nélkül. Kézbe kell venni minél előbb a vámszövetség kérdését, kézbe kell venni minél előbb a bankkérdést és elintézni mindkettőt a pénzügyi rendezés szempontjából. S így egyfelül alábbszállítva a kiadásokat, másfelül szaporítva a jövedelmeket, de rendezvén a hitelviszonyokat és ezáltal rendezvén az adóképességet, ezen adóképességről, melyről akképen már gondoskodva van, kell aztán a nagyobb áldozatokat követelni. Nem mondom, ha ily tervszerű működés megkezdődik és azt félreértés elkerülése végett kívánom meg-

jegyezni, hogy oly jövedelemszaporító társaságok is elodázkodók, melyek az élvezetekre vettetnek ki vagy az életszükségeihez nem tartozó bár nemes mulatságok megadóztatásával járnak, de valóságos adóemelést nem képeznek.

De azt tartom, hogy minden direct adó egyoldalú felemelése, hogyha egyidejűleg nem gondoskodunk a hitelviszonyok javításáról is, nemhogy segítene az ország bajain, de pár év múlva végelszegényedésre fog vezetni. És ha megtekintem a pénzügyi bizottság jelentését, e szerint 1876-ra 14.500,000 forint fogna maradni. Ha hozzávesszük azon jövedelememeléseket, amelyeket az általam fennebb jelzett feltételek mellett én ma is elfogadhatóknak tartok, az összeg 19.500,000 forintra emelkedik. Kevesebb maradna tehát 1876-ra átvihető 8 millióval annál, mint a pénzügyi bizottság kiszámítja. Ugyanis a pénzügyi bizottság szerint marad 14.500,000 forint, a minister úr ehez proponálván 13 millió adót, ez lenne 27.500,000 forint, ha e helyett a jövedelemnek indirect adó után való fokozásából vagy az adó kijátszások meggátlása iránti intézkedésekből csak 5 millió vétetik fel, ez tenne 19.500,000 forintot s így 8 millió különbséget.

Én megvagyok győződve, hogyha az említett téren megtörténik, aminek történni kell, ha ezenkívül az államvasutaknál, a vasutak csoportosításánál, ha az állami javaknál megtörténik mindaz, minek történni kell, ha nem fogjuk bizonyos üzletekre nézve követni azon politikát, melyet kártyás politikának nevezhetünk, hogy mert már bizonyos milliókat belevesztettünk, menjünk

tovább s veszítsünk bele még néhány milliót, akkor, mondom, meg vagyok róla győződve, hogy a deficitet el lehet enyésztetni az 1877-ik évben oly feltétellel, hogy a pénztári kezelések folytonosságára okvetlenül szükséges összeg kiegészítéséül, ha ez másképp nem lehetne, ezen év végéig 8 millió forintrul, ha kell, kölcsön útján is gondoskodjunk és gondoskodjunk arról, hogy az 1876-ik év végén a szükséges összeg akár a bankprivilegium feletti egyezkedések alkalmával szerintem nyerhető kamat nélküli kölcsönből, akár más utón megszereltetvén, az utón mintegy állandó alap meg legyen oly célra, hogy az év első 7 hónapjában, midőn kiadásaink nagyobbak, bevételeink pedig kisebbek, az ekként támadó hiányt abbul fedezzük, de az év második felének jövedelmeiből ismét kiegészítsük, úgy, hogy az végén mindig ismét intacte ott álljon a következő év első hónapjai kiadásainak fedezetére.

Én tudom, tisztelt ház és örülök neki, megvallom, hogy a képviselőházban ma kölcsönökrül beszélni nehéz dolog és én nálam jobban nem óhajtja senki, hogy a kölcsönökkel gazdálkodásnak vége vessék; de viszont állítom azt, hogy befektetésekre — csak jól megfő ntoltassanak azon befektetések, — kölcsönt felvenni a legrendesebb viszonyok közt is lehet egy feltétel alatt, ha azon kölcsönnek kamatai a rendes bevételekből fedeztetnek, de nálunk átmenetileg egy-két évi csekély összeget még felhasználni annyival inkább lehet, mert ha azon 15 millióra nézve, mit vasúti garantiákra fizetünk tökéletesen igaza volt is egy előttem szólott képviselőnek, hogy nem valami hasznos tőkebefektetés, de

mindenesetre nem egészen, nem véglegesen elköltött pénz és így ezen kiadásnak részben való fedezésére még pár évig apróbb kölcsönökhöz nyúlhatunk, ha másfelől a kamatfedezésről gondoskodunk. Nemcsak lehet ezt tennünk, de helyzetünkben célszerűbb is, mert az ország pár év alatt bajait kihevervén, némi részben legalább ezen pár év alatt a bankkérdésnek is megoldásával lehetővé a hitelviszonyok megoldására is hatni. 1877-ben, ha éppen szükséges lesz, minden aggály nélkül ki lehet vetni azon adót, mely most az adózók tőkéjét támadja meg.

Mielőtt áttérnék, tisztelt képviselőház, beszédem utolsó részére, nehogy azt félbeszakítani kénytelen legyek, engedje meg a tisztelt ház, hogy beadjam a budgetnek a részletes tárgyalás alapjául el nem fogadására vonatkozó indítványomat és kérjem, hogy azt beszédem végén felolvastatni és miután a többiekkel is az történt, ki nyomtatni és annak idejében a szavazásnál figyelembe venni méltóztassék.

Áttérek most már, tisztelt ház, amiről majdnem mindenik szónok e házban megemlékezett, a létező pártviszonyokra és az azokból eredett bajokra.

Nem fogok itt, tisztelt ház, sem újat, sem meglepőt mondani, mert szándékom nem egyéb, mint azoknak, amiket már másalkalommal részint e házban, részint azonkívül érintettem, bővebb, tisztább kifejtése. Hogy azt tehessem, mindenekelőtt egy megjegyzést kell előre bocsájtanom, mely vonatkozik arra, hogy azokra nézve, amik mint közösügyi törvények ismertetnek és neveztetnek, igen sok félreértés létezik meggyőződésem szerint

e házban is, de még több az országban; ugyanis nagyon sokszor összezavartatnak annak nagyon különböző természetű részei, sőt alattuk értetnek olyanok is, amelyek alájuk egyáltalában nem tartoznak. Ugyanis én szerintem, három csoportja van a közösügyi törvényeknek.

Az első az 1867: XII. tcz., melynek tartama időhöz kötve nincs, melyet minden alkotmányos fogalmak szerint meglehet változtatni, mihelyt eziránt minden faktorok egyetértenek, e faktorok közé számítom igen természetesen az osztrák törvényhozást is, de mely épen azért, mert időhöz kötve nincs, mindaddig, míg újabb egyezmény létre nem jő, fennáll.

A második csoportot képezik azok, amelyek bizonyos évek számához vannak kötve. Ilyen a quota mennyisége, ilyen a vám- és kereskedelmi szövetbég, ilyen a védrendszerül alkotott törvény. Amint méltóztatnak tudni, ezeknek lejáratí idejök van, némelyike már igen közel, az utóbbié valamivel távolabb. Ezeknél igenis körülményszerűleg, szükségszerűleg előáll az újabb intézkedés szüksége, mert tartamuk időhöz van kötve; újabb egyesség létrejötté vagy annak létre nem jötté esetében való intézkedés lehetősége előáll, mert ezekre nem lehet mondani, hogy fennmaradnak mindaddig, míg újabb egyesség létre nem jön. Ez a második csoport.

A harmadik csoportot képezik szerintem, az elvállalt államadóssági járulékok. Lesznek talán e házban, kik visszaemlékeznek azon tárgyalásokra, melyek ezen irányban annak idején folytak a házban, de minden-

esetre hivatkozni merek a képviselőház naplóira, hogy részemről azok közé tartoztam, akik az elvállalt összeget soknak tartották, akik helytelennek tartották, hogy már előre lemondunk egy őszinte vagy beburkolt kamatreducióból eredhető haszonról; de akár elleneztem, akár nem, ma fennáll azon tény, hogy az összeget Magyarország törvényhozása elvállalta, elvállalta pedig úgy, hogy — kétszeres fájdalommal mondom — a kamatreducióból folyó minden előnyről lemondott. Ez képezi tehát a kiegyezésnek azon terhét, bizony nem jókedvvel mondom ki, fizetni fog kelleni mindig, hacsak a törvényben kijelölt módon a járadéknak megfelelő tőketörlesztés által nem bírjuk e kötelezettséget megszüntetni; mert méltóztassanak elhinni, nem jöhet Magyarország oly helyzetbe még azon esetben sem, amiről bizonyosan senki sem álmodozik ez országban, hogy egy szerencsés forradalom esetében ezen terhektől menekülni lehessen.

A negyedik — nem csoportja a közös ügyeknek, — hanem az, amit sokan a közösügyek sorába tartozókkal tévesztenek össze, — nem e házban, de az országban, — a magyar önálló bank kérdése. Ez általában a közösügyek közé nem tartozik.

Ha már így állanak ezen közösügyek, — pedig azt hiszem így állanak, különböző természetük szerint — akkor kénytelen vagyok még azt kifejtteni, hogy az 1867: XII. §-a módosítása még ma és nem tudom meddig előtérbe nem léphet, égető kérdést nem képezhet. És megmondom miért. Nem képezhet azért, mert nincs meg az első kellék sem arra, hogy még csak meg is

lehesse indítani az afölötti tárgyalásokat, nincs meg a többség a magyar törvényhozás kebelében, de nem léphet előtérbe azért sem, mert annyi complicált fórumon kellene és kell annakidejében az újabb egyességet megkötni, hogy ezen időt az egyebekre nézve tétlenül bevéárni Magyarország anyagi helyzete nem engedi. És még megjegyzem azt is, mit már többizben megmondtam, de talán nem a ház kebelében, hogy bár teljesen abnormis helyzetnek tartom, hogy az ország kiadásának egy nagyrésze felett ne a magyar képviselőház határozzon, de ami közvetlenül a pénáncziális eredményeket illeti, én nem tartom, hogy nagy pénáncziális bajainknak főoka ez volna és nem hiszem, hogy a segítségnek ennek megváltoztatása volna legfőbb eszköze. Mondom, nem hiszem és pedig miért? Nem hiszem azért, mert ha megfontoljuk, hogy nagy deficitlinkben minő összeget képvisel az, ami a delegatio által megszavazott és felemelt közösügyi kiadásokbul származik és minő összeget képvisel az, mi e házban a magyar törvényhozás által megszavazott összegbul származik; nem tagadhatom el magarntul azon meggyőződést, hogy ezen irányzat nyomása alatt, melyben a múlt hét év alatt voltunk, ha a ház szavazta volna meg azon tételeket, akkor sem lennének azok kisebbek.

Tisztelt ház! Hozzá teszem még azt is, hogy igenis minden ágában a kormányzatnak és így a közösügyi költségekben is szükségünk van megtakarításokra. De ha a kormány teljesíteni fogja, úgy, amint meg keik hogy valljam, a múltban nem teljesítette kötelességét, melylyel eziránt tartozik: lehetőnek tartom a megta-

karításokat a jelen módszer szerint is. De megvallom azt is, hogy sem a jelen módszer szerint, sem ha a ház kebelében történnék, valami nagy eredményt tüle nem várok, mert bár helytelen, sajnos az, hogy Európa nemzetei oly politikát követnek, mely minden ország anyagi erejét veszélyeztető nagy hadseregek tartásával jár, de méltóztassanak megengedni, én a magam részéről, ha proponáltatnék is, hogy szállítsuk le a véderőt annyira, hogy szűnjék meg biztonságunk: még csak el sem fogadnám.

Mert megvagyok győződve, hogy a megtakarításoknak igenis meg kell történni, de csak azon határok közt, hogy Magyarországnak és a magyar-osztrák monarchiának biztonsága ne veszélyeztessék, mert a pénzügyi rendezésnek és hitelünknek is egyik feltétele, hogy államunk fennállása és biztonsága iránt kétely ne legyen.

Ezeknek előrebocsátása után hadd elemezzem röviden: mi most nálunk a pártok helyzete.

Megalakultak a pártok 1867-ben, hogy ne mondjam kizárólag, de főleg azon alapon, hogy melyik minő állást foglal el az 1867: XII. törvényzikkal szemben.

En távol vagyok attul, hogy ezen megalakulást igazoltnak ne tartsam. Azt hiszem igazolt volt egyik, mint másik részről. Azok, kik megteremtették az alapot, természetes, — bár óhajtottam volna egyéni nézetem szerint, hogy ne tették volna — de természetes, hogy annak megvédése körül sorakoztak legelőbb. Ép oly természetes, hogy mi, kik azon módozatokat, melyek ott meg vannak állapítva, roszaknak tartottuk és roszak-

nak tartjuk ma is, sorakoztunk azon reményben, hogy azokat meg változtatni leszünk képesek.

Engem főleg két indok vezetett. Egyik, mely vezetett az volt, hogy — nem tagadom — reménylettem, hogy az ország megadandja ezen nézeteknek a többséget, hogy az eziránti actiót megkezdeni lehessen. A másik, mit reménylettem az, hogy ha eltérnek nézeteink e tekintetben, de azok, kik jónak tartják az 1867: XII. törvényczikket, melyet én rosznak tartok, bármeddig kormányozzanak is, az országot anyagilag és szellemileg előbbre fogják vinni.

Nem tagadhatom, mindkét feltevésemben csalatkoztam. Ha csak az elsőben csalatkoztam volna és csalatkoztunk volna, azt gondolom, senkinek nem jutna eszébe, nekem legalább bizonyosan nem, a párthelyzetekről értekezni.

Mert ha azon párt az országot anyagilag és szellemileg emelte volna, mely ama törvény védelmére sorakozott, ahelyett, hogy — fájdalom — oda vitt bennünket, hol most vagyunk; semmi okunk nem lenne és nem lett volna azt mondani: így kára lesz az országnak, így elpusztul.

De uraim, ha a baj konstatálva van, amihez még hozzá kell tennem, mert ez adja meg a dolognak igazi természetét, hogy most már meg vannak alakulva a pártok, úgy, hogy minden pártnak saját tagjai egyetértenek azon kérdésre nézve, mely ma nem tárgyalható, meg nem oldható, mely ma nem válhatik praktikus égető kérdéssé, de a pártoknak egyes tagjai és talán épen azért, mert sokkal többen vannak, ez inkább áll

a tisztelt többségrül, mint rólunk; nagyon is szétágazó nézetben vannak azon kérdésekre nézve, melyeknek megoldása napirenden van és melynek megoldása égető szükség.

Tisztelt ház, ebben kell keresnem egy erélyes, tervszerű aciónak legnagyobb akadályát. De a kérdés, mondom, az, miután a baj megvan: mit kell tenni.

Egy igen tisztelt képviselő társam, Simonyi Ernő felemlítette, hogy igen rosza a pártviszonyok és sokan a pártérdeket elébe teszik a haza érdekének, holott nincs abba semmi lehetetlenség, hogy ha valaki meg van győződve, hogy az út rász, melyen eddig járt, pártállását megváltoztassa. Én tökéletesen igazat adok neki elméletileg, de megvallom, hogy az elmélet nagyon szélesen kiterjesztve veszélyessé válhatnék, mert a megváltozott meggyőződésre hivatkozás köpönyegévé lehetne a kielégítést váró önzésnek épen úgy, mint a sértett hiúságnak. De nálunk nem is ez a helyzet, mert egyik párt sincs azon helyzetben tudtomra, hogy arrul lenne meggyőződve, hogy helytelen azon alap, amelyen a párt megalakult, sőt a tisztelt túloldal, úgy tudom, ma is helyesnek tartja, hogy az 1867: XII. minden határozatai megtartassanak, míg mi ezen az oldalon most is kívánatosnak és óhajtandónak tartjuk, hogy annak bizonyos részei megváltoztassanak.

Midőn, tisztelt ház, a helyzet ilyen és mert én senkiül a világon elveinek megtagadását, az azok valósiságarul való lemondást nem tudnám követelni, de épen ezért ezt magamtul sem hagyom követeltetni. Ha segíteni akarunk a bajon, csak egy mód van, ne azt kér-

dezzük egymástól: mi nézetünk a jövő kérdései felett, de kérdezzük egymástól azt: mi nézetünk a mostani égető kérdésrül.

Tisztelt ház, elveinek, álláspontjának elhagyásával nem tud sem párt, sem egyén segíteni, azt a históriából idézett számtalan példával lehet bizonyítani; de uraim, én a mi helyzetünkre hivatkozom csak. Ez is tanúsítja azt, hogy ha valaki a működés terére lép, elveinek elhagyásával — ha ezt önzetlenül, ha ezt nem nagyravágyásból, hanem aggódó hazaszeretettel teszi csupán, mint a jelen esetben — mindenesetre nemes áldozat, de a haza ügyeire elveszett áldozat lesz.

Azt mondám, tisztelt ház, hogy azt tekintsük, kik egyetértünk, a természetszerűleg napirenden levő kérdésekre vonatkozólag. Engedje még meg a tisztelt ház, hogy azok egynémelyikére nézve, a legfontosabbakra fejezzem ki nézetemet és irányomat.

Ami a közigazgatásnak általában hangoztatott rendezését illeti, én részemről azon meggyőződésben vagyok, hogy a törvényhatósági tisztviselők választását megsemmisíteni és azokat kinevezett tisztviselőkké tenni nem óhajtom. Lehet a választási visszaélések ellen orvoslást találni, lehet, ha nekik nagyobb hatáskört adunk, a qualificationalis feltételeken változtatni, de magát a választást megsemmisíteni nem akarom. Tudom, hogy Angliában az önkormányzatot nem választott tisztviselők tartják fenn, de egy felül igen helyesen mondatott itt több oldalról, hogy nem másolni, hanem a történelmi fejlődés alapján alkalmazni kell, már pedig nálunk itt a történelmi fejlődés más, mint Angliában.

De nem akarom megsemmisíteni a választást azért sem, mert nem tartom a burocratiát meggyengithetőnek akkor: ha az eddig csak a központban létezett burocratiához egy törvényhatósági burocratiát adunk.

Már pedig uraim, a kinevezett és állandó, rendes fizetést húzó tisztviselőseregből előbb-utóbb burocratia válik. Angliában a kinevezettek közül nem vált azért: mert azok fizetés nélkül szolgálnak. De azt, ami itt mások által is mondatott, hogy a törvény hatóságok kebelében, az administratio különböző ágaiban az összhangzat előállittassék, részemről én is helyesnek és szükségesnek tartom. Lehet és szerintem kell, hogy legyen ennek kapcsa a kormány által kinevezett közegekre nézve, annak ott levő, ma főispánnak nevezett hivatalnok, aki által, minthogy ő egyszersmind a törvényi)atóság elnöke: létre lehet hozni mint kapocs által a kellő érintkezést és biztosítani a kellő összhangzatos működést a törvényhatóság választott és kinevezett közegei között. Lehet szerintem helyesen szabályozni jobban, mint ma van, az ellenőrködést, mert az én meggyőződésem szerint teljesen sikeres ellenőrködést oly közegek nem gyakorolhatnak egymásra, melyeknek egyikétül, az ellenőrizni tartozóul, az ellenőrzendő eredetét veszi, vagy még olyak sem, melyek mindketten egy közös eredettel bírnak.

Én csak úgy képzelek sikeres ellenőrzést, ha a törvényhatósági kormányközegek eljárása választott autonóm testület ellenőrködése alatt lesz és ha egyéb teendőkre nézve megszorítandó főispán hatásköre az ellenőrség szempontjából kiterjesztetik és sikeressé tétetik szemben a választott tisztviselőkkel.

Az igazságszolgáltatásra meggyőződésesem az, hogy elég drágán fizettük meg eddig is a teoriákoni túlságos nyargalást, ideje lesz visszatérni. Elmentünk oda, ahová egy állam sem ment el, a közigazgatás és igazságszolgáltatás elválasztása elvének túlhajtásába, elmentünk oda, ahová eddig senki sem ment. És mi az eredmény, általános a panasz, nem az ellenzék részéről csupán, de minden oldalról, hogy az igazságszolgáltatás rosszabb, mint volt, milliókkal többbe kerül és visszagondolva a közigazgatásra, megjegyzem, hogy bár nálunk a tömeges kinevezéseket egy oly férfi eszközölte, ki, hogy mennyire méltányolatok, mutatja az, hogy jelenleg a miniszterelnöki székben ül: mégis ezen kinevezések védelmére ma legalább senki még csak nem is gondol, és mert igazságos szeretek lenni, hozzá teszem még azt, hogy bízattak volna, vagy bízatnának az ily tömeges kinevezések bárkire, nem tartozik a lehetőségek közé, hogy azok jók legyenek. Mondom tehát, térjünk el a túlságos teoriáktul; engedjük meg, hogy az alsóbb fokokon ugyanazon közegek, bizonyos esetekben, bizonyos meghatározott összeg erejéig intézhessék el a peres ügyeket, akik a közigazgatással foglalkoznak.

Így az államkincstár nagy összegeket takaríthat meg, ha nem is rögtön, egypár év alatt; és e mellett a népet oly helyzetbe hozzuk, hogy kényelmesebben fogja magát érezni, tudván, hogy saját ügyeit egy és ugyanazon egy helyen, sőt, ha a dolog jól rendeztetik, legtöbb esetben helyben és kevesebb költséggel intézheti el. E mellett még fiscalis szempont is szól, mert az adóképességet neveli azon öszszeggel, a melyet a nép

ily módon megkímél. Megjegyzem, hogy én is igen szívesen veszem segítségül a békebírói intézményt, csak nem tartom az egészet egyedül kizárólag arra fektethetőnek, mert míg meg vagyok győződve, hogy ha az kellő hatáskörrel befog hozatni, kifogja magát nőni hazánkban életképes intézménynyé, attól félnék, hogy ma, hacsak a közigazgatási tisztviselők némelyikét hatáskörénél fogva fel nem ruházzák a békebírói jogkörrel, sok helyütt nem fognak kellő számmal találkozni.

Hogy a vasutak czélszerű csoportosítására szükség van, azt mindnyájan tudjuk és itt csak a legnagyobb erélylyel való fellépés az, mit hangsúlyozhatok és nem tagadhatom meg, hogy felemlítsem, hogy igenis meg kell kímélni minden jogos érdeket ezen szempontbul, de akkor, midőn az állam oly nagy kamatbiztosítási összegeket fizet, kell, hogy ezen kíméletnek is meglegyen a maga határa; nálunk is, midőn oly állam, amely kamatbiztosításra semmit sem adott, hol a vasutak magán vállalkozók által építettek, — mondom — midőn oly államban is, mint Anglia, mikor az állam érdeke kívánta: hatalomszóval beleszóltak a teendőkbé.

Az államvasutakra nézve a bérbeadást oly eszköznek tartom, amelyhez nyúlni kell, ha semmi más nem segít, de csakis akkor kell hozzányúlni. És megvagyok győződve, hogy azok, kik ma a vasutügy kezelését vezetik tudni fogják, hogyha nem lesznek képesek oly módokat ajánlani és oly eljárást követni, amely által ezen vasút, ha nem nagy, de tisztességes jövedelmet adjon, ezen vasút haszonbérbe fog adatni, midőn természetesen az állam kikötheti ugyan, hogy tisztviselői át-

vétessenek, de nem kötelezheti a bérbevevőt, hogy a bizonyos idő alatt képtelennek bizonyult tisztviselőt is megtartsa, fognak módot találni a jövedelmek emelésére.

Hasonlag egy kérdés, amelyre egyet kell érteni azoknak, akik együtt működni akarnak, melyre nézve röviden jelzem nézeteimet: a vám- és kereskedelmi szövetség kérdése. Én barátja voltam mindig és barátja vagyok ma is a szabadkereskedelem elvének s bajaink forrását nem abban keresem, hogy a vámszövetség a szabadkereskedés elvének hódol, hanem abban keresem, hogy az úgy lett megkötve, hogy mi nem részesülünk, legalább nem kellő mértékig a szabadkereskedés előnyeiben, de részesülünk minden hátrányaiban, amivel mint minden intézmény, az is jár, azaz azáltal, hogy a közös vámterület határán fennálló vámtételek némelyike protectió alá véve az osztrák ipart, megfosztatunk azon előnytül, hogy azon czikkeket onnan vehessük, ahonnan a szabadkereskedés mellett legolcsóbban kaphatók lennének, és pedig midőn az osztrák ipar termékeit, és pedig a külső vám által némileg védett termékeiket minden vám nélkül engedik behozatni: a szabadkereskedésnek minden lehető hátrányaiban részesülünk, mert iparunk fejlődése ily intézkedés folytán lehetlenné tétetik, sőt ezen eljárás mellett, a mi rovásunkra is protegált osztrák ipar, mielőtt a mienk kifejlődhetnék, elfogja foglalni természetszerű piacunkat a keleten. Nem tehát a szabadkereskedés elvében, de annak egyoldalú helytelen alkalmazásában van a baj. Én, tisztelt ház, kijelentem, hogy én részemről nagyon óhajtom ezen szempontok-

bul és azért, hogy indirect adóinkrul intézkedhessünk saját kincstárunk érdekében: kész vagyok egyezkedni, sőt részemrül óhajtom, hogy az egység sikerüljön ezen feltételek mellett, de úgy, hogy a közös vámterület azért fennmaradjon. Azomban kénytelen vagyok kijelenteni azt is, hogy azon nem várt esetben, hogyha az országnak jogos, méltányos érdekei máskép kielégíthetők nem volnának, utolsó esetben a vámszövetségrül szóló és az 1867: XIL tcz.-ben fenntartott joggal, a vámsorompók felállításának jogával is kellene élni.

Röviden óhajtom, hogy megmaradjon a vámszövetség, megmaradjon, ha lehet, a szabadkereskedés alapján az egységes terület, de csak azon feltétel alatt, hogy annak egyes tételei méltányosan állapíttassanak meg, hogy Magyarország továbbra is ne fizesse másnak adóját.

Ami a bankkérdést illeti, én bár tudom, hogy sokaknak nem fog tetszeni, erre nézve is azt mondom, hogy előnyösebbnek tartom a velünk legközelebb állókkal a kiegyezést, a velük folytatott háborúnál.

De minden esetben és minden viszonyok közt, csakis egy valóban és nemcsak névleg és színleg önálló bankot tartok olyannak, mely az ország érdekeit kielégíthesse.

Ezek, tisztelt ház, a legfőbb kérdések, melyekhez természetesen igen sok járul, de melyek felemlítésével a tisztelt házat fárasztani nem akarom. Ezek azok, amiknek alapján, ha csoportosulnak azok, kik erre nézve egyetértenek, hiszem a tervszerű, a gyors, az erélyes megoldás lehetőségét minden külön és speciális felhatal-

mazások nélkül. Nézetem tehát az, hogy ismételjem azt, ne kérdezzük egymástul: mit tartunk a jövő kérdé-
séről, respectáljuk kölcsönösen egymásnak meggyőződé-
sét, ne kérjünk lemondást arrul, hogy valaki meggyő-
ződését ez irányban is és annak idején érvényesíthesse,
de nézzük és kérdezzük: kik értünk egyet az égető kér-
désekből, vegyük azokat kézbe és oldjuk meg. Nem fo-
gunk így sem egy táborba sorakozni valamennyien,
elég tér nyílik itt is a külön véleményeknek, de bár-
mely vélemény árnyalat legyen többségben, az képesítve
lesz kezébe venni a kérdések megoldását. És még csak
egyét kívánok, tisztelt ház, megjegyezni figyelmeztetésül.
Őszintén megmondom, a tisztelt ház tagjainak ép úgy
mint hazámfiainak általában, hogy kik az 1867: XII.
törvény cikket fenntartani akarják úgy, amint van, gon-
dolják meg, hogyha az ország jelenlegi zilált helyzeté-
ben marad, ha pénzügyileg, közigazgatásilag nem
rendeztetik, nem fogjuk megtartani azt az alapot.
El fog az az alap enyészni, de nem azért, hogy
úgy változtassák meg, mint mi akarjuk, hanem
azért, hogy úgy változzék meg, mint egyikünk sem
óhajtja. Megtörténhetik, hogy hosszú évek küzdelmei
után, reményiem ezt nem ugyan a magyar nem-
zetnek csillagátul, de reményiem szívósságátul, hogy
ez esetben is ismét visszafogja küzdeni helyzetét, de
mindenesetre újabb nehéz szenvedések és áldozatok árán.
Ha ezt meggondolják, ne tagadják meg a kibontakozás
lehetőségét dogmaticus követelésekkel. Figyelmükbe és
figyelmünkbe ajánlom, kik azon meggyőződésben va-
gyunk, hogy fenntartásával ugyan, legalább az én né-

zetem szerint, a velünk közös fejedelem alatt álló országokkal! szövetségnek, másként kellene azon kérdéseket hazánk érdekében jobban megoldani, mit nekünk is meg kell gondolni, hogy ezen megoldásnak lehetősége, ha nem is ma, de a jövőben attul függ, hogy legyen itt egy rendezett pénzügyekkel bíró consolidált magyar állam.

Sem önök, sem mi nem fogjuk elérni azt, amit akarunk, ha lehetetlenséget kívánva egymástul, lehetlenné tesszük a kibontakozást.

Mi fog történni, nem tudom; mert az idő drága, óhajtanám, hogy megfontoljuk ezeket a házban, de ha itt nem lehet, fontolja meg mindenkifelett a nemzet, mely nemsokára a választások utján fog dönteni saját sorsa felett. Ezen utóbbi ítéletben bizonynyal meg kell nyugodni.

En elmondottam azt, mit, úgy hiszem, helyzetemnél fogva elmondanom kellett; követve a költő jelszavát: „a haza minden előtt⁴⁴ és most, midőn bezárom beszédemet, azon nyugalommal ülök le, hogy teljesíttem azt, mit Nelson Trafalgárnál az angoloktul várt: „Teljesíttem kötelességemet/⁴

Br. Perényi Zsigmond.

Tisztelt ház! Kerkápolyi képviselő úrnak beszédére első hallásra nem vagyok képes részletesen reflektálni. Kerkápolyi úr a takarékoságrul beszél itt, de későn, mert nem méltóztatott azt az ország dolgaiban, mint pénzügyminister követni. Ki volt az, ki rólunk és nekünk mindig mint cultur-államrul beszélt és ki nagyban hangoztatá a cultur-állam követeléseit és a mi e tekintetbeni kötelességeinket? Ki alatt forgiroztattak keresztül vasutaink legnagyobb része? Kinek, ha tény volna az, tisztelt ház, hogy az alatta már érezhető terhek még előde által lettek megalapítva, kettős kötelessége lett volna akkor és nem most a takarékoságra utalni.

Legyen szabad megemlítenem még azt, hogy tekintbe véve azon szomorú emlékeket, melyek fináncziális működését kísérték, tekintve azon szomorú eredményeket, amelyek súlya alatt még ma is roskadozunk, valóban nem értem, hogy ő még is ma e házban a fináncziák terére lép. Legyen róla meggyőződve, hogy azon tény maga, hogy ő ma, úgy látszik, ismét az ország fináncziáival akarna foglalkozni, a legjobban árthat legújabbán hitelünknek.

Tisztelt ház! Midőn én ma felszólalok, teszem ezt azért, hogy ezen oldalrul szaporítsam a kormányt megátadók számát és ne szavazzam meg a költség vetést.

Nem arrogálhatom magamnak, hogy a vita ily

késő stádiumában az alapos és beható vita után én e kérdést újabb színben bírnám előtűntethetni, nézeteimet tehát lehetőleg röviden fogom előadni. Én a költségvetést még általánosságban sem fogadom el; nem fogadom el, mert ez bizalom kérdése, én a kormányban nem bízom, ennél fogva neki a költségvetést nem szavazhatom meg.

Nem fogadhatom el, mert a kormány, a köznézet és mindnyájunk hite daczára, az általánosan roszalt rendszerrel szakítani nem tud, vagy nem akar. E rendszer, melynek jellege egyetemes rendszertelenség, oka leginkább, hogy oda jutottunk, ahol ma vagyunk; valóban különös jelenség, hogy ez óriási többség, mely e többséget mai napig 1865-től fogva változatlanul megtartotta, mintha az egyezkedési mű létesítésével egyszerre minden teremtőerejét elvesztette volna, mert ha visszatekintünk a hozott törvények hosszú sorára, vajmi keveset fogunk azok közt találni, melyekre nem mondhatnánk, nem roszak, melyeknek megváltoztatása vagy eltörlésének szüksége ma már be nem következett volna.

A rendszertelenség minden irányban, a minden számítás nélküli pazar költségek chaoticus vegyülete, a centralisticus és decentralisáló iránynyal karöltve lehet mondani: ósdi felfogás, csak itt-ott felcsillámló egyes praktikus eszmetöredékek, a merev teoriák és legalább nálunk nem használható doctrinák tömkelegében, — ez jellege az 1867-től mai napig terjedő korszaknak. Visszanyervén a saját dolgainkrüli rendelkezési jogot, államháztartásunkat berendeztük egy nagyszerű complicált gépezettel, nem gondolva meg, hogy van-e erre szükségünk és elö tudjuk-e teremteni a gépezet mozgásban tartására

szükséges tüzelőanyagot. És e gépezet fennáll ma is, számtalan felesleges kerekeivel, de a tüzelőanyagnak nagyon is fogytán vagyunk.

Mint mondtam, a legnagyobb rendszertelenség minden téren, minden praktikus érzék hiányában a merev teoriákoni nyargalás, mutatkozik legnagyobb részt eljárásunkban, azt hiszem ezt senki sem tagadja. Építetünk nagy tűzzel egy drága chinai válaszfalat, egyik oldalára a közigazgatást, másokra az igazságszolgáltatást állítván oda és miért? azért, hogy ma azzal foglalkozunk már komolyan, hogy e chinai falat, ha nem is lerontani, de mikép lehetne a szükséges résekkel ellátni.

Teremtettünk egy drága, czifra igazságszolgáltatást, amely a külömben igen tisztelt igazságügyministernek tegnap erre vonatkozó beszéde daczára, váljon jobb, gyorsabb, tiszteltebb-e, mint a régi volt? feleljen meg erre a tisztelt ház maga és kérdezze meg a kint lévő közönséget is. Azt emlité fel a tisztelt igazságügyminister úr, hogy a mai igazságszolgáltatás a szegény nép érdekeit védi és annak érdekében van. Már bocsánatot kérek, ezelőtt a szegény ember perét félóra alatt elvégezte ott helyben, helységében; ma mehet 10 mértföldnyire a járásbíróshoz, kénytelen prókátort fogadni és háromszor annyit költeni, mint a pernek értéke, hogy végre az eredményt 3—4 hónap múlva kapja meg. Kérdem: jobb-e, gyorsabb-e éppen a szegény nép számára?

Tönkretettük, tisztelt ház, kereskedelmünket és iparunkat, alig téve valamit annak fokozására, sőt ellenkezőleg, szemelől tévesztve legvitalisabb érdekeit. Nem gondoltunk hitelviszonyainkkal. Nem gondoskod-

tünk s ugylátszik, ma sem akarunk gondoskodni, hog^ legyen, lehessen élénk pénzforgalmunk, legyen olcs< pénzünk. Milliókat költöttünk egy kétséges vasúti ügj megmentése czimén és nem bírtunk százezreket áldozn a dunai konkurrenzia fenntartásáért. Építettünk drágj vasutakat, és itt ne méltóztassanak félre érteni, minthí én vasutaink sokaságát, építésének drágaságát, vagy ta lán az ebbül támadt terheket akarnám megtámadni mert mindez nézetem szerint nem baj. Volna sokka több vasutunk: gazdaságunk egyik jövedelmi forrása képeznék azok; csak ezen vasutak építésénél minder terv és systema nélkül ne jártunk volna el, ha csal tervünk nem volt tönkretevése kereskedelmünknek é; forgalmunknak; itt legyen szabad felemlítenem, hog^ alig hiszem, hogy azon halálos seb, melyet, daczán minden boulevardoknak, hazánk fővárosának kereskedel mén is ejtettünk, a dockok és entrepotok kérdésénél szerencsés megoldása által behegeszthető volna, kiváli ha Zichy közlekedési miniszternek, a legutóbbi napokba! itt e házban tanúsított magatartása szerint attul kell fél nünk, hogy káros, idegen érdekeknek szolgáló vasút politikánk továbbra is folytattatni fog.

Közigazgatásunkról nem szólok, tisztelt ház, ezzel annak idejében talán Tóth Vilmos úr lehetett megelé gedve. Ma a tisztelt belügyminister úr, kinek kedve és ideje volt, nem foglalkozva bizonyára égetőbb fontos ságu kérdésekkel, újra akarja modellírozni Magyarország mappáját, itt is talán inkább gondolva a kihozandó quadratumok és a mappa színeivel, mint az ezen ügyei szorosán egybefüggő életbevágó kérdésekkel.